

בעזה"ת

ספר

יד יוסף

חלק ב'

דרושים למועדים וזמני השנה

חברתיו בעזה"י

אנא זעירא דמן חברייא
יוסף בן לא"א עזרא גטנו זצ"ל

אבה"ד לממונות מטה בנימין
שנת כל הימים אשר הם חיים (תשס"ט)

©
כל הזכויות שמורות

כתובת המחבר:
רח' בן עטר 5/26
רמות - ירושלים
טל: 02-5862611

הקלדה ועימוד: עימודאייקה

לעילוי נשמת

אבינו מורנו ורבינו ועט"ר,
מפיץ תורה ברבים, פה מפיק מרגליות,
מחבר הספרים:

"יד יוסף"

"חכם ויוסף"

אבה"ד לממונות מטה בנימין,
הרה"ג המדוכא ביסורים,
החכם השלם

רבי יוסף גטנו זצ"ל

נלביע ביום הושענא רבא,
כ"א תשרי תשס"ט

"והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספק"

ת.נ.צ.ב.ה

לעילוי נשמת

האיש הכשר תם וישר

ירא אלקים וסר מרע

משכים ומעריב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות

רחמים בן אסתר ומאיר **צדיקפור** ז"ל

נלב"ע ביום י"א תשרי תשנ"ח

"אבוא בגבורות ה' אלקים אזכיר צדקתך לבדך"

ת.נ.צ.ב.ה

תוכן העניינים

דרוש לחנוכה ..... ז

פורים

ט ..... דרוש א' לפרשת שקלים
 יא ..... דרוש ב' להפטרת זכור
 יט ..... דרוש ג' במגילת אסתר
 כה ..... דרוש ד' במגילת אסתר
 ל ..... דרוש ה' במגילת אסתר
 לג ..... דרוש ו' לפורים
 לה ..... דרוש ז' לפורים

פסח

מא ..... דרוש א' לשבת הגדול
 נ ..... דרוש ב' לשבת הגדול
 נג ..... דרוש ג' לפסח
 נד ..... דרוש ד' לפסח
 נו ..... דרוש ה' לפסח
 נט ..... דרוש ו' לפסח
 ס ..... דרוש ז' לשבת חוה"מ פסח
 סב ..... דרוש ח' לשבת חוה"מ פסח
 סג ..... דרוש ט' לשביעי של פסח
 סו ..... דרוש י' לשביעי של פסח
 סח ..... דרוש י"א לשביעי של פסח
 עא ..... דרוש י"ב בהגדה של פסח

יד

יוסף

דרוש י"ג בהגדה של פסח . . . . . עג
דרוש י"ד בהגדה של פסח . . . . . עה
דרוש ט"ו ביאורים בהגדה של פסח . . . . . עח

שבועות

דרוש א' לשבת כלה . . . . . פו
דרוש ב' לשבועות . . . . . צד
דרוש ג' לשבועות . . . . . צו
דרוש ד' לשבועות . . . . . קב
דרוש ה' לשבועות . . . . . קד
דרוש ו' במגילת רות . . . . . קו
דרוש ז' במגילת רות . . . . . קיב

דרוש לחודש אלול . . . . . קיט

ראש השנה

דרוש א' לליל ראש השנה . . . . . קכג
דרוש ב' לליל ראש השנה . . . . . קכה
דרוש ג' לליל ראש השנה . . . . . קכז
דרוש ד' לליל ראש השנה . . . . . קכט
דרוש ה' לתקיעת שופר . . . . . קלא
דרוש ו' לתקיעת שופר . . . . . קלג
דרוש ז' לתקיעת שופר . . . . . קלד
דרוש ח' לתקיעת שופר . . . . . קלו
דרוש ט' למוסף של ר"ה שחל בשבת . . . . . קלה
דרוש י' לראש השנה . . . . . קלט

יד

יוסף

קמא	דרוש י"א לראש השנה
קמב	דרוש י"ב לראש השנה
קמד	דרוש י"ג לראש השנה
קמה	דרוש י"ד לראש השנה
קמז	דרוש ט"ז לעשרת ימי תשובה

יוהכ"פ

קמט	דרוש א' לשבת שובה
קנה	דרוש ב' לשבת שובה
קס	דרוש ג' לשבת שובה
קסב	דרוש ד' לשעת נעילה
קסט	דרוש ה' לשעת נעילה

סוכות

קעד	דרוש א' לסוכות
קעז	דרוש ב' לסוכות
קעט	דרוש ג' לסוכות
קפ	דרוש ד' לסוכות
קפב	דרוש ה' לשבת חוה"מ
קפד	דרוש לשמחת תורה

נישואין

קפו	דרוש א' לנישואין
קפח	דרוש ב' לנישואין
קצ	דרוש ג' לנישואין

ברית מילה

דרוש א' לברית מילה . . . . . קצב

דרוש ב' לברית מילה . . . . . קצנ

דרוש ג' לברית מילה . . . . . קצה

דרוש ד' לברית יצחק . . . . . קצז

הכנסת ס"ת

דרוש א' להכנסת ס"ת . . . . . קצח

דרוש ב' להכנסת ס"ת . . . . . ר

הדרן

דרוש א' סיום מסכת כתובות ותחילת מסכת קידושין . . . . . רב

דרוש ב' סיום מסכת כתובות ותחילת מסכת קידושין . . . . . רו

דרוש ג' סיום מסכת יומא ותחילת מסכת מועד קטן . . . . . רח

הספד

דרוש א' להספד . . . . . ריא

דרוש ב' להספד . . . . . ריג

דרוש ג' להספד . . . . . רטז

דרוש ד' להספד . . . . . ריח

הקדמה

יתאבלו הקרובים ויצמערו הרחוקים על שמועה רחוקה דדמו כקרובה, על הסתלקות האי גברא רבא יקירא, את האלקים ירא, לוחם מלחמתה של תורה, מדקדק בה בתגיה וקושר כתרה, עשה לילותיו כימים בעמל ובהוראה, ופלפולי אורייתא לו כשירה וכומרה, ועתה הוסר הנור והורמה העטרה, חשכה אורה זו תורה, את לבותינו אנחה שכרה, קול נהי ובכיה בשערי תורה גברה, ולא יכולנו לשתות מים ממרה, ועל מתנים שק חגורה, ארץ שנער הרה וילדה, ארץ צבי גידלה שעשועיה, אוי לנו כי אבדנו כלי חמדה יקרה, ורחוק מפנינים מכרה, הלא הוא אבינו מורנו ורבנו ועמרת ראשנו רבי יוסף גמנו זצ"ל הכ"מ.

ועל כגון דא אמרו חז"ל במדרש (ב"ר פ' צ"א) עה"כ (איוב כ"ח) כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזוקו ברזל מעפר יוקח ואבן יצוק נחושה. ארבעה דברים הללו הן תשמישו של עולם. כולם אם אבדו יש להם חליפין, תלמיד חכם מי מחליפו. ע"כ. הרי מבואר דכסף וזהב וברזל ואבן ככל עניני עה"ז ותשמישיו הם דבר החולף ואבד, ורוח עברה בו ואיננו. אבל תלמיד חכם שמת אין לנו תמורתו. ובדבר זה כל הקרוב קרוב יותר מכיר ומרגיש החסרון יותר.

ויראה המעיין בפנים (דרוש ג' להספד בסופו) מה שכתב אבינו הכ"מ לבאר בדברי רש"י עה"כ (דברים כ"ט ג') ולא נתן ה' לכם לב לדעת וגו' עד היום הזה. וכתב רש"י שמעתי שאותו היום שנתן התורה לבני לוי. כמ"ש ויתנה אל הכהנים בני לוי. באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקיבלנו התורה ואתה משליט בני שבטך עליה וכו'. ושמח משה על הדבר. לזאת אמר היום הזה נהיית לעם וכו'. היום הזה הבנתי שאתם חפצים ודבקים במקום. כיע"ש. והקשה מו"ר אבינו הכ"מ דהא אמרו חז"ל בתמורה דהיה משה מלמדם מאה הלכות בכל יום. וכיצד אומר שרק עכשיו נודע שדבקים וחפצים בתורה. והרי לומדים תורה ממנו בכל יום ויום. אלא שרק ע"י שנאבדה מהם כאשר חשבו שנותנה אך ורק לבני לוי, רק אז באה בליבם הערכה אל הדבר. יע"ש.

הרי מבואר דזה מיבו ומבעו של עולם שרק אחר שנאבד הדבר מכירים ערכו. ויותר משאר דברים ועניני עולם אשר המה דברים נפסדים ויש להם חליפין וכנ"ל, הרי שבעניני תורה וקדושה רק אחר שנאבדים אז מתעורר לבו של אדם לתופסם. ובפרט בת"ח ותופסי התורה אשר רבות יהיה שאין איש שם על לב לבוא לחסות בצילם ולאכול מפריהם עד כי אבד צדיק מן הארץ. ורק אחרי שאבד אז נותנים אל לבם כי היה ואיננו ולא יהיה תמורתו. ורק אז מבינים גודל האבדה וגודל החסרון.

והנה בחיים חיותו הרים יוסף ידו וגבר להוציא לאור כתביו בדרוש, המלאים כל טוב הארץ, וכבר נודעו בשער בת רבים הלא המה כתובים על ספר "יד יוסף", דרושים לד' שבתות המיוחדות בשנה, וספר "חכם ויוסף" על חמשה חומשי תורה ב' חלקים, אשר נתקבלו אצל אוהבי תורה ויראי ה', הקמנים עם הגדולים, אשר מצאו בהם חפץ ושעשועי דאורייתא. ובמרים עלה לשיבה של מעלה

זכינו להכין יחדיו דרשותיו על המועדים ולקבצם במקום אחד למען הקל על המלאכה. אך במרם באו להיותם אותיות שחורות על הספר ובדיו וכבר השיב אבינו הכ"מ נשמתו לבוראה.

ומאז באנו בעסק המלאכה להוציאם לאור עולם, ולהכינם דבר דבור על אופניו, ולסדרם בסדר מסודר, ורווח תשימו בין עדר ובין עדר, לסדרם הלכות חג בחג והלכות עצרת בעצרת, למען יוכלו הדרשנים והמעיינים וכל אשר יש לו חפץ בהמה להיות דולה ומשקה לעצמו ולאחרים, כי מן הבאר היא ישקו העדרים. ועתה הנה הם כמנחה ההולכת לפניו, לעשות נח"ר לנשמת אבינו הכ"מ להיותה עולה בעילוי אחר עילוי, גבוה מעל גבוה.

ובעברנו בין בתרי הכתבים, מצאנו ראינו צוואה רוחנית שהשאיר לנו אבינו הכ"מ (משנת תשנ"ו לערך), ויש בה כדי להעיד כהודאת בעל דין דכמאה עדים דמי, וחלק ממנה הם דברים הנוגעים לכל אדם עלי ארץ, וע"כ אמרנו להדפיס חלק מצוואה זו בכאן. וזה לשונה:

"אמר הכותב זה לי בחמש שנים שרעיוני על משכבי יבחלוני מפחד בלילות וימים על ימים אוסיף לירא מיום המיתה בכל עת. ובפרט במה שעזבני כוחי הן למילי דעלמא והן למילי דשמיא. אשר מלפנים השקעתי חילי באורייתא כפי מדתי. ושנים רבות עשיתי לילות בימים להשתדל באורייתא. הן עתה כוחי כל עמי וכוחות הגוף עזבוני. ואם אמת שמילדותי סבלתי מכאוב. תחילה ממחלת הקצרת ומעמתי מעם חנק מאות ימים ולילותיהן עמם. ולאחר מכן חולי הבליה אשר שכנתי בהיותי בן שש כשבעה חדשים בלא נייע. ואח"כ גם לא נפטרתי משאריות המחלות האלו וגם נוסף מכאוב בכאבי גב ועצמות ושרירים. שהכאיבו הראש וסימאו את העיניים ועצרו הנשימה ולא נתנו מנוח. הנה עתה נוסף חולי המעיים המעיק על החזה ולוחץ על הלב.

ורעדה תאחזני בכל עת. באין תרופה לעת עתה שתקל על כאבי. ואמנם שאלתי ברופאים וניסיתי ברפואות. והרכיתי בדיקות מבדיקות שונות אשר לא הועילו לברר מניין כל זאת ומה מזור יביאו. ותפילותי לפני שומע תפילת כל פה לרפאני רפואה שלמה ממנו יתברך בודאי נשמעו. אכן כחכמה עילאה ענה עד כאן בשלילה מן הטעם והסיבה הידועה לפניו יתברך. וכל דעבד רחמנא לטב עבד.

רק אנן בני אנוש אשר לא דעת ולא תבונה בנו איננו יכולים להסתגל. ואם כי ידענו שהכל ממנו יתברך לטובה. עב"ז ללכת ולגשש כעיוור באפילה מבלי לדעת זמנו של אדם מה הוא קשה עלינו. וכבר אמר דוד המלך ע"ה הודיעני ה' קיצי ומידת ימי מה היא אדעה מה חדל אני. וכבר דרשוה חז"ל בשבת (ל' ע"א) שאין הקב"ה מודיע לאדם יום מיתתו. כי ע"ש.

ובדרשותי הקשיתי דמה לו לדהע"ה לשאול. שהרי הוקצבו לו שבעים שנתן לו אדם הראשון. וכמו שאמרו חז"ל במדרש. וא"כ יספור שבעים שנה מיום ליום מיום לידתו. ותירצתי בשם אחד הספרים [וכעת לא אזכור שמו] שדוד המלך אמר כי אבוא בגבורות ה' אלוקים אזכיר צדקתך לברך. ותימה וכי יש אחר ח"ו להזכיר צדקתו. אלא

שעל שבעים שנה ראשונות צריך להודות לאדם הראשון ג"כ ולהזכירו. שהרי נתן לו מחיו. אבל אם יבוא בגבורות, דהיינו שמונים שנה, אין זה מחיו של אדה"ר. אלא תוספת שהוסיף לו ה' יתברך לבד. וע"כ אזכיר צדקתך לבדך.

ונמצא שזאת השאלה ששאל דוד המלך מאיתו יתברך אם מוסיף לו עוד ימים על חיו אם לאו. ופשיטא שהשתוקק לחיות עוד. וכמו שאמר ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה. וכי אבוא בגבורות וגו'. ולא ח"ו שיום המיתה הדאיג אותו. אלא לדעת מה חדל אני וכדמסיים בקרא. ועם היות שימי שנותינו מעט ורעים. וכפי שאמר יעקב אע"ה לפרעה. עב"ז רצה אף הוא לדעת מתי יומו האחרון בקירוב. וכדאיתא במדרש שעד יעקב לא היה חולי ביקש רחמים וכו'. יע"ש.

והכל למטרה מסויימת לתיקון עצמו ולתיקון בניו. לתיקון עניניו עלי אדמות. לפרוע חובותיו, אם יש לו כאלו, ולהכין עצמו להפרד מידידיו, ולהניח לבניו דברים של מעם בדת מה יעשו וכדרך ילכו לעשות לנשמתו נח"ד בעוה"ב. ולהיטיב עם עצמם בעוה"ז. לשם כך בא האדם לעוה"ז לקיים מצוותיו יתברך ויתעלה. וראשונה היא לפרות ולרבות. אך לא כבהמות נדמו. ויהי האדם לרוח ממלא ושפתיו ברור ימללו. פעמים בנועם ובנחת. ופעמים בקושי לחנך את בניו על פי דרכם. אין דרכו של זה כדרכו של זה. וצריך לשם כך חכמה ובינה ודעת. וסכלנות רבה. ואת עמלנו אלו הכנים. אשר עמלנו במלוא כוחינו בנפשנו ובמאודנו להוציא מהם פרי הילולים בס"ד. ונברכו כך. שיהיו הבריות אומרים תהיה כבן פלוני וכו'.

והאיש הירא ודרשו ז"ל מעבירות שבידו. אינו שקט בכל חולי ובכל מיחוש אשר יבוא עליו. דשמא ח"ו אין לו זכות להתרפא. ואמרו ז"ל במסכת שבת עלה למיטה כעולה לגרדום. ובגדרים (מ' ע"א) אין החולה מתרפא אא"כ נמחלו לו עוונותיו. יע"ש. ומאן מפים שימחלו לו ויתרפא. ומי יימר שלא מנכים לו מזכויותיו. וכדאמר רב יוסף בגדרים הנ"ל שמשבח תלמודו. יע"ש. והוא עצמו בעל הנסיון ששבח תלמודו בחוליו. והיה זה תמורתו. ואמנם אמרו דשברי לוחות אף הם מונחים בארון. ומי האיש אשר יחפוץ להיות שברי לוחות ולא לוחות שלמות.

באמת שכל חיי העוה"ז חולי ומדוחים. בבוקר יאמר מי יתן ערב ובערב יאמר מי יתן בוקר מפחד לבבו אשר יפחד. דשמא היום ושמא למחר הנהו כצל עובר. ואם כי ידענו כי זה סוף כל האדם והחי יתן אל לבו. מזה דווקא יפחד וירעד. ואין שלמון ביום המוות. איש את ימיו לא יקבע. ואין מלכות נוגעת בחכירתה אפילו כמלוא נימא...

...אכן בחסדי ה' ארכו לי הימים קצת. ואמנם אין יודע עד מתי ורב רצוני להאריך יותר. שכן בהעדר האדם מעל האדמה שוב א"א לשואלו דבר. ואף הוא אינו יכול להניד. וספק אם אכפת לו בעוה"ב ממה שהשאר בעוה"ז. ומשפחתו כספינה ללא קברניט.

ללא מצפן וללא יועץ. כי אכן מר המוות. יותר לנשאר מאשר להולך. ומי יתן ויכולתי לשפוך על הנייר את אשר על הלב". עכ"ל.

והנה הודיעונו חז"ל דלבר ממה ששאל דוד המע"ה הודיעני ה' קיצי וכו' וכנ"ל בדברי מו"ר אבינו הכ"מ, לבר מזה ביקש עוד אנורה באהלך עולמים אחסה בסתר כנפך סלה (תהילים ס"א). ואיתא ביבמות (צ"ז ע"א) דהוה עוברא גבי ר' יוחנן דקפיד על רבי אלעזר דלא אמר שמעתתא משמיה. ואיתמר שם ר' יוחנן מאי טעמא קפיד כולי האי. דאמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב אנורה באהלך עולמים (תהילים ס"א) וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים. אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז. דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובכות בקבר. אמר ר' יצחק בן זעירא ואיתמא שמעון נזירא מאי קראה. וחכך כיון הטוב הולך לדודי למושרים דובכ שפתי ישנים. ככומר של ענבים. מה כומר של ענבים כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובכ. אף ת"ח כיון שאומרים דבר שמועה מפיהם בעוה"ז שפתותיהם דובכות בקבר. ע"כ.

וראשית דבר צ"ב מה כוונת חז"ל שפתותיו דובכות בקבר אם הוא כפשוטו ממש או משל ומליצה אמרו. וכמו שכתב שם מהרש"א להקשות בשם הרב בעל עיון יעקב והרב יפה תואר דדברי חז"ל אלו רחוקים מן ההיקש וכיצד נאמר ששפתי אדם ינועו בקבר וכו' כיע"ש. הרי דלדבריהם אינו במוחש אלא ציור ודמיון ומשל הוא. אמנם הוא ז"ל כתב דדברי חז"ל אלו ככתבם וכלשונם ושאיין דבר יוצא מידי פשוטו. דכח הדיבור הוא כח רוחני. והוא אחד מכוחות הבאים מן הנשמה ורק מתלבשים בגוף. וכל דיבור משובח מוליד כח רוחני בדומה משובח. ובאמרו בשם אמרו אותו כח רוחני שנוגד כבר הוא מעורר מולידו בב' עולמות. שהם הנשמה בעוה"ז וכלי הדיבור שהם השפתיים בעוה"ז. כיע"ש בדבריו. יוצא א"כ דשפתותיו דובכות ממש. וכן נראה ג"כ מדברי רש"י שדברים כהויתם שכתב וז"ל שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז, שיהיו שפתי נעות בקבר כאילו אני חי. ע"כ.

אכן אם כנים אנו בזה הרי ידוע שהגוף נרקב והיאך נאמר דשפתותיו ממש נעות. וכעין זה הקשה הרב ערוך לנר. וכתב לבאר ע"פ מש"כ בזה"ק פרשת ויחי שנפשו של אדם נשארת בקבר כדמות האדם בחייו ונקשרת עם רוחו בגן עדן התחתון ועם נשמתו בגן עדן העליון ולכן הולכים על הקברים להתפלל על כל צרה שלא תבוא ולכן שפיר שייך שפתותיו דובכות בקבר אף שכבר נרקב הגוף. עכ"ל. הרי מבואר שאין זה הגוף ממש שנע אלא שהנפש היא מצמיירת כדמות האדם בחייו וממנה משתייר בקברו של אדם השארות מנפשו ובוה שפיר שייך שפתותיו דובכות.

אמנם יש להקשות עוד וכמו שהרגיש מהרש"א שם דהרי כבר אמרו חז"ל באבות (פ"ו מ"ו). וכן במגילה ט"ו ע"א. ועוד) עה"כ ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי שכל האומר דבר בשם אומר מביא גאולה לעולם. יע"ש. וכן הובא להלכה במג"א באו"ח (סי' קנ"ו סק"ב) דכל שאינו אומר דבר בשם אומר עובר בלאו. וא"כ מה הקשו על ר' יוחנן למה תקפיד. והרי לפ"ז על כולם להקפיד בדבר משום שמעכב את הגאולה ועובר בלאו. ועוד דלא אמרו שם שהקפיד ר' יוחנן מטעם זה אלא מטעם אחר דשפתותיו דובכות.

ויישב שם המהרש"א דהא דמביא גאולה לעולם הוא ענין כללי, דאינו ממהר הגאולה הצריכה לבוא לעם ישראל, אך אינו ענין הנוגע בפרטות לר' יוחנן. אך ר' יוחנן הקפיד על מה שמונע ממנו עצמו טובה והנאה, שכשלא אומר משמו לא יהיו שפתותיו שלו דובבות בקבר. וע"כ הקפיד ר' יוחנן מטעם זה דווקא.

ואנן נענה אבתריה דעדיין צ"ב למה ר' יוחנן דווקא הוא בעל השמועה. והלא לא רק לר' יוחנן יש להקפיד על דבר זה, אלא לכל חכם וחכם אשר יאמרו שמועה משמו. שודאי ירצה כל ת"ח להיות חי בשני עולמים. ולמה מצאנו לר' יוחנן דווקא שהיה מקפיד כל כך על הדבר. ויש לבאר ע"פ מ"ש הרב עיון יעקב בהקדים דברי חז"ל בברכות (ה' ע"ב) דר' יוחנן היו לו עשרה בנים וכולם מתו עליו¹. והיה קשור אצלו עצם קטנה של בנו העשירי. ובכל מקום כשהיה צריך לנחם איזה אדם מאבלו ומיסוריו היה מראה לו עצם זו ואומר לו דין גרמא דעשיראה ביר [זו העצם של בני העשירי]. כיע"ש.

וא"כ מבואר איפוא דכיון שלא היו לו לר' יוחנן בנים, א"כ אחר פטירתו לא היה נשאר לו זכר כאן בעוה"ז לבד מתורתו. וע"ז היה מקפיד כ"כ שיאמרו שמועתו מפיו כדי שאחר פטירתו יהיה לו איזה זכר ותועלת כאן בעוה"ז ע"י שיהיו שפתותיו דובבות בקבר. נמצא שדברי תורתו של אדם המה חשיבי כזרעו. דעל ידי דברי תורתו הוא נזכר כאן בעוה"ז ושפתותיו דובבות בקבר. וחשיבי יותר מזרעו דהם נזכרים לו ג"כ לעוה"ב ועושים לו בית דירה למעלה.

ומעתה יש לחקור במאמר חז"ל זה אם הא דשפתותיו דובבות בקבר הוא בכל שמועה שאומרים בשמו וגם בדברי אגדה. או שמא רק בדבר הלכה מיירי. דהנה הרב פנים מאירות בהקדמת ספרו כתב לבאר מדוע הקפיד ר' יוחנן משום הא דשפתותיו דובבות הלא קמי שמיא גלוי וידוע מי הוא בעל השמועה ומי חידשה וא"כ יודע תעלומות ודאי לא יקפה שכרו ויהיו שפתותיו דובבות בלאו הכי. וא"כ למה הקפיד כולי האי. ותירץ דקפידתו הייתה משום דבדברי הלכה חשוב הוא מי האומרם. וכמו שאמרו חז"ל בשבת (כ"א ע"ב) דאמר לו הלכה משמיה דר' ירמיה ולא קבלה. אמר לו משמיה דר' יוחנן וקיבלה. יע"ש. הרי דיש חשיבות מכרעת מי אמרה להשמועה וההלכה. דפעמים שידיעת בעל השמועה תכריע אם יקבל השמועה אם לאו. ולכן הקפיד ר' יוחנן. יע"ש בדבריו. יוצא מדבריו דמאמר זה מיירי בדברי הלכה דבהם יש קפידא ובהם דווקא שפתותיו דובבות.

אמנם הרב חלקת יעקב כתב לדחות דבריו מדברי הילקוט שאמרו שכל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר על לאו דלא תגזול ולא תשיג גבול רעך וכו'. דכזה לא שייך לחלק בין דברי הלכה לדברי אגדה דודאי עובר על זה גם בדברי אגדה. ועוד הביא בשם הרב נוב"י דאין חילוק כלל בין דברי הלכה לדברי אגדה דכל דברי בעלי התלמוד כולם נתנו מרועה אחד והוכיח זה בכמה

1. ראה בפנים דרוש ג' להספד מה שהביא מו"ר אבינו הכ"מ דיש מפרשים דלא כל העשרה מתו אלא תשעה. כיע"ש. ועוד שם הביא מחלוקת ראשונים בפירוש השמועה אם היה עצם קטנה או שן. כיע"ש.

הוכחות. יע"ש. הרי יוצא דאין חילוק לדעתו בזה בין דברי הלכה לדברי אגדה דבתרווייהו האומר בשם בעל השמועה שפתותיו דובכות בקבר.

ויש להוכיח דכדברי הרב חלקת יעקב עיקר ממה שדקדק הרב חיד"א בדברי חז"ל אלו (ראש דוד ריש פרשת חוקת) מהו לשון שמועה שנקטו. ולמה לא נקטו הלשון הרגיל דבר הלכה. ובפרט דבפרק חלק (סנהדרין ז"א ע"ב) איתא נמי למאמר זה ושם הנוסחא היא דבר הלכה. והוכיח שם הרב חיד"א בראיות ברורות הנוסחא דהכא עיקר ולשון שמועה כדווקא הוא. כיע"ש. ואפשר לומר דזה בא להשמיענו דאינו רק בדבר הלכה אלא אף בדברי אגדה. ודברי הרב חלקת יעקב עיקר דגם בדברי אגדה שפיר הוי שפתותיו דובכות בקבר².

וצא ראה עד היכן הדברים מגיעים ממה שנשאל בשו"ת משנה הלכות להאדמו"ר מאונגוואר (חלק ו' סימן רצ"ו) גבי ת"ח שיש באפשרות לבני משפחתו להוציא לאור חידושי תורה שלו או לפנות קברו לארה"ק. וז"ל וכדבר ספיקתו בת"ח שבני משפחתו יש ביכולתם או להוציא לאור חידושי או לפנות קברו לארצינו הקדושה איזה מהם עדיף. לפענ"ד להוציא חידושי עדיף. ולפי מה שאמרו ז"ל אגורה באהלך עולמים. והקשו וכי אפשר. אלא זה האומרים שמועה בשמו שפתותיו דובכות בקבר. א"כ המוציא חידושי תורה מאדם הרי הוא מחייהו בשני עולמים. והרי הוא בכלל מחיה מתים. והקוברו בארצנו הקדושה הרי הוא כאלו נקבר תחת המזבח וכפר אדמתו עמו. אבל הרי הוא כמת אלא שנתכפרו לו עונותיו. ודוחין את המת מפני החי כנלפענ"ד. עכ"ל.

המורם מכל האמור דדברי תורתו וחידושיו של אדם, הן בהלכה והן באגדה, המה נחשבים לו כזרעו וזרעו עד עולם, וע"י זוכה לגור בשני עולמים. וכמו שאמרו חז"ל (תענית ה' ע"ב) יעקב אבינו לא מת. והא ספרו ספרנייא והנמו הנטייא וכי. אלא מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. ע"כ. וכן הוא בנידון דידן דמה זרעו בחיים, היינו דברי תורתו וחידושיו נכתבים ונדפסים כאן בעוה"ז. אף הוא בחיים, דשפתותיו דובכות בקבר בעוה"ז, ונעשה עילוי ונחת רוח לנשמתו למעלה בעוה"ב. והרי הוא חי בשני עולמים.

וזה מה שאמרו בזה"ק (ויקרא ע"א ע"ב) ועל דא תנינן צדיקא אף על גב דאתפטר מהאי עלמא לא אסתלק ולא אתאביד מכלהו עלמין. דהא בכלהו עלמין אשתכח יתיר מבחיוהי. דבחיוהי אשתכח בהאי עלמא בלחודוי. ולבתר אשתכח בתלת עלמין וזמין לגבייהו. דכתיב (שה"ש א') עלמות אהבוך. אל תקרי עלמות אלא עולמות. זכאה חולקהון. ע"כ. פירוש, ועל זה שנינו צדיק אע"ג שנפטר מעולם הזה לא מסתלק ולא נאבד מכל העולמות. דהרי בכל העולמות נמצא יותר מבחיו. דבחיו

2. ועיניך תחזינה מישרים בדברי מו"ר אבינו הכ"מ בהקדמתו לספר יד יוסף ח"א שנשא מדברותיו במעלת דברי אגדה. ובמה שמושכים לב ישראל לאביהם שבשמים. ועד שאמרו חז"ל רצונך להכיר את מי שאמר והיה העולם צא ולמוד אגדה. שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה. ע"כ. ויצא למליץ טוב על מנהג ישראל לדרוש באגדה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. והעיד מה ששם לנגד עיניו להרים קרן המנהג לדרוש ברבים בד' שבתות וכו'. כיע"ש. ובספר זה תקויים ג"כ כוונה זו בעזה"י שיוכלו לשאוב ממנו הדרשנים ולהשמיע לעם דברי אגדה המושכים את הלב.

נמצא בעולם הזה בלבד. ואח"כ נמצא בשלש עולמות ומצוי גביהם וכו'. ע"כ. דהיינו שקודם שנפטר האדם מן העולם הרי הוא מוגבל. ומקום דירתו אך ורק בעולם הזה. אך לאחר שנפטר יכול הוא לפעול יותר מאשר קודם לכן, וזאת מחמת שמקום דירתו הוא גם בעליונים וגם בתחתונים.

ואתה תחזה להרב עין יוסף על עיון יעקב מה שהביא לבאר בזה הכתוב (תהילים מ') בישרתי צדק בקהל רב הנה שפתי לא אכלא ה' אתה ידעת. ע"כ. שע"י שאמרתי את חידושי תורתך ושמעות שלי בקהל רב, ע"י זה אחר פטירתי יאמרו דבר בשמי. ומחמת זה הנה שפתי לא אכלא, שיהיו שפתותי דובבות בקבר. יע"ש. ונתקיים בזה מה שכתוב בזה דעל זה היה מוסר מו"ר אבינו עצמו להביא חידושי תורתו אל קהל עדת ישראל, ולעורכם כשולחן ערוך בפני שומעי לקחו. וע"כ מן השם הוא זה שע"י הבאת דברים אלו על הכתב, ושיהיו המעיינים שותים ומשקים מן הבא"ר, ומתפללים ושמחים בפלפולא דאורייתא, ואומרים דבר בשם אומרו, יהיו שפתותיו דובבות בקבר.

וע"כ אמרנו להוסיף כוונה בקריאת שם ספר זה יד יוסף על דרך הכתוב (ישעיהו נ"ו ה') ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לו יכרת. ע"כ. דכמבואר לעיל ממעשה דר' יוחנן דברי תורה חשיבי טוב מבנים ומבנות. שעל ידם נזכר האדם בהאי עלמא ובעלמא דאתי. וכן ע"י שאומרים דבר שמועה מפיו הרי על ידי זה דובבות שפתותיו וחי בשני עולמים³. וא"כ שפיר קארי עליה שם עולם אשר לא יכרת לא מהאי עלמא ולא מעלמא דאתי. ויהיה ספר זה לעד ולאות כי עוד יוסף חי, וכי עוד ידו נטויה. ונתקיים בו הכתוב אגורה באהלך עולמים, בשני עולמים.

וראה מה שאמרו חז"ל (סוטה י"ג ע"ב) ויש אומרים לא מת משה. כתיב הכא וימת שם משה. וכתיב התם ויהי שם עם ה'. מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש. ע"כ⁴. וכמו כן במו"ר אבינו הכ"מ שהיה עומד ומשמש למטה להמליץ טוב עלינו זרעו זרעו זרעו, ועל תלמידיו ושומעי דברו, כן יעמוד וישמש למעלה להמליץ טוב על מרת אמנו היקרה רות מנב"ת, אשת חבר כחבר, יזכה הקב"ה לחיים ארוכים, חיים של טובה, חיים של ברכה, וירפאה רפואה שלמה, ויתן ויחזור ויתן לה בריאות איתנא ונהורא מעליא, בשובע שמחות ונחת מכל יוצאי חלציה. ועל בניו ובנותיו חתניו וכלותיו, ועל בני בניו חתניו וכלותיו, ועל בני בניו חתניו וכלותיו, ועל תלמידיו כולם להגדיל תורה ולהאדירה.

וראשונים על הברכה יעמדו האחים צדיקפור הי"ו אשר תרמו ספר זה לעילוי נשמת המנוח אביהם רחמים צדיקפור ז"ל, ישלח להם הקב"ה ברכה והצלחה, בני חיי ומזוני רויחי, וכל מילי דמיטב בגשמיות וברוחניות. ומגלגלין זכות ע"י זכאי ר' משה צדוק (צדיקפור) הי"ו, שישלח לו הקב"ה רפואה שלמה ובריאות איתנה, ויפתח לו הקב"ה שערי פרנסה טובה ברווח ובשלווה, ויזכהו הקב"ה יחד עם רעייתו אסתר שתחי' לרוות נחת ושמחה מכל יוצאי חלציהם. אכי"ר.

3. ועוד אחרת מה שאמרו חז"ל (סנהדרין צ"ג) מאי שם עולם אשר לא יכרת. זה ספר דניאל שנקרא על שמו. יע"ש.

4. ועיין בפנים בדרוש לשמחת תורה מה שביאר מו"ר אבינו הכ"מ במאמר זה.

ועל הטוב והברכה יזכר ר' רפאל (רפי) זאדה הי"ו, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, רודף צדקה וחסד, רב פעלים לתורה וגמ"ח, מוקיר רבנן בגופו ובממונו. יגמלהו הקב"ה כגמולו הטוב יחד עם רעייתו אורה מגב"ת. וירוו נחת מכל צאצאיהם. אכ"ר.

ונזכה אנחנו כולנו אלה פה היום כולנו חיים, להיות אחוזים ומחוברים בתורה הקדושה היא עץ החיים, כי מוצאי מצא חיים, וטועמיה זכו חיים, ואתם הדבקים בה' אלקיכם כולכם חיים, כל הכתוב לחיים, לקיים מאמר חז"ל מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. ע"י הוספה בעין יפה, כל חד וחד לפום שיעורא דיליה, לקבוע עיתים לתורה, מי יותר ומי פחות, והעיקר שיכוון לבו לשמים, לעשות נח"ר לאלקים חיים.

ונעתור בתפילה לפני אבינו מלכנו, שיחיש גאולתנו ופדות נפשנו, מאבלנו ינחמנו, קול אליהו ישמיענו, מיומיים יחינו, במוב ירושלים יראנו, לתחיית המתים יזכנו, ותחת שחה לעפר נפשנו, שוכני עפר ירננו, ככתוב יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר. ובא לציון גואל במהרה בימינו, אכ"ר.

בני המחבר

שנת "כל הימים אשר הם חיים (תשס"ט) על האדמה ואת בניהם ילמדון"

דרוש לחנוכה¹

אותה אלישע הנביא מה יש לך בבית. והשיבה לו שאין לה כלום כי אם אסוך שמן ועל אותו אסוך שמן חלה ברכת הנביא. וכל זמן שהיו כלים רקים לא פסק השמן למלא אותם למאות ולאלפים עד שאמר לה הנביא שלמי את חובך ואת ובניך תחיו בנותר. ובמדרש (ב"ר פל"ה), בנותר משנות חייכם. שהספיק שמן זה לפרנסם כל ימי חייהם. אבל בלא אותו אסוך שמן לא היתה ברכת הנביא יכולה לחול כלל. שאין הברכה חלה על דבר ריקן.

כמו כן בחנוכה אע"פ שנתנו חז"ל מידה לשמן שבמנורה באופן שמספיק ליום אחד במדוקדק באופן שלא נשאר מהשמן כלום. לא כן היה כשהדליקו מאותו פך שמן. אלא תמיד נשאר כמות קטנה שלא כילה אותה האש. וכל זאת כדי שיחול הנס על אותה שארית. כי לא יחול הנס על דבר ריק. וזה הנס שלא כילה האש את השמן לגמרי היה גם ביום הראשון. שאל"כ לא היה נעשה הנס שמונה ימים. ונמצא שגם ביום הראשון נעשה נס. ועל כן קבעום שמונה ימים. עכת"ד.

אלא שבספר אפיקי יהודה השיג על הט"ז שאין דבריו נכונים שמה שאין הברכה והנס חלים על דבר ריקן היינו כשנעשה ע"י אמצעי. וכמו במעשה אלישע. שלא הוא עושה הנס אלא הקב"ה עושה הנס באמצעותו. אבל כשהקב"ה בעצמו

בקרישיא שהקשו הקדמונים למה קבעו שמונה ימי חנוכה. והלא ביום הראשון לא נעשה שום נס בשמן שכן היה בפך שמן להדליק יום אחד. ובמקום אחר הבאנו דברי השאלות שגורסים שלא היה שמן אפילו להדליק יום אחד.

והנה הרב ב"י (סי' עת"ר) הביא ג' תירוצים בזה. האחד שחילקו השמן לח' חלקים ובכל יום ויום דלק שיעור מידתו כאילו היה מלא. ובתירוץ שני כתב שלאחר שנתנו שמן במנורה כשיעור לאותו היום ונשאר הפך מלא כבתחילה וניכר הנס גם בלילה ראשונה. ועוד שלישיית שבלילה ראשון נתנו כל השמן בנרות ודלקו כל הלילה ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן. כיע"ש. ותירוץ זה השלישי הוא בדומה לזה שקדמו. והחילוק ביניהם שבתירוץ שני נשאר מלא כמות השמן בפך, ומיד ניכר הנס בלילה ראשונה. ובתירוץ שלישי נשאר מלא כמות השמן בנרות עצמן, וניכר הנס רק למחרת, אך עדיין שייך הנס ללילה ראשונה ולכן קבעו שמונה ימים.

הן עתה באנו לדברי הט"ז (סי' עת"ר) שלכל התירוצים קשה שאין כל רמז לתירוצים אלו. ורבותינו היו צריכים לבאר לנו כיצד נעשה הנס שמונה ימים ולא שבע קושיית העולם. לכן נראה שלא היה להם כל צורך לבאר הענין. שכן במלכים ב' (פרק ד') במעשה באשת עובדיה הנביא שאל

1 דרוש זה מלוקט מכ"י בכ"מ וחיברתים לאחד. המגיה.

עושה הנס שלא באמצעות נביא או צדיק, עושה את הנס יש מאין. וכיון שנס חנוכה נעשה ע"י הקב"ה עצמו אדרבה י"ל שלא נשתייר ביום הראשון כלום. והאש כילה את הכל. ורק הקב"ה עשה נס שיתמלאו נרות המנורה שמן יש מאין. וא"כ לא נעשה ביום הראשון שום נס, שביום הראשון הדליק שמן שבאותו פך. וזה דרכו של עולם ואין כאן נס. וא"כ הקושיא בעינה עומדת שנס היה שבעה ימים ולא שמונה ולמה קבעו שמונה.

ויש להביא ראייה לדברי הרב אפיקי יהודה הנ"ל מהכתוב (שמות ל"ד-ו') נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגויים וראה כל העם אשר אתה בקרבך את מעשה ה' כי נורא הוא אשר אני עושה עמך. שמרע"ה ביקש מהקב"ה אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה ונעתר הקב"ה לבקשתו. ע"כ אמר לו נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו דהיינו שיעשה עם ישראל נסים יש מאין. וידעו הכל שהנסים הם ע"י הקב"ה עצמו ולא ע"י אמצעי. שכל זה לא נברא. וע"כ אמר אעשה נפלאות, אני ולא מלאך. אני ולא שליח. שאם יעשה ע"י שליח מוכרח שיהיה הנס יש מאין. וזה שסיים הכתוב לאמור, אשר אני עושה עמך. וכפי זה צדקו דברי הרב אפיקי יהודה. ונסתרו דברי הט"ו. וחזרה הקושיא למקומה.

אבל יש ליישב הקושיא על פי מה שהביא הרד"ק במלכים ה' (פרק ד') בשם

תוספתא [ואני ראיתיו במדרשים]² שתבואה שנבראה בנס אינה בדין מעשר. וכתבו המפרשים משום שהתורה אמרה עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה (דברים י"ד-כ"ב). וזה לא יצא בשדה. שהרי נברא בנס ולא גדל בשדה³.

ולפי זה נראה שעל פי התורה שמן שנברא בנס פסול הוא להדליקו במנורה שהרי שמן זית אמר רחמנא. שצריך שיהיה השמן מפרי עץ הזית ולא שמן נס, שלא נעשה מעולם מזית.

ואמנם כ"ז באופן שהיה הכלי ריק ונעשה נס ונברא בו שמן אז השמן פסול למצוות הדלקה במנורה. אבל אם היה הנס באופן שהיה שמן בכלי והדליק בו ונעשה נס בכלי שלא כלה השמן ע"י ההדלקה, נס זה כשר למנורה שהרי הוא ממש אותו שמן שנעשה מתחילתו מפרי עץ זית. אלא שנעשה בו נס שההדלקה לא החסירה ממנו מאומה ונשאר כמו שהיה. [ולאחר המחיר אין אלו דברי הט"ו. כי אם שנשתייר אך לא נשאר כמו שהיה. ויש להאריך ואכ"מ].

אשובה ואדברה אך הפעם בדברי הב"י הנ"ל דיש להקשות כמה קושיות בדבריו. דהנה לתירוצו הראשון יש להקשות דהרי אמרו חז"ל (פ"ק דיומא) דצריך ליתן במנורה מידתה שתדלק מערב עד בוקר. וא"כ איך יכלו לחלק השמן לח' חלקים ולא ליתן בה אפילו מידת יום אחד. ולתירוצו השני יש להקשות דא"כ אין היכר

2 ראה פסיקתא זוטרתא פרשת ראה ד"ה עשר תעשר.

3 וכן שמן שבא לאשת עובדיה הנביא אינו מתעשר, וכדאיתא להדיא בדברי התוספתא שהביא הרד"ק ע"ש. ומיהו איתא התם שמשום שפרנס עובדיה בדברים שאינם בדין מעשר. גם השמן פטור ממעשר ע"ש. ולכאורה לפי התירוצו

נס ללילה האחרון דהרי נתמלא הפך כבר בליל שביעי שהריקו הנר ליום שביעי ובו בערב נתמלא הפך וא"כ אין היכר נס ללילה אחרון דחנוכה. וכן בתירוצו השלישי יש להקשות דאין היכר נס ללילה אחרון דחנוכה שהרי נתמלאו הנרות בשמן כבר כשכבו נרות דיום שביעי וא"כ אין היכר נס ללילה אחרון דחנוכה. אלא א"כ נאמר שנתמלא השמן ליום ט' וזה אינו דהרי כבר היה עמם שמן שהלכו להכינו וכמבואר בדברי ב"י עצמו שם.

ובאמת שהרב פר"ח הקשה כעין אלו הקושיות כיע"ש בדבריו. ולכן העלה שלא כדברי הרב ב"י. אלא שקבעו יום אחד על הניצחון דהוא נס עיקרי. וודאי לא יקבעו נס רק על פך השמן ולא על עיקר נצחונם במלחמה. ולכן יום כ"ה הוא יו"ט שקבעוהו לדורות על ניצחון המלחמה ושאר הימים קבעום על הנס שנעשה בשמן שזה פשוט שנעשה ז' ימים. יע"ש. ולפ"ד אין אנו צריכין ג"כ לדברי הט"ז הנ"ל⁴.

אמנם שמעתי באומרים לי ליישב קושיא זו באופן אחר. ובהקדים מה שכתב הרב בא"ח באדרת אליהו (ריש פרשת מקץ) שגלות יון הייתה בעוון מכירת יוסף. ויוסף ברו"ק ידע זאת וע"כ תיקן להם לישראל שלשה מצוות שעל ידם ינצלו מגלות יון. וכמו שאמרו דורשי רשומות עה"כ וחמ"ש את ארץ מצרים. ר"ת חדש, מילה, שבת. שראה יוסף ברוה"ק שיבואו היוונים ויבטלו מישראל אלו השלשה מצוות. וע"כ

תיקן להם אלו השלשה מצוות עוד במצריים. עכת"ד. ולפ"ז מיושב למה תקנו ימי חנוכה ח' ולא ז'. שע"י שיהיו ימי חנוכה שמונה ימים יהיה בהם שבת ור"ח וגם ח' ימים רמז למצוות מילה. ולכן הם שמונה ימים לא פחות ולא יותר. ובזה מצאנו יישוב לקושייתנו הנ"ל ע"ד דרש.

חן עתה באתי לחקירה הב' שחקרו הקדמונים [וראה באבודרהם בשם בעל העיתים] והיא למה לא עשו לחנוכה ט' ימים משום ספיקא דיומא. וכמו שאנו עושים בסוכות ט' ימים משום תשיעי ספק שמיני. והרב בעל עטרת זקנים הביא בשם אבודרהם ליישב שכיון שהוא מדרבנן הם אמרו לעשות ח' ימים והם אמרו חשבון המולדות וכו'. כיע"ש בדבריו.

אמנם אנו נבוא לדברי הרב חיד"א בראש דוד (פרשת מקץ) שיצא ליישב חקירה זו והביאה בשם הרא"ם בתוספותיו לסמ"ג למה אין עושין ספיקא דיומא בחנוכה. דבשלמא בפורים תירץ המרדכי (מגילה סי' תשעה) משום דכתיב ולא יעבור אך בחנוכה קשיא. אך לפי מה שנתבאר שהנס היה שבעה ימים והוסיפו עוד יום לעשותו שמונה זכר למילה שרצו היוונים לבטלה. א"כ אם היו מוסיפים עוד יום לעשותו תשעה ימים נפסדת כוונתם זאת להזכיר המילה. ע"כ. נמצא שנתיישובו בזה ב' החקירות בדרך אחד.

וכשאני לעצמי כמע"ר ובא על גוף התקנה בפורים שקבעום באופן

של היד חנוך היה צריך להתעשר שנחשב יש מיש. וצ"ע.

4 אמנם ע"ש בדברי הט"ז עצמו בס"ק ג' שכתב דלא משמע שקבעו יו"ט על הנצחון. דא"כ היו צריכים לקובעו בסעודה והרי לא קבעוהו בסעודה וכו' כיע"ש.

להעבירם ממצוות תורתך או כיוצא בזה. וראה באבודרהם (ביאור ענין חנוכה) שגזרו על השבת ועל החדש ועל המילה. וכמו שהבאנו למעלה. וכ"כ רבינו חיים ברבי שמואל מטולדו ז"ל תלמיד הרשב"א בספרו צרור חיים (דף ק"ג) שכתב שמלכות יון הרשעה ביקשה להעביר את ישראל מדתם וגזרו לבטל שבת ושלא ימולו ושלא יקדשו את החדש. וכוונתם לרעה בדעתם כי אלו הדברים מביאים שפע לישראל ומקיימים אותם. כי השבת יש בו ברכה. וכמו שנאמר וברכתו מכל הימים. ובמילה אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמיים וארץ לא שמתי. ובבוא החדש יש שפע שהלבנה מתחדשת וכמו שאומרים בברכת הלבנה שהם עתידים להתחדש כמותה. וע"כ היו רוצים היוונים לבטל כל אלו המצוות כדי שלא יהיה לישראל שפע. והם עמדו במצוותם. ע"כ.

וראה למהר"י סופר בספר חוקי רצונך (דף ז') ששלשתם נקראו חוק. שכן מצאנו במכילתא (פרשת בשלח) עה"כ שם שם לו חוק ומשפט. חוק זה שבת ע"כ. וכן מילה היא חוק. וכמו שטבעו חז"ל בברכת המילה אשר קידש ידיד מבטן וחוק בשארו שם וכו'. וע"ע במדרש תנחומא (לך לך סי' כ') וכן ישעיה אומר לכן הרחיבה שאול נפשה ופער פיה חוק. למי שאין בו חוק ברית מילה. ומנין שהיא נקראת חוק שנאמר ויעמידה ליעקב לחוק לישראל ברית עולם. ע"כ. ובאבודרהם (ענין מילה) כתב ואמר על מילה חוק לפי שאין בו טעם ידוע לנו אלא גזירת מלך. ע"כ. ובבראשית רבה (פנ"ג סי' ז'). ובפירוש הרד"ל שם ובפירוש מהרז"ו שם. וכן בענין ר"ח קבעו לנו חז"ל בנוסח התפילה לומר וחוקי ראשי חדשים להם קבעת. ועיינן שמות רבה (פט"ו

שלא יעבור. ולכאורה היא גופא קשיא. וכי מה ראו לתת מגבלות בתקנתם. ונראה לומר דשאני פורים שימים חלוקים הם מעיקרא. שמי שנח בי"ד לא נח בט"ו. ומי שנח בט"ו לא נח בי"ד. ואם יוסיפו יום נמצא משתכח יומם של מוקפים. מה שאין כן בחנוכה שאם יעשו ט' ימים אינו משתכח טעם המילה. שבמילה אע"פ שזמנה בשמיני מ"מ משום ספיקא דיומא שדינן לה אתשיעי. וכדתנן (שבת קל"ז) קטן נימול לשמונה לתשעה וכו'. ע"כ. והיינו בנולד בן השמשות שהרי ליום שמיני של מחר הוא נימול. שמא בין השמשות יום הוא ונימול לתשיעי. וכמו שפירשו שם. וא"כ לא הייתה נפסדת הכוונה להזכיר המילה. ששמיני במקומו עומד. ותשיעי כדין ספיקא דיומא דמילה.

עוד רגע אדבר בנוסח על הניסים מה שתקנו בו חז"ל לומר לשכחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך. והנה איתא בשבת (כ"א ע"ב) מאי חנוכה וכו'. לשנה הבאה קבעוה בהלל ובהודאה וכו'. ע"כ. וברש"י שם לא שאסרום במלאכה אלא שתיקנו לומר הלל ועל הניסים בהודאה. ע"כ. ומשמע שתיקנוה באותו זמן, והחשמונאים תקנוה. ועיינן בנוסח על הניסים וסידור תיבותיה ומה שנתנו עומק בזה בפני יהושוע (ברכות כ"ח ע"ב). ובסידור היעב"ץ בהקדמה. ובנפש החיים מוואלוז'ין (שער ב' פ"י ואילך). ובשו"ת חיים שאל (ח"ב סו"ס י"א). ובספר טוב עין (סי' י"ח אות ל"ה ואות מ') ובשו"ת חת"ס (ח"ו סי' פ"ד).

ויש לבאר מה שתיקנו לומר להעבירם מחוקי רצונך. ולא תפסו לשון

סי' כב') מגיד דבריו ליעקב זו תורה. חוקיו ומשפטיו לישראל אלו קידושי ראשי חדשים שיש בהם חוקים ומשפטים. ע"כ.

הן עתה עיני ראו בספר ראש דוד להחיד"א זלה"ה (פרשת מקץ) שהביא מבראשית רבה (פכ"ב ד') וחושך זה יוון. שהיו אומרים כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל ע"כ. ולא מצאנו בשום מקום שגזרו היוונים לעבוד ע"ז. רק גזרו לבטל חודש שבת ומילה. והן אמת שדורשי רשומות אמרו בפסוק וחמ"ש את ארץ מצרים (בראשית מ"א ל"ד) חמ"ש ר"ת חדש מילה שבת. ובזכותם יצאו ממצרים. וזה תיקן יוסף שהקפיד על שלשה אלו. ששלשתם הם סגולה לקבל פני שכינה. וכמו שהארץ המהר"מ אלשיך. וגם אמרו בתיקונים (תיקוני זוה"ח דף קל"ז ע"ב) ושמרו בני"א את השבת לעשות את השבת לדורותם, לדירתם. ששורה עמהם כביכול. וגם גבי החדש אמרו ז"ל (סנהדרין מ"ב ע"א) אלמלי לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים פעם אחת בחודש דיים. ע"כ. ונמצא ששלש מצוות אלו סגולתם לקבל פני השכינה. ובזה יובן מה שהתחיל יוסף בשלש מצוות אלו לאמור וחימש את

ארץ מצרים. כי הם עיקר מרכבה לשכינה ובזכותם יצאו מגלות מצרים. ובביטולם ח"ו תהיה מחיצת ברזל בין ישראל לאביהם שבשמיים. ונראה בזה כי ח"ו אין להם חלק באלוקי ישראל. ולכן אמרו ז"ל (בראשית רבה פע"ב) שור זה יוסף. אז יאמרו בגויים כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל וכו' כלומר שמכל אשר יסד בהיותו מלך בכור שורו הוא יוסף הצדיק, לומר וחמ"ש את ארץ מצרים בחודש מילה שבת, עתה כעת הזאת בטלו אותם. ולהיות כל מגמתם בזה נעשה הנס במנורה. שהיא עדות שהשכינה שורה בישראל. וכמו שאמרו בשבת (כ"ב ע"א) מחוץ לפרוכת וגו' (ויקרא כ"ד ג'). וכי לאורה הוא צריך. אלא עדות היא שהשכינה שורה בישראל. וכלפי מחשבת יוון להפסיק ח"ו דביקות ישראל והשראת השכינה נעשה הנס במנורה. שהיא עדות שהשכינה שורה בישראל. ולכן תיקנו זכר לנס בנרות, רמז למנורה. עכת"ד.

ולכן תיקנו הנוסח להעבירם מחוקי רצונך ולא בלשון אחר. ויה"ר שיקויים בנו כימים ההם בזמן הזה, ע"י הקפדתנו במצוות בכלל. ובפרט באלו השלשה חדש מילה שבת. וע"י זה נגאל בב"א.

דרוש א' לפורים לפרשת שקלים

ונתנו איש כופר נפשו וכו' זה יתנו כל העובר על הפקודים. (שמות ל' י"ג)

הראהו מעשה המנורה הראו השרצים והלבנה וכו'. ע"כ. ואילו שקלים לא הזכירו בין הדברים שנתקשה בהם משה.

ועוד תמה הרא"ם שם מה נשתנו אלו שדרשו בהם שהראהו באצבע. אם משום שכתוב זה שמורה על הרמוז הלא גם בשקלים כתוב זה. אבל מה שכתוב וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם. או זאת התורה אדם כי ימות באוהל. או זאת חוקת הפסח דין הוא שלא ידרשו בהם כלום. משום שבשלמא לגבי המנורה כתוב וזה מעשה המנורה, ולא היה שם שום מעשה כי אם בשעה שעשאה בצלאל. וגבי לבנה שכתוב החודש הזה לכם. והיינו המתחדש. ולא היה באותו רגע שום דבר מתחדש. שהדיבור היה אל משה ביום. ואילו הלבנה וחידושה לא תראה כי אם לאחר שקיעת החמה. וגם גבי שרצים שא"ל וזה לכם הטמא וגו'. ולא היה שם שום טמא בשעה שדיבר עמו. וא"כ גבי שקלים דין הוא שידרוש בו משום דכתיב ביה זה יתנו. ולא היה שקל באותה שעה. אבל לגבי זה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם, הדבר מורה על דבר הסיפורי וכבר היה בעולם. וכן זאת התורה אדם כי ימות. וכן זאת חוקת הפסח. שתיבת זאת מורה על הדבר הסיפורי.

ולגבי הלכות שחיטה שכתוב וזה אשר תעשה על המזבח, לא כתיב דבר

פירש"י זה יתנו הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל וא"ל כזה יתנו. ע"כ. ומקורו במדרש רבה (במדבר פ"ג י"ב-ג').

אבל במנחות (כ"ט ע"א) תנא דבי ר' ישמעאל שלושה דברים היו קשים לו למשה עד שהראה לו הקב"ה באצבעו, ואלו הן מנורה וראש חודש ושרצים. מנורה דכתיב (במדבר ח') וזה מעשה המנורה. ראש חודש דכתיב (שמות י"ב) החודש הזה לכם ראש חודשים. שרצים דכתיב (ויקרא י"ט) וזה לכם הטמא. ויש אומרים אף הלכות שחיטה שנאמר (שמות כ"ט) וזה אשר תעשה על המזבח. ע"כ. ופירש"י ראש חודש: בשעת מולד לבנה אינה נראית כי אם מעט ואינה ניכרת. וכו'. ע"כ. שרצים: לא היה מוכר איזה טמא ואיזה טהור. הלכות שחיטה: לא היה מבין מהיכן היא מוגרמת [הגרמה היינו ששחט מחוץ לטבעת הצוואר ומכריע ידו לצאת חוץ ממקום הכשר שחיטה - רש"י (חולין ט' ע"א)]. ומוכח מדברי הגמרא שמחצית השקל אינו בין הדברים שהראה הקב"ה למשה.

והרא"ם הוסיף מאמר חז"ל בשמות רבה (פרשה ט"ו כ"ה) שבארבעה דברים הראה הקב"ה למשה באצבעו לפי שהיה מתקשה בהן. שמן המשחה שנאמר (שמות ל') שמן משחת קודש יהיה זה לי.

ולא אחר שהזכיר קושיית הרא"ם כתב לתרץ שכל אחת מדרשות אלו יש לה טעם. כי בגמרא דרשו ז"ל רק שלושה. מנורה שרצים וחדש. שבלאו מילת זה דבוק אל הנראה. כמו וזה מעשה המנורה. וזה לכם הטמא. החודש הזה לכם. דרשו רז"ל שהראה לו הקב"ה אלו הדברים. אבל לגבי שקלים אה"כ זה יתנו. ותיבת זה דבוקה לנתינה [שאינה דבר הנראה]. ולכן לא דרשו בה חז"ל שהראהו הקב"ה מטבע. שלא שייך לומר בזה שהראהו הקב"ה. ולכן בזה בעל כורחך פירושו כמו וזה אשר תעשה אותה שלוש מאות אמה וגו' [הנאמר בתיבת נח]. שאינה נופלת תיבת זה על דבר הנראה וכו'. ע"כ. והאריך מאוד לבאר על דרשה באנפי נפשה ולמה לא דרשו על זולתה. ולבסוף כתב שבירושלמי דרש על כל תיבת זה הכתובה בקרא. ולפיכך דרש גם זה יתנו וכו'. ע"כ.

ולא גילה לנו הגאון בעל גור אריה איה מקומם של דברים בירושלמי. אך סיים דבריו בקושיא שבכל אלו שנדרשו ע"י חז"ל יש חומר להבין הדברים. אבל במטבע מה חומר יש בה עד אשר הוצרך להראות לו מטבע של אש. ויש לפרש שהמטבעות נעשות שלא בדקדוק. שאין לצמצם במעשה בני אדם ולא נעשה בענין המשוער [נראה שצ"ל המדוקדק] לא כמו הדברים הנבראים שיש להם שיעור מוגבל. והראה לו הקב"ה מטבע זה מתחת כסא הכבוד שזאת המטבע יש לה שיעור מוגבל ומדוקדק שאינו מעשה אדם. ומזה נלמד שאין לחצי שקל זה דין שאר מטבע. שאע"ג שהיא חסירה, שם מטבע עליה. כיון שא"א לצמצם. ויוצאת בהוצאה. אבל מחצית השקל אינו כך אלא היא משוערת.

ולא תורה ולא חוקה המורים על הדיבור הסיפורי. אלא וזה אשר תעשה, שזה כאילו אמר וזה המעשה אשר תעשה על המזבח. והמעשה לא היה כי אם בשעת העבודה. לכן דרשו בו הוא שהראה לו הקב"ה למשה כל הלכות שחיטה שלא היה מבין כיצד נעשית מוגמרת. וכפירוש"י ז"ל. אבל תנא דר' ישמעאל ס"ל שהכתוב וזה אשר תעשה על המזבח הוא על סיפור המעשה. שכבש אחד בבוקר. וכבש אחד בערב וכו'. שזה סדר סיפורי של המעשה. וכבר היה כיוצא בזה שלא דרשו כלום בענין מעשה של תיבת נח שכתוב בה וזה אשר תעשה אותה. אבל להו"א קשה מאי שנא הלכות שחיטה שדרשו בה שהראהו וכו'. ומאי שנא לגבי תיבת נח שלא דרשו בה כלום. ע"כ.

והעולה מדבריו שדורשים על המילה זה כשאין לדבר מציאות בעולם באותה שעה. שע"כ צריך להראות לו באצבע. אבל כל מקום שיש מציאות לדבר בעולם אין דורשים בזה הראהו וכו'. וכן כשקדם לתיבת זה או זאת. ומ"מ קשה למה לא דרשו בתלמוד גם מקרא זה יתנו וגו'. שהרי לא היה השקל הזה במציאות.

ועין רואה בגור אריה שחידד עוד הדברים שלמעשה לתנא דבי רבי ישמעאל קשה למה לא דרשו כה"א שהראהו הלכות שחיטה. ולו וגם לתנא דרבי ישמעאל קשה למה לא דרשו בשמן המשחה. וכמו שדרשו בשמות רבה. ולדברי המדרש הנ"ל קשה הלכות שחיטה. ולכולם קשה למה לא דרשו על מחצית השקל וכפי שדורש המדרש בכמדבר רבה. וכמו כן קשה קושיית הרא"ם למה לא דרשו בתיבת נח וזה אשר תעשה אותה.

ועוד כדי שלא יקשה איך תולה דברי תורה מה שיתנו בכפרתם על נפשם במטבע. שכל מטבע משקל שלם נעשית ברצון המלך. או ברצון מי שהמטבע שלו. ודברי תורה הם משוערים בענין א-לקי. ולכך אמר שהראה לו מטבע של אש מתחת כסא הכבוד. לומר שאין שיעור הזה שיעור מטבע היוצא בעולם מבלי חכמה ושיעור א-לקי. אך המטבע הזה שיעור א-לקי הוא. ולפיכך כתבה תורה בה כפרת הנפש. ולפיכך הראה לו מטבע של אש. ע"כ.

כלל העולה מתוך דברי המהר"ל בגור אריה שכדי שיהיה מקום לדרוש תיבת זה, צריך שתהיה התיבה דבוקה לדבר הנראה. אבל דבר שאינו נראה אינו נכלל בתוך דרשות חז"ל. וע"ע בט"ז עה"ת.

אבל מבין הדברים והכללים הנכללים אשר חידש המהר"ל זלה"ה לא נתיישב היטב למה לא דרשו על מחצית השקל. כי רק למה דרש הדורש.

ועינא דשפיר חזי להמהרש"א בחידושי אגדות שלו שהביא דברי הרא"ם והקשה עליו בכמה אופנים. כיע"ש. וקבע כלל חדש בדברי רבותינו שכל מקום שקדם הסיפור ואח"כ באה תיבת זה או דומה לה, אין מקום לדרוש בה דבר. ע"כ בתיבת נח שקדם לה הסיפור לא דרשו בה דבר. שכיון שתחילה אה"כ עשה לך תיבת עצי גופר וגו'. שפיר תבוא תיבת זה של וזה אשר תעשה אותה. וכן לגבי קידוש הכהנים דכתיב וזה אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן וגו'. שכבר קדם ענין קידוש אהרן ובניו על ידי הבגדים. שנאמר ועשו בגדי קודש לאהרן אחיך לקדשו לכהנו לי. וכן גבי וזאת התורה אדם כי ימות באוהל.

ובצפייתנו ציפינו בדברי התוס' מנחות (כ"ט ע"א ד"ה שלושה דברים וכו') שהקשו למה לא החשיבו בכלל הדברים שנתקשה משה מה שאמרו בחולין (מ"ב ע"א) וזאת החיה אשר תאכלו. מלמד שתפס הקב"ה כל מין ומין והראה לו למשה ואמר לו זאת אכול וזאת לא תאכל. ותירצו שלא מנה אלא אותם שכתוב בהם זה. ע"כ. וכפי תירוצם סרו הקושיות מעל הכתובים זאת חוקת הפסח. זאת התורה אדם כי ימות וגו'. שאין דורשים שהראהו באצבע אלא במקום שכתוב בו זה.

אמור מעתה שמה שלא דרשו על התיבה של נח תיבת זה מהכתוב וזה אשר תעשה אותה, מתיישב על פי דברי מהרש"א שכבר הוזכר המעשה לפני כן. ומקרא שמן משחת קדש יהיה זה, מתיישב גם הוא על פי כלל זה. שהרי קדם לו כל סיפור הכנת השמן והסממנים שיהיו בו. וגם מקרא וזה אשר תעשה על המזבח (שמות כ"ט), קדם לו מה שיעשה על המזבח בימי המילואים פר חטאת ולכפר על המזבח. וכיצד ימשח אותו בשמן המשחה ושיעשה כן שבעה

ימים. ואח"כ וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה שניים ליום תמיד.

אבל עדיין קשה למה לא דרשו על השקלים זה יתנו. וכמו שהקשו בתוס' הנ"ל בסוף דבריהם. ותינח לדברי הגור אריה שכתב שדורשים כשהמדובר בדבר הנראה. ובשקלים המילה "זה" מוסבת על הנתינה. שהיא דבר שאינו נראה. אבל התוס' תירצו שלא שייך לומר נתקשה כיון שלא היה משה יודע בשום ענין אם לא היה מראהו. ע"כ.

ולכאורה יש להסתפק בכוונת דברי התוס'. שעל פניו נראה שאדרבה כיון שלא היה יודע משה בשום ענין מבלי שיראה לו. א"כ מחוייב להראות לו משום שנתקשה גם נתקשה עד שלא ידע איך ומה לעשות. וגם יש לצדד ולומר שבודאי הראה לו רק שלא שייך לומר נתקשה. שאין לשון זה נופל אלא על מי שיודע בדבר ורק שיש איזה פרט שמתקשה בו. ולכן לא שייך לומר שנתקשה בו. אבל מ"מ הראהו. שאל"כ מנא ידע.

ובאמת שכך משמע מדברי התוס' בחולין (מ"ב ע"א ד"ה זאת החיה וכו') שכתבו שמה שלא נמנו בין הדברים שנתקשה בהם משה גם החיה הנאכלת וגם מחצית השקל, אע"פ שאמרו במדרש שהראו כמין מטבע של אש דכתיב זה יתנו, שמא לא חשיב אלא דברים שנתקשה. אבל אלו [השניים] אע"פ שהראהו לא נתקשה בהם. אלא שתמה על הדבר מה יוכל אדם ליתן כופר נפשו. הראהו הקב"ה להבחין היטב להודיע לישראל. וכן הכא [בבהמות וחיות

טהורות] להראות לישראל איזו היא אסורה ואיזו היא מותרת. ע"כ.

ולאור דברי התוס' הרי שידע משה איך להטביע מטבע של שקל, ומינה שידע גם להטביע מחציתו. אבל עיקר הספק האם אפשר לכפר על הנפש במתן כסף. ולענ"ד אפשר להגדיל התמיהה כי הלא כתוב (איוב ב' ד') עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו. וא"כ אפשר לומר שדווקא כשיתן את כל אשר יש לו יהיה זה לכופר. אבל איך בסכום קטן זה של מחצית השקל יביא על עצמו כפרה.

ובאמת שכן משמע בתנחומא (פר' כי תשא סי' י"א) ונתנו איש כופר נפשו. כששמע משה כן נתיירא ואמר עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו (איוב ב' ד'). רבי יהודה בר עלאי אומר אמר משה מצינו שפדיון נפשו של אדם ככר כסף שנאמר (מלכים א' כ"ל"ט) והנה נפשך תחת נפשו או ככר כסף תשקול. ר' יוסי אומר מן מוציא שם רע אתה למד שנאמר (דברים כ"ב י"ט) וענשו אותו מאה כסף. ריש לקיש אומר מן האונס אתה למד כתוב (שם כ"ב-כ"ט) ונתן השוכב עם האשה לאבי הנערה חמישים כסף. ואנחנו אנסנו הדיבור לא יהיה לך ועשינו ע"ז, כל אחד ממנו צריך ליתן חמישים כסף. רבי יהודה בר סימון אמר מן שור נגח אתה למד שנאמר (שמות כ"א-ל"ב) אם עבד יגח השור או אמה כסף שלושים שקלים וגו'. ואנחנו המרנו כבודינו בתבנית שור אוכל עשב, כל אחד ממנו צריך לתת שלושים שקל. ידע הקב"ה מה שבלבו של משה א"ל לא כיכר כסף, ולא מאה כסף, ולא חמישים

שקלים, ולא שלושים שקלים. אלא זה יתנו מחצית השקל. ע"כ.

והרב כלי יקר האריך בביאור המאמר הנ"ל. וסיים דבריו שעיקר הכפרה נצרכת עבור מעשה העגל שצריך לתקן עיקר המעשה שהביא לשאר עבירות. ויש בזה שני סוגי כפרה. האחת מה שאמרו ז"ל (תנחומא חוקת סי' ח') תבוא פרה ותנקה את צואת בנה. והשנית משום שאמר משה שרוב כסף וזהב שנתת להם לישראל הביאום לעשות העגל. ובשביל זה אין צריך רוב כסף אלא די לתקן נקודת הכסף שבזה יספיק מחצית השקל את"ד. ע"ש באורך.

ומכלל הדברים הללו דקדק החת"ס בדרשותיו מלשון התנחומא שהראה לו הקב"ה כמין מטבע של אש "מתחת כסא הכבוד". כיע"ש. ולשון זה אינו מובא ברש"י. ודקדק החת"ס כי בכסא הכבוד חקוקים פני נשר ופני אריה ופני אדם ופני שור. לכן הראה לו כמין מטבע של אש מתחת כסא הכבוד דווקא. לרמוז להם שעל חטא שחטאו בשור הוא. כיע"ש.

ואני אלך בדרך אחרת לבאר כפי רוח היום שהוא ר"ח אדר ב' ומתוך פרשת השבוע שהיא פרשת פקודי בהקדים דברי הגמרא דמגילה (י"ג ע"ב) אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקליהם לשקליו. והיינו דתנן באחד באדר משמיעים על השקלים וכו'. ע"כ. ולכאורה יש להבין איך ידחו שקלי ישראל את שקלי המן. והלא כל כסף השקלים היה מאת ככר. וכמבואר בקרא בפר' פקודי. ואילו המן שקל עשרת אלפים ככר כסף.

והנה התוס' מגילה (ט"ז ע"א ד"ה ודחי) כתבו וז"ל שמעתי שעשרת אלפים ככר כסף חצי שקל לכל אחד מישראל שהיו שש מאות אלף כשיצאו ממצרים. ואמר שיתן לאחשורוש כל פדיונם. ודוק ותשכח. ע"כ. והאריכו רבים בביאור חשבון זה של התוס'.

ולכאורה דברי התוס' על שני דברים ידברו. האחד שיתן מחצית השקל לכל אחד מישראל. וכפי זה קשה מהו שיתן לאחשורוש כל פדיונם. ולכן נראה ששני חלקים יש בתוס' הנ"ל. וכמבואר.

ובאשר לראשון שיתן מחצית השקל שהוא פדיון נפשם ביאר הב"ח בהגהותיו על אתר שכל כסף של מחצית השקל הוא מאת ככר. והיינו כיכר של קודש שהוא כפול מכיכר של חול. והיינו שלחול צריך לתת מאתיים כיכר. והנה ימיו של אדם שבעים שנה [ואם בגבורות שמונים שנה] ועל כל שנה צריך לתת מאתיים כיכר. והמן נתן על ששים שנה מאתיים כיכר שהם שניים עשר אלף ככר. אלא שבימי יחזקאל הוסיפו על המטבע שתות. וכמו שכתבו התוס' בכורות (דף ה'). ועשרת אלפים שלו שווים שנים עשר אלף של משה. כיע"ש.

וכפי זה צ"ל שהיה מתיירא משה למה יתנו רק מחצית השקל, והרי הם שווים לשקלי המן. ומי יאמר שיש די בזה, ושמה יכריעו שקליו לשקלי ישראל.

אך באופן אחר ביאר הפני יהושע שהמן נתן כל פדיונם. והיינו דמי עבד. שהוא שלושים שקלים. וזאת שאמרה אסתר ואילו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי. דהיינו

שניים עשר אלף. וכיון שהוסיפו בימי יחזקאל נמצא שניים עשר אלף של משה שווים לעשרת אלפים של המן. ושור' ש"כ הרוקה בהלכות פורים וכו'. כיע"ש.

שנתן דמי פדיון העבדים והשפחות. ודמי מחצית שקליהם מאת ככר של קודש שהם מאתים של חול. וכשתחשוב שלושים של עבד בקודש שהם ששים בחול ותכפילנו כפול מאתיים כיכר תקבל

דרוש ב' לפורים

להפטרת זכור

כה אמר ה' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל וגו'. (שמואל א' פרק ט"ו)

אותו עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו ותחסר מן הנפשות עם אורך הזמן. והוא אמרו יתעלה (שם) זכור את אשר עשה לך עמלק. עכ"ד.

ומובן למה אין לתעב מצרי. שמשום ששמשו לנו אכסניה יש לוותר להם. וכן אמרו בבבא קמא (צ"ב ע"ב ב') מנא לן מאי דאמרי אינשי בירא דשתית מיניה לא תשדי ביה קלא [בור ששתית ממנו אל תזרוק בו עץ]. א"ל דכתיב לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו. ע"כ. וגם אדום יש לוותר להם שנאמר לא תתעב אדומי וגו'.

וקשה דהלא עמלק מזרע אדום הוא וכדכתיב (בראשית ל"ו-י"ב) ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו ותלד לאליפז את עמלק אלה בני עדה אשת עשו. ולמה יצא מכלל אדום לשונאו.

ובפרט למה שכתב הרמב"ן (דברים ב'-ד') וטעם אחיכם בני עשו - שיחוס ישראל מן אברהם, וכל זרעו אחים.

יש להבין לשון פקידה מה הוא. שאע"פ שהוא לשון זכירה. וכמו שאמר יוסף לבני ישראל פקוד יפקוד א-לוקים אתכם וגו'. מ"מ למה שינה הנביא מלשון התורה. שהתורה אמרה זכור את אשר עשה לך עמלק וגו'. והיה לו לומר זכרתי את אשר עשה עמלק. ולמה שינה.

ונראה לומר שבכל התורה כולה לא נצטוינו לשנוא אומה מהאומות. ואדרבה נצטוינו שלא לשונאם. וכפי שאמרה תורה (דברים כ"ג-ח) לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו. ופרש"י לא תתעב אדומי - לגמרי ואף על פי שראוי לך לתעבו שיצא בחרב לקראתך. לא תתעב מצרי - מכל וכל אף על פי שזרקו זכורכם ליאור. מה טעם, שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק. עכ"ל. אבל בעניין עמלק מצאנו להרמב"ם בספר המצוות (מצוות עשה קפ"ט) שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק מהקדימו להרע לנו ושנאמר זה בכל עת ועת ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו **ונזדרז העם לשנוא**

כי כולם הם נמולים. וזה טעם לא תתעב אדומי כי אחיך הוא (להלן כ"ג-ח). רק בני הפלגשים ישמעאל ומדין וכל בני קטורה אינם באחזה, מן הכתוב כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כ"א י"ב) ע"כ. [אך באמת יש לדחות זאת על פי מה שכתב ראב"ע (בראשית ל"ו י"ב) שעמלק הוא בן הפילגש ולא יחשב בכלל בני עשיו וזרע אדום. ע"כ. ושמה גם הרמב"ן מודה בזה. וצ"ע. ושור"ר לשונו של הרמב"ן (על הכתוב תמנע היתה פילגש וגו') והוצרך הכתוב לומר כי אמו פלונית אשר הוא נודע לה ילדתו לאליפז אבל איננו בכלל בני עשיו ולא ישוב עמהם בהר שער. כי בבני הגבירות יקרא לו זרע ולא בבן הפלגש. כי לא יירש בן אמה עם בניו כמו שעשה איבוט. והנה אנחנו נצטוינו בבני עשיו שלא נתעב אותם ולא נקח את ארצם והם כל בניו הידועים לו היושבים בשעיר כי הם הנקראים אדום על שמו. אבל בן הפלגש אינו בכלל בני עשיו ולא עמהם בארצם. ונצטוינו בו בהיפך לתעב אותו ולמחות את שמו עכ"ל. וראה עוד להרמב"ן עצמו סוף פ' בשלח (י"ז ט). ואכמ"ל.]

ונראה לתרץ על פי מה שאמרו בפסיקתא רבתי (פרשה מ"ג) [דבר אחר כי פקד ה' את חנה], א"ר אחא בשם רבי שמעון בן לקיש אמר הקדוש ברוך הוא לישראל בעל פקדונות אני שכל שאדם מפקיד אצלי אני נותן לו. למה הדבר דומה, לאחד שהיה בעל הפקדונות והיו הבריות מפקידות אצלו. בא אחד והפקיד אצלו זהובים, בא אחד והפקיד קוצים. באו ליטול אותם הימנו. מי שהפקיד אצלו כסף נתן לו כסף, מי שהפקיד אצלו קוצים החזיר לו קוצים. כך אמר הקדוש ברוך הוא בעל

פקדונות אני כל מה שאדם פוקד אצלי אני נותן לו. כך אתה מוצא אברהם הפקיד אצל הקדוש ברוך הוא נפשות דכתיב ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו וגו' ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית י"ב-ה). וכי אברהם עשה נפשות. א"ר אלעזר בן פדת בשם רבי יוסי בן זימרא אם יכנסו כל באי עולם לבראות אפילו יתוש אחד אינם יכולים. ואתה אומר ואת הנפש אשר עשו בחרן. וכי אברהם ושרה בראו נפשות. אלא שהיה אברהם מגייר אנשים ושרה מגיירת הנשים. והיו מביאים את הבריות תחת כנפי השכינה. אמר להם הקדוש ברוך הוא חייכם נפשות פקדתם אצלי, נפשות אני פורע לכם. וה' פקד את שרה וגו' ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקוניו (בראשית כ"א א'-ב). בא עמלק והפקיד אצלו קוצים כמה שכתב ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים (שמות י"ז-ח). וכן אשר קרך בדרך ויזנב בך כל וגו' (דברים כ"ה י"ח). אמר לו הקדוש ברוך הוא הפקדת אצלי קוצים, חייך קוצים אני פורע לך. כה אמר ה' פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל וגו' ועתה לך והכית את עמלק (שמואל א' ט"ו וב' וג'). ע"כ.

וזה לשון פקדתי, לשון פקדון. וגם לשון זכירה.

וכדי שנדע שמה שנצטוינו לשונאו הוא משום שמה שהפקיד יש להחזיר לו. מה הוא הפקיד שנאה ומלחמה, אף הקב"ה ציוה עלינו להתנהג עמו בשנאה ומלחמה.

ומה שתפס לשון קוצים יש לבאר על פי מה שאמרו בסנהדרין (ל"ח עמ' א') יהודה וחזקיה בני רבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמי רבי, ולא הוו קא אמרי ולא

ואומרין להם נמול אותם ואחר כך עשו מה שאתם רוצים. אבל זרעו של עשו אינו כן אלא כל זמן שהיה יצחק קיים קיימו עליהם את המילה וכיון שמת בטלו את המילה וכו'. ע"כ.

וכשבא עמלק על ישראל הלא על דבר זה בא. וכמו שפירש רש"י (דברים כ"ה י"ח) ויזנב בך - מכת זנב. חותך מילות וזורקם כלפי מעלה ע"כ. והרי דבר זה במרד עשו. לומר שכופרים בברית אבות לא-לוהיהם. ודבר זה קשה בעיני הקב"ה כקוצים. וזה שהפקיד עמלק. וזה מה שהשיב לו הקב"ה פקדונו.

ישו"ר בילקוט שמעוני (בשלח רמז רס"ח) ויבא עמלק וכו'. למה נדמו עשו הרשע ואליפו ועמלק בנו וירבעם בן נבט והמן האגגי ונבוכדנצר. לאחד שמצא כסות בדרך תפסה בידו והכניסה לתוך העיר והיה מכריז ואומר אבדה זו של מי. נתקבצו כל בני העיר ויצאו לקראתו אמרו ראיתם את איש פלוני כמה צדיק הוא כמה חסיד הוא. מיד עמדו ועשאוהו ראש וקצין עליהם בשנה בשנים בשלש עד שהחריב כל העיר כולה. לכך נדמו הרשעים. בשכר שתי דמעות שהוריד עשו לפני אביו נתנו לו את הר שער שאין גשמי ברכה פוסקין ממנו לעולם. בשכר ירבעם שהשיב דבר לפני המלך נתנו לו עשרת שבטים. בשכר מרודך שנהג כבוד לאבינו שבשמים יצא ממנו נבוכדנצר. בשכר אגג שהיה בוכה ומתחנן בשעה שהיה חבוש בבית האסורים אמר אוי לי שמא אבד זרעי מן העולם יצא ממנו המן. אליפו התימני אמר לעמלק בנו בשעה שאמר לו אבא יורש העולם הזה והעולם הבא. אמר לו בני ישראל יורשים העולם

מיד. אמר להו: אגברו חמרא אדרדקי, כי היכי דלימרו מילתא. כיון דאיבסום, פתחו ואמרו: אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל. ואלו הן: ראש גולה שבבבל, ונשיא שבארץ ישראל. שנאמר (ישעיהו ח') והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל. אמר להם: בניי, קוצים אתם מטילין לי בעיני? אמר לו רבי חייא: רבי, אל ירע בעיניך. יין ניתן בשבעים אותיות, וסוד ניתן בשבעים אותיות, נכנס יין - יצא סוד. [פירוש יהודה וחזקיה בניו של ר' חייא היו יושבים בסעודה לפני רבי. ולא אמרו לפניו אפילו מילה. ציוה רבי שיביאו לבחורים יין. כיון ששתו פתחו בדיבור ואמרו: אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל. ואלו הן: ראש גולה שבבבל, ונשיא שבארץ ישראל. שנאמר (ישעיהו ח') והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל. אמר להם: בניי, קוצים אתם מטילין לי בעיני? אמר לו רבי חייא: רבי, אל ירע בעיניך. יין ניתן בשבעים אותיות, וסוד ניתן בשבעים אותיות, נכנס יין - יצא סוד]. ומבואר שכל דבר שקשה בעיני השומע או הרואה הרי הוא כקוצים המצערם אותו.

והנה אמרו ז"ל (במדרש הנ"ל) בוא וראה מה בין כחן של יוצאי מצרים לזרעו של עשו. יוצאי מצרים נתקבצו וישבו מצוה אחת היתה בידם שהיו מלין במצרים את בניהם. אמרו להם מצריים מפני מה אתם מלין אותם יהיו כבני מצרים ותקל עבודה קשה מכם. משיבין ישראל להם שמא שכחו אברהם יצחק ויעקב את אלהיהם שבשמים שישכחו בניהם אחריהם. אמרו להן מצרים מפני מה אתם מלין אותם ולאחר שעה אנו משליכים אותם ליאור. משיבין ישראל

והיאך הוא דוחה את מצוות ה' מפני איזה שהוא קל וחומר של שטות.

וראיתי לרב בן יהוידע על יומא הנ"ל שסבר לומר שיחד עם עמלק היו מעורבים אומות אחרות. ועל אלו לא חלה הגזירה למחותם. וכיצד יעשה עכשיו שאינו יודע ואינו יכול להבחין בין עמלקים לאומה אחרת. ע"כ. ועל זה נשא ק"ו ומה נפש אחת שנהרגה מבלי סיבה נראית לעין אמרה תורה הבא עגלה ערופה לכפר, כל הנפשות האלו שאינן מעמלק שיהרגו בלא סיבה לא כל שכן שצריך כפרה גדולה עליהם אם יהרגו.

ובאמת אין זה כי אם קל וחומר של שטות. שבאמת הקיני, מבני יתרו, היו מעורבים עם עמלק ושוכנים עמם. ועליהם נצטווה שאול להפרישם לאמור סורו נא מתוך העמלקי וגו'. והרי אפשר ואפשר להכיר בין עמלק לבין שאר אומות. ובכל אופן ברור שלא יביא הקב"ה תקלה על ידו. שאם יש מאומות אחרות אשר אין דינם למיתה, הלא הוא סובב הסיבות. וגם סיבה להיותם עם העמלקי לא על חנינם באה. וע"ז יצאה בת קול ואמרה אל תהי צדיק הרבה.

והגם הלום ראיתי דברי הרב עיון יעקב (שם) שכששמעו עמלק שבא שאול עם עם רב מישראל קמו והתגיירו. ומעתה היה מסופק אם דינם כגרים או שמא דין עמלקים עליהם למרות גיורם. ע"כ. וע"ז נשא ק"ו.

וראיתי למרן החיד"א בספר נחל שורק שהקשה על פי מה שאמרו חז"ל (מכילתא דרבי ישמעאל סו"פ בשלח) ר'

הזה והעולם הבא. צא וחפור להם בארות והתקן להם הדרכים אם תעשה כן ויהיה חלקך עם הפחותים שבהם ותבוא לעולם הבא. והוא לא עשה כן אלא יצא להחריב את העולם כולו, שנאמר ויבא עמלק וילחם. א"ל הקב"ה רשע אני יצרתך לאחר ע' לשונות, ועכשיו תהא לי ראש לפורענות לכל יורדי גיהנם. שנאמר ראשית גוים עמלק וגו' ואומר כי מחה אמחה וגו' ע"כ.

והנה כתוב ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל. ופשטם של דברים שאע"פ שעמלק מקומו בהר. המלחמה שעשה שאול אינה אלא במישור. וכמו שפירש רלב"ג וירב בנחל - ר"ל שהוא נלחם עם עמלק במישור כי שם יצאו להלחם. אבל הרואה בכתובים יראה שוירב בנחל נאמר לפני שאמר שאול לקיני לסור מתוך העמלקי. וזה אי אפשר לומר. אלא ודאי שוירב בנחל לפני שיפתח במלחמה נאמר. ועוד כיון שנאמר שבא שאול אל עיר עמלק, ודאי שאינו בנחל. ולכן אמרו רבותינו (יומא כ"ב עמ' ב') וירב בנחל, אמר רבי מני: על עסקי נחל. בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לשאול לך והכית את עמלק, אמר: ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה, כל הנפשות הללו על אחת כמה וכמה. ואם אדם חטא - בהמה מה חטאה. ואם גדולים חטאו - קטנים מה חטאו. יצאה בת קול ואמרה לו (קהלת ז) אל תהי צדיק הרבה. עכ"ל.

וכבר תמהו כל המפרשים איך זה שמלך ישראל, שמלבד החיוב שעל כל ישראל שנצטוו למחות את זכר עמלק, הוא בעצמו נבחר להוציא הדברים אל הפועל ע"י נביא אשר שכינה מדברת מתוך גרונו.

הצאן והמקנה. שנאמר וכל המלאכה נמיבזה והמס החרימו. ופירש הרד"ק כל המלאכה - פירוש המקנה. וכן לדגל המלאכה אשר לפני. כי כל דבר שיתעסק בו האדם נקרא מלאכה ומעשה מלאכת אומנות בין עבודת האדמה בין במקנה. ע"כ. ולמה לא השאיר את הכל. כי רק מבחר צאן ובקר והשאר הרג. ומה קרה לק"ו שלו שאם האדם חטא בהמה מה חטאה.

ולכן אמרתי לבאר באופן אחר. שבאמת שמע שאול לבת קול לאמור אל תהי צדיק הרבה. ופירש כונת בת קול זאת שלא יטה את הכף לזכות לומר שגרי אמת הם. כי רק מאימת המוות באו להתגייר. ואין לקבל אותם כלל. שלא באו אלא לסיבה מסוימת. וכן לא יעשה. אבל לגבי אגג, הלא מלך עמלק הוא. ומן הסתם אין ממליכים מלך רך הלבב ומוג לב. והלא המלך צריך לצאת בראש הצבא. וכיצד יהיה מוג לב וירא משדה הקרב ושמא יהרגוהו. אלא ודאי אין אגג ירא כלל. וממילא יש לומר שאם בא להתגייר, לא מיראה בא. כי אם באמת התגייר. וע"ז לא אמרו חז"ל שאין לקבלם. ולכן לא הרגו שסבר שגור אמת הוא. והבהמות שהרג היו הבהמות החלשות והבזויות. שאינם ראויות למלך. כי אם לעם הפשוט בלבד. אבל כל הבהמות טובות המראה והבריאות, מן הסתם של המלך הם. וכיון שהמלך גר אמת הוא, אין לפגוע בו ולא ברכושו. ולכן הניחם.

מעתה יש להביא דברי החיד"א שם שאמר הקב"ה לשמואל כי ניחמתי כי המלכתי את שאול למלך כי שב מאחורי ואת דברי לא הקים וגו'. ר"ת "כשמו". שהמלכות לא היתה מעיקרא קבע אצלו

אליעזר אומר נשבע המקום בכסא הכבוד שלו שאם יבא אחד מכל אומות העולם להתגייר שיקבלוהו. ולעמלק ולביתו לא יקבלוהו. שנ' ויאמר דוד אל הנער המגיד לו אי מזה אתה ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי (שמואל ב' א-יג). נזכר דוד באותה שעה מה שנאמר למשה רבינו אם יבא אחד מכל האומות שבעולם להתגייר שיקבלוהו. ומביתו של עמלק שלא יקבלוהו. מיד ויאמר אליו דוד דמך על ראשך כי פיך ענה בך. לכך נאמר מדור דור. עכ"ל.

הרי שמעמלק אין מקבלים גרים. שאין גיורם אמת. אלא מאימת המוות שלא יהרגום ישראל. ואיך עבר שאול על דברי חכמים ועל ציווי הקב"ה. ועוד שודאי יודע תעלומות יודע ועד שיבואו להתגייר. ואע"פ כן ציוה להשמידם. ועוד שיצאה בת קול ואמרה לו אל תהיה צדיק הרבה. [ומן הסתם אל תהיה צדיק הרבה היינו יותר מבוראך. שאל"כ כיצד נאמר לאדם שלא יהיה צדיק הרבה].

אלא שבאמת הרג שאול את כל העמלקים. ולא השאיר כי את אגג מלכם והבהמה. וצריך טעם לזה שהשאיר את אגג ואת הבהמות. ויש לומר שהבין שאול ממה ששמע בבת קול שנאמר לו אל תהי צדיק הרבה. ומשמע שעכ"פ צדקות של משהו צריך לנהוג בהם. רק לא הרבה. ולכן עשה פשרה. ואת כל העמלקים הרג, מלבד אגג. ואת הבהמה השאיר. שאם אדם חטא, בהמה מה חטאה. עכ"ד.

ואנוכי העני בדעת אמרתי שאיך די בכך. שטרם תירץ גאון עוזינו למה השאיר את אגג דוקא. וכן השאיר את מיטב

שלעומת הנאמר במכילתא, אמרו בסנהדרין (צ"ו ע"ב) מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. ע"ש. וזה דלא כהמכילתא. אלמה ס"ל לתלמוד דידן שמקבלים גרים גם מעמלק.

וכן פסק הרמב"ם (בפ"ו מה' מלכים הלכות א' ד') וז"ל: אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שקוראין לו שלום. אחד מלחמת הרשות ואחד מלחמת מצוה וכו'. אם השלימו וקבלו שבע מצות שנצטוו בני נח עליהן אין הורגין מהן נשמה והרי הן למס. שנאמר והיו לך למס ועבדוך וכו'. והעבדות שיקבלו הוא שיהיו נבזים ושפלים למטה ולא ירימו ראש בישראל אלא יהיו כבושים תחת ידם וכו'. ואם לא השלימו או שהשלימו ולא קבלו ז' מצות עושין עמהם מלחמה וכו'. ואין הורגין אשה ולא קטן וכו'. במד"א במלחמת הרשות שהוא עם שאר האומות אבל שבעה עממין ועמלק **שלא השלימו** אין מניחין מהם נשמה וכו'. וכן הוא אומר בעמלק תמחה את זכר עמלק וכו'. ע"כ.

ומפורש יוצא כפי דעתו שגם עמלק אם השלימו וקבלו עליהם עכ"פ שבע מצוות בני נח, מקבלים אותם.

ובשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תק"ח) כתב קשה לי דאף אם בז' אומות מועיל השלמה. מכל מקום בעמלק מנין. שהרי בסוטה (דף ל"ה) למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות הא למדת שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותם. ודעת רש"י שם דקאי על אותם שבחוץ לארץ. ודעת התוספות שם דאפילו אותם בארץ ישראל רק קודם שהתחילו במלחמה. והרמב"ם נהי שמפרש דאפילו אותם

להעבירה לזרעו. כי אם היתה כשמו. מה שמו שאול, אף המלכות שאולה. ע"כ. ואני אבוא אחריו לומר כשמו שאול. לשון שאלה. שעמד לפני ושאל שאלות הרבה. אם גדולים חטאו קטנים מה חטאו. ואם אדם חטא בהמה מה חטאה. וזה כי שב מאחרי. ששב וחזר לשאול שאלות רבות מאחרי שצויתי אותו להשמיד את עמלק.

אך זאת יש להבין בדברי הכתובים (שמואל ב' א-ח) והמכילתא (סו"פ בשלח הנ"ל) שנשאר עכ"פ עוד עמלקי. הלא הוא הנער אשר בישר לדוד על מות שאול וכדאיתא במכילתא בשלח הנ"ל. וכיון שלמדנו בסדר עולם ששאול לא מלך אלא שנתיים [ורלב"ג (שמואל א כ"ז-א') חלוק ע"ז. כיע"ש]. הרי שאי אפשר לומר שאותו נער הוא בנו של אגג. וכפי שאמרו חז"ל שאותו לילה בא על השפחה ונשאר זרעו של עמלק בעולם. וא"כ מנין בא עמלקי זה. ובאמת שלא ראיתי לפי שעה מי שדיבר בזה.

ולפי דרכינו יש לומר שכשהניח שאול את אגג מטעם שהוא גר אמת. שכן לא בא להתגייר מיראה. ואותו נער נושא כליו של אגג היה. וכיון שהיה יוצא אתו למלחמה וצמוד אליו בכל עת. בע"כ לומר שגם הוא אינו ירא מהמוות. ולכן כשאף הוא התגייר, גם עליו י"ל שגר אמת הוא. שכן לא ירא מדבר מהדברים. וגיוורו אמת. כפי שגיוורו של אגג אמת. ואע"פ כן הרגו דוד. שאין מקבלים גרים מעמלק כלל. ואפילו גר אמת. וכדמשמע מהמכילתא הנ"ל. הרי שטעה שאול בכל דרכיו. ואפילו בספקותיו.

והאמת תורה דרכה שאינו פשוט כלל שאין מקבלים גר עמלקי.

ובמה שכתבתי יש ליישב מה דקשה על הרמב"ם ז"ל ממכילתא סוף פרשת בשלח בשעה שבא המבשר ממיתת שאול ואמר גר עמלקי אנוכי. באותה שעה נזכר לדוד מה שנאמר למשה רבינו אם יבוא מכל האומות שבעולם והתגייר שיקבלוהו. ומביתו [היינו מבית עמלק] שלא יקבלוהו. [וכן הוא בפרקי דר' אליעזר שנשבע הקב"ה בכסאו שאין מקבלין גרים מזרע עמלק] והרגו. עד כאן. הנה שאף גרים גמורים אין מקבלים מזרע עמלק. כל שכן קבלת ז' מצוות לבד.

אך לפי האמור יש ליישב על פי מה שכתב בתנא דבי אליהו פרק כ"ד שצוה אליפז לעמלק בנו שידע שעולם הבא אינו מתוקן אלא לישראל. לך וסייע אותם בחפירות בארות וכדומה ותזכה עמהם. כיון ששמע רשומו של דבר נעשה שונא ורודף לישראל ע"כ. הנה שזהו שורש חטא עמלק שאינו רוצה בשום אופן להיות נכנע לישראל. ועל כן אף שמתגייר אין זה עוד הוכחה שרוצה בהכנעה. שהרי נעשה ישראל בעצמו ואין צריך להיות נכנע וטפל. ואם יזדמן שיראה מעלה בישראל מה שאין

שבארץ ישראל ואפי' לאחר המלחמה. ולא נאמר לא תחי' כל נשמה רק אם לא השלימו. מכל מקום מדאיצטריך קרא בשבעה אומות. ממילא בעמלק דליכא קרא מנלן. ואין לומר דילפינן עמלק משבעה אומות, דליתא. דשאני שבעה אומות דטעם שמחרימין אותם כדי שלא ילמדו לעשות. אבל עמלק שאינו בארץ ישראל וטעם מחייתו משום ויבוא עמלק וגו' מנלן דמהני השלמה ותשובה.

והנראה לי בזה דשניא ז' אומות שחוטאים בעצמם ועושים כל התועבות ונתחייב מיתה. והוא אמינא שאל יועיל תשובה. כמו כל חייבי מיתות בי"ד שאין נפטרים מחיובם על ידי תשובה. אבל זרע עמלק שנענשין בעוון אבותם, ולכאורה הא כתיב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות. אך שגלוי וידוע לפני הקב"ה ששנאתם טמונה בלבם. פוק חזי מעשה המן האגגי. ובאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כתיב פוקד עוון אבות על בנים. אבל אם עשו תשובה וקיבלו שבע מצוות. הא אין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. ושוב אין נענשים בעוון אבותם¹.

1 הגה"ה ולכאורה יש לומר עוד דקרא דלא יומתו אבות וגו' בישראל ולא באומות. שהרי מפסוק זה פוסלין עדות קרובים. ובן נח הא נהרג על פי קרובים. הן אמת שהרמ"ה בסנהדרין (דף נ"ט ע"א) הקשה אהא דיליף התם דבני נח מוזהרין על שבע מצוות לאחר מתן תורה מהא דנענשו ז' אומות על התועבות שעשו. והקשה הרמ"ה ז"ל שהוא בעוון אבותיהם שקודם מתן תורה. ותירץ דאם כן דאין מוזהרין עכשיו הוי כאין אבותיהם בידיהם עיין שם. הנה דאף באומות נהגת מדה זו. אך אין דברי רמ"ה מוכרחין וקושייתו יש ליישב בפשיטות דכיון דאי עבדי השתא לאו בני חיוב ניהו אם תמצא לומר דאין מוזהרין לאחר מתן תורה. ממילא גם על מעשיהם ראשונים נפטרו כדאיתא בסנהדרין (דף ע"א ע"ב) ע"ש. כל שכן על עוון אבותיהם [וצ"ע ליישב דברי רמ"ה ז"ל] ולעולם בבן נח אין מדה דלא יומתו בנים על אבות נהגת ועל כן זרע עמלק חייבין מיתה. אך כשנתגיירו דיינין לי' בדינא דהשתא דאינו נענש בעוון אבותיו. אך זה אינו דבקבלת ז' מצוות שאינו רק גר תושב משמע ברש"י מכות (דף ט ע"א) כמה שאמרו דגר תושב שהרג בשוגג חייב דאין בני נח צריכין התראה. הנה שעדיין דינו כבן נח לענין שנהרג בשוגג. והוא הדין שנהרג על פי קרוב. ממילא אם נאמר דבן נח נענש בעוון אבותיו. לא יועיל קבלת ז' מצוות. רק צריך לומר דהרמב"ם כרמ"ה שגם בבן נח מדה זו נהגת דאם אינו אוחו מעשה אבותיו בידו אינו נענש בעוון אבותיו. על כן כשהשלים וקיבל ז' מצוות. שוב אינו נענש בעוון אבותיו (מלשון האבני נזר).

בו ובעל כרחו יצטרך להיות נכנע יהי' שונא ורודף כעמלק אביו. ועדיין אין לנו הוכחה שאיננו בכלל אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. אך בשעת כיבוש שאז צריך לקבל עליו מיסים ושיעבוד שיהיו נבזים ושפלים ולמטה ולא ירימו ראש בישראל וגם שיעבדו. הנה שמתרצה להיות נכנע זה אינו אוחז מעשה אבותיו בידו. ואין מחויב מיתה. ע"כ.

ובן ראיתי בשו"ת ישועות מלכו (לקוטי שו"ת סימן ט"ו) שמה שאין מקבלים גרים מזרע עמלק. ויש להרגיש בזה מהא דמבני בניו של המן למדו תורה ברבים. וע"כ דבדיעבד אם קבלו הוי גירות. ע"כ.

ברם ראיתי בשו"ת מהרש"ם (חלק ג' סי' ער"ב) מה שהקשה רומ"מ בהא דמבני בניו של המן למדו תורה מהמכילתא סו"פ בשלח דאין מקבלין גרים מעמלק. כבר קדמו בס' עיון יעקב לסנהדרין צ"ו ואולי י"ל דהא באומות הלך אחר הזכר והם הי' גרים מבתו של המן והזכר הי' מאומה אחרת וכו'. ע"כ. וכ"כ בספר צפנת פענח.

וכבר דחאו בשו"ת קול מבשר (חלק ב' סי' מ"ב) שמה שתירץ הצפנת פענח כי המן שהיה עבד (כמו שאמרו במגילה דף ט"ו) נשא אשה מאומה אחרת ואין הולד הולך אחריו, הא ליתא במחכת"ה. שהרי מבואר ברמב"ם (ה' איסורי ביאה פט"ו ה"ו) שזה דוקא בעבד שמל וטבל לשם עבדות שיצא מכלל בן נח ולכלל ישראל לא בא, אז בניו הולכין אחר האם. אבל עבד גוי שלא מל ולא טבל שבא על גויה, דינו שוה כמו גוי בן חורין, והלך אחרי הזכר. ועיין בדברי הגאון בעל הפלאה בספרו נתיבות לשבת על אה"ע סוף סימן א' שכתב

בפשיטות דאפילו בעבד הנקנה לישראל אם לא מל וטבל לשם עבדות דינו כערבי גם לענין יחוס. והנה אף שאמרו חז"ל (במגילה ט"ו) כי המן מכר עצמו לעבד למרדכי על ידי חוסר מזונות במלחמה אחת (עיין שם בפירוש רש"י ד"ה זה בא בפרוזבולי ובפירושו למגילת אסתר על פסוק וכל זה איננו שוה לי ובילקוט שם), בכל זאת אין שום ספק כי המן לא מל וטבל לשם עבדות לקבל עול מצוות שעבד חייב בהם כאשר ישראלית. ואלמלי עשה כן לא היה לו פתחון פה להלשין על היהודים לפני אחשוורוש כי דתיהם שונות מכל עם כמו שאמרו במגילה דף י"ג ע"ב. ועוד דלפ"ד המכילתא דאין מקבלין עמלקים לגירות א"כ גם לעבד במילה וטבילה וקבלת עול מצוות כאשר אין מקבלין אותם. (ועיין בדיני עבד ערל שמקיימין אותן בגיותן ביבמות מ"ח ע"ב וברמב"ם ה' עבדים פ"ח הי"ב וה' איסורי ביאה פי"ד ה"ט וראב"ד שם). וממילא נפל בבירא תירוצו של הצפנת פענח הנ"ל. ע"כ.

ודעת בעל מגילת ספר על הסמ"ג (לאוין מל"ת קט"ו) דכוונת המכילתא היא שלא יקבלו גר עמלקי להתירו לבוא בקהל ולישא בת ישראל. אבל אין הכי נמי דישראל הוא לכל דבר מתקבלת על הלב. אף שלכאורה דוחק הוא לפרש כן בלשון המכילתא אין מקבלין גרים מעמלק. אבל באמת מצינו כיוצא בזה בירושלמי יבמות (פ"ח ה"ג) כי בזמן שבאה רות לא"י נתחדשה הלכה בבית המדרש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. ואמר לה בועז ותעזבי אביך ואמך ותלכי אל עם אשר לא ידעת מתמול שלשום. אמר לה אילו באת אצלינו מאתמול שלשום לא היינו מקבלין

אותך שעדיין לא נתחדשה הלכה. וכן הוא במדרש רות רבה. והלא בודאי גם עמוני זכר מקבלין אותו להתגייר וכו'. ע"כ. [ובאמת שהמשך דברי המגילת ספר צ"ע. ואכמ"ל].

וראה עוד בדבר הסתירה בין המכילתא לבין התלמוד בספר עין זוכר להחיד"א (מערכת ג' אות א'). ובפתח עינים (סנהדרין צ"ו). ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק י"ג סי' ע"א) ובעוד מקומות ואכמ"ל יותר.

דון מינא ואוקי באתרין שדבר קבלת גר עמלקי אינו חזון נפרץ. אלא מותנה במה שיקבל עליו ז' מצוות וכגר תושב. ויהיה נכנע לישראל. ויותר נראה שגר גמור יכול להיות. ובלבד שיהיה נכנע לישראל. וכפי שמצינו שמזרעו של המן היו מלמדים תורה בבני ברק. ואין מוסרים דברי תורה לגוי. אלא ודאי שגר גמור וכישראל לכל דבר.

והמכילתא יש ליישבה שכיון ששמע דוד שגר עמלקי שלח ידו במלך ישראל משיח ה', ולא פחד מלגעת בו

ולהורגו, שמע מינה שאינו נכנע לגמרי וכראוי. שאם לא כן הלא מצוה שתהיה אימתו [של מלך] עליך. ולכן אין גיורו אמת ודינו למיתה. [זאת בנוסף לדברי הרמב"ם ושאר פוסקים ומפרשים. כל אחד לפי דרכו].

אמור מעתה שגם שאול מצא מקום לנוח על ברכי הפוסקים הנ"ל על סברותיהם. ולכן העמלקים, שלא נכנעו, הרגם. בין גברים או נשים וטף. שכן לא נכנעו לישראל לקבל עכ"פ ז' מצוות וכגר תושב. אבל אגג, נכנע גם נכנע בראותו שנשאר לברו. וממילא אין חובה להרגו. וגם אין צורך להחרים רכושו ולהשמידו. ואפילו אם לא יהיה אלא ספק, דשמא אין דבריו כנים, מ"מ אין זה כי אם ספק. ואם על נפש אחת מביאים עגלה ערופה וכו'. יצאה בת קול ואמרה אל תהי צדיק הרבה. כלומר אל תדון להקל ולהציל נפשו של אגג בטענה שנכנע או עכ"פ ספק נכנע. כי האדם יראה לעיניים וה' יראה ללבב. ואינך צדיק יותר מבוראך.

דרוש ג' לפורים

במגילת אסתר

ג) ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות וינתן לך: ותאמר אסתר אם על המלך טוב יבוא המלך והמן היום אל המשתה אשר עשיתי לו: ויאמר המלך מהרו את המן לעשות את דבר אסתר ויבא המלך והמן אל המשתה אשר עשתה אסתר: ויאמר המלך לאסתר במשתה היין מה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש: (אסתר פרק ה)

ראשית דבר להבין לשון המלך אל אסתר מה לך אסתר המלכה. כי הנה מצאנו ביטוי מה לך במקום נזק. וכמו בשופטים (י"ח כ"ג) ויקראו אל בני דן ויסבו פניהם ויאמרו למיכה מה לך כי נזעקת: ויאמר את אלהי אשר עשיתי

עוד מצאנו מה לך שהוא לשון הפתעה. וכמו ביונה (א' ו') שא"ל רב החובל מה לך נרדם קום קרא וגו'. ופירש"י מה לך נרדם, מה לך להיות נרדם אין עתה עת רדום. ע"כ. וכן בתהילים (ק"ד ה') מה לך הים כי תנוס וגו'. שהוא ודאי לשון הפתעה. כי ע"כ שואלו. וא"כ ג"כ כאן י"ל שהוא לשון הפתעה לראות המלכה עומדת בחצר כנגד ההוראות הידועות לכל.

ולבאורה היה נראה לבאר תחילה מי גזר גזירה זאת שלא יבוא שום אדם אל החצר הפנימית. ויש להקדים מה שאמרו בגמרא דמגילה (י"א ע"ב) שבלשאצר הוציא כלי המקדש ושתה בהם. ומיד הופיעה יד שכתבה על הכותל מנא מנא תקל ופרסין. ודניאל ביאר לו הכוונה שכיוון שהתרוממת על א-לוקי השמיים והשתמשת בכלי ביתו, לכן תמות. וכתוב ביה בליליא קטיל בלשאצר (דניאל סו"פ ה'). וכתוב בתריה (דניאל ו' א') ודריוש מדאה קבל מלכותא וגו'. ואינו מבואר איך מת בלשאצר.

ומצאתי בשם סדר הדורות שדריוש מלך מדי לקח לחתן את כורש מלך פרס. ואמר כורש לדריוש חותנו מכיוון שאנו מלכים למה נהיה כפופים לבלשאצר מלך בבל. ויצאו ועשו עמו מלחמה. ובלשאצר אסף וחילו עמו כמה מפריצי ישראל והכה את חילות מדי ופרס. ומתוך שמחתו עשה משתה והוציא כלי המקדש לשתות בהם. ויצא הכתב על הקיר מנא מנא תקל ופרסין (דניאל ה'). ורמז לו בזה שבגלל מנא, כלומר הכלים של המקדש. תקל, תתחלק מלכותו. ופרסין, ויפרוס מלכותו. ותינתן לכורש ולדריוש. וסריס

לקחתם ואת הכהן ותלכו ומה לי עוד ומה זה תאמרו אלי מה לך. ע"כ. ומשמע שמה לך בא להורות על נזק הנגרם לאדם. וכיוון שבני דן לקחו את פסלו ואת הכהן שלו ודאי על הנזק הוא. וכיוצא בזה אפשר לומר לגבי הגר (בראשית כ"א) מה לך הגר אל תיראי וגו'. שודאי על הנזק שבמיתת הילד דאגה. וכן מצאנו בשופטים (א' י"ד) ויהי בבואה ותסיתהו לשאול מאת אביה השדה ותצנח מעל החמור ויאמר לה כלב מה לך: ותאמר לו הבה לי ברכה כי ארץ הנגב נתתני ונתתה לי גלת מים ויתן לה כלב את גלת עליית ואת גלת תחתית. ועוד במלכים א' (פרק א' ט"ז) ותקד בת שבע ותשתחו למלך ויאמר המלך מה לך. שידובר שם על נסיון נטילת המלכות מידי שלמה ע"י אדוניה.

וא"כ כפי זה הואיל ואסתר עברה על הוראת המלכות לבוא אל החצר הפנימית מבלי שתיקרא וחרפה נפשה למות בזה בודאי יש לה נזק שרוצה למונעו.

אכן מצאנו במקרא מה לך במובן של גנאי. וכמו באליהו במערה כשעברה עליו רוח ה' לאמור (מלכים א' פרק י"ט י"ג) ויהי כשמע אליהו וילט פניו באדרתו ויצא ויעמד פתח המערה והנה אליו קול ויאמר מה לך פה אליהו. וביאר במצודת דוד מה לך פה, על כי הראהו הכבוד ולא עבר ברוח וברעש ובאש כ"א בקול דממה דקה. כי חפץ חסד הוא ולא יעיר כל חמתו לבוא ברוח וברעש ובאש. ולזה שאל לו שוב מה לך פה, ר"ל העודך באת הנה לבקש נקמה. ע"כ. וכפי זה הלשון הוא לשון תוכחה וגנאי. כי על מה ולמה תעבור על חוק המלכות.

אחד שהיה מימי נבוכדנצר הכיר את דניאל וידע שדבריו מתקיימים. והיה ירא שמא יבואו שוב חילות פרס ומדי ויהרגו את המלך ואת בני החצר. ובכללם גם אותו. ולכן כשהיה המלך ישן כרת את ראשו וימלט החוצה אל כורש ודריוש. [ועיין בשה"ש רבה פר' ג' עה"כ על משכבי בלילות כעין זה]. ואז נכנסו אל ארמון המלך והיו הורגים אלו את אלו. ובת היתה לבלשאצר וושתי שמה. וקטנה היתה והיתה ישנה באותו לילה. וכשהתעוררה וראתה אלו הורגים את אלו רצה אל מקום בלשאצר אביה. ומפני החושך לא הבחינה שאין זה בלשאצר אלא דריוש שכבר ישב במקומו. ודריוש שראה ילדה קטנה ריחם עליה ונתנה לאחשוורוש נכדו של כורש חתנו לו לאשה. את"ד. ורמזם רש"י במגילה (ט"ו ע"ב ד"ה בחומם אשית את משתיהם). כיע"ש.

וכפי זה קרוב הדבר להיאמר שאחשוורוש עצמו גזר שלא יכנס שום אדם אל החצר הפנימית בלא קריאה. כי שמא קשר בוגדים קשרו עליו להורגו. וא"כ סברא הוא שלא הבדיל בגזירתו בין איש דעלמא למלכה. שגם היא בכלל האיסור והעונש. ומה גם שושתי המלכה הראשונה בת בלשאצר היתה. ושמא יש בלבה טינה על שדריוש הרג את אביה ונתנה לאחשוורוש לאשה בכוח. ולדעתה אין הוא מולך אלא מכוחה. וקרובה היא לחשד שמא תהרגנו.

ובזה יובנו דברי המדרש (אסתר רבה פ"ט א' ד"ה ויהי ביום) ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר בגדי יפיה ואת עדי תפארתה. ותקח עמה את שתי נערותיה ותשם יד ימינה על הנערה האחת ותסמוך

עליה כחוק המלכות והנערה השנית הולכת אחרי גבירתה וסומכת עדיה לבלתי נגוע הזהב אשר עליה ארצה. ותצהיל פניה ותכס הדאגה אשר בלבה. ותבא בחצר הפנימית נכח המלך ותעמד לפניו. והמלך יושב על כסא מלכותו בלבוש זהב ואבן יקרה. וישא עיניו וירא אסתר עומדת למול פניו. ותבער בו חמתו מאד על אשר הפרה תורתו ותבא לפניו בלא קריאה. ותשא אסתר את עיניה ותרא את פני המלך והנה עיניו כאש בוערות מרוב החימה אשר בלבו. ותכר המלכה את קצף המלך ותתבהל מאד, ותפג רוחה ותשם ראשה על הנערה הסומכת ימינה. וירא אלהינו ויחמול על עמו. ויפן לצער היתומה אשר בטחה בו ויתן לה חן לפני המלך ויוסף יופי על יפיה והדר על הדרה. ויקם המלך בבהלה מכסאו וירץ אל אסתר ויחבקה וינשקה וישלך זרועו על צוארה. ויאמר לה המלך אסתר המלכה למה תפחדי כי הדת זאת אשר סדרנו איננה מוטלת עליך כאשר את רעיתי וחברתי. ויאמר לה מדוע כאשר ראיתך לא תדברי אלי. ותאמר אסתר אדוני המלך כאשר ראיתך נבהלה נפשי מפני כבודך. עכ"ל.

ובזה מבואר שמלכתחילה גם המלכה בכלל הגזירה. שאל"כ למה עיניו יבערו כאש מרוב חימה. והלא אין גזירה זאת נוגעת לה. אלא ודאי שמעיקרא גם על המלכה נגזר. רק שבחסדי השם אסתר מצאה חן בעיניו עד שחזר לקרוא לה רעיתי ומלכתי. ונראה לבאר בזה גם מה שנגעה בראש השרביט. שזה אינו בדין לעשותו. אלא שהושטת השרביט הנה מחילה על הכניסה. והיא רצתה יותר מזה. ולכן נגעה בראש השרביט לרמוז שדברים יש לה אליו.

והנה סיום דברי המדרש שא"ל אחשוורוש מדוע לא דיברת אלי כשראיתך וכו'. לכאורה הם ביאור דברי הכתוב מה לך אסתר המלכה וגו'. כלומר מה לך נזק שחוששת ממנו וע"כ באת כנגד ההוראה. ולמה לא דברת אלי ובמקום זה נגעת בראש השרביט לרמוז הדברים.

אכן בתרגום נמצא שהמן הוא שגזר גזירה זאת שלא יכנס שום אדם אל המלך לבית הפנימי. וכ"ז כדי שלא יהיה מרדכי מצוי אצלו וימתיק סוד עם המלך כנגדו. ע"כ. ואולם לא היה יכול להוציא עצמו מן הכלל לחוקק חוק שרק הוא יוכל להיכנס למלך כאוות נפשו. והטיל איסור על כל אדם בין איש ובין אשה. ומיהו פתח פתוח השאיר שאע"פ שדין הנכנס אל החצר הפנימית בלא קריאה אינו תלוי בדין ודיינים. כי אחת דתו להמית לאלתר. מ"מ המלך יוכל למחול על הוראה זאת ע"י הושטת השרביט. ואין הושטת השרביט רשות להיכנס. כי אם שלא ידון במיתה. שנאמר מלבד אשר יושיט לו המלך את שרביט הזהב וחייה וגו'. אבל אינו נתינת רשות להיכנס.

וכפי זה אין המלכה בכלל. שבכל אופן תיקרא אל המלך מתי שהוא. ואז ודאי תוכל להשפיע עליו. אבל אין אפשרות לעכב זאת. ועל פי זה נוכל להסביר את הכתוב בפשיטות. שכשראה המלך את אסתר עומדת בחצר מצאה חן בעיניו. שכבר נאמר ותישא חן וחסד לפניו מכל הבתולות.

ברם יקשה למה אמרה למרדכי על דבר איסור ביאה אל המלך לבית הפנימי.

והרי אין היא בכלל האיסור. ומה פשר אומרה אליו ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלושים יום.

ובאמת שזה עצמו תמוה מה שלא נקראה אל המלך זה שלושים יום. והלא היה להוט אחריה לתשמיש. וכמו שאמרו חז"ל (מגילה י"ג) שאמרו בגתן ותרש שמשעה שבאה זאת לא ראינו שינה בעינינו. שהיה להוט עליה בתשמיש. ועוד מה התנצלות זאת כלפי מרדכי שלא נקראה שלושים יום.

ונראה לומר שאם סברה שהיא בכלל איסור כניסה אל החצר הפנימית. ודינה למות כשאר אנשים. א"כ רצתה לומר למרדכי שאע"פ שלא תלך כעת כפי בקשתו, מ"מ כיוון שלא נקראה זה שלושים יום ואין דרך המלך לעשות כן, אלא אדרבה כל בתר אפכא, הרי שבודאי לא יאריכו הימים שתיקרא אל המלך כדת. ואז תוכל לומר דבריה ולפעול להצלת אומתה. ולמה לדחוק השעה.

ומצאתי בשם התרגום ואני לא נקראתי לבוא אל המלך זה שלושים יום. שהיתה מתפללת בכל יום שלא יבקשנה המלך. כי כך למדה מפי מרדכי כשהיתה באומנה איתו. שכל בת ישראל שנשבת ביד עכו"ם ותלך אליו מרצון, אין לה חלק ונחלה בשבטי ישראל. ע"כ. וע"כ היתה מתפללת שלושים יום שלא תיקרא אל המלך. וע"כ אפילו אין ההוראה והאיסור לבוא אל החצר הפנימית נוגעת למלכה, הרי שהיתה רוצה לברר כלפי שמיים שלא מרצונה הולכת. וכיצד תלך כעת מרצונה וכנגד תפילותיה.

ובזה תובן תשובת מרדכי שריווח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו וגו'. באופן שאם משום שאת תלכי מרצונך חושבת את שלא יהיה לך חלק בשבטי ישראל, הרי שאם לא תלכי מרצונך לא ישתנה הדבר. ואת ובית אביך תאבדו מכלל שבטי ישראל בין כה וכה.

ומבואר כפי דרך זאת שהולכת היא לאחשורוש לתשמיש המיטה. ואין זה דרך הנשים. שאמרו ז"ל (עירובין ק' ע"ב) ואל אישך תשוקתך והוא ימשול בך. מלמד שהאשה תובעת בלב, והאיש בפה. וזוהי מידה טובה בנשים. ע"כ. ועל זאת שאלתו של אחשורוש מה לך וגו' שהוא לשון הפתעה. שמה לך לתבוע בפה או במעשה שאין זה דרך טובה בנשים.

ויש פנים לומר שאפילו לא היתה הגזירה חלה על המלכה מ"מ כעס המלך כעס גדול ועיניו כלהבות אש. שהרי אמרו במדרש תהילים (מזמור כ"ב) אל תרחק ממני כי צרה קרובה. אימתי, בשעה שגזר אחשורוש להשמיד להרוג ולאבד (אסתר ג' י"ג). באותה שעה נכנסה אסתר שלא ברשות. שנאמר ותעמוד בחצר בית המלך. שבעה קנקלין היה למלך. נכנסה לקנקל ראשון ולשני ולשלישי. כיון שנכנסה לקנקל רביעי, התחיל אחשורוש מחרק בשיניו ומכסס. אמר חבל על דמובדין ולא משתכחין. וכמה חפצתי ובקשתי לושתי המלכה שתכנס לפני ולא בקשה ליכנס. שנאמר ותמאן המלכה ושתי (אסתר א' י"ב). וגזרתי עליה הריגה. וזו נכנסה כזונה שלא ברשות וכו'. ע"כ.

ועוד היה נראה לומר שהמן רצה לחתן את בתו עם המלך. וכפי שכתבנו במ"א¹. וכיוון שאסתר היא שנישאת למלך, טינה יש בינה לבין המן. וכל הגזירה אשר כל איש ואשה אשר לא תיקרא וגו' גם על אסתר חלה. אלא שסבר אחשורוש שאין אסתר יכולה לשאת בגזירה זאת. וע"כ שאל את פיה מה לך אסתר המלכה, האם פנייך לנקמה. וכפי ששאל הקב"ה את אליהו בהיותו במערה. וגם את רוצה לנקום בהמן ולבטל גזירתו שלא תחול עלייך. או שמא לדבר אחר.

מענה שומא עלינו להבין שאלת אחשורוש ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש. ותחילה יש להבין למה בפעם זאת הזכיר רק בקשה. ובפעם השנייה במשתה שעשתה אסתר הזכיר גם שאלה וגם בקשה. וראיתי במנות הלוי (אסתר ה' ו') שביאר ששאלה היא הדבר המועט. ובקשה היא הדבר הגדול. כיע"ש.

ואנוכי הרואה להמלבי"ם בספר יאיר אור (אות שי"ן) שחילק באופן אחר. שהשאלה היא על האמצעי. וכגון השואל אלף זוז על מנת לקנות בית בהם. והבקשה היא התכלית. כלומר הבית עצמו. ע"כ. [וכעין זה ביאר בפירושו על מגילת אסתר. ע"ש]. וכפי זה כיוון ששאלה תחילה מה לך, בין אם יהיה פירושו מה הנזק או מה הנקמה, הרי שהתכוון להבטיחה על התכלית. שאם צריך בשביל להשיג התכלית עד חצי המלכות יעשה כן. שכיוון שמצאה חן בעיניו רוצה אף הוא למצוא חן בעיניה.

1 ראה ביד יוסף חלק א' בדרוש לשבת זכור.

ואם מה לך פירושו הפתעה, שהיה מופתע כיצד באה אליו. שאין ביאת המלכה אל המלך אלא לתשמיש. ואין זה דרך הנשים לתבוע בפה. מ"מ דרך ארץ ונימוס מצד הגבר לפייס תחילה ואח"כ לבעול. וכמו שאמרו ז"ל (עירובין ק' ע"ב) א"ר יוחנן אלמלא ניתנה תורה היינו לומדים דרך ארץ מתרנגול שמפייס ואח"כ בועל. ומה מפיס. אומר לה אקנה לך כותונת שתגיע עד סוף רגליך. ולאחר שבעל אומר תיפול כרבותו אם יש לו במה לקנות ואינו קונה לה. ע"כ.

ואולם ראיתי במנות הלוי בשם הרב מאיר בן עראמה ז"ל שחשב אחשוורוש כפי משפט העמים אשר איש ואשה שווים בכל אשר להם בבית. כי כשם שהאיש הביא לנישואין נכסים משלו, גם היא הביאה נדוניא משלה. ואח"כ עושים חיל ונעשים כשותפים בדבר. ולפי שאסתר לא הביאה כלום. שיתומה היתה ולא היתה לה נידוניא. חשב להבטיחה על דבר כתובתה וזכויותיה. שחצי מלכות עכ"פ שייך לה גם אם לא הביאה עמה כלום. את"ד.

ונראה שמדוייק מן הכתוב שאין לאשה כלום גם כפי דתם. כי על כן א"ל עד חצי המלכות ותינתן לך וגו'. שהוא לשון מתנה. מכלל שעד עכשיו אין לה במלכות כלום. ומגודל אהבתו רצה לתת לה כמשפט העמים גם אם לא הביאה מעצמה כלום.

אבל במנות הלוי דחאו. כי ודאי לא היה כן משפט אחשוורוש במדינותיו. שע"כ שלח אגרות להיות כל איש שורר בביתו וגו'. וכיצד ישרור עם מחצית הממון אינו שלו. ע"כ.

ורבותינו אמרו (מגילה ט"ו ע"ב) עד חצי המלכות ותעש. חצי המלכות ולא כל המלכות. ולא דבר שחוצץ למלכות. ומאי ניהו בנין בית המקדש. ע"כ. וצריך להבין דרש רבותינו שהוציאו דברי אחשוורוש מפשטן. שעד חצי המלכות קאמר.

ונראה לומר ע"ד המהרש"א בח"א שלו שאין דרך המלכים לתת מחצית מלכותם לאחר. ואף לא לאשתו. וכפי הפשט אמר לה דבר התלוי בחצי המלכות. וה"ה שהיה יכול לומר לה כל המלכות, אלא שרצה להוציא מהכלל בית המקדש שהוא באמצע המלכות. וכמו שפירש רש"י. וכ"ה בתרגום עד בית מקדשא דאיהו קאים בפלגות מלכותי וכו'. ע"כ. ולפי דבריו משום בית המקדש לא אמר לה כל המלכות.

ואני אמרתי לבאר על פי מאי דאיתא במגילה (י"ב ע"ב) ותמאן המלכה ושתי. מכדי פריצתא הואי דאמר מר שניהן לדבר עבירה נתכוונו. מאי טעמא לא אתאי. אמר רבי יוסי בר חנינא מלמד שפרחה בה צרעת. במתניתא תנא בא גבריאל ועשה לה זנב. ויקצף המלך מאד וחמתו בערה בו. אמאי דלקה ביה כולי האי. אמר רבא שלחה ליה, בר אהוריירה דאבא. אבא לקבל אלפא חמרא שתי ולא רוי. וההוא גברא אשתטי בחמריה. מיד וחמתו בערה בו. ויאמר המלך לחכמים. מאן חכמים, רבנן. ידעי העתים, שיודעין לעבר שנים ולקבוע חדשים. אמר להו דיינוה ליה. אמרו היכי נעביד. נימא ליה קטלה, למחר פסיק ליה חמריה ובעי לה מינן. נימא ליה שבקה, קא מזלזלה במלכותא. אמרו לו מיום שחבר

והנה מה שנגזר עליה לא חכמי ישראל גזרו. כי התחמקו מלהשיבו בטענה שאין בית המקדש קיים. שאילו היה קיים היו הם גוזרים את דינה. ושמא היו משאירים אותה בחיים. ונמצא בית המקדש סיבה למה שנהרגה ושתי. שהיא זאת שהיתה מעכבת בניינו. וע"כ קראו דבר החוצץ למלכות. שאם היה ביהמ"ק קיים, לא היתה ושתי נהרגת. והמלכות היתה נשארת שלימה ומתוקנת.

וראיתי לבאר בא"א בהקדים הכתוב בריש המגילה הוא אחשוורוש המולך מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה מדינה. ואמרו ז"ל (מגילה י"א ע"א) מהודו ועד כוש, רב ושמואל. חד אמר הודו בסוף העולם וכוש בסוף העולם. וחד אמר הודו וכוש גבי הדדי הוו קיימי. כשם שמלך על הודו וכוש כך מלך מסוף העולם ועד סופו. כיוצא בדבר אתה אומר (מלכים א' ד' ה') כי הוא רדה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה. רב ושמואל. חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם. וחד אמר תפסח ועזה בהדי הדדי הוו קיימי. כשם שמלך על תפסח ועל עזה כך מלך על כל העולם כולו.

ועוד שם (מגילה הנ"ל) שבע ועשרים ומאה מדינה. אמר רב חסדא בתחילה מלך על שבע, ולבסוף מלך על עשרים, ולבסוף מלך על מאה. אלא מעתה (שמות ו') ושני חיי עמרם שבע ושלושים ומאת שנה מאי דרשת ביה. שאני הכא דקרא יתירא הוא. מכדי כתיב מהדו ועד כוש. שבע ועשרים ומאה מדינה למה לי. שמע מינה לדרשה. עכ"ל.

וצריך להבין במה נחלקו רב ושמואל. וכתב במנות הלוי בשם הרב משה

בית המקדש וגלינו מארצנו, ניטלה עצה ממנו. ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות. זיל לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו כחמרא דיתבי על דורדייה. וטעמא אמרו ליה דכתיב (ירמיהו מ"ח) שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר. ע"כ. ומעתה כיוון שקראה לו שומר סוסים של אבא הרי שבקשה לעצמה כל המלכות. שאין אחשוורוש מלך כלל. וע"כ אמר לאסתר שלא תחזור על מעשה ושתי. כי לא יתן לה אלא עד חצי המלכות ולא כל המלכות.

אכן עדיין קשה למה קראו לו לביהמ"ק דבר החוצץ למלכות. שמשמע שבית המקדש מפריד בין שני צידי המלכות. וע"ז תירץ המהרש"א שמגיע למלכות נזק ע"י בית המקדש. שעל ידי זה באו אגרות משונאי ישראל שמרדו בו היהודים, הואיל ונתן להם לבנות בית מקדשם, וכמבואר בספר עזרא. ולכן הפסיק הבניין.

ולפי דרכינו אפשר לפרש עוד בהקדים הכתוב אחר הדברים האלה כשוך חמת המלך אחשוורוש זכר את ושתי ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה. ופירש רש"י זכר את ושתי, זכר את יופיה ונעצב. ע"כ. ובאסתר רבה (פרשה ה' ב' ד"ה אחר הדברים) זכר את ושתי. גזירה זאת שגזר עליה שתכנס לפניו ערומה ולא נכנס וקצף עליה והרגה. מן דקטלה שרי תהי ביה (היה חוזר בו). למה, שעשתה כהוגן. ואת אשר נגזר עליה, שלא כהוגן. ולמה עלתה לה כך לפי שלא היתה מנחת לאחשוורוש ליתן רשות לבנות בית המקדש. ואומרת לו מה שהחריבו אבותי אתה מבקש לבנות. ע"כ.

אבן תיבון ז"ל שבמשמעות איך כלל את כל העולם בזה. וי"ל שלדעת שניהם הודו וכוש סמוכות זו לזו. וכשילך האדם למזרח יסובב את כל כדור הארץ עד אשר יגיע לכוש. וסמוכה לה הודו. אלא אם ילך למערב ימצא את כוש סמוכה להודו מיד. ושניהם סוברים שמלך בכל העולם כולו. ואחד אמר בפשיטות שאם ילך למזרח ימצא שמולך בכל העולם כולו. שלכל מקום שילך יגידו לו שזאת מלכות אחשוורוש. עד שיגיע לכוש. ומיד לאחריה ימצא את הודו, שהיא תחילת מלכותו. שכיוון שהעולם הוא כדורי אין לו תחילה וסוף. אלא תחילת העיגול הוא סופו.

ולמאן דאמר שסמוכים זו לזו, אין כוונתו לומר שאינו מולך כי אם על הדבר הסמוך. שזה יסתר מחמת הכתובים. שהרי מלך על לא פחות ממאה ועשרים ושבע מדינות. אלא ודאי שכשם שאדם מולך על הדבר הסמוך לו בתוקף גדול, והודו וכוש בהדי הדדי קיימי ומולך בהם ביד תקיפה, כך על העולם כולו מולך ביד תקיפה.

וכפי זה יש להקשות שהרי העולם הוא יותר ממאה ועשרים ושבע מדינות. לדברי המדרש הוא רנ"ב מדינות. ולדברי מהר"י אייבשיץ ביערות דבש (ח"א) הוא רנ"ד מדינות. כיע"ש. וא"כ איך ולמה הצטמצמה מלכותו של אחשוורוש למאה ועשרים ושבעה מדינה.

ותירין בזה ביערות דבש הנ"ל שהעולם הוא רנ"ד מדינות. וכמו שכתב בפרקי דר' אליעזר (פרק י"א) ובכולם מלך אחשוורוש. וכשביטל בניית בהמ"ק ענשו הקב"ה שחצי מהמלכות מרדו בו. וא"כ ביהמ"ק הפסיד לו חצי מלכות. ומתוך רנ"ד

מדינות לא מלך כי אם על מאה עשרים ושבע. שהם חצי מלכות. וזה שאמרו ז"ל חצי המלכות, דבר החוצץ למלכות, והיינו ביהמ"ק. שבגיננו איבד חצי מלכות. ע"כ.

ועדיין יש ליישב הכתובים כפי דברי המדרש שאמרו בו שרנ"ב מדינות הם בעולם. ומחציתם המה מאה עשרים ושש. ובע"כ לומר שמלבד מחצית המלכות נשאר בידי אחשוורוש הדבר החוצץ במלכות, דהיינו בהמ"ק. שהרי על מאה ועשרים ושבע מדינות מלך. וזה שאמר לה עד חצי המלכות ולא כל המלכות. דהיינו מאה ועשרים ושש מדינות. ולא דבר החוצץ למלכות שהוא נוסף על מדינות המלכות.

ישור ביערות דבש (ח"א עמ' ע') שהביא מאסתר רבה (א' א') אמרי רבנן אמר הקב"ה אתה חילקת את ביתי שאמרת רומיה שיתין אמין פתיה שיתין אמין (עזרא ו' ג'). [גובהו ששים אמה רחבו ששים אמה. שהיה ביהמ"ק הראשון מאה וששים אמה. ועכשיו אמר שיהיה ששים אמה]. חייך שאני חולק מלכותך. ועולם רנ"ב אפרכיות. א"כ מה תלמוד לומר שבע ועשרים ומאה מדינה. אלא כך אמר הקב"ה, אתה נתת עליה אחת לביתי משלך. שאמרת מי בכס מכל עמו יהיה א-לוקיו עמו ויעל (עזרא א' ג'). אף אני נותן עליה תוספת אחת משלי. [שהוסיף לו מדינה אחת בחשבון המדינות]. הדא הוא דכתיב שבע ועשרים ומאה מדינה. ובזה מיושבים דברי הגמרא לא דבר החוצץ למלכות. שהרס חצי מלכותו. והוא ביהמ"ק. ע"כ.

צא וראה כמה שנאה יש בגויים על היכל קדשנו ותפארתנו. שמוכן לתת חצי

מלכות אבל לא ביהמ"ק. ואע"פי שעל ידי זה איבד מחצית מלכותו, וקודמיו נהרגו ע"י זה, ואשתו ושתי המלכה נהרגה על אשר יעצה שלא לאפשר בנייתו. ואע"פ כן טוב לו לשאת בנזק מאשר לאפשר בניין המקדש. וצריך לתת טעם לדבר כי אינו הגיוני לרוב בני אדם. שאדרבה יסלק הנזק ויחזור למלכותו.

אכן יש לדייק שיש עוד פעם נוספת ששאל אחשוורוש את אסתר מה שאלתך ותינתן לך ומה בקשתך עוד ותעש. ואילו מעניין חצי המלכות ודבר החוצץ במלכות לא הזכיר.

וכדי לבאר זאת נחזור לראש דברינו בפירוש המילים מה לך וכו'. שיש במשמעותם גם רצון לנקמה.

והנה יש לומר ע"ד מהר"י אייבשיץ ביערות דבש שבניין המקדש תלוי במחיית עמלק. כי כך נצטוו ישראל בכניסתם לארץ בשלוש מצוות. לשים עליהם מלך. ולמחות את זכר עמלק. ולבנות ביהמ"ק. כי ע"כ שאול כמעט ומחה את זכר עמלק. וזה איפשר לדוד להניח יסודות המקדש, וכמבואר בסוכה (נ"ג). והוא מה שאיפשר לשלמה לבנותו. ואחשוורוש הואיל ולא רצה בבניין המקדש גידל את המן בן המדתא האגגי וינשאהו. וישם את כסאו מעל כל השרים אשר עמו. כי כל עוד זרעו של עמלק שולט אין בכוח ישראל לבנות המקדש.

והאמת תורה דרכה שגם אם לא הגידה אסתר מולדתה ואת עמה, מ"מ הואיל והיתה מצוייה אצל המלך, לא יבצר שהבין מדבריה ומשפת גופה ששונאת היא

את המן. וכפי שכתבנו לעיל יש לה גם סיבה לכך. שהמן רצה לחתן בתו עם אחשוורוש. וכיוון שאסתר היא שנישאה למלך, איבה יש ביניהם. וקרוב לודאי שתרצה המלכה להתנקם בו.

ובזה יובן שמה שאמר לה מה לך אסתר המלכה וגו'. מה לך הזוה הוא לשון נקמה. כלומר מה את רוצה לנקום. שאם בהמן שהוא מזרע עמלק, זה לא ינתן לך. כי רק חצי המלכות, ולא דבר החוצץ במלכות. והוא ביהמ"ק. ואם יהרג המן וזרעו הרי שבזה נסללה הדרך לבניין ביהמ"ק.

אבל לאחר שמצא פיסול בהמן ובזרעו בחושבו שרצה לכבוש את המלכה, כלומר לאנוס אותה. ועוד עמי בבית, כלומר בנוכחות המלך עצמו. ונתן בעצמו אישור להרוג את המן ובניו. הרי שאין עוד מניעה לבניית המקדש.

וע"כ לא הזכיר בפעם הזאת חצי המלכות, כלומר דבר החוצץ במלכות והוא ביהמ"ק. כי כבר נסללה הדרך לבניינו בהשמדת עמלק. ואם לא לגמרי עכ"פ ברובה.

ואחריו בא כורש בנו שאמרו עליו (ר"ה ג' ע"ב) שמלך כשר היה. כיע"ש. והתיר בניין המקדש. ואע"פי כן אמרו (מגילה י"ב עמ' א') כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה' א-לקי השמים והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלם (עזרא א'). דרש רב נחמן בר רב חסדא מאי דכתיב (ישעיהו מ"ה) כה אמר ה' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו. וכי כורש משיח היה. אלא אמר לו הקדוש

ברוך הוא למשיח, קובל אני לך על כורש. אני אמרתי הוא יבנה ביתי ויקבץ גלויותי. והוא אמר (עזרא א') מי בכס מכל עמו וכו' ויעל. ע"כ. שהגם שמלך כשר היה. ואמונתו בה' יתברך שהשליטו על מלכותו. ואע"פי כן לא מלאו לבו לסייע בפועל לבניית המקדש. כי רק נתינת רשות בעלמא.

ואולם בית המקדש האחרון יבנה שלא ברשות האומות. שירד בנוי מן השמיים. ואין מי שיאמר לו מה תעשה ומה תפעל. ובו נראה ישועות. מאדון כל המחשבות. להגן ולהציל ולפדות. ולהשכיח כל הצרות. וימי הפורים לא יעברו מקהל ועדות. אשר ראינו בו נפלאות. וביתו יבנה בגבורות. וגואל יבוא לעם נבחר לסגולות.

דרוש ד' לפורים במגילת אסתר

ונשמע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו כי רבה היא וגו'. (אסתר א' ב')

ולכאורה גם מאמר זה תמוה. שיש הגיון בדברי המלך. שמאה ועשרים ושבע מדינות ודאי היו מתחתנים איש ממדינה זאת עם אשה ממדינה אחרת. ומסתמא שמע המלך שהאשה מדברת בשפתה. וכשהבעל מדבר בשפתו אין היא משיבה לו, כי רק אם ידבר בלשונה. ונמצא היא שולטת בו במה שמחייבת אותו לדבר בלשונה, ולא בלשונו. וזה רוצה לתקן המלך באגרת שלו. שיהיה כל איש שורר בביתו ע"י זה שידבר בלשון עמו, ולא בלשון עמה. ולמה לא ישיתו לבם לצו המלך.

ונראה לבאר בהקדים מה שאמרו בירושלמי (שבת פרק ח') שר' יונה היה שותה יין בפסח זה וראשו כבד ועל כן לא היה שותה יין עוד עד הפסח הבא. כיע"ש.

ולכאורה קשה. שאמר רבא (מגילה ז' ע"ב) חייב איניש לבסומי

זה הכתוב נאמר כשיעצו לאחשוורוש להוציא פתשגן כתב שכל הנשים יתנו יקר לבעליהן. וזה לאחר שהרג את ושתי.

ולכאורה הכתוב אינו מובן שאם מלכותו רבה היא, הרי שהסיכוי שישמעו הדברים בכל המלכות פחותים הם ממה שהיו לו היתה מלכותו קטנה. ועוד כבר אמרו חז"ל (מגילה י"ב ע"ב) שאלמלא אגרות ראשונות לא היה נשאר משונאיהם של ישראל שריד ופליט. שכשנתקבלו אותן אגרות שכתוב בהן להיות כל איש שורר בביתו ומדבר כלשון עמו, אמרו כולם שכל אחד הוא שורר בביתו. ומה צורך במכתבים כאלו או אחרים. ולכן לא שמו לב לא אל האגרות הראשונות ולא אל השניות שניתן רשות להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים. שאם היו מחזיקים מדברי המלך ומכתביו לא היו מאמינים עד שיגיע יום המיועד. אלא היו הורגים אותם מיד.

בפוריא עד דלא ידע וכו'. וא"כ למה לא דחק עצמו ר' יונה לשתות גם בפורים. ואיזו עדיפות יש לארבע כוסות שהם דרבנן על פני מצוות פורים שלפחות הן דרבנן.

וצ"ל שס"ל להירושלמי שאמנם יש מצוה לכל אדם לבסומי בפוריא. אבל ת"ח פטור מזה כדי שלא יתבזה בשכרותו בפני הבריות ולכן לא ישתה.

וגם בבבלי אפשר למצוא סייג כלפי ת"ח, שאע"פ שחייב לבסומי בפוריא כשאר בני ישראל, מ"מ יש לעשות לו סייג. וכמו שאמרו במציעא (כ"ג ע"ב) דעבידי רבנן דמשני למלייהו בתלתא. באושפיזא ובמסכתא ובפוריא. ופירש"י באושפיזא המקום שהוא מתארח בו. שאם ישאלוהו אם טוב המארח ונדיב הוא, יאמר לא יודע. שלא יקפצו על המארח אנשים שאינם הגונים ויכלו ממונו. במסכתא שאם ישאלוהו אם בקי ויודע במסכת זו או אחרת יאמר איני יודע. שאם יאמר יודע מחזי כיוהרא.

ובפוריא פירשו רש"י והתוספות שהוא לשון מיטה. ורש"י פירש שאם ישאלוהו על דבר תשמיש יכול לשנות ולומר שלא שימש מיטתו. כיע"ש. והתוס' חולקים על פירוש זה. שודאי קשה מי ילך לשאול את חברו על דברים שבינו לבניה. וע"כ פירשו שאם לא בא לבית המדרש וישאלוהו אם ראה קרי ולכן לא בא. יוכל לשנות מן האמת. אי נמי אם ישאלוהו אם שכב על מיטה זאת יוכל לשנות שאם יאמר שאכן שכב שם ונמצא שמה קרי יתבזה בפני הבריות. כיע"ש.

ובאמת שכל הפירושים אינם ברורים די הצורך. שלפירוש"י קשה מי

ישאל את חברו על דברים שבצנעא שבינו לבניה. ולפירוש התוס' אם ראה קרי. מה יאמר. שאם יאמר שלא ראה קרי כי רק היה חולה וע"כ לא בא לבית המדרש נמצא משקר ולא רק משנה.

ועוד קשה שבאושפיזא אם ישאלוהו בודאי שחייב לומר איני יודע. שאם יאמר שאין המארח טוב ונדיב נמצא מוציא עליו שם רע. ובמסכתא ודאי צריך לומר איני יודע שאז משתמע לשתי פנים. ואינו משקר. וגם בפוריא מסתברא שצ"ל איני יודע. שאז יהיו כל השינויים שווים. שבכולם יאמר איני יודע.

ולכן נראה כפירוש מהרש"א בח"א שלו למציעא הנ"ל שלשון פוריא אינו לשון מיטה כי אם לשון פורים. וכמו שאמר רבא חייב איניש לבסומי בפוריא. והכוונה שאם ישאלו ת"ח אם שתה מספיק והוא אינו יודע להבדיל בין ארור המן לברוך מרדכי יאמר איני יודע. כלומר שתיתי די וכבר איני יודע. ולכן לא אשתה עוד. ובזה מותר לו לשנות ועשוי הוא לשנות כדי שלא יתבזה.

אך עדיין המחלוקת בעינה עומדת. שלדעת הירושלמי פטור לגמרי מלבסומי בפוריא. והואיל ופטור אסור לו לשתות. שכל הפטור מהדבר ועושהו נקרא שוטה. וכמו שכתב ב"י (או"ח סי' ל"ב) יע"ש. ואילו לתלמוד בבלי גם על ת"ח מוטל החיוב לבסומא בפוריא ככל אדם אחר.

מעתה יש לחקור מה דין מלך. האם המלך יוכל להשתכר עד דלא ידע או שמא כשם שאסור לת"ח לשתות כך אסור למלך לשתות. ואפילו בפורים וכדעת

הירושלמי. או שמא כדעת הבבלי שדין ת"ח ככל אדם. ודין מלך הלא כדין ת"ח, שגם הם ת"ח נקראים מלכים. [נוע"ע קידושין ל"ג ע"ב].

והנה במגילה (י"ב ע"ב) אמרו שכששלח אחשוורוש להביא את ושתי ערומה שלחה לו בר אהוריירה דאבא. אבא לקבל אלפא חמרא שתי ולא רוי. וההוא גברא אשטטיה בחמריה. ע"כ. ופירש"י שהכתוב (דניאל ה'-א') מוכיח. ובדניאל פירש"י שמצאנו שבלשאצר נלחם ביום נגד דרויוש המדי וכורש ונצח אותם. ולערב עשה משתה כמו שנבא עליו ישעיה וכו'. והיה שותה יין כנגד אלף איש. כיע"ש.

ונמצאת טענתה שבעצם שיכור היה. ואסור למלך להשתכר. אלא ישתה כפי מידתו. ולא יותר. אבל יותר מזה אסור לו. וא"כ כל המעשה שנעשה תחת

שיכרות נעשה. וגם האגרות שכתב לאחר מכן אף הם בשיכרות נעשו. וכיון שלמלך אסור לשתות. א"כ אין כל ערך לאגרות. שמתוך שכרות ניתנו. ואין בהן כל ערך וכל הגיון. ולא ישמעו לו ולמה יכתוב.

אך האמת תורה דרכה שאיתא בגמ' (מגילה ז' ע"ב) רבה ורב זירא אכלו סעודת פורים ביחד. שתו והשתכרו. קם רבה ושחט את רבי זירא. כשפג יינו שאל היכן ר' זירא. אמרו לו הלא שחטת אותו אתמול. התפלל עליו וקם לתחייה וכו'. ע"כ.

וממעשה דרבה מוכח שת"ח מותר לשתות עד כדי שכרות והוא הדין למלך. וישתו ואין להם לחשוש. והואיל ולא רק אמר שמותר לשתות אלא עשה מעשה ודאי הלכה כמותו כמעשה רב.

דרוש ה' לפורים¹

במגילת אסתר

ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר. (אסתר ח')

כ"ח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. ע"כ.

וצריך לבאר מה ראו חז"ל להוציא דברי הכתוב מפשרטו. שבנקל היו יכולים לפרשו שלאחר שהיו נתונים בצרה ובסכנה עכשיו שבאה להם ישועה יצאו מחשיכה

איתא במגילה (ט"ז ע"ב) ליהודים היתה אורה וגו'. אורה זו תורה. וכן הוא אומר (משלי ז') כי נר מצוה ותורה אור. שמחה זה יו"ט. וכן הוא אומר (דברים ט"ז) ושמחת בחגך. ששון זו מילה. וכן הוא אומר (תהילים קי"ט) שש אנוכי על אמרתך וגו'. ויקר זה תפילין. וכן הוא אומר (דברים

לאורה. ומיגון לשמחה. ומתוגה לששון. [שהם רגשות פנימיים להבדיל מן השמחה שהיא נראית מבחוץ]. ועקב הצלתם היה להם יקר וכבוד והדר.

ונראה שקושיא זאת ראה רש"י ליישבה וע"כ פירש שעל כל אלו גזר. אורה זו תורה שגזר עליהם המן שלא יעסקו בתורה. שמחה זה יו"ט שקיימו עליהם ימים טובים. ששון זו מילה. ועל כל אלה גזר. ע"כ. ובזה מבואר הכתוב שכל אלו הדברים נאסרו עליהם בגזירת המן.

אכן יש להקשות היכן מצאנו שגזר על דברים אלו. והלא גזירתו היתה להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים ושללם לבוז. אבל לא מוזכר במגילה שגזר על לימוד תורה וכיוצא בזה.

ואמרתי לבאר שכל הדברים האלו רמוזים במה שצווה להשמיד להרוג ולאבד. שלהשמיד הוא בדבר הרוחני. והרבה גזירות שמד היו להם ישראל להעבירם על דתם. ואין פשוט יותר מאשר לאסור על לימוד תורה. ואז עם ישראל ח"ו כלה מאליו. כי כפי המשל שנתן ר' עקיבא לפפוס בן יהודה (ברכות ס"א ע"ב) השועל בא אל הדגים וצונכם שתעלו ליבשה ונתהלך ביחד. אמרו לו טיפש שבעולם והלא אין חיינו אלא במים וכו'. כיע"ש.

ולחרוג הוא כנגד תענוג הגוף. וכמו שביאר במנות הלוי (אסתר ה' ט"ז) בשם הרב יוסף גאקון. והיינו שמחת שבת ויו"ט. ובפרט למה שאמרו במגילה (י"ג ע"ב) ישנו עם אחד וגו'. ואת דתי המלך אינם עושים. ופירש"י אנגריות

ומסים וגולגוליות וארנונות שאינם נותנים. ע"כ. דמפקי לכולי שתא בשה"י ופה"י ופירש"י שבת היום ופסח היום. ואסורים אנו במלאכה. ע"כ. וא"כ אם יאסרו עליהם ימים טובים יעסקו במלאכה. ובטלה מהם השמחה ותענוגי הגוף. וע"כ כשבאה ישועה קבעו ימים טובים במאכל ובמשתה.

וששון זו המילה. והבדל יש בין ששון לבין שמחה. שהשמחה היא מבחוץ. וששון היא בשמחה הפנימית. וכמעשה דוד המלך (מנחות מ"ג ע"ב) שכשנכנס לבית המרחץ וראה עצמו בלא תורה ובלא מצוות וכיון שהסתכל על המילה שמח וכו'. כיע"ש. ואותה שמחה לא חיצונית היתה שהרי לבדו היה במרחץ. אלא שמחה פנימית על שאינו בלא תורה ובלא מצוה והיינו ששון.

ורמוזה גזירה על המילה במה שאמר לאבד. כי המילה היא אות הניתנת לעם ישראל בלבד במילה ופריעה. ואם אין מילה אבד יהדותו. ועל כן כל גר הבא להתגייר צריך למול עצמו. שאל"כ היכן ההיכר שמישראל הוא. הלא אבד הוא.

ובזה יש לתרץ קושייא אחרת למה המתין המן כ"כ הרבה זמן כדי להוציא מחשבתו לפועל. שהרי כל המעשה היה ב"ג ניסן שפנה למלך והפיל הפור. עד ט"ז ניסן שנתלה המן. ואילו הוא הפיל פור לחודש אדר. וכמעט שנה המתין כדי להוציא גזירתו אל הפועל. ועוד שאחשורוש מלך הפכפך היה וכמו שאמרו ז"ל במגילה (ט"ו ע"ב) אמר ר"ג מלך הפכפך הוה וכו'. כיע"ש. ושמא יחזור בו ויבטל גזירתו.

אבל להאמור מבואר שגזר עליהם על התורה ועל שבת ויו"ט ועל המילה וגזירתו זאת מיידיית היא. ותדע שכן הדבר. שהכתוב אומר להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלושה עשר לחודש אדר ושללם לבזו. ואי אפשר לבטל תורה ומילה יו"ט ושבת ביום אחד. שאע"פ שתורה בכל יום. ושם מילה יתכן ויש בכל יום. מ"מ יו"ט ושבת אין בכל יום. אלא שתי גזירות היו. על השמד הרוחני מיד. ועל אבדן הנפשות בחדש אדר ביום אחד.

איך שיהיה נראה שעדיין לא ברור אם גם על התפילין גזרו. כי רש"י פירש עד גזירת מילה. ושם כתב על כל אלו גזר. כיע"ש. ואילו על התפילין לא פירש כלום. ושמא לא גזרו על התפילין.

והדעת נוטה לומר שעל התפילין לא גזרו כי אם לאחר י"ג אדר יום הגזירה. וכפי שיש לדייק מהכתוב להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים טף ונשים ביום אחד בשלושה עשר לחודש אדר. ואח"כ ושללם לבזו. וכיון שתפילין נקראים תכשיטים וכמו ששנו רבותינו (שבת נ"ז ע"א) במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שבראשה. ולא תטבול בהם עד שתרפם. ולא בטוטפת ולא בסביביטין בזמן שאינם תפורים וכו'. ומבואר בגמרא (שם) שטוטפת הוא תכשיט ההולך מאוזן לאוזן. ע"כ. וכיון שהם תכשיט בכלל השלל הם. והשלל רק

לאחר ביצוע הגזירה. אבל לפני כן לא גזר.

ובזה יש להבין באיזה זכות נושעו. שבהעדר תורה ומילה ושבת ויו"ט א"כ מה זכות נשאר בידם. אלא ודאי בזכות התפילין.

מענתה יש לבאר בפירוש חדש הפסוק שפתחנו בו. שהכוונה לומר שלייהודים היתה אורה ושמחה וששון, בזכות ויקר, שאלו התפילין.

ועדיין יש להבין למה כינה הכתוב את התפילין בלשון יקר. ומה ראייה יש מהכתוב שהביאו וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגו'. והיכן רמוז יקר בכתוב. שאין לומר שמהמילה נקרא. כי נקרא הוא דבר הנעשה במכוון. ואילו יקר לשון מקרה. וכעין מה שאמרו להבדיל בין משה לבלעם. שבמשה כתוב ויקרא אל משה. ואילו אצל בלעם נאמר ויקר ה' אל בלעם. ועוד שיקר הוא לשון חשיבות ולא לשון קריאה.

וראיתי בספר ממשח כרוב למהר"מ חזן [מחכמי מצרים] שכתב שהתפילין נקראים שם ה'. והביא ראייה מהגמרא בברכות (ו' ע"א) וראו כל עמי הארץ וגו'. רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש. ע"כ. ומהקדמת הזוהר (דף י"ג ע"ב) שתפילין של ראש הם שמו של מלכא עלאה קדישא וכו'. ע"ש.

וא"כ פירוש הפסוק הוא שבהנחת תפילין של ראש שמו של הקב"ה נקרא עליך. ואין לך יקר גדול מזה.

דרוש ו' לפורים¹

ונתת אל חושן המשפט את האורים ואת התומים וגו'. (שמות כ"ח-ל')

היינו על הראשון כפי הסדר ההגיוני. ועל כן מביאה הגמרא (שם ע"ג ע"א) ששאל דוד היסגירוני בעלי קעילה בידו [של שאול] הירד שאול. ויאמר ה' ירד. ע"כ. הרי שלא השיבו על הראשון בסדר. כי אם על הראשון כסדר הגיוני. שתחילה יש לשאול אם ירד שאול ורק אז יש לשאול אם יסגירוהו. ולכן השיבו לו באורים ותומים ירד. שהוא הסדר ההגיוני. כלומר ששאל שלא כסדר והחזירו לו כסדר. וכיון שידע ששאל שלא כסדר חזר ושאל כסדר וכו'. כיע"ש.

והנה מצאנו מרבתינו שדימו הגורל לכעין אורים ותומים. וכמו שנמצא בשו"ת גאוני קדמאי (ספר חידושי הגאונים דף י"ט ע"ג) שהגורל הוא מפי שמים, שעל פי הגורל נחלקה הארץ. והעובר על הגורל כעובר על עשרת הדברות. ע"כ. ואם כי רבים תמהו על זה, כתב בספר בני יששכר שהדברים נכונים. שלכן מטילים ביום הכיפורים גורל בין שני השעירים, כדי שיהיה הדבר בסמכות ובהסכמת שמים. כיע"ש. וכפי זה יש על הגורל חשיבות וסומכים עליו כעין מה שסמכו על אורים ותומים. שמה או"ת מפי שמים אף הגורל מפי שמים.

פירש"י אורים ותומים הוא כתב שם המפורש שהיה נותנו בין כפלי החושן שעל ידו מאיר דבריו ומתמם את דבריו. ע"כ. פירוש לפירושו שעל האבנים שבחושן היו כתובים שמות השבטים. ושם המפורש נתנוהו בין החושן ובין האפוד. והוא כח האורים ותומים. שמכח שם המפורש כשהיו שואלים באורים ותומים היו האותיות בולטות ומאירות ומצטרפות עד שמקבלים תשובה לשאלה. וכפי שמצאנו בימי השופטים ששאלו באורים ותומים מי יעלה תחילה לכבוש את הארץ. וע"י האורים ותומים קיבלו תשובה יהודה יעלה (שופטים א'-ב').

אך לא כל אחד שואל באורים ותומים. אלא אנשים מסויימים בלבד. וכפי ששנו רבותינו (יומא ע"א ע"ב) ואין נשאלים אלא למלך ולאב בית דין ולמי שהציבור צריך בו. כיע"ש.

ובן אין שואלים באורים ותומים בקול אלא כדרך שדברה חנה. שהיו שפתיה נעות וקולה לא ישמע. שנאמר וחנה היא מדברת על לבה (שמואל א' א'-י"ג).

ובן אין שואלים שני דברים כאחד. ואם שאל אין משיבים לו אלא על ראשון,

והנה במגילה (י"ג ע"ב) מבואר שכשביקש המן לאבד ח"ו את ישראל הפיל פור הוא הגורל. ואח"כ הלך אל אחשוורוש לשכנעו לאבד את היהודים. ואחשוורוש רצה גם רצה להסכים לעצת המן, רק אמר שמפחד מה' א-לוקי ישראל. והמן טען טיעונים רבים לשכנעו, כפי שיראה המעיין בגמרא. ולא מצאנו במה שכנעו.

ובאמת שמתחילה קשה למה צריך המן לגורל, ודי לו להחליט באיזה יום רוצה להטיל הגזירה. כי כל הטענות שהשמיע בפני אחשוורוש שישנו ישראל מן המצוות, ורבנן זכותם לא יצילם כיון שהם עם אחד וכן כל כיוצא בזה, אינו עונה עדיין על הצורך בגורל. שכל אלו היה יכול לטעון גם בלי גורל. אלא בעל כורחין לומר שע"י הגורל שכנע את אחשוורוש. שאמר לו שהגורל כמוהו כהסכמת שמים, ולכן הפיל גורל.

וראיתי בספר בן איש חיל שכפי הכתוב בחודש הראשון הוא חודש ניסן הפיל פור הוא הגורל לפני המן מיום ליום ומחודש לחודש שנים עשר הוא חודש אדר. צריך לומר שמתחילה הפיל פור על יום מתאים. אך לא יום מתאים בחודש. אלא יום בשנה המתאים להטיל הגזירה על היהודים. והיו לפני מפיל הגורל שני פתקים. ונפל הגורל על יום של"ח בשנה, שהוא יום י"ג אדר. דכבר נאמר בחודש הראשון הוא חודש ניסן.

ולכאורה היה די לו בזה שכבר יצא בגורל מן השמים שיום י"ג

אדר הוא מתאים להטיל גזירה על ישראל. אלא שהמן היה מסופק שמא בכל זאת אין מונים מניסן כי אם מתשרי. וע"כ הפיל גורל נוסף מחודש לחודש לדעת איזהו החודש האחרון. אם אדר או אם אלול ועלה בגורלו אדר. וזה עלה ראשון. שנאמר חודש שניים עשר הוא חודש אדר.

ונמצא בזה ששאלתו דומה, להבדיל, לשאלת דוד המלך ששאל תחילה אם יסגירוהו בעלי קעילה וחזר לשאול אם ירד שאול לשם כפי ששמע דוד. ולא ענו לו באו"ת כי אם על האחרון. והוכרח לחזור לשאול על הראשון, כי התשובה לא נתקבלה כי אם על השאלה ששאל באחרונה.

וכמו כן המן שאל בגורל שתי שאלות איזה יום בשנה ומנין להתחיל לספור. ולא קיבל תשובה כי אם על האחרון, כיון ששאל שלא כסדר. שהיה לו לשאול תחילה מהו החודש הראשון. ולאחר מכן לחזור ולשאול על היום המתאים להטיל גזירה על ישראל. ובזאת ראינו עין בעין ישועת ה' כהרף עין משגיא לגויים ויאבדם ומוחה זכר עמלק.

ומכל הנ"ל אמרתי טעם לתענית אסתר בי"ג באדר. שאם לזכר הצומות שעשו אז, הלא אלו היו בניסן. אלא משום שיום י"ג אדר נפל בגורלו של המן כיום ראוי ומתאים להטיל גזירה על היהודים. ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם בחסדי ה' יתברך.

דרוש ז' לפורים

שהחסד שעשה עמם יותר גדול בהיות שאין המקום ראוי להעשות בו נס.

וליישב זה יש להמתיק ע"י משל לשדכן אחד שהצליח לשדך בין חתן וכלה ובא לקבל שכרו אצל אבי החתן. ובדרך הולך הוא כמסתפק כמה יבקש ממנו עבור טירחתו. והחליט שהיות והסכימו הצדדים מיד לשידוך ולא הערימו כל קושי ואף שום השגה לא היתה על מעלותיהם של בני הזוג, שכר הטירחה צריך להיות גדול יותר מהמקובל. שהרי בדרך כלל יש כמה פקפוקים מצד המשפחות עד שמסכימים לשידוך. וע"כ החליט לבקש סכום של מאה דולר. והיה כאשר הגיע לבית החתן פתח פיו אביו של החתן והתחיל לשבח את הכלה שהיא יפה במיוחד. וכששמע כך השדכן החליט לבקש עוד חמישים דולר על המאה שחשב בהתחלה. ועוד לא סיים להחליט בנפשו ושוב אבי החתן פתח בשבח הכלה שגם צנועה היא. ואז החליט השדכן להוסיף עוד חמישים דולר. ובסך הכל מאתיים. וכך נמשכה השיחה ביניהם שעה ארוכה וכל פעם שאבי החתן משבח את הכלה, מחליט השדכן להוסיף עוד חמישים דולר למחירו הראשוני. וכאשר כילו לדבר שאל אבי החתן לכמה מגיע שכר הטירחה עבור השידוך הזה. ואז השיב לו השדכן שהם רק חמשת אלפים דולר. פתח אבי החתן בצעקה, מה פירוש המחיר הזה. והרי בדרך כלל אין שכר מגיע לכל היותר למאה דולר. ואיך אתה מעיז לבקש סכום כזה. וכי

הנה יש לחקור לכאורה שמצד אחד נראה נס חנוכה גדול יותר מנס פורים. שבחנוכה אומרים הלל שלם. ואילו בפורים אין אומרים הלל כלל ואפילו בדילוג אין אומרים. והגם שאמרו חז"ל (מגילה י"ד ע"ב) דקריאת המגילה זהו ההלל שבפורים. יע"ש. ונראה כוונתם שבמקום הלל באה. ויש להקשות דעד שתקנת קריאת המגילה שדבר מחודש הוא, למה לא נאמר הלל כבשאר ימים טובים. ולכן נראה דחנוכה עדיף. ומצד שני נראה נס דפורים עדיף, שהרי תקנו בו חיוב משתה ושמחה יותר משאר ימים טובים.

וראיתי להרב בן איש חייל (דרוש ב' לשבת זכור) שכתב ליישב על פי מה שאמרו חז"ל (מגילה שם) טעם שאין אומרים הלל בפורים מפני שאין אומרים הלל על נס שנעשה בחו"ל. והקשה דאדרבה אפכא מסתברא שדומה הדבר למי שנכנס לעיר רעב וצמא ובא אחד והזמינו לביתו והביא לפניו מיני מאכל ומשקה ושבע ונתרווה. ופעם אחרת היה הולך במדבר ואזלו לחם ומים. ופגע בו אדם אחד וערך לפניו שולחן במדבר מלא כל מיני מאכל ומשתה. שודאי חייב להודות יותר לאותו אדם שערך שולחן במדבר. שאין המקום ראוי לכך. מה שאין כן בעיר שאם אין זה מזמינו וראי אחר מזמינו. וה"ה לנדון דידן שאם עשה להם ניסים ונפלאות בחו"ל שאין המקום ראוי לכך, א"כ חייבים להודות יותר ולומר שירה יותר כיון

אתה אבי הכלה או כיוצ"ב שתבקש כ"כ כסף עבור הטירחה. ויען לו השדכן, דברך נכונים ביסודם. שכן אין שכרי מגיע אלא למאה דולר. אבל זה כאשר לא משבחים את הכלה אלא אדרבה מוציאים פגמותיה. אבל כל שהשבח יותר גדול הגם שלא הולדתי את הכלה, מ"מ שכר טירחתי גדול יותר. כי באמצעותי ובתיווכי נעשה הדבר. ע"כ המשל.

והנה ידוע שבחור"ל נמצאים תחת השפעת השרים של כל אומה ואומה. וע"כ אמרו חז"ל במסכת כתובות (ק"י ע"ב) כל הדר בחור"ל דומה כמי שאין לו אלוקה. ע"כ. וזה מחמת שהשפע משתלשל שם באמצעות שרי אומות העולם. ואם יאמרו ישראל שירה על הנס שנעשה בחור"ל, נמצא שרי אוה"ע מתגאים בזה. שהגם שלא הם עשו את הנס, מ"מ נעשה באמצעותם. וככל שגדול השבח, כך גדולה גאוותם והנאתם לאמור, באמצעותנו ובתיווכנו נעשה הדבר.

ואם נפשך לומר שהנה נס של יציאת מצרים גם נעשה בחור"ל, ובכל זאת אומרים בפסח הלל שלם. הנה כבר הקשו כן חז"ל (מגילה שם) ותירצו שעד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל ארצות לומר שירה וכו'. כיע"ש.

אמנם אנו לפי דרכינו ניישב בא"א והוא דנס יציאת מצרים שאני שהכל נעשה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו שביטל ממשלת שרי אוה"ע ביום ההוא. וכדכתיב (שמות ט"ו ט"ו) אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב נמוגו כל יושבי כנען וכו'.

ובזה יש לפרש הפסוק (תהילים קי"ח ט"ו) קול רינה וישועה באהלי

צדיקים ימין ה' רוממה ימין ה' עושה חיל. שפירוש קול רינה וישועה היינו ההלל שאומרים על הנס. והלל זה אינו נאמר אלא רק באהלי צדיקים שהיא בארץ ישראל. ולא בחור"ל שהיא תחת שליטת האומות והשרים שלהן. כי כאשר אומרים הלל על הנס שבא"י מגיע התהילה להקב"ה בלבד. וידעו כולם כי ימין ה' רוממה וימין ה' עושה חיל. ואין לשרי אוה"ע סיבה להתפאר שאין הצלה זו באמצעותם כלל.

ובזה יש לרמוז עוד בכתוב (תהילים פ"ד) אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה. אשרי אדם עוז לו בך. ע"כ. שהגם שהקב"ה יושב בכל מקום והוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו, מ"מ ביתו הוא בארץ ישראל. וכמו שאמר הכתוב (תהילים קכ"ב) שמחתי באומרים לי בית ה' נלך. דמיירי בבהמ"ק שהוא בארץ ישראל. ובודאי היושב בארץ ישראל אשריו ואשרי חלקו שהוא יושב בפלטיין של מלך. ומלבד כל זה יש עוד מעלה ששם יהללוך סלה בהלל ושבחה על הניסים שתעשה בתוכה. מה שאין כן בני חור"ל שאין יכולים להלל אותו יתברך על הנס שנעשה בחור"ל. והטעם שבא"י רשאים להגיד הלל הוא מחמת ששם עוזו וכוחו של אדם הוא בך, ולא בשרי האומות המתווכים בינך לבינם אלא בך במישרים.

ובזה יובן טעם שאין אומרים הלל בפורים. שזה לא מפני שחנוכה גדול ממנו, אלא אדרבה פורים גדול יותר. ורק מניעת אמירת ההלל הוא משום סיבה אחרת כדי שלא לתת תגבורת לשבעים שרים של אוה"ע שלא יתגאו ולא יהנו בזה וכמבואר.

ועל כן ראו חז"ל לקבוע חיוב ריבוי הסעודות ביום זה. שכיון שאין אומרים בו הלל, יבואו לחשוב שנס פורים נס קטן הוא ואינו ראוי לומר בו שירה. ולהראות שזה אינו קבעו ריבוי סעודות בלי גבול. מה שאין כן לא בשבת ולא ביום טוב אחר. וכיון שכן רואים אנו שנס גדול הוא וממילא נבין שיש סיבה אחרת לאי אמירת שירה והלל ביום זה.

עוד יש לחקור על מה שקבעו ריבוי סעודות עצום ורב בפורים, מה שאין כן בשאר ימים טובים. ותינח שבועות או סוכות שלא היתה בהם הצלה. מ"מ הלא פרעה קדם להמן ברצונו לאבד את העם היהודי. ולא זו בלבד אלא שמחשבתו גם יצאה לפועל במקצת. וכמובא במדרשי חז"ל שכמה אלפי ילדים הושקעו בבנין, וכמה נשלכו ליאור. ועוד אמרו חז"ל שפרעה היה שוחט ק"ן ילדים בבוקר וק"ן ילדים בערב. והרבה אנשים אבדו תוך כדי עבודת פרך. מה שאין כן גזירת המן שלא יצאה לפועל כלל. ועכ"ז לא קבעו ריבוי סעודות בפסח. ואילו בפורים קבעו סעודה ומשתה עד שיצא מדעתו ולא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. וכמ"ש רבא (מגילה ז' ע"ב) מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. יע"ש.

וראיתי בשם הרב שבט מישראל (תהילים ס"ט) על הכתוב הושיעני אלוקים כי באו מים עד נפש. שנתן משל למלך שכעס על שתיים מעבדיו וחרץ משפטם. לאחד מהם קבע עונש מוות אך אם ירצה יוכל להמיר עונשו בכיכר זהב. ולשני קבע ג"כ עונש מוות אך לא נתן לו האפשרות לפדות עצמו בממון. ויוועדו שניהם יחד

לבוא לפני המלך ולהתחנן על נפשם, אולי ירחם עליהם המלך ויבטל גזירתו. אבל המלך לא הטה אוזן לשועתם. ויהי כאשר חזרו לבוא לפני המלך כמה פעמים ולא הועילו תחינותיהם, חשב האחד שנמאס לו כבר לבוא אל המלך ללא הועיל. וגמר אומר לתת את הסכום שקבע לו המלך לכופר נפש. והגם שסכום זה עצום ורב, הלא כל אשר יש לאדם יתן בעד נפשו. ועל כן מכר את כל אשר לו וישקול את כיכר הזהב להביא אל גנזי המלך. ובזה החיה את נפשו.

אך השני הלא נתחייב ראשו למלך ואין כופר לנפשו. והבין שאין תרופה למכתו זולת לבוא אל המלך להתחנן לו. וע"כ היה בא אל המלך יומם ולילה ובוכה במר נפשו מאין הפוגות. עד אשר פטרו המלך מלפניו במחילה גמורה.

נמצא דבר הגזירה על הראשון היה קל בתחילה וחמור בסוף. שכיון שהיקל המלך בדינו ונתן לו אפשרות לפדות עצמו בממון, מטעם זה נתייאש מן הרחמים ולא הרבה לבקש על עצמו. ולכן הפסיד כספו וממונו. אבל השני היה חמור בתחילתו שלא ניתנה לו הזדמנות לפדות עצמו. אבל היה קל בסופו שבהפצרותיו ותחנוניו ובכיותיו גם ממונו שמר וגם נפשו נתנה לו.

וכן הוא אצל ישראל. שכל צרה שלא תבוא עליהם ודאי תשועתם מאת ה' וישועת ה' כהרף עין. ובכל זאת ישועתם תלויה בשברון הלב ושישימו בטחונם בה' בלבד ולא בדבר אחר כלל ועיקר. וכמאמר דהע"ה (תהילים ל"ד) צעקו וה' שמע ומכל

צרותם הצילים. והוא מטעם דקרוב ה' לנשברי לב דכתיב בתריה.

וידוע מה שאמרו חז"ל (פסיקתא דרב כהנא פסקא ט') שהמן חשב את עצמו יותר פיקח מפרעה. שפרעה לא גזר אלא על הנולדים ממין זכר. ועל הנקבות לא גזר. ומה השיג בזה והלא זכר אחד יכול לעבר כמה נקבות. וגם על הילודים מקודם לא גזר. ועל כן חשב המן בליבו לעשות רעה מוחלטת שלא ישאר לבית ישראל מנוס ח"ו אפילו כחודו של מחט. וגזר להשמיד את כל היהודים אנשים נשים וטף כולם ביום אחד. ואפילו למכור את עצמם לעבדים כדי שהקונים יצילו אותם לא נתן.

ובזה יובן מאי דאיתא בפתיחתא דאסתר רבה על הפסוק והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות ואין קונה. ואמר ר' יצחק לעבדים ולשפחות אין אתם נקנים אבל נקנים אתם להרוג להשמיד ולאבד. שכן אסתר אומרת לאחשוורוש ואילו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי. ע"כ. כוונת ר' יצחק לומר שגזר המן על הקונה עבדים מישראל שיהיה על מנת לאבדם. ולא על מנת להשתעבד בהם לעבדים ושפחות. ואם לא יעשה כן, ואין קונה, היינו שגם הקונה מישראל על מנת להצילם ימות ואיננו. וזו הייתה גזירת המן ותוקפה. מה שלא היה בגזירות שקדמו להמן.

ותוקף גזירתו זו שהיתה קלקלה בתחילה היא תקנתם של ישראל בסוף. שבראות שכל דרכי ההצלה סתומים בפניהם ואין אפשרות להנצל כלל, לא נשאר לישראל שום תקוה של הצלה ע"י

אדם. וע"כ שמו מבטחם בה' וצעקו מקירות ליבם. והוא בדומה לאיש השני שבמשל דידן. שכיון שלא ניתנה לו שום אפשרות להנצל ע"י ממון או כיוצא בזה, רק בכייתו מעומק ליבו הצילה אותו.

מזה שאין כן במצרים שהיה להם הרבה דרכים להנצל. שהרי המילדות החיו את הילדים. ומשה ניצול מגזירת כל הבן הילוד. וכ"ז בדרך הטבע וע"י אדם. ועל כן לא נתעוררו כ"כ לצעוק להקב"ה כי סמכו על הצלה בדרך טבעית ע"י תחבולות. נמצא שהם היו במצב של האדם הראשון שבמשל דידן שהיתה לו אפשרות לברוח מגזירת המוות ולו ע"י תשלום גבוה.

נמצא לפי זה שהצלת היהודים בשושן היתה דוקא ע"י ריבוי הצרות שבגזירה. ובזה פירש הרי"ח טוב מבבל הפסוק בתהילים (כ"ב) והוא המזמור שתקנו חז"ל לאומרו בפורים. אל תרחק ממני כי צרה קרובה כי אין עוזר. כלומר אל תרחק ממני את זמן ההצלה. כי הצרה היא קרובה ביותר. שהגיע זמן הגזירה ויגיעו הספרים שנשלחו מטעם המלך לכל מדינה ומדינה תוך זמן קצר. ועוד כי אין עוזר. שהצורך המן לא השאיר שום פתח והצלה על דרך הטבע.

ועוד יש לפרש בזה הכתוב בתהילים (קכ"ט) רבת צררוני מנעורי יאמר נא ישראל. רבת צררוני מנעורי גם לא יכלו לי. ופירושו שרוב הצרות והגזירה הנגזרת מנעורי, היינו מהילדים וטף, היא בסופו של דבר הסיבה שלא יכלו לי. שכיון שכן הוא נשבר לבנו בקרבנו וצעקנו אל ה' בכל לב ובבטחון מלא רק בו ובישועתו.

ובזה יש לפרש הכתוב (תהילים קכ"ד) נפשנו כציפור נמלטה מפח יוקשים. ואמרו במדרש שוחר טוב שהכוונה לימי המן ואחשוורוש. והדבר תמוה שהתחיל הפסוק בלשון יחיד, והל"ל מפח יוקש שהוא לשון יחיד. ומהו מפח יוקשים. אלא שבמצרים היתה גזירה אחת על הילודים הזכרים. והוא פרי יוקש אחד. אבל גזירת המן היו בה גזירות הרבה על אנשים, נשים וטף, ועוד כמה גזירות שלא הותירו הצלה כלל. והם מוקשים הרבה. ולכן נקט לשון רבים.

נמצא לפי זה שלא עשתה גזירת המן מאומה בפועל. שמשום ריבוי הגזירות שגזר, נכמרו רחמי אב על בנים בשומעו את צעקתם מעומק לב. וע"כ קבעו ריבוי סעודות בפורים להזכיר כי ריבוי הגזירות הוא שהצילנו. וכשם שעשוי אדם לצאת מדעתו לרוב הגזירות, כך קבעו שיצא האדם מדעתו מרוב שמחה עד דלא ידע בין ארור המן לבין ברוך מרדכי.

אך עכ"ז שנצטוינו להרבות בשמחה יש גם בפורים תוכחת מוסר. ונקדים משל לאדם אחד שלא יכול היה להשתלט על יצרו. ובכל יום ויום היה עובר על כמה איסורים חמורים דאורייתא ודרבנן. ובלילה רעיוניו על משכבו יבהלוהו שמא ימות אותו לילה וכמות זאת של עבירות בידו. ולא מצא מנוחה לנפשו כי בלילה יהרהר בתשובה וביום ישוב לחטוא. עד שהיה שסוע בקרבו ואין שלום בתוכו. וע"כ החליט להועץ ברב המקומי ולשפוך לפניו את מרת נפשו. ויאמר לו הרב אם רוצה אתה שיהיה שלום בקרבך דבק באמת. שתקבל על עצמך שמעולם לא תוציא מפך

דבר שקר כי אם רק האמת. וישבע האיש לומר האמת תמיד.

ויהי ממחרת כאשר יצא לרחוב חשב להשביע תאבוננו ע"י אכילת בשר נכילה. ויחשוב האיש בליבו הרי נשבעתי לומר האמת. ואם ישאלני אדם מה אכלתי היום מה אשיב לו שאכלתי בשר טריפה, וכדי ביזיון וקצף. ועל כן נמנע מלאכול. וכן על זה הדרך עד שנמנע מכל עוונותיו ונעשה צדיק גמור. ואז היה שלום בקרבו ושמחה בליבו.

והנה ידוע שישראל היה מפורד ומפוזר בין העמים. וכמו שאמר המן למלך אחשוורוש (אסתר ג' ח') ישנו עם אחד מפוזר ומפורד וכו'. ואמרו חז"ל (מגילה י"ג ע"ב) ליכא מאן דידע לישנא בישא כהמן. יע"ש. וכוונת המן הייתה לומר שלא הספיקה להם הגלות וצרותיה אלא גם היו מפורדים זה מזה וכועסים זה על זה ואין שלום ביניהם. וע"כ כל אחד בדרך ישכון נפרד ונבדל מן השאר. ואם אינם מאוחדים לא תשכון שכינה ביניהם.

והנה כאשר התרחש הנס שלח להם מרדכי ספרים ובהן כתוב שיקבלו עליהם את הימים האלה לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות ומתנות לאביונים וקיבלו עליהם. ואח"כ גם אסתר המלכה כתבה להם איגרת שניה כדי שיקיימו את דברי הפורים ומשתה ושמחה וכו'. ולכאורה איזה צורך היה באיגרת נוספת והרי קיבלו כבר באיגרת הראשונה.

ונראה לי שהגם שקיבלו עליהם לעשות הפורים ולהיות שמחים בו, וקיבלו עליהם מצוות משלוח מנות ומתנות

שלום, כי אין אמת. שכל אחד יצדיק את עצמו בסכסוך שלו עם חברו מבלי לבדוק שמא דברי חברו אמת והוא צודק. וכיון שאין אמת אין שלום וממילא אין שמחה. ומסיימת המגילה בשבחן של ישראל שקיבלו עליהם לעשות לא רק כמו שאמר מרדכי אלא גם כמו שאמרה אסתר להיות אמת ושלום ושמחה ביניהם.

לאביונים, עכ"ז המשיכו להיות מפורדים זה מזה ומסוכסכים זה עם זה ואין שלום ביניהם. ובמקום שיש מריבה ופירוד אין שמחה ואין השראת שכינה. וע"כ כתבה להם אסתר איגרת נוספת ובה הוסיפה שתי תיבות. דברי שלום ואמת. שאם אין שלום אין שמחה. וכל המעשה הוא מצות אנשים מלומדה. אבל שמחה אמיתית אין כי אין שלום. והסיבה שאין

דרוש א' לפסח לשבת הגדול

שלושה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים. (משלי ל')

נעלם ממנו הטעם הידוע. ועוד יש להבין מה לו לשלמה הע"ה לחקור אחר המצוות. ודי במה שמוזכרות הן בתורה. ומבוארות בתושבע"פ.

ואפֿשר לבאר על פי מה שכתב הרב פנים מאירות (ח"א סי' לו"ט) אשר בקש מכ"ת ממני להודיע טעמו למה אנו אומרים אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב ג' פעמים אלקי. והיה סגוי בפעם אחד לומר אלהי אברהם יצחק ויעקב. ועוד למה אנו אומרים גבי יעקב ואלקי בוי"ו, ולא גבי יצחק. אמרתי להשיב לך טעמו של דבר ע"פ נגלה. דהא מצינו דאמר דוד לבנו בדברי הימים (סי' כ"ח פסוק ט') ואתה שלמה בני דע את אלקי אביך ועבדהו. הפירוש הפשוט שאין לאדם להאמין באלוה מצד מנהג אבותיו, כי זה מנהג האומות. אלא מצד החקירה ע"פ תורתנו הקדושה שהוא אל הבורא יתברך ויתעלה שמו. ולכך אמר דע את אלקי אביך, מצד החקירה. ומצינו באברהם שהוא היה חוקר ראשון אלהותו. והוא הודיע אלהותו בעולם. כי בימיו היו עובדים לעכו"ם. ואם היינו אומרים אלקי אברהם יצחק ויעקב, הייתי יכול לומר שאברהם היה חוקר ראשון שחקר אלהותו. ויצחק ויעקב בניו סמכו על אמונת אבות ומנהגם. ולכך אנו אומרים אלקי אצל כל אחד ואחד, כדי

בויקרא רבה (פרשה ל' ט"ו) אחר כל אותו החכמה שכתוב בשלמה דכתיב (ד"ה ב' א') החכמה והמדע נתון לך. וכתיב (מלכים א' ה') ותרב חכמת שלמה ויחכם מכל האדם. ישב לו תמה על ד' מינין הללו. שנאמר שלשה המה נפלאו ממני. ג' המה, פסח מצה ומרור. וארבעה לא ידעתים, אלו ד' מינין שבלולב שבקש לעמוד עליהם. פרי עץ הדר, מי יאמר שהוא אתרוג והלא כל האילנות עושין פירות הדר. כפות תמרים, התורה אמרה טול שתי כפות תמרים להלל בהן והוא אינו נוטל אלא לולב לבה של תמרה. וענף עץ עבות, מי יאמר שהוא הדס הרי הוא אומר במקום אחר (נחמיה ח') צאו ההר והביאו עלי זית וגו'. וערבי נחל, כל האילנות גדלין במים. וארבעה לא ידעתים. חזר והזכירן פעם אחרת שנאמר (משלי ל') שלשה המה מטיבי וגו'. אלו ד' מינין שכל אחד ואחד מישראל הולך ורץ ולוקח לו מהן להלל להקב"ה. והם נראים קטנים בעיני אדם, וגדולים המה לפני הקב"ה. ומי פירש להם לישראל על הד' מינין האלו שהן אתרוג לולב הדס ערבה, חכמים. שנאמר (שם) והמה חכמים מחוכמים. ע"כ.

ושלושה שנפלאו ממנו פירוש הדבר שהיה יודע מתחילה מה טעמם וסיבתם. ורק לאחר מכן נפלאו. כלומר

להודיע שכל אחד מצד עצמו עמד על החקירה ומצא שאין אחד אלא אלקינו. והוא חיזוק אמונתינו הקדושה. ומה שאנו אומרים ואלקי בוי"ו אצל יעקב. ע"פ סוד יש טעם גדול ואין לנו עסק בנסתרות כי אין אתנו יודע עד מה. עיין בזוהר פרשת וארא. ואני לא כתבתי אלא ע"פ הנגלה כדי שתדע להשיב וכו' עכ"ל.

וברור אפוא למה יצא שהמע"ה לחקור בדבר שלושה המה, דהיינו פסח מצה ומרור. ובארבעה לא ידעתים, שהם ארבע מינים שבלולב.

וגם אנן בדידן חובה עלינו לבדוק ולחקור בד"ת. ובפרט בעניין יציאת מצרים. שמתוך שאנו שואלים ודורשים בה, אנו מקיימים וכל המרבה לספר ביציאת מצריים ה"ז משובח.

וא"כ נפתח בהבנת הכתוב שלפנינו. שלושה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים. דרך נשר בשמיים, דרך נחש עלי צור, דרך אניה בלב ים, דרך גבר בעלמה. ע"כ.

והכתוב כולו מוקשה. שפתח בשלושה וסיים בארבע. שכך אמר שלושה המה נפלאו ממני, ולא ביאר מה הם. וסיים וארבע לא ידעתים ופרטם. ומה קרה לשלושה שהזכיר בראשונה. ואם כוונתו להזכיר שלושה ועוד רביעי. ששלושה המה נפלאים, וגם הרביעי אינו ידוע לו דרכו, א"כ הול"ל ארבע נפלאו ממני ולא ידעתים. ומניינא דשלושה למה ליה.

ונראה שזה טעם המדרש שביאר שלושה המה וגו', הם פסח מצה ומרור. וארבעה לא ידעתים, הם ד' מינים

שבלולב. שמניינא דשלושה למה לי. וכי בכדי אמרו. אלא ודאי לשם דבר הבא במשולש אמרו. והם פסח מצה ומרור. וכמו שכתב בעל ההגדה מדברי ר"ג בפסחים (קט"ז ע"ב) כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו. ואלו הם פסח מצה ומרור. ע"כ.

והנה צריך להבין למה נתקשה שלמה דווקא באלו השלושה והארבעה. [או הארבע. שיש כתיב וקרי בכתוב זה].

ופתח בפסח משום שקשה שע"י קרבן פסח באה לישראל הגאולה. וכמו שאמרו חז"ל שכיון היו עירומים מן המצוות נתן להם דם הפסח ודם המילה. וקשה דאמרינן בעלמא שאין קטיגור נעשה סניגור. וכמו שאמרו לגבי שופר של ר"ה (ר"ה כ"ו ע"א) שאין תוקעים בשופר של פרה משום שאין קטיגור נעשה סניגור. ע"ש. וכן אמרו שם לגבי בגדי כהן גדול שאינו משמש בפנים בבגדי זהב משום שאין קטיגור נעשה סניגור. כיע"ש. וכן אמרו בויקרא רבה (פרשה כ"א י') אין קטיגור נעשה סניגור. כדי שלא ליתן פתחון פה לשטן לקטרג ולומר אתמול עשו להם אלהי זהב והיום הם מבקשים לשמש בבגדי זהב. ע"כ. וא"כ ה"ה בשה של פסח שהיו בני"י עובדים אותו והוא היה ע"ז שלהם. ואין יהיה להם עכשיו עומד לזכותם להצילם ממכת בכורות.

ואולם אין הקושיא על דם קרבן פסח הניתן על שתי המזוזות ועל המשקוף. כי יש לומר בו כפי שאמרו בר"ה הנ"ל (כ"ו ע"א) שדם הפר שמקריב הכהן הוא ג"כ קטיגור. שהרי עבדו לעגל. ומשני שהואיל ואשתני אשתני. ופירש"י

שמלכתחילה היה פר ועכשיו הוא דם. ואין הפר ניכר בדם. ע"כ. אכן לענין לעשות מהכבש שהיה ע"ז עד עכשיו מצווה מכאן והלאה בודאי שקשה. משום שאין קטיגור נעשה סניגור.

ועוד קשה שאמר הכתוב (שמות י"ב ג') דברו אל כל עדת ישראל לאמור בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית. והיה נראה לבאר הכתוב ויקחו להם, משלהם. שה לבית אבות שה לבית, כלומר מהצאן שיש לכל בית אבות או בית. ואם נאמר כן הרי הואיל והצאן הוא ע"ז של מצריים, ועברו לו גם הישראל, הרי זאת ע"ז של ישראל. ואמרינן בע"ז (נ"ג ע"ב) עבודה זרה של ישראל אינה בטילה עולמית. וכ"פ בשו"ע (יו"ד סי' קמ"ו סע' א') ואיך ישחט דבר שהוא של ע"ז או יאכל ממנו.

וראיתי למרן החיד"א בס' אהבת דוד (דרוש ו' לשבת הגדול לפנינו דף נ' ע"א) שהביא קושיא זאת בשם כמהר"ר מרדכי הכהן בספר שפתי כהן עה"ת. שמה שאה"כ ואכלו את הבשר בלילה ההוא, היינו ששחטו אותו ביום י"ד לפני שימולו בליל ט"ו. שאז היתה זאת הופכת לע"ז של ישראל שאין לה ביטול עולמית. ע"כ. ודחי לה באמת הבניין. שודאי רוב ישראל מלו לפני שחיטה. כיע"ש.

ולבטל הקושיא תירץ החיד"א ז"ל שיש ללמוד מדברי הש"ך עה"ת הנ"ל שלכך פסח מצרים מקחו בעשור. כי מתחילה לקחוהו בטרם יהיו נימולים. וקשרוהו לטלה בכרעי המיטה בבזיון. וכבר פסק מור"ם ז"ל (יו"ד סי' קמ"ו סע' ז') שגוי יכול לבטל ע"ז שלו י"א שאפילו

באמירה. אבל אם ביטלה מאונס אינו מועיל עד שיעשה מעשה בגופה. ע"כ. והיינו מעשה ביזיון של קשירה לכרעי המיטה. ואח"כ ביום י"א עד יום י"ד נימולו וכבר היתה ע"ז דטלה מבוטלת. ובזה מצינו טוב טעם בפסח מצריים שמקחו בעשור משא"כ פסח דורות. עכ"ד החיד"א.

ולענין ד' כ"ז אם נאמר שבני ישראל דין בני נח להם עד קבלת התורה. אכן אם דין בני"י להם מאז שנימול א"א ע"ה, א"כ מה הועילו דברי החיד"א ז"ל. והלא ע"ז של ישראל אינה בטלה עולמית.

וכבר עמד בחקירה הגדולה הנ"ל אם דין בני נח או דין ישראל היה להם בספר פרשת דרכים. ושדד המערכות בזה. כיע"ש. ודעתו נוטה לומר שמאחר שנימולו הרי אלו כבני"י לכל דבר. וכפי זה חזרה הקושיא למקומה. שאיך נעשה מצווה מע"ז של ישראל.

וחקרוב אלי שכל הקושיות הנ"ל סילקם רש"י בלשונו הזהב. שכתב (שמות י"ב ו') וז"ל: ולפי שהיו שטופים בעבודה זרה אמר להם (פסוק כא') משכו וקחו לכם, משכו ידיכם מעבודה זרה וקחו לכם צאן של מצוה. עכ"ל. הא קמן שהציווי היה להניח צאן שאצלם ולמשוך ידיהם מלעובדם עוד. ולקחת צאן לשם מצווה. שאינו של ע"ז. ולפי שמשכו ידם מע"ז זאת תשובתם. וכשלקחו צאן חדש, לשם מצווה לקחו. ושוב אין לומר שקטיגור נעשה סניגור.

ובזה אפשר לבאר הפליאה של שהע"ה. שלמעשה עניין קרבן פסח מן הצאן הוא בעצם ביטול והתרחקות מע"ז. וכמו

שכתב כיוצא בזה הרב בני יששכר (דרוש ד' לחודש ניסן. לפנינו דף ע"ג ע"א בסופו) שע"כ נצטוו ועצם לא תשברו בו. כדי שיהיו עצמותיהם של ע"ז של מצריים זרוקים ברחובות בבזיון. ומצריים קוברים אותם. וזאת קשה עליהם מכולם. ע"כ. ואפשר שזה פירוש נוסף לכתוב ובכל אלוהי מצרים אעשה שפטים.

וא"כ לפי זה קשה למה נתנה תורה טעם לפסח על אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים וגו'. שלכאורה די בטעם שנעשה ביטול ע"ז ושפטים באלוהי מצרים. וכמו שביארנו. אלא ודאי שצריכים אנו לטעם אחר.

ובאופן אחר אפשר לבאר בהקדים מה שנסתפקו במכילתא שהרי יש בקרבן פסח שני כתובים הסותרים זה את זה. שכתוב אחד אומר מן הכבשים ומן העזים תיקחו (שמות י"ב ה'). וכתוב אחד אומר וזבחת פסח לה' אלוקיך צאן ובקר (דברים ט"ז ב'). ע"כ. וכפי זה הכתובים סותרים זה את זה. דתינח פסח מצריים שנצטוו בפירוש לקחת שה לבית אבות שה לבית. אבל בפסח דורות שנצטוו לזבוח פסח צאן ובקר נימא שאו צאן או בקר קאמר.

וכבר דנו במכילתא דרבי ישמעאל בדבר (מס' דפסחא בא פרשה ד' ד"ה והיה לכם). ונחלקו שם חז"ל מהיכן להביא ראייה. עד שאמר ר' עקיבא כתוב אחד אומר וזבחת פסח לה' אלקיך צאן ובקר. וכתוב אחד אומר מן הכבשים ומן העזים תקחו. כיצד יתקיימו שני מקראות הללו. אמרת זו מדה בתורה, שני כתובים זה כנגד זה וסותרין זה על ידי זה, מתקיימין במקומן עד שיבא כתוב שלישי ויכריע

ביניהן. תלמוד לומר משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח. צאן לפסח ולא בקר לפסח. ע"כ.

ועל פי דרך זאת היה תמה שלמה על קרבן פסח כשם שהיה תמה על ד' מינין שבלולב. שפרי עץ הדר מי יאמר שהוא אתרוג, והלא כל האילנות עושין פירות הדר. כפות תמרים, התורה אמרה טול שתי כפות תמרים להלל בהן, והוא אינו נוטל אלא לולב לבה של תמרה. וענף עץ עבות, מי יאמר שהוא הדס הרי הוא אומר במקום אחר (נחמיה ח) צאו הדר והביאו עלי זית וגו'. וערבי נחל כל האילנות גדלין במים וכו'. ע"כ.

וכיוצא בזה כיוון שכתוב אחד אומר מן הכבשים ומן העזים תיקחו. וכתוב אחד אומר וזבחת פסח לה' אלוקיך צאן ובקר. מי פירש להם לישראל שגם בפסח דורות שה דווקא ולא בקר. אלא מי שפירש להם לישראל על הד' מינין האלו שהן אתרוג לולב הדס, ואלו ד' מינין שכל אחד ואחד מישראל הולך ורץ ולוקח לו מהן להלל להקב"ה. כך בקרבן פסח חכמים פירשו להם שגם פסח דורות בא מן הצאן ולא מן הבקר. והמה רצים לקחת מהם לקיים המצווה.

והנה במצה יש לחקור מה טעם אכילתו. וכן מה טעם אכילתו כל שבעה. שכן מצוות לולב אמנם נוהגת כל שבעה במקדש. אבל במדינה אינה כי אם יום אחד. וכמבואר במשנה (ר"ה ל' ע"א. ובסוכה מ"א ע"א).

ובזה אפשר לבאר כוונת המדרש שפתחנו בו שלשה המה נפלאו ממני וכו', פסח מצה ומרור. וארבעה לא ידעתים, אלו

ד' מינים שבלולב. שלמה יהיה לולב רק יום אחד ומצה שבעה ימים.

והמקראות בזה אינם ברורים. כי בפרשת בא (שמות י"ב ט"ו) נצטווה משה לאמור לישראל שעליהם לאכול מצות שבעה ימים. וגם שאור לא ימצא בבתיכם. וכל אוכל מחמצת ונכרתה הנפש ההיא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי. וגם ניסוח זה אינו מובן. שמשמע שהכרת הוא שבעת ימים. ואילו לקמן תאמר התורה שכל אוכל מחמצת ונכרתה הנפש ההיא מישראל בגר ובאזרח הארץ. ומשמע שהוא כרת מוחלט. ולא לשבעה ימים.

וראיתי בספר דברי חנוך שכתב לתרץ קושיא זאת דרך דרש. ועל פי מה שאמרו ז"ל (שבת קי"ח ע"ב) אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו. שנאמר (ישעיהו נ"ו) אשרי אנוש יעשה זאת וגו' שומר שבת מחללו. אל תקרי מחללו אלא מחול לו. ע"כ. א"כ יש בכוח השבת למחוק עוון חמור של ע"ז. ובודאי שיש בו כוח למחוק עוון כרת של אכילת מצה בפסח. וזה שרמז הכתוב ונכרתה הנפש ההיא מישראל. אבל לא לגמרי כי אם מיום הראשון עד יום השביעי, הוא שבת קודש. שאז שמירת השבת תגן עליו מפני הכרת.

ובל הציווי הזה של איסור אכילת חמץ היה בעודם במצרים. שכבר אז נצטוו שלא יהיה להם לא חמץ ולא שאור בביתם. ואילו מקרא אחר אומר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ. כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגו'. שמשמע שלולא שגורשו

ממצריים היה בצקם מספיק להחמיץ. וכמו שאמר בעל ההגדה שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה להם הקב"ה וגאלם מיד. שנאמר ויאפו את הבצק וגו'. וכן איתא במכילתא (פר' בא) מגיד שלשו את העיסה ולא הספיק לחמצה עד שנגאלו. וכן לעתיד לבוא וכו'. כיע"ש.

ועוד בא הכתוב השלישי לאמור (דברים ט"ז ג') שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחיפזון יצאת מארץ מצרים וגו'. ונחלקו בברכות (ט' ע"א) אם חיפזון דמצרים או חיפזון דישראל. ונראה שנחלקו בתוקף מקראות אלו המכחישים זא"ז. שכן כי גורשו ממצרים היינו חיפזון דמצרים. שאמרו כולנו מתים. וכמפורש בקרא ויחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ וגו'. הרי חיפזון דמצרים. וע"ז אמר כי גורשו ממצרים. וכתוב שני אומר כי בחיפזון יצאת מארץ מצרים, הרי חיפזון דישראל. ובין כה ובין כה אין מקום לומר שלא הספיק בצקם של ישראל להחמיץ. שכן כבר נצטוו שלא ימצא ברשותם לא שאור ולא חמץ.

וכבר הרגיש הרמב"ן בפירושו על התורה בכל הקשיים הללו (שמות י"ב ל"ט) וז"ל ויאפו את הבצק וגו'. שאפו אותו מצות מפני המצווה שנצטוו שאור לא ימצא בבתיכם שנאמר כי כל אוכל מחמצת ונכרתה וגו'. וטעם כי גורשו ממצרים לומר שאפו אותו בדרך ולא אפו אותו בעיר. כי גורשו ולא יכלו להתמהמה לאפות אותו בעיר ולשאת אותו אפוי. ומיהרו ואפו אותו מהר כדי שלא יחמיץ וכו'. כיע"ש.

ועדיין יש להקשות על דבריו שא"כ מה הוא שאמר קרא כי בחיפזון יצאת

מארץ מצרים. שמשמע שחיפזון דישראל הוא. וכמו שכתב רש"י על אתר. וכמעט מבואר להדיא בכתוב כי בחיפזון אתה יצאת. ולא משום שגרשו אותם המצריים. וא"כ היה להם לאפות בארץ מצרים. שהרי ידעו שלבוקר יצאו בחיפזון.

והיה נראה לומר שאותו יום של יציאת מצרים יו"ט שלהם היה. שכך נצטוו וחגתם אותו חג לה' לדורותיכם חוקת עולם תחגוהו. ומשום שמחת יו"ט פת חמה עדיפא. ולכן לא הוציאוהו ממצרים אפוי. אלא על מנת לאפותו בדרך.

אך קשה שכיוון שיוצאים לדרך ואינם עוסקים בעיסה ובלישתה, אם ינוח הבצק לרגע או שתיים ודאי יחמיץ. ומצווים הם מכבר שלא לאכול חמץ.

וראיתי ליישב על פי דברי ריב"ע בתרגומו. שלא לקחו את הבצק בעגלות, ולא על גבי בהמות, כי אם על ראשיהם. והיה הבצק נאפה מיד ע"י חום השמש. ע"כ. וכוונתו לומר שכיוון שיצאו ממצרים ביום לאחר זריחת החמה, וחמה היא ביותר בלכתם במדבר, יש בזה כדי לאפות המצה מבלי שתחמיץ. ובזה יקיימו גם שמחת יו"ט בפת חמה דעדיפא, וגם לא יחמיץ בצקם.

ובאופן אחר נראה לבאר בהקדים מה שחידשו האחרונים כלל שאין מברכים על המצווה שאינה ניכרת שנעשית לשם פועלה. ומטעם זה אין מברכים על ד' כוסות אע"פ שהיא מצווה דרבנן. כיון שאינו ניכר ששותה לשם מצווה. וכן אין מברכים על ג' סעודות בשבת. משום שאינו ניכר שאוכל לשם מצווה. ומאותו טעם אין

מברכים על כזית פת בסוכה נפרדת. משום שמ"מ יאכל. וא"כ אינו ניכר שאוכל כזית זה לשם מצווה. וממילא י"ל כן במצה. שכיוון שאין לו דבר אחר לאכול לכן אוכל מצה. ואינו ניכר שאוכל לשם מצווה.

ובזה היה אפשר להכניס כוונה חדשה בדברי השואל מה נשתנה וכו'. שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה. כלומר שבכל הלילות אנו מביאים לפנינו משני הסוגים. אלא שכיוון שאוכלים אותם בתערובת, ניכר בבירור שאין בזה מצווה. אבל הלילה הזה שכולו מצה, גם אין היכר שאוכלים מצה לשם מצווה. דנימא שאוכלים מצה משום שאין בידינו חמץ. ואילו היינו מעלים גם חמץ על השולחן ובדלים ממנו ואוכלים רק מצה, היה ניכר יותר שאוכלים לשם מצווה. וא"כ כיצד מברכים עליה. והרי אינו ניכר שנעשית לשם פועלה.

ונראה שלזה אמרו חז"ל לחם עוני, לחם שעונים עליו דברים הרבה. לחם עוני, שכך דרכו של עני בפרוסה. ושני דברים אלו הם ההיכר שמצה זו שאנו אוכלים לשם מצווה היא. הן משום שעונים עליה דברים הרבה, מה שאין כן בשאר ימות השנה. והן משום שבוצעים מהפרוסה, ואין דרך בשאר ימים טובים לבצוע מן הפרוסה אלא מן השלם.

ובפרט למה שפסק הרמב"ם (פרק ח' מהל' חו"מ הל' ו') וז"ל: אחר כך מברך על נטילת ידים ונוטל ידיו שניה. שהרי הסיח דעתו בשעת קריאת ההגדה. ולוקח שני רקיקין. חולק אחד מהן ומניח פרוס לתוך שלם ומברך המוציא לחם מן

הארץ. ומפני מה אינו מברך על שתי ככרות כשאר ימים טובים, משום שנאמר (דברים ט"ז) לחם עוני. מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה. עכ"ל.

ומרור שאנו אוכלים יש לחקור בו בהקדים דברי הגמרא בפסחים (ל"ט ע"א) רבינא אשכחיה לרב אחא בריה דרבא דהוה מהדר אמרירתא. אמר ליה מאי דעתך דמרירין טפי. והא חזרת תנן ותנא דבי שמואל חזרת. ואמר רבי אושעיא מצוה בחזרת. ואמר רבא מאי חזרת חסא. מאי חסא דחס רחמנא עליון וכו'. א"ל הדרי בי. ע"כ. ונראה במבט ראשון שנחלקו בעניין מרור. שרב אחא סבר משום מרירות השעבוד הוא בא. ולכן צריך לחזור אחר ירק המר ביותר. ורבינא סבר שאין זה טעם המרור. אלא מצווה בחזרת ע"ש שהחזיר הקב"ה שכינתו עלינו. וחזרת הוא חסא ע"ש זה שחס הקב"ה עלינו וגאלנו. לכן איננו צריכים מרירות יתירה.

ולכאורה תמוה שכן במשנה (פסחים קט"ז ע"ב) אמר ר"ג כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו. ואלו הן, פסח מצה ומרור. פסח, על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים. מצה, על שום שנגאלו אבותינו ממצרים. מרור, על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים. שנאמר (שמות א') וימררו את חייהם וגו'. ע"כ. ומפורש יוצא שטעם לאכילת מרור הוא משום המרירות. ולא משום רחמיו של הקב"ה. וא"כ ככל שיהיה מר יותר כך תורגש יותר המרירות של אבותינו במצרים. ולמה אמרו מצווה בחזרת. שאינו כ"כ מר.

ועוד יש לחקור שמרור טפל הוא לפסח ולמצה. ומה שאמר קרא על מצות ומרורים יאכלוהו, אקרבן פסח קאי. ולא על מצה ומרור. ועוד שמפורש בקרא צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו. אלמא צלי אש ומצות עיקר. ומרורים טפל. ובמצה ראינו לשון אכילה. אבל במרור לא מצאנו לשון אכילה.

ואולם מצאנו שמרור איתקש למצה. וכמבואר בפסחים (ט"ל ע"ב) שלעניין מצה של מעשר שני אין יוצאים בה י"ח. והקשו על מרור שמעשר שני שלו אינו אלא מדרבנן. ומסיק התם מסתברא מצה ומרור. ע"כ. יע"ש. אלמא דכי הדדי נינהו. וכיוון ששייך בו אכילה מההיקש שדימוהו למצה, ממילא אתה למד שצריך אכילה גם במרור.

ואמנם יש להסתפק אם צריך אכילה בכזית אם לאו. וכן ראיתי בשפת אמת לפסחים (ט"ל ע"א) שכיוון שנלמד מהיקש ולא כתוב בו אכילה לגמרי, א"כ י"ל דהא דבעינן שירגיש טעם מרור בפחות מכזית נמי סגי. וה"ה שיאכל חצי זית ויבלע חציו די מה"ט. אך לא נמצא בשום פוסק חידוש זה. עכ"ד. [וע"ע בפני יהושע בסוגיין. ואכמ"ל].

ולפי דרכינו נוכל לומר שבזה נחלקו רבינא ורב אחא. שרב אחא סבר שדי בפחות מכזית. ובלבד שירגיש מרירות רבה. ורבינא סבר שכיוון שאיתקש מרור למצה, א"כ אכילה בעינן. ומר ביותר אינו נקרא אכילה. וכמו שפסק הרמב"ם (הלכות יסודי התורה פרק ה' הל' ח') במה דברים אמורים שאין מתרפאין בשאר איסורים אלא במקום סכנה, בזמן

שהן דרך הנאתן. כגון שמאכילין את החולה שקצים ורמשים או חמץ בפסח או שמאכילין אותו ביוה"כ. אבל שלא דרך הנאתן, כגון שעושין לו רטיה או מלוגמא מחמץ או מערלה, או שמשקין אותו דברים שיש בהן מר מעורב עם אסורי מאכל שהרי אין בהן הנאה לחיך, הרי זה מותר ואפילו שלא במקום סכנה. חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב שהן אסורים אפילו שלא דרך הנאתן. לפיכך אין מתרפאין מהן אפילו שלא דרך הנאתן אלא במקום סכנה. עכ"ל.

ומבואר שדבר מר ביותר אינו נקרא אכילה כלל. וא"כ איך נחפש אחרי מרור המר ביותר. אלא די בחזרת שיש בה מרירות פורתא וגם רמז לחזרת השכינה עלינו ורמז לרחמיו של הקב"ה.

והנה בהיות פסח מצה ומרור שלושתם גם יחד. ודומיא דלולב שצריך אגד להיותם יחד כמצווה אחת וכמקשה אחת. עדיין צריך לחקור למה נצטוינו לעשות הכל בחיפזון. שלפום ריהטא נראה שהחיפזון טוב הוא. ואילו לעתיד לבוא הבטיחנו הקב"ה (ישעיה נ"ב י"ב) כי לא בחיפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו כי הולך לפניכם ה' ומאסיפכם א-לוקי ישראל. ע"כ. אלמא החיפזון אינו ראוי.

ובפרט למה שפירש"י בישעיה הנ"ל וז"ל: כי לא בחפזון תצאו. מה טעם, כי הולך לפניכם ה' לנחותכם הדרך. ומי ששלוחו מקדים לפניו לנחותו הדרך אין יציאתו בחפזון. ובמנוסה לא תלכו, לפי שמאסיפכם אלהי ישראל. הולך מאחריכם לשמור אתכם מכל רודף כמו

ונסע דגל מחנה דן מאסף לכל המחנות. ההולך אחרי המחנה קרוי מאסף לפי שהוא ממתין את הנחלשים ואת הנכשלים. וכן הוא אומר ביהושע והמאסף הולך אחרי הארון. עכ"ל.

ותמיהה גדולה היא. שגם ביציאת מצרים נאמר וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם וגו'. ומי ששלוחו הולך לפניו לנחותו הדרך אינו יוצא בחיפזון. וא"כ למה ציוונו הקב"ה ואכלתם אותו בחיפזון. וכי תימא משום שפסח הוא לה'. והלא אין זאת היציאה ממצרים. כי אם קרבן שיהיה לנו לזכות.

והנראה על פי דרך הרב בני יששכר שיציאת מצרים היתה כורח המציאות להוציאם ממצרים בטרם ישקעו בטומאה ובטמיעה שאין ממנה חזרה. וע"כ הוכרח הכל להיות בחיפזון. אך זאת לא היתה לטובת ישראל. כי עדיין חשבו המצרים שיש עליהם שליטה.

ונראה ליישב כ"ז על פי המדרש (ש"ר פרשה י"ט ו') כשאכלו ישראל את הפסח במצרים אכלו אותו בחפזון. שנאמר וככה תאכלו אותו על שם כי בחפזון יצאת מארץ מצרים. אבל לעת"ל כתיב (ישעיה נ"ב) כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו. למה"ד לסוחר שנכנס לשהות בפונדק עמד שם כל היום. בלילה עמד ונטל כל אשר לו ויצא לדרכו. עמדה הפונדקית בבקר והתחילה צווחת, ראו הפרגמטוטוס עמד בלילה ונטל כל אשר לי ויצא לו. שמע אותו הפרגמטוטוס ואמר מי גרם לי לשמוע כך, אלא מפני

שיצאתי בלילה. לפיכך נשבע אני שלא אצא בלילה עוד. כך התקינו ישראל עצמן בלילה לצאת בהשכמה. עמדו המצרים אחר שהלכו להם ואמרו נרדוף אחריהם מפני שנטלו כל אשר לנו. שנאמר (שמות י"ד) וירדפו מצרים אחריהם. א"ל הקב"ה מי גרם לכם כל אלו, חפזון שיצאתם בו. מיכן ואילך כי לא בחפזון תצאו וכו'. ע"כ.

ומורם מדברי המדרש שהכרח היה בדבר להוציאם בחיפזון. ונטלו שכר עבודתם של מאות שנים. וכמו שאמרו בסנהדרין (צ"א) שבאו בני מצרים לפני אלכסנדר מוקדון לתבוע את ישראל על שנטלו ממנו. השיבו להם ישראל תנו לנו שכר של שישים ריבוא בכל שנות העבדות. א"ל אלכסנדר תשיבו להם תשובה. הלכו להם ולא שבו. ע"כ. יע"ש. אך מ"מ טענתם קיימת. והסיבה היא שיצאו בחיפזון כגנב הנמצא במחתרת. אבל לעתיד לבוא לא יצאו בחיפזון, כי אם בשובה ונחת.

ואם תאמר מה נשתנה עניין גאולת מצרים מהגאולה עתידית שנאמר עליה (מיכה ז' ט"ו) כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות. והלא בשתייהן הקב"ה הולך לפנייהם.

צא וראה שהמדרש מסיים דבריו בדיוקו בלשון הכתובים. שכן ביציאת מצרים כתוב וה' הולך לפנייהם יומם. וכל מקום שכתוב וה', אינו הקב"ה לבד. כי אם הוא ובית דינו. וכמו שמצאנו וה' פקד את שרה וגו'. ואילו בגאולה העתידית אינו מוזכר כי

אם הקב"ה בלבד. שנאמר כי הולך לפניכם ה'. ולא כתיב וה'. כי אם הקב"ה לבד. וז"ל המדרש בסיומו, לשעבר אני ובית דיני הייתי מהלך לפנייהם. שנאמר (שמות י"ג) וה' הולך לפנייהם יומם. אבל לעת"ל אני לבדי. שנאמר (ישעיה נ"ב) כי הולך לפניכם ה' ומאספכם א-לוקי ישראל. עכ"ל.

נשאר לפנינו לברר מה נשתנה בכ"ז עניין הגאולה העתידית מיציאת מצריים. שבגאולה העתידית אינו נזקק הקב"ה לבית דינו. משא"כ ביציאת מצרים.

ונראה בפשיטות שביציאת מצריים בהיותם שקועים כ"כ, ובהעדר זכות בידם, היה צורך להיוועץ כביכול בבית דינו אם לגאול אותם אם לאו. שאם משום השבועה, הרי אפשר להתירה. ויצא פס"ד לתת להם שתי מצוות של פסח הכולל מצה ומרור. ושל מילה הנכלל אף הוא בקרבן פסח. שנאמר וכל ערל לא יאכל בו.

אבל הגאולה העתידית תהיה על פי רוב המעשה ובהתעוררות מלמטה מעם ישראל. שידבק בתורתו ומצוותיה ויחונן את ארצו וירצה את אבניה. ויתפלל לגאולתו ולקיבוץ גלויותיו. ובזה תבוא ישועת ה' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא. הוא לבדו ולא בית דינו. שאין צורך בבית דין. שהכל יאמרון יגידון צדקות ישראל. ושמגיע להם להיגאל ולבוא בקומה זקופה. כי לא בחיפזון ולא במנוסה. כי אם ע"י הקב"ה עצמו שיראה להם הדרך אל ארצם ואל בית מקדשם. ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים. בב"א.

דרוש ב' לפסח לשבת הגדול

בפרשת בא אל פרעה (שמות י"ב-ג') דברו אל בני ישראל לאמור בעשור לחודש הזה ויקחו להם שה לבית אבות שה לבית וכו'. והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר לחודש הזה ושחטו אותו וגו' (שם ו'). ואמרו חז"ל שאותו עשור לחודש יום שבת היה. וע"כ נקרא שבת שלפני פסח שבת הגדול. וכמבואר בטור.¹

ולכאורה תמוה וכפי שתמהו כל המפרשים למה יקרא שבת שלפני פסח שבת הגדול. והלא לא תלה הכתוב לקיחת השה ביום השבת אלא ביום עשירי לחודש. והיה לנו לקבוע שעשירי בניסן הוא עשירי הגדול. ואין זה משנה באיזה יום יחול.²

1 הערת המגיה: הנה שם בטור בסי' ת"ל הביא דטעם דקורים לשבת זו שבת הגדול הוא מחמת שנעשה בו נס גדול. שפסח מצרים מקחו בעשור כדכתיב בעשור לחודש הזה יקחו להם איש שה לבית אבות וכו'. ופסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום חמישי. ונמצא שעשרה בחדש היה שבת. ולקחו להם כל אחד שה לפסחו וקשרו אותו בכרעי מטתו. ושאלום המצריים למה זה לכם. והשיבום לשחטו לשם פסח במצוות השם עלינו. והיו שיניהם קהות על ששוחטין את אלוהיהם ולא היו רשאים לומר להם דבר. ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול. עכ"ל הטור. ונראה שמה שלא היו יכולין להשיבם זה הוא הנס. וזה תמוה מה נס גדול יש בדבר עד שנקבע עליו זכרון לדורות. אמנם שם בב"י הביא בשם תוס' שמעשה היה בכורי מצרים שבאו לישראל ושאלום למה היו עושים כך. ואמרו להם זבח פסח הוא לה' שיהרוג כל בכורי מצרים. הלכו אצל אבותיהם ואצל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל ולא רצו. ועשו הבכורות מלחמה והרגו מהם הרבה. הדא הוא דכתיב (תהילים קל"ו) למכה מצרים בכבוריהם. עכ"ל. ובוזה מיושב דהוא נס גדול יותר מה שהרגו המצריים את המצריים. ויש שכתבו שקראוהו שבת הגדול כדי להוציא מלב הצדוקים הטועים לפרש הכתוב ממחרת השבת שמיידי בשבת ממש ולא בפסח. וע"כ קורין לשבת שלפני פסח שבת הגדול לאמר דישנה שבת הקטן והוא חג הפסח שעליו הכתוב אומר ממחרת השבת. ובשבלי הלקט איתא דנקרא שבת הגדול לפי שמתקבצים ובאים קהילות גדולות לשמוע הלכות גדולות מפי הרב הגדול שבעיר הדורש להם בהלכות החג. וכמ"ש מו"ר אבי הכ"מ בפנים לתת טעם לשבח על מנהג זה.

2 הערת המגיה: דהנה הב"ח שם (סי' ת"ל) הביא הקושיא ותירץ דבעשור לחודש הוא היום שבו עלו ישראל מן הירדן. וכיון שכן אם היו קובעים זכרון לנס מצרים ביום זה לקראו יום הגדול היו טועין לומר שהוא על שם הנס שעלו מן הירדן ולא ע"ש נס דמצרים. יע"ש. אמנם בלבוש כתב שהוא מחמת שכל מה ששאלו המצריים את ישראל על הדבר הוא כי היה בשבת. ולא על כי לקחו אל אלהיהם. דהרי היו ישראל שוחטים ואוכלים דבר יום ביומו (וכמ"ש הב"ח). אלא דידעו מצריים כי שומרים ישראל את השבת ועל כן תמהו היאך מטפלים בו בשה זה בשבת. ועל כן באו לשאול נמצא שהנס התחיל מחמת שהוא יום השבת. [ועיין עוד בפרישה מה שהביא כעין זה]. ובדרישה כתב הוא לבאר ע"ד מה שביאר מו"ר אבי הכ"מ בפנים באריכות שהוא מחמת סגולת יום השבת והפליג לומר דאם היה שבת דפסח מצרים חל ב"א בחדש היה מצווה אותם הקב"ה לקחתו בשבת. דהשבת היא הגורם ולא מה שהיה עשירי בחדש. יע"ש. וראיתי מי שיישב דיום עשירי בניסן הוא יום פטירת מרים הנביאה וע"כ לא תקנו בו הזכרון אלא בשבת. ועיין.

ועוד יש להבין למה נצטוו לקחת השנה ארבעה ימים לפני שחיתתו והלא די שיקחו אותו ערב י"ד בניסן סמוך לשחיתתו. ועוד מה שנצטוו לשומר בארבעה ימים אלו ואמרו ז"ל במדרש שהיו קושרים אותו בכרעי המיטה. וקשה למה לא קשרו אותו בעמוד או בתוך הבית עם בני אדם. ועוד שמשמע מלשון כרעי המיטה שהיו קושרים אותו לכל ארבע רגלי המיטה.

וראיתי בשם משמואל דסוכאטשוב (פרשת צו) שהביא משנה ערוכה בפסחים (מ"ב ע"א) ואלו עוברים בפסח כותח הבבלי ושכר המדי חומץ האדומי וזיתום המצרי וכו'. ע"כ. ומלבד פשט המשנה שאלו עוברים בפסח היינו בבל יראה ובל ימצא אם הניחם ברשותו, הרי שיש כאן רמז לארבע גלויות. כותח הבבלי, זו גלות בבל. ושכר המדי, היא גלות מדי בימי אחשורוש. חומץ האדומי, היא גלות אדום שאנו מצויים בה כעת. וזיתום המצרי, הוא גלות מצריים. ע"כ.

ואני אמרתי להעיר שלכאורה היה יכול התנא לשנותם כפי הסדר ולומר זיתום המצרי בראש. ובכך לשמור על סדר הזמן של הגלויות. אלא שגלות מצרים כוללת את כל הגלויות כולם. וכמו שאמר הקב"ה למשה אהיה אשר אהיה. אני הייתי בגלות זאת עם ישראל ואני אהיה עמם בשאר גלויות. ולכן שנאה בסוף שהיא כוללת את כולם.

והנה ארבע גלויות אלו שואבים את כוחם מארבע מלאכי חבלה שהם עוון משחית אף וחימה. והם שולטים בלילה

ובחושך. וגם הגלות דומה ללילה, וכדכתיב ברות (ג' י"ג) ליני הלילה והיה בבוקר אם יגאלך טוב יגאל וגו'. הרי שהגלות היא כליה והגאולה כבוקר. ולילה הוא זמן שליטה של מלאכי חבלה אלו. ולכן הגלות שהוא כליה שואב מהם את כוחו. ואנו אין לנו כח להנצל מהם אלא בסיוע של הקב"ה. ולכן מתפללים בכל יום בערבית והוא רחום וכו'.

אבל ביום השבת אין אנו אומרים פסוק זה. שביום השבת אין להם שליטה. והטעם הוא משום שכנגדם יש לנו בשבת ארבע מצוות. והן קידוש והבדלה. עונג שבת באכילה ושתייה. קריאת התורה ולימוד תורה. ותפילה.

ואמרתי לתת טעם בזה כי קידוש והבדלה נעשים על היין שהוא אדום. ומכפרים עוון על דרך אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. אם יאדימו כתולע כבגד יהיו. וא"כ קידוש והבדלה מכפרים על חטא ועוון ומבטלים אותו.

ופעודות שבת שהם עונג שבת הרי שבכל יום אין לאכול ולשתות יותר מכדי צורכו. וכל שאוכל יותר מצורכו אכילתו הולכת לטומאה. כי רק בסעודות מצווה האכילה היא בקודש. והאוכל בחול יותר מצורכו נמצא משחית את מאכלו שמוציאו לכוחות הטומאה. אבל אכילה בשבת מצווה. ואינו בגדר משחית. וע"כ סעודות שבת ועונג שבת הן נגד משחית.

וקריאת התורה ולימוד הן כנגד אף. שכל העוסק בתורה מתכפרים לו

עוונותיו. וכמו שדרשו ז"ל (מנחות ק"י ע"א) עה"כ זאת התורה לעולה לחטאת וגו'. שכל העוסק בתורת עולה אינו צריך להקריב עולה. וכל העוסק בתורת חטאת אינו צריך להקריב חטאת וכו'. כיע"ש. וקרבות אלו באים לכפרה ותורה באה במקומם לכפר. וכיון שכופר לו סר מעליו חרון אף ה'.

ותפילה מבטלת חימה. ומקרא מפורש הוא. מענה רך ישיב חימה (משלי פג"ו א') ולכן בשבת אין להם שליטה כלל.

ובזה יובן למה היו צריכים לקחת השם בעשור ולשמור עליו ארבעה ימים. כנגד ארבעה גלויות שהן כנגד ארבעה מלאכי חבלה. ובהן יובן ג"כ למה קשרו את השם לארבעה כרעי המיטה. שגם הם כנגד ארבעה גלויות שהן כנגד מלאכי חבלה. ובכח מצות לקיחת השם לפסח אפשר לבטל את השפעת ארבע גלויות.³

ובזה יובן גם הרמז במשנה ואלו עוברים בפסח: כותח הבבלי ושכר המדי וחומץ האדומי וזיתום המצרי. שאילו רצה לומר התנא שעוברים משום בל יראה ובל ימצא בלבד. היה אומר ואלו שעוברים "עליהם" בפסח. אלא ודאי ששינה לשונו להשמיענו דברים כפולים

ולכלול ברמיזה שהגלויות עוברות מפני זכות הפסח.

אך האמת תורה דרכה שלא היה אפשר להתחיל כל התהליך הזה של ביטול הגלויות אלא בביטול ארבע מלאכי חבלה תחילה. וזה אי אפשר לעשות ביום חול, שזה זמן שליטתם. ורק בשבת שאין להם שליטה אפשר להתחיל תהליך זה.

וע"כ נקרא שבת זאת בשם שבת הגדול. שבזכות שנלקח בו שם לפסח והיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל כולם, זכינו לגאולה אחת של זיתום המצרי הכולל את כל הגלויות. ובלעדי שבת זאת שבה נלקח הפסח לא היה בנו כח לבטל אפילו את גלות מצרים.

ונראה לענ"ד שע"כ קבעו לדרוש בשבת זאת בהלכה ובאגדה. כי הלא קידוש והבדלה קבועים הם. ועונג שבת באכילה ובשתייה אינו ניתן לשיעורים. שכל אחד כפי כוחו שבממון ושבגוף. ותפילה קבועה היא. ומה שאפשר להוסיף זה רק בלימוד תורה בדברים המיוחדים לחג.

ומי שגאל את אבותינו ממצרים בזכות שבת הגדול ובזכות הפסח הוא יגאל אותנו וישיב בנים לגבולם.

3 הערת המגיה: אמרתי להוסיף בזה טעם למה שהוא בכרעי המיטה דווקא. שהרי מיטה היא מקום שינה. ואמרו חז"ל בשה"ש רבה (פרשה ה') עה"כ אני ישנה ולבי ער, אני ישנה מן הגאולה ולבו של הקב"ה ער לגאלני. ע"כ. ועוד שם אני ישנה ולבי ער, זו הגאולה שהיא דומה לישן והמקום מעוררו. ע"כ. וכ"ה בתיקוני זהר (י"ז ע"ב) הקיצו ורננו לאתערותא דשכינתא דאיהי ישנה בגלותא וכו'. יע"ש. וכ"ה בכמה מקומות בחז"ל דהגלות היא כאדם הישן. וע"כ המיטה היא רמז לגלות. ויש בה ד' רגלים כנגד אותם ד' גלויות וד' מלאכי חבלה, כמבואר בפנים. וע"כ הוצרכו לקשור השם לכרעי המיטה דוקא ולא דבר אחר.

דרוש ג' לפסח

וּיֵאָנְחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבוּדָה וַיִּזְעֲקוּ וַתַּעַל שׁוֹעֲתָם אֶל הָאֱלֹהִים. (שמות ב' כ"ג)

והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה וכיון שישראל היו בצרה וה' עמם. כמו שאמרו חז"ל על שנגלה למשה בסנה שהוא עץ קוצני ע"ש עמו אנוכי בצרה. ע"כ נענו ישראל תחילה ובטל השעבוד.

ובזה אמרתי לפרש שועת עניים אתה תשמע צעקת הדל תקשיב ותושיע. כי אמרו בבתרא (ו' ע"א) שאל טורנוסרופוס הרשע את ר' עקיבא אם הקב"ה אוהב עניים מדוע אינו מפרנסן. ויש בזה חילול ה'. שהעני אינו מבקש על עצמו אלא לכבודו של הקב"ה שהוא זן ומפרנס לכל. וכיצד אינו מפרנסו לעני.

ובאמת שיש לפרש בזה גם דברי דהע"ה (תהילים קט"ו) לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד וגו'. שלכאורה הכפל תמוה.

וביאר בזה המגיד מדובנא בספר אמת ליעקב ע"ד משל לאדם אחד שהייתה לו בת בוגרת ובא אל אחיו העשיר לבקש איזה סכום כדי שיהיה לה נידוניה להשיאה. והאח נתן לו איזה סכום ופטרו לשלום. והנה זה העני בא לעשות הכנות לחתונה ואין לאשתו ולבניו בגדים כי אם בלויי סחבות. ויעש להם בגדים וגם לעצמו עשה בגד. ותם הכסף. וכיצד יחתן את בתו בלי נידוניה. חשב ללכת אל אחיו לבקש

כל היד המרבה לבדוק בספרי הדרשנים בענין פסח ימצא חקירה מעניינת. האם כל המכות והנסים שנעשו במצרים עשאו הקב"ה כדי להינקם מפרעה או לשם כבודו יתברך. וגם אני הק' יש לי בזה דו"ד באריכות. ואכמ"ל.

אכן גרגיר אחד אפשר לומר בהקדים דברי ר' מאיר יעקב מפאדווה בספר נטפי מים בשם הרב גנזי חיים. שדוד המע"ה אמר (תהילים י"ח ז') בצר לי אקרא ה' ואל א-לוקי אשוע וגו'. וכוונתו לומר שכשאדם מבקש מהקב"ה לצורכו אין דרך לזעוק בקול גדול. רק בקריאה בעלמא. אבל כשאדם מבקש על כבוד ה' יתברך המחולל נכון לזעוק בקול גדול. וזה שאמר בצר לי אקרא ה'. דהיינו כשהוא לצורכי אקרא ה' בקול רגיל. אבל אל א-לוקי ישראל. כלומר כשהדבר נוגע לכבוד א-לוקי ישראל אשוע בקול גדול.

ויזשה"ב ויזעקו ותעל שועתם. כיון שזעקו בקול גדול. ועל מה, אל הא-לוקים, שהתכוונו שבשעבודם הקשה יש חילול שם א-לוקים. ע"כ.

וזה שאמר בעל ההגדה ונצעק אל ה' א-לוקי אבותינו. למה צעקנו, שנמצא שם א-לוקי אבותינו מתחלל. וירא את עניינו וכו'. על דרך המתפלל על חבריו

שוב את עזרתו. קם חכם אחד ואמר לו אל תלך אליו שכעת לא יתן לך מאומה, כי כבר נתן. אלא לך ותעשה תנאים עם משפחת החתן. ואח"כ תבוא אליו עם החתן ותאמר לו לאחיך איני מבקש ממך כלום כי רק בידי החתן תיתן כדי שנוכל לעשות החתונה.

והנמשל שאין ישראל מבקש כלום לעצמו, כי כבר גאלנו ממצרים.

אבל לא היתה גאולה מספקת, כי עדיין עבדי אחרורו אנו (כמ"ש במגילה י"ד ע"א). אבל לכבוד שמך תן לנו גאולה שלא יאמרו הגויים איה נא א-לוקיהם. ולא לנו תיתן אלא לשמך תן.

ובלילה הזה אנו באים לספר ביציאת מצרים שלכבוד ה' יתברך נעשתה. ומה שאנו מרבים לספר ביציאת מצרים, והרי מה שהיה היה. אלא ליציאה אחרת אנו מצפים. ליציאה שלימה מן הגלות. להיות שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ולאכול שם מן הזבחים ומן הפסחים.

ואם תאמר שבשבילנו אנו מרבים בסיפור יציאת מצרים, אינו כן. אלא לשמך אנו עושים. ואז יאמרו בגויים הגדיל ה' לעשות עם אלה.

דרוש ד' לפסח

מזמור שיר חנוכת הבית לדוד ארוממך וגו'. (תהילים ל')

כי הנה ידוע שאע"פ שדוד השאיר לשלמה בנו ממון רב כדי שיבנה בו ביהמ"ק. אבל שלמה לא עשה המקדש אלא מכסף של עצמו, ולא משל אביו. וביאר רש"י במלכים א' (ד'-נ"א) משום שתי סיבות. שלא יהיה לאה"ע פתחון פה לומר שמהגזלות שגזל דוד נבנה הבית. ויש אומרים כי בזמן דוד היו שני רעבון, ולא היה לו לדוד לקבץ ממון זה. אלא לחלקו לתלמידי חכמים. ולכן לא רצה שלמה לקחת ממון זה ועמד וחילקו לת"ח. ובודאי שת"ת טוב יותר מהקרבת הקרבנות. שבת"ת צדקתו עומדת לעד, ואילו ביהמ"ק חרב והקרבנות בוטלו.

והנה הממון נקרא כבוד. וכמו שאמרו בני לבן (בראשית ל"א) לקח יעקב את

לכאורה מזמור זה אמרו דוד ברוה"ק כדי שיהיה מושר ביום חנוכת המקדש. אך הנה ידוע שביום שיחול בו יום ראשון של פסח יחול ג"כ יום ט' באב. וע"כ אחד הטעמים שאוכלים ביצה בליל הסדר הוא להזכיר קצת חורבן המקדש שהוא יום אבל. וא"כ כיון שבודאי ראה דוד ברוה"ק שהבית הולך להחרב למה ישיר מזמור שיר. ואע"פ שיש לומר שבזמן שמחה שמחה. ומה שיהיה בעתיד עדיין לא קרה. ונשיר עכשיו ומה שיהיה יהיה.

וראיתי בדרשות החת"ס (לפסח תקצ"א) שדוד אמר המזמור הזה על יציאת מצרים והניסים שבה. ועד בניית ביהמ"ק. ובניית המקדש לא הזכיר אלא לבסוף.

כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה. ע"כ.

ועל זה היה שר דוד בחנוכת הבית שלא נבנה מכספו. אלא כספו ניתן לת"ח. שאילו היה נבנה ממנו בית המקדש היה הכל בטל לאחר כמה מאות שנים. אבל עכשיו ת"ח אלו יעמידו תלמידים, והתלמידים יעמידו תלמידים, וקול התורה לא יפסק מהם עד עולם.

וזה שאמר דוד למען יזמרך כבוד. הממון שלי שנקרא כבוד, היה מזמר לפניך בביהמ"ק ע"י לויים. אבל כל זה לא היה כי אם לארבע מאות שנה. אבל עכשיו יזמרך כבוד ולא ידום לעולם. וע"כ לעולם אורך.

אבל כאמור עיקר המזמור אמרו על יציאת מצריים. ואמר ארוממך ה' כי דילתני ולא שמחת אויבי לי. ה' א-לוקי שועתי אליך ותרפאני. וביאר בחת"ס הנ"ל שבתוכחה נאמר והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם וכו' כן ישיש ה' עליכם להרע אתכם וכו'. ולשון הכתוב קשה שכיון שאמר כאשר שש לשון עבר. היה לו לומר כן השיש ה'. ומהו כן ישיש. ועל כן אמרו במגילה (י' ע"ב) הוא לא שש. אבל אחרים משיש. ע"כ. וזאת טובה לישראל. ועל דרך שאמר הכתוב (משלי כ"ד) בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך. פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב אפו ממנו. ע"כ. ועל כן אחרים משיש. כי כשאומות העולם ישמחו לצרתם של ישראל ע"י כך הקב"ה משיב אפו מישראל.

והנה במצרים היה להפך. שכל ששעבדו את ישראל יותר כך היו מצטערים יותר. שנאמר ויקוצו מפני בני ישראל. ועוד כתוב וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וגו'. ופירש הרמב"ן שהיו אומרים כמה הגונים הם ישראל שבשלושת ימי החשיכה נכנסו לבתינו וראו כל דבר יקר ערך ולא נגעו בו. ועוול עושה להם פרעה שאינו משלחם ומצערם כ"כ. את"ד.

וכ"ז הפך הטבע הוא. שלאחר שסבלו בשל ישראל מכות רבות. כיצד ימצאו חן בעיניהם. ויצטערו עליהם במקום לשמוח בצרתם. וכפי זה לא יכלו להיגאל. שכן לא היתה להם למצרים שמחה לצרתם של ישראל. ובלא שמחה לנפילת האויב לא ישוב חרון אף ה'. וכיצד יגאלו. אלא שתמיד יש לעם ישראל דרך לאביהם שבשמיים בזעקה ותפילה וכמו שעשו אבותינו במצריים. שנאמר (שמות ב' כ"ג) ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שוועתם אל הא-לוקים מן העבודה.

וזה שאמר דוד ארוממך ה' כי דיליתני. ואע"פ שלא שמחת אויבי לי, ולא היתה הגאולה ע"י שמחת האויב. אלא שועתי אליך ותרפאני ע"י שוועתי וזעקתי.

ומכאן נלמד שזמן זה ראוי ומסוגל לכל הישועות בכל צרכי עמו ישראל ע"י תפילה וזעקה. מי כה' א-לוקינו בכל קראנו אליו. ובפרט ע"י שוועה ותפילה.

דרוש ה' לפסח¹

בשה"ש (א'-ד') משכני אחריו נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך נזכירה דודיך מיינ מישרים אהבוך. ע"כ.

כפגרים מתים. ואילו ישראל לאחר שאכלו ושתו לכבוד שבת מלכתא אוזרים חיל לעמוד ולהתפלל לפני בוראם. ולכן הוא עת רצון. ואומרים בתפילה ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. עכת"ד.

ואני אמרתי נזכירה דודיך מיינ מישרים אהבוך. אל תקרי מישרים. אלא מישרים אהבוך [היינו היו"ד בשו"א נע]. והיינו מתוך דברי תורה הנקראים ישרים שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. שגם לאחר שתיית היין יפתחו בדברים ישרים, הלא הם דברי תורה אשר ישרים בעצמם ומשמחים את הלב ומגלים אהבתינו להקב"ה שאנו עוסקים בתורתו.

וכמו כן בהילולת הצדיק שאנו אוכלים ושותים, אין אנו פותחים כי אם בדברי שבח ותהילה לבורא עולם אשר קדשנו במצוותיו. ובשבח הצדיק אשר זכה להיות עבד לקונו. שלא כל אחד זוכה לזה. וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ל"ד ע"ב) ששאלה אשתו של רבי יוחנן למה אינו מתפלל הוא עצמו על בנו החולה. ושולח לבקש מרבי חנינא בן דוסא שיתפלל עליו. וכי גדול ממך הוא. והשיב לה שאמנם הוא עצמו, רבי יוחנן, כשר לפני המלך. אבל ר' חנינא בן דוסא כעבד לפני המלך. והשר

ראיתי לרשכבה"ג מרן הבא"ח בספר אבן שלמה שכתב לבאר הכתוב נזכירה דודיך מיינ וגו'. שאוה"ע ביום אידם אוכלים ושותים זוללים וסובאים משתכרים ומתהוללים ומתעסקים בדברי תפלות והוללות ועוברים כמה וכמה עבירות קלות וחמורות. וכבר אמרו חז"ל שהאדם ניכר בכוסו. וגם ישראל ניכרים בכוסם. אלא שאין דרכם כדרך אוה"ע. שבעוד שהם עוברים עבירות בשתייתם ובשכרותם, לא כן ממלכת כהנים וגוי קדוש ישראל אשר בך אתפאר. כי מיד עם שתייתם ניכרים בכוסם ומיד פותחים בשירות ותשבחות לבורא עולם אשר הבדילנו מן הטועים.

וזה שאמר הכתוב נזכירה דודיך מיינ, שמזכירים אהבת ה' יתברך מתוך היין. וכיצד עושים זאת, מישרים. אל תקרי מישרים אלא משירים. דהיינו ע"י שירות ותשבחות. ולמה עושים כן כי אהבוך. שבוה מתגלית אהבתם לה' יתברך. שהאדם ניכר בכוסו. והיהודי הזה ניכר בכוסו שכל כולו הוא אהבת ה' יתברך היוקדת בליבו. יומם ולילה.

ובן על זה הדרך אמרו ז"ל עה"כ ואני תפילתי לך ה' עת רצון וגו'. שאוה"ע לאחר שאוכלים ושותים שרועים על מיטתם

1 דרשה שהוכנה לכבוד ציסו"ע מרנא ורבנא רבי מאיר בכ"ר ישראל אבוהצירה זיע"א.

אינו מורשה להכנס בכל עת. אבל העבד יכנס בכל עת שיחפוץ, ולכן אין תפילתו חוזרת ריקם בשום זמן. כיע"ש.

ובפרט כשמדובר על ציסו"ע מרנא ורבנא רבי מאיר זיע"א. שהיה כשר מבחינת לימודו בתורה אשר הקיף את כל הפרד"ס כולו. והיה כעבד לפני רבו שהיה נכנס בכל עת אל הקודש פנימה. וביטל כמה וכמה גזירות על הפרט ועל הכלל בתפילותיו אשר אין מספר למנותם.

ואמרת לפתוח בעניינא דיומא ביציאת מצרים ולבאר מאמר חז"ל (ברכות ט' ע"א) דבר נא באזני העם וגו'. אמר הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור לישראל וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה. כדי שלא יאמר אותו צדיק ועבדום ועינו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. ע"כ.

והתמיהה גדולה וכפי שתמהו כל המפרשים. וכי אם לא יאמר אותו צדיק כלום, יוכל הקב"ה לחזור בו ממה שאמר ואחרי כן יצאו ברכוש גדול.

וראיתי למפרשים שכתבו שאע"פ שבפשטן של דברים מדובר בכלי כסף וכלי זהב ממש. מ"מ לפי עומקם של דברים מדובר על ניצוצות קדושה שירדו לקליפת מצרים. ובנ"י ירדו למצרים על מנת לבררם. וזה הרכוש אשר יעלו עמם. אבל בירור ניצוצות אלו לא כל אחד יכול לעשות. ובודאי שפשוטי העם אינם יכולים לעשות זאת. וא"כ כל שעבודם והעינויים שבמצרים יהיו לשוא כיון שלא יצאו ברכוש גדול של ניצוצות קדושה אשר ברוו. ולכן הקפיד הקב"ה שיצאו עכ"פ

ברכוש של כסף וזהב כפשטן של דברים. כדי שלא יאמר אותו צדיק א"א ועבדום ועינו אותם קיים בהם. ולמה קיים בהם כיון שלא יכולים להעלות ניצוצות קדושה. ולכן עכ"פ יצאו ברכוש גדול של כסף וזהב.

ובאמת שיש לדקדק בלשון חז"ל למה אמרו שלא יאמר אותו צדיק. ועבדום ועינו אותם וכו'. ונזקק רש"י לפרש אותו צדיק אברהם. ולמה לא הוציאו חז"ל ישירות שהמדובר באברהם. שלא יאמר אברהם ועבדום ועינו אותם וכו'.

ונקדים הכתוב ביעקב אבינו (בראשית ל"ב ח') וירא יעקב מאוד ויצר לו. ואמרו חז"ל (פרק חלק צ"ח ע"ב) שלמרות שהבטיחו הקב"ה והנה אנוכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך, מ"מ היה ירא ואמר שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא. יע"ש.

והרא"ם האריך להקשות על דברי מאמר זה. שהבטחה שנתן הקב"ה על ידי נביא אינה חוזרת. משום דאיכא הכזבת נביא. שיאמרו אינו נביא אמת. שאם נביא אמת היה היו הדברים מתקיימים. וא"כ למה היה ירא יעקב. ותירץ דכל זה שכשמבטיח לאחרים. אבל כשמבטיח לנביא עצמו, חוזר בו אם גרם החטא. כיע"ש.

ואנא עניא אמרתי לבאר באופן אחר על פי מה שאמרו בסנהדרין (פ"ט ע"ב) שהמוותר על דברי נביא ואינו שומע לדבריו נענש. ולמדו זאת ממכח הנביא שמסופר בספר מלכים א' (פרק כ') שבא אל אחד מחבריו הנביאים ואמר לו בדבר ה'

הכני נא. וימאן האיש להכותו. ויאמר לו יען אשר לא שמעת וכו'. כיע"ש.

והנה הקשו בגמרא שלמה יענש. ומנין ידע שזה המדבר עמו נביא אמת הוא. ומשני כשנתן לו מופת. וחזרו להקשות שא"כ חברו של מיכה למה נענש. והרי לא נתן לו מופת. ומשני היכא דמוחזק שאני. שאל"כ יצחק איך שמע לאברהם אביו וסבר שדבר אמת בפיו להקריבו עולה. מה שלא נאמר לשום אדם להקריב את זרעו. ואלהו הנביא איך שמעו לו להקריב בבמה בהר הכרמל. והלא בית המקדש קיים ונאסרו הבמות, ואסור לשחוט קדשים חוץ לבית המקדש. אלא משום שמוחזקים צדיקים ונביאי אמת.

ובזה יובנו דברי הכתוב ביעקב אבינו ויירא יעקב מאוד. דשמא משהבטיחו הקב"ה נתלכלך בחטא. שאמר יעקב סבא מרי צדיק מוחזק. ואבא מרי צדיק מוחזק. ולכן אין ההבטחה של הקב"ה חוזרת. כיון שיש הכזבת נביא. אבל אני איני צדיק מוחזק. והכל תלוי במעשי שמא נתלכלכתי בחטא, כיון שאיני צדיק מוחזק, ותחזור ההבטחה שהבטיחני הקב"ה ולא תתקיים.

והנה דקדק רבי חיים מרדכי לבטון בספר בן יאיר על הכתוב שעוסקים בו דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה וגו'. שבכל מקום דרשינן רעהו הוא ישראל. וכמו שדרשו חז"ל (ב"ק ל"צ ע"ב) וכי יגח שור איש את שור רעהו ומת. שור של ישראל שהמית שור של נוכרי פטור מלשלם. שור רעהו אמר רחמנא ולא שור של נוכרי. ופסקוה כל

הפוסקים. וכיון שצריך לשאול מאת המצרי איך קורא להם רעהו שנאמר וישאלו איש מאת רעהו. והלא אין הגוי רעהו.

ויש ליישב כפי ששמו חז"ל בפה שרו של מצריים (מדרש תהילים מזמור ט"ו) רבש"ע למה אתה הולך לקרוע להם את הים. מה הללו עובדי ע"ז אף הללו עובדי ע"ז. לכן קראו להם רעהו, שדמו למצרים ולא לישראל.

וא"כ לפי זה לא היו ראויים לצאת ברכוש גדול. אלא שבא א"א ואמר לפני הקב"ה רבש"ע אני צדיק בעיניך או לא. א"ל אתה צדיק מוחזק בעיני. א"ל א"כ יצאו גם פושעי ישראל ברכוש גדול. שאל"כ יאמרו העולם אברהם לאו צדיק הוא.

וזה שהדגישו חז"ל בלשונם הטהור. דבר נא באזני העם. אין נא אלא לשון בקשה. וישאלו כלי כסף וכלי זהב. ואע"פ שאינם ראויים. שלא יאמר אותו שבא בטענת צדיק. ועבדום ועינו אותם וגו'. שכיון שצדיק מוחזק הוא אי אפשר לבטל ההבטחה.

וכיוצא בזה היה רבינו ציסו"ע צדיק מוחזק, אשר לא נפל דבר מדבריו ארצה, ולא חזר אחרו.

ואסיים בכתוב שפתחתי בו משכני אחריו נרוצה. שמשכני לשון משכן. כשיש לצדיק מקום משכן, שבו אפשר לבוא אליו ולבקש ברכותיו ולהנות מאורו. אחריו נרוצה, יבואו אליו כל מבקשי פניו. ועי"ז מתקיים מה דכתיב בתריה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך.

דרוש ו' לפסח

והיכן הלכה אותה הבטחה ואותה פקודה למלאך המוות. והלא אנו ממשיכים להיות כשה לטבח יובל (ישעיה נ"ג-ז). ולמה ניתן רשות מחדש למשחית. ולמה אין הקב"ה נושא אותנו על לבו ועל זרועו.

אלא שכך אמרו רבותינו (תענית ד' ע"ב) ששאלה זאת שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך וגו'. שאלה שלא כהוגן היא. שכן הלב והזרוע לפעמים מגולים. ועל הרוב מכוסים. ואין רואה החותמת שעליהם. ולכן שאלה זו אינה כהוגן. אבל הקב"ה אומר אעשה לך דבר שנראה לעולם שנאמר (ישעיה מ"ט) הן על כפיים חקותיך. חומתיך נגדי תמיד.

נמצא כפי זה שאע"פ שאנו עם ישראל חתומים על ליבו וזרועו של הקב"ה וכפי בקשתינו. ולכן אמרו ז"ל (ברכות ו' ע"א) שהקב"ה מניח תפלין. ותפלין של יד הוא בזרוע וכנגד הלב. ובו אנו מוזכרים. שכ"כ בתפלין דמאריה עלמא ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. ע"כ. עכ"ז אין אנו נראים לפניו תמיד בכך. כי אם במה שאנו חקוקים על כפיו.

ועדיין ישאל השואל אם זכרוננו חקוק על כפות הקב"ה הנראים תמיד. וכביכול כפותיו שנראים כלפי בני אדם. למה עוברים עלינו רגעים אלו של צער, יגון ואנחה.

ויש ליישב על פי מה שכתב בענף יוסף על תענית הנ"ל בשם הגאון יערו דבש. כחותם על לבך רמז לכוונת הלב.

מנהג הוא בכל תפוצות ישראל לקרוא שה"ש בפסח. הספרדים נהגו לקרואו בליל הסדר לאחר קריאת ההגדה והפיוטים. והאשכנזים יש מהם הקוראים אותו בציבור מתוך מגילת קלף כשרה ומברכים על קריאה זו. ויש מהם שאין קוראים אותו בציבור, אלא כל אחד בביתו. ובכל אופן כל בית ישראל נהגו לקרוא שה"ש בפסח המתאר אהבת הקב"ה לעמו. ואהבת ישראל להקב"ה.

ואהבת ישראל להקב"ה נודעת במה שמוסרים עצמם על קידוש השם למיתה. וכמו שאמר דוד המלך (תהילים מ"ד-כ"ג) כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה. אבל במה נודעת אהבתו יתברך לא ידענו.

והנה אומר הכתוב בשה"ש (פרק ח' ו') שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך וגו'. ובמדרש רבה (פרשה ח' אות א') באו לבאר מהו משמעות כתוב זה. וביאר בחידושי הרד"ל שם שימנו כפי שחתמת על מה שעלה בליבך לעשות כן, ומה שחשבת בליבך לעשות עמנו עשה. שבשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע בא הקב"ה אל מלאך המוות ואמר לו אע"פ ששמתוך שר הטבחים על כל באי העולם, הרפה מאומה זאת ואין לך עסק עם אומה זאת. ע"כ. וכן בדין שאומה שמסרה עצמה על קידוש השם במצרים וקבלה על עצמה לקיים למעשה את כל התורה כולה וללומדה שנאמר נעשה ונשמע. דין הוא שתהיה מוגנת מפני המוות.

וגם זה צריך כוונת הלב. וכמו שאמרו (תענית מ' ע"א) אין תפילתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים לבו בכפו שנאמר נשא לבבנו אל כפיים וגו'. ופירושו לפי דרכינו שחותם על הלב ועל הזרוע לא עזר לנו שאין הדבר נראה בכל עת. וכפות הידיים למרות שנראים בכל עת אין אדם מסתכל בהם בכל עת. אבל כשנשא לבבנו בכוונה אל כפיים, כפיו של הקב"ה אשר אנו חקוקים בהן, אז יזכרו לפניו כל זכויותנו. ואף זכות נעשה ונשמע. ומשנזכה הקב"ה יחזור להסתכל בהבטחתו להסיר מעלינו מלאך המוות. וכפי שחתם בלבו לעשות.

כחותם על זרועך תואר למעשה. ובכל מצוה יש או צריך להיות שני החלקים האלו גם יחד. אלא שעל הרוב האדם עושה המצוה, אולי מתוך הרגל, או מסיבה אחרת אבל ליבו בל עמו. וע"ז אומר הקב"ה אתה ביקשת שימני כחותם וכו'. ודבר זה פעמים נראה ופעמים אינו נראה. שבלא כוונת הלב, כלומר חותם על לבך. גם אינו נראה המעשה שבלא כוונה, חותם על זרועך. אבל אני אעשה דבר הנראה לעולם על כפיים חקוטיך וכו'.

ונראה שע"ז אמרו (איכה ג'-מ"א) נשא לבבינו על כפיים אל קל בשמים.

דרוש ז' לפסח

לשבת חוה"מ פסח

ולכאורה קשה על דבריו. שבכך הכריע במחלוקת ר"א ורבי יהושע, שנחלקו אם בניסן עתידין להגאל או אם בתשרי. ומנין לו הכח להכריע.

ונראה להביא לו סימוכין מהגמרא בסנהדרין (צ"ז ע"ב) שנחלקו בה שוב רבי אליעזר ורבי יהושע. רבי אליעזר אומר אם ישראל עושים תשובה נגאלין. ואם לאו אין נגאלין. א"ל רבי יהושע אם אין עושים תשובה אין נגאליים. [כלומר שלעולם אין נגאלין]. אלא הקב"ה מעמיד להם מלך שגזירותיו קשות כהמן ומחזירם למוטב. ע"כ. ולכאורה קשה לשון הגמרא. שכל מלך שיגזור גזירות קשות יחזירם למוטב ע"י גזירותיו. שישבר ליבם מרוב הצרות ויכוונו לבם לאביהם שבשמים. ומה הוא הצורך שגזירותיו קשות כהמן.

במגילה (ל"א ע"א) בשבת חוה"מ פסח קוראים בפרשת כי תשא ראה אתה וגו'. ומפטירים ביחזקאל בעצמות היבשות התחיינה העצמות האלה. ע"כ.

וביזון שההפטרה צריכה להיות מענין הפרשה בהקשר כל שהוא פירש"י על פי הגמרא דסנהדרין (צ"ב ע"א) שאותם עצמות הן עצמות בני אפרים שחישבו את הקץ. ויצאו ממצרים לפני שיבוא משה וכשלושים שנה לפני הזמן. כיע"ש. וזה הענין והקשר שבין הפרשה להפטרה. שהוא גם יציאת מצרים.

אבל רבינו אשר ב"ר שאול מלוניל, מחכמי פרובנס, כתב בספר המנהגים שלו הטעם שמפטירים ביחזקאל בעצמות היבשות לפי שהוא כתחית המתים. ותחיית המתים תהיה לעתיד בניסן. ע"כ.

והנה ידוע שהמן גזר גזירתו ב"ג בניסן. וכמו שהעלינו בדרשות לשבת זכור שאור ל"ד היה. והיתה אסתר עסוקה בבדיקת חמץ. ובו ביום גזרה תענית שלוש ימים. וביום ט"ז לניסן בטלה הגזירה. ובלילה תלו את המן על העץ. וא"כ גזירת המן ותשובת ישראל וגאולתן בניסן היתה. וא"כ כשם שבניסן נגאלו כך בניסן עתידין להגאל. וכיון שהגאולה העתידית תהיה בניסן ממילא תחיית המתים תהיה בניסן. ולכן יש לקרוא נבואת יחזקאל על העצמות היבשות בניסן.

ומ"מ נראה מדברי רבי יהושע שתשובה בעי. רק המחלוקת אם עושים תשובה מעצמם, כר' אליעזר, והיינו בתשרי שהם ימי התשובה. או ע"י גזירות כעין גזירות המן שהיו בניסן. אבל בלא תשובה אין נגאלים.

ובזה פירש בספר אגודת אזור מסורה משולשת. ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו. תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה. וכל איש חכם לב יבואו ויעשו וגו'.

שהכוונה לומר שכיון שאין עכשיו בית מקדש ואיננו יכולים לעשות הפסח, אם רוצים שיבנה ע"י הגאולה ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו, יש שתי אפשרויות. או כרבי יהושע שיקום מלך שגזירותיו קשות, ותכבד העבודה על האנשים ויעשו בה, דהיינו שיחזרו בתשובה ע"י אותה עבודה קשה. או כרבי אליעזר, וכל איש חכם לב יבואו ויעשו את כל אשר צווה ה', והיינו שיעשו תשובה מעצמם.

אכן איתא בגמרא התם ברייתא אחרת. אמר ר' אליעזר אם ישראל עושים תשובה נגאלין. ואם לאו אינם נגאלין. שנאמר שוכו בנים שוכבים ארפא משובותיכם (ירמיה ג'). אמר לו רבי יהושע והלא נאמר (ישעיה נ"ב) חינם נמכרתם ולא בכסף תיגאלו. חינם נמכרתם לע"ז. ולא בכסף תיגאלו. לא בתשובה ומעשים טובים וכו'. א"ל ר"א והלא כתוב (ירמיה ה') אם תשוב ישראל אלי תשוב. א"ל רבי יהושע והלא כתוב (דניאל י"ב) ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וככלות נפש יד עם תכלינה כל אלה וגו'. ושתק ר' אליעזר. ע"כ.

אלמה גם בלי תשובה יבוא הזמן להגאל. רק שיתארך יותר. וכמו שמתארך כיום. שודאי יבוא גואל היום אם בקולו תשמעו. אבל אם ח"ו לא תשמעו גם בו יבוא בזמנו, והיינו בניסן.

ובזה י"ל שהוכרעה ההלכה שבאמת אם רוצים גאולה מהירה, הכל תלוי בזכות ויעשו תשובה. ואז תלוי אם יעשו תשובה בתשרי שהם ימי התשובה, יגאלו בתשרי. אבל אם יעשו תשובה בניסן ע"י גזירות קשות, יגאלו בניסן.

אבל אפילו לא יעשו תשובה קץ וזמן יש לדבר. שכבר נשבע איש הבדים בשם חי העולמים. ושתק ר"א אליעזר, וקם דינא כר' יהושע. ובניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל.

דרוש ח' לפסח לשבת חוה"מ פסח

שלאחר גאולת מצרים נשתעבדנו עוד בגלויות אחרות. ולכן אי אפשר לומר כי לעולם חסדו עדיין. שהרי חזרנו להשתעבד. אבל עכ"ז ידענו שהיתה לנו גאולה פורתא. ושומרים זאת בליבנו. שהרי לבטח יש גאולה עתידית אשר תהיה ע"י הקב"ה עצמו. ולא ע"י בשר ודם. ואז יאמרו גאולי ה' בעתיד הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. כלומר שחסדו יהיה לעולם ולא נשתעבד עוד. וא"ת מנין לנו זאת. י"ל אשר גאלם מיד צר. שכבר גאלם פעם אחת. ואין טעם לגאול עם כדי שלבסוף ישאר משועבד. אלא ודאי יגאלם תשועת עולמים.

וע"ד זה יובן גם ענין ההפטרה שאע"פ שהנבואה היתה בתשרי ונשאל אם יחיו העצמות האלה. הכוונה לומר שבתשרי ספרי חיים ומתים פתוחים לפניו לדונם. ועל דרך שאמרו עה"כ (בראשית כ"א א') וה' פקד את שרה כאשר אמר. ואמרו (ר"ה י' ע"ב) בראש השנה נפקדה שרה. כיע"ש. מ"מ לא נולד יצחק אלא עד לפסח. וכן בעצמות היבשות בתשרי גזר עליהם לחיות שנית. מ"מ לא היתה להם חיים אלא עד לפסח.

ונמצא כפי זה שהמזמור מדבר בגאולה העתידה. שתהיה בניסן ובפסח. וגם ההפטרה מדברת על הגאולה העתידה שבה יקומו המתים לתחייה. ואף היא תהיה בפסח.

רבותינו תקנו לנו לקרוא מזמור ק"ז בתהלים בימי הפסח ביום ובלילה. ועמדתי ואתבונן שאין בו כל איזכור לימי הפסח. וקשה למה לא תיקנו לנו לקרוא מזמור ע"ח שמדבר בפירוש על יציאת מצרים. ועל חובת סיפור יציאת מצרים לבנינו. דכתיב (שם ו') למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקומו ויספרו לבניהם וגו'.

ועוד תיקנו לנו רבותינו להפטיר בשבת חוה"מ פסח ביחזקאל בנבואת העצמות היבשות. וקשה שאין לענין זה ולפסח כל קירבה. וכמו שכתב בסידור רש"י. שאין ענין זה נוגע לפסח כלל. כיע"ש. ובסדר עולם רבה היה בתשרי ובעשירי בו. כיע"ש. ולכאורה קשה. שההפטרות נקבעו לאומרם בשעת גזירה שלא יקראו בתורה. וע"כ היו אומרים דברי נביא הקרובים לענין הפרשה כדי לזכור מה תוכנה. ובכאן אין לה כל קשר.

ונראה לבאר בהקדים שאלה נוספת בלשון המזמור עצמו. דכתיב ביה יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר. והלשון קשה שאם כבר גאלם. היו צריכים כבר לומר הודו לה' כי טוב. ואילו יאמרו כתיב שעוד לא אמרו אע"פ שגאלם.

אלא שכל גאולה שנעשית באמצעות בני אדם אינה גאולה אמיתית. והראייה

ולכאורה יש לשאול עוד שכמה פסחים כבר עברו ועדיין לא נושענו. ונראה לומר שהכל תלוי בצעקה. שנאמר ויצעקו אל ה' בצר להם. וממצוקותיהם יושיעם. וא"ת והלא זה אלפי שנים ועדיין לא נושענו.

ואמרתי לבאר שבאמת תפילת הציבור אינה נמאסת שנאמר הן קל כביר לא ימאס. ובאמת למה לא נושענו אף שהתפללנו בזה בציבור.

וי"ל ע"ד דורשי רשומות צבור ר"ת צדיקים בינונים ורשעים. שמשמע שהצדיקים ות"ח צריכים לעמוד בראש הקהל למשוך אחריהם את הבינונים ואת הרשעים.

אבל אלו לא ממש נותנים דעתם על התפילה וערכה. ולכן אין הכוחות שוות. נמצא שהצדיק ות"ח עושה את רוב העבודה, והאחרים מעט ממנה. ולכן אמרו שאינה נמאסת, וכדאיתא בברכות (ח' ע"א). אבל לא אמרו שמתקבלת כיון שאין הם מכירים בכבוד הת"ח ומעלתו.

אבל ויצעקו אל ה' בצר להם וגו'. **בצר** ר"ת בינונים, צדיקים, רשעים, דרך כבוד. וכמו שנפסק בשו"ע (יו"ד סי' רמ"ב סע' י"ז) שלושה שהיו מהלכים בדרך, הרב באמצע, הגדול מימין והקטן לשמאל. ע"כ. והיינו שגם הבינונים וגם הרשעים מכירים במעלתו של ת"ח וצדיק. ולכן נתנו לו מקומו באמצע. והרשעים מכירים במעלתם של בינונים. ולכן נתנו להם מקומם בימין. והם יתהלכו לצד שמאל.

ע"כ נאמר ויצעקו אל ה' בצר להם וגו'. בצר דייקא כסדר הזה. וזה כולל לא רק את המון העם, אלא גם את הת"ח. שצריכים להכיר הבינונים במעלת הת"ח הגדול להושיבו באמצע, ולא לימינו. ולא כש"כ לשמאלו.

ואפשר לבאר בזה דברי הגמרא ביבמות (ס"ב ע"ב) י"ב אלף זוגי תלמידים היו לו לר"ע וכו' וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה בזה. ע"כ. והיינו שהבינוני לא הכיר מקומו ותפס מקומו באמצע לפני הגדול ממנו. והחי יתן אל לבו.

דרוש ט' לפסח

לשביעי של פסח

ולא קרב זה אל זה כל הלילה. (שמות י"ד ב')

בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקדוש ברוך הוא. אמר להן הקדוש ברוך הוא מעשה ידי טובעין ביים ואתם אומרים שירה לפני ע"כ.

איתא במגילה (י' ע"א) ובסנהדרין (ט"ל ע"ב) אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן מאי דכתיב (שמות י"ד) ולא קרב זה אל זה כל הלילה. באותה שעה

אך נראה לפרש עוד על פי התלמוד ירושלמי (תענית פרק ב ה"ה) ארבע כיתים נעשו אבותינו על הים אחת אומרת נפול לים [ואלו צדיקים גמורים - קרבן העדה]. ואחת אומרת נחזור למצרים [ואלו רשעים גמורים]. ואחת אומרת נעשה עמהן מלחמה [אלו בינונים], ואמרו שצריכים התעוררות מלמטה כי אינם ראויים לנס. קה"ע]. ואחת אומרת נצווה כנגדן [אלו גם בינוניים], אלא שאמרו שדי בתפילה. שהיא התעוררות שבדיבור ובמחשבה. קה"ע]. זו שאמרה נפול לים, אמר להן משה התייצבו וראו את ישועת ה' וגו'. וזו שאמרה נחזור למצרים, אמר להן משה כי את אשר ראיתם את מצרים היום הזה וגו'. וזו שאמרה נעשה עמהן מלחמה, אמר להן משה ה' ילחם לכם. וזו שאמרה נצווה כנגדן, אמר להן משה ואתם תחרישון. עכ"ל.

והרי בארבע דעות הללו היו מתווכחים זה עם זה כל הלילה. ולא קרב זה אל דעתו של זה. עד שהוכרח מרע"ה להשתיקם. שכל שאין תמימות דעים בין הכיתות השונות, אין רצון הבורא להושיעם. ועדיפה השתיקה על הדיבור.

ובזה יובן לשון המדרש (שמו"ר הנ"ל) בקשו מלאכי השרת לומר שירה באותו לילה שעברו ישראל את הים ולא הניחם הקב"ה. אמר להם "לגיונותי" נתונים בצרה ואתם אומרים לפני שירה ע"כ. ואין לגיונותיו של הקב"ה כי אם ישראל. וכן פירש בפירוש מהרז"ו. ע"ש. וכפי זה לא רק המצרים עמדו לטבוע. כי גם ישראל ח"ו. ומעתה יש לומר שכשמנע הקב"ה מהמלאכים לומר שירה משום מעשה ידי טובעים בים, לא רק על מצרים דיבר. כי אם

ויש להבין מנין דרשו חז"ל דרשה זו. שלכאורה אין לה רמז בכתוב. ועוד מדוע לא יאמרו שירה. והלא אמר שלמה הע"ה באבוד רשעים רינה. ואפשר שלמד מדוד אביו. וכמו שאמרו בברכות (ט עמ' ב) אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי מאה ושלוש פרשיות אמר דוד, ולא אמר הללויה עד שראה במפלתן של רשעים. שנאמר (תהלים ק"ד) יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללו-קה. ע"כ. ועוד, איך בכל זאת אמרו שירה על הים. והלא מעשי ידיו של הקב"ה טובעים בים. ונמנע מהמלאכים לומר שירה. ואיך יקום משה ובני ישראל לשיר.

ויש לומר על פי המדרש (שמו"ר פרשה כ"ג אות ז') ובעל הטורים על אתר. דכתיב שתיים במסורה. כתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה. וכתיב וקרא זה אל זה ואמר קדוש וגו'. מה זה אל זה לאמירת שירה של קדושה, אף זה אל זה שנאמר ביציאת מצריים לאמירת שירה. [ועיין כלי יקר בשמות הנ"ל שדורש מהמילה קרב. דהיינו שאין למלאכים קריבות זה לזה אלא לענין אמירת שירה וקדושה. ובפרקי דר"א מתקן במקום קרב, קרא. ואין צורך וכו'. ע"ש].

ומה שלא הניחם הקב"ה לומר שירה י"ל כפי שראיתי בבן יהוידע על סנהדרין (ט"ל ע"ב) הנ"ל שכיון שלא היה לישראל זכות ועדיפות על פני המצרים. וכמו שאמרו מלאה"ש רבש"ע מה הללו עובדי ע"ז אף הללו וכו'. וכיון שאין יתרון לישראל של אז על פני המצרים, למה יטבעו. כי רק משום ההבטחה שהבטיח להצילם, שפיר י"ל שכולם מעשי ידיו. ועכשיו טובעים בים. ומה מקום יש לשירה.

גם על ישראל הנתונים באותה סכנה ממש. שכן אין להם יתרון על פני המצרים.

אך האמת תורה דרכה שהדבר שנוי במחלוקת שכן במדרש הנ"ל (פרשה כב אות ב) ד"א וישובו המים אמר ר"י כיון שעלה אחרון שבישראל מן הים ירד לתוכו אחרון של מצרים. ורשב"ל אומר על אלו ואלו ננעל הים מד' רוחותיו. ע"כ. והרי במחלוקת שנוי הדבר. שדעת ר"י כדעת התלמוד שלנו. שרק מצרים היו נתונים בצרה. ואילו ישראל נחלצו מצרתם. ולדעת ר"ל אלו ואלו נתונים באותה צרה.

ואיך שיהיה ראינו שלא הורשו מלאכי השרת לומר שירה. ואילו בני אדם הורשו לומר שירה. ולא רק משה ובני ישראל. כי אם גם פרעה הורשה לומר שירה. שמצאנו בכתוב מי כמוך באלים ה' וגו'. ובמנחת שי ירד להסביר למה מי כמוך הראשון רפוי ואילו השני דגוש. שמלבד הטעם הדקדוקי. כיע"ש. והביא מדרש חז"ל שישראל אמרו פסוק זה. ומתחילה לא היו משבחים כי אם בשפה רפה. ולבסוף שבחו מקירות ליבם בפה מלא. ע"כ.

אך מימי ילדותי שמעתי ששבח זה פרעה אמרו. והואיל ומתחילה היה טובע במים ולא היה יכול לדבר בבירור מפני המים הנכנסים בפיו, לכן אמר מי כמוך רפוי. וכאדם שפיו מלא מים. אבל אח"כ הוציאו הקב"ה משם לקיים מה שנאמר ואולם בעבור זאת העמדתיך למען הראותך את כוחי ולמען ספר שמי בכל הארץ. והיינו מי כמוך באלים ה'. ואילו מלאכי השרת לא הורשו לומר שירה.

והנה מצאנו במסכת גיטין (נ"ו ע"ב) שנוהג הקב"ה לנהוג בשתיקה

כאילם לא יפתח פיו. שכן כשבא טיטוס הרשע שר"י לבית המקדש וחיללו בכמה אופנים, יצא ממנו בלא פגע. וע"ז אמרו שם דבי רבי ישמעאל תנא (שמות ט"ו) מי כמוכה באלים ה' - מי כמוכה באלים ע"כ. ועין בכלי יקר בפרשת בשלח עה"כ הנ"ל שאין כוונת חז"ל להוסיף אות מ' לכתוב. אלא לומר שזה כוחו וגבורתו של הקב"ה לשתוק בשעת מריבה. כי איזהו גיבור, הכובש את יצרו. ובזמן שהקב"ה שומע ושותק וכובש את כעסו. וכמו שעשה לפרעה כשאמר לא ידעתי את ה' וגו'. [שאו היה לו להכותו במכה רבה עד שידע]. ושתק הקב"ה לפרעה באותה עת. ולכן הביאו דרוש זה על טיטוס. שגם לו שתק הקב"ה בשעתו. ולעולם פירוש מי כמוך באלים הוא מי כמוך בחזקים. ע"כ.

ואנו לפי דרכינו נוכל לומר על פי מאי דאיתא במדרש שהמלאכים נקראים אלים. שכן שמותיהם נגמרים בתיבת ק-ל. גבריא"ל רפא"ל נוריא"ל מיכא"ל וכן עזה"ד. וכבר נאמר שביציאת מצרים השתיק הקב"ה את כל המלאכים. ומנעם מלומר שירה. ולפי זה הפכו כאילמים ממש. שאין בידם לומר דבר ומילה. וזשה"כ מי כמוך באלים ודרשי לה מי כמוך באילמים, אלו מלאכי השרת שאינם רשאים לדבר. ומעליהם שכינת השם יתברך המורם מהם לכל דבר וענין.

ונשאר לנו לברר למה ישראל אמרו שירה במקום שמלאכי השרת לא הורשו. ולפי מה שכתבנו שהיו ארבע דעות בישראל ולא היו מאוחדים, ברור שלא יכלו לומר שירה. ורק לאחר שעברו את הים ביבשה היו כולם כאחד. ולכן הורשו לומר שירה.

ובזה מתורץ מה שהקשה השל"ה (והובא בספר ידי משה על המדרש הנ"ל פר' כ"ג אות ז') למה איחרו בני ישראל כ"כ מלומר שירה. ולדברינו הרי שטעם כעיקר יש לדבר.

ובר מן דין יש לומר באופן אחר ועל פי מה שכתב בידי משה הנ"ל שאי אפשר לומר שירה בלילה. שעדיין לא נעשה הנס. וכיצד יאמרו שירה בשם השם. דשמא ימות ונמצא מוציא שם שמיים לבטלה.

אבל עדיין יש להבין למה אמרו ישראל שירה לפני המלאכים. שהרי בכל יום אומרים המלאכים שירה תחילה. ואחריהם ישראל. חוץ מיום שבת, שיש למלאכים שש כנפיים לומר בכל אחד מהם שירה ביום אחד. וליום השבת אין להם כנף. וישראל שהם כנף הארץ משמיעים תחילה שירתם. והמלאכים אחריהם. אבל יציאת מצרים היתה ביום חמישי. ושביעי של פסח, יום שנבקע הים, היה ביום רביעי. ומשפט המלאכים לומר שירה תחילה.

ומברתי לומר שהמלאכים צריכים לומר שירה לילה ויום. ודלא כמו שכתב בידי משה הנ"ל שהמלאכים אומרים שירה רק בלילה. ומביא ראייה מקרא ובלילה שירה עמי. כיע"ש. שאף אנן נביא

קרא ויאמר שלחני כי עלה השחר וגו'. ופרש"י שם וצריך אני לומר שירה ביום. ע"כ. ומוכח דאומרים מלאה"ש שירה ביום.

אלא שנסתפקו המלאכים אם מה שלא אמרו אתמול שירה כי מנעם הקב"ה הינו כאונס, וחייב בתשלומים. או אינו כי אם פטור גמור ואינם חייבים בכלום, חוץ מחובת היום. ועד שהיו מתדיינים זה עם זה אמר הקב"ה עד שיתברר לכם הדין, אז ישיר משה. ופתחו ישראל בשירה תחילה.

ובאופן אחר י"ל קרוב לזה. שכן המלאכים אינם אומרים שירה כי אם פעם לכמה מאות שנים וכדאיתא בחגיגה. ואם כן אלו שמנעם הקב"ה מלומר שירה בלילה, עבר זמנם. ואלו שיאמרו בשחר אחרים הם. ולמה יפסידו מלאכים של אמש שירתם וימתינו עוד זמן רב לכך. והתחילו מתדיינים זה עם זה. אלו של אמש אומרים אנו נאמר שירה תחילה, שכן אנוסים היינו בזה שמנענו הקב"ה מלומר. ואלו אומרים א"כ מדיני תשלומים אתם באים. והדין הוא בשו"ע או"ח (סי' ק"ח) שמי שנאנס ולא התפלל יתפלל שתיים והראשון לחובה והשני לתשלומים. ואדהכי והכי אמר להם הקב"ה אם אינכם יודעים מה הדין אז ישיר משה תחילה.

דרוש י' לפסח

לשביעי של פסח

וכתבו בזה שני טעמים. כיון שכל ימי הפסח הקרבן הוא אותו קרבן. אז אין לומר הלל כי אם על קרבן ראשון. משא"כ בסוכות שבכל יום הקרבן שונה.

הלכה היא בשו"ע (או"ח סי' ת"צ סע' ד') כל הימים של חול המועד ושני הימים [בחול] של יו"ט קוראים את ההלל בדילוג כמו בראש חודש. יע"ש.

ולכן אומרים הלל גמור בכל יום. והטעם השני משום שבשביעי של פסח טבעו המצרים בים. ואיתא במגילה (ו' ע"ב) ובסנהדרין (צ"ה ע"ב) ולא קרב זה אל זה כל הלילה. באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה. אמר להם הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה. ע"כ.

והואיל וביו"ט שביעי של פסח אין אומרים הלל גמור וגם בחולו של מועד אין אומרים הלל גמור. שלא יאמרו שחול המועד חשוב יותר מיו"ט עצמו, שכן בחוה"מ אומרים הלל שלם. ובשביעי של פסח הלל בדילוג. ולכן גם בחולו של מועד אין אומרים הלל שלם כי אם בדילוג. ע"כ.

וא"ת למה בחנוכה אומרים כל שמונת הימים הלל גמור. והלא גם שמה נהרגו מעשה ידיו של הקב"ה. וי"ל שלא תיקנו הלל על המלחמה ועל הניצחון. אלא על נס פך השמן הרמוז בהלל בפסוק ק-ל ה' ויאר לנו. אבל בשביעי של פסח לא על ההצלה ולא על נס קריאת הים באו אלא על מפתחם של מצריים ומיתתם. שנאמר אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם. ונאמר וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים (שמות י"ד).

ולכאורה צריך להבין במאמר חז"ל זה שדרשו על הפסוק ולא קרב זה אל זה כל הלילה. שלכאורה מדבר על מצרים הרודפים אחרי ישראל כדי להשיגם, ולא יכלו. וע"ז אמר לא קרב זה אל זה כל הלילה. וכיצד דרשוהו על המלאכים.

ויש לבאר על פי מה שאמר בישעיה וקרא זה אל זה ואמר. דהיינו שאין

המלאכים אומרים שירה כל אחד במקומו אלא קוראים זל"ז ומתאספים במקום אחד ואז אומרים קדושה. וכן אנו אומרים בקדושה של יוצר, כולם כאחד עונים באימה ואומרים ביראה. שהכוונה שכולם מתאספים במקום אחד לומר קדושה. וכן באותו לילה בקשו מלאכי השרת לומר שירה. וקראו זה לזה להתקרב איש אל רעהו ולא הניחם הקב"ה משום מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה. ולכן לא קרב מלאך זה אל מלאך זה לומר שירה כל אותו הלילה. ולא יכלו לומר שירה שמנעם הקב"ה.

אלא שקשה וכי מה ראו המלאכים לומר שירה באותו זמן, שאין אומרים בלילה לא הלל ולא קדושה, כי אם ביום. וכמו שאמר המלאך ליעקב ויאמר שלחני כי עלה השחר. ופירש"י וצריך אני לומר שירה ביום. כיע"ש. ומה ראו לומר שירה בלילה.

ועוד יש להבין למה מרחם הקב"ה על המצרים לאמור מעשה ידי טובעים בים. והלא היכה אותם מכות קשות ונאמנות במצרים ולא ריחם עליהם. ולמה ריחם עליהם כעת וימנע מהמלאכים שירה ורנן.

וראיתי בספר שער בת רבים שהקדים דברי הגמרא בסנהדרין (צ"ה ע"ב) שסנחריב מלך אשור בא לצור על ירושלים. בחיל כבד מאוד ובמחנה עצום וסוסים לרוב וכלי נשק. ובלילה ההוא יצא מלאך ה' והכה במחנה סנחריב מאה שמונים וחמש אלף איש והיו לפגרים מתים. והקשו בגמרא במה הכם. ולאחר שהביאו כמה דעות, מסיימת הגמרא אמר ר' יצחק נפחא אזניים גלה להם ושמעו

שירה מפי החיות ומתו. שנאמר (ישעיה ל"ג-ג') מקול המון נדדו גויים מרוממותך נפצו גויים. ע"כ.

וכתב מהרש"א שכיון שסנחריב חרף וגידף מערכה עליונה. וכפי שנאמר (מלכים ב' י"ט-כ"ב) את מי חרפת וגדפת ועל מי הרימות קול ותשא מרום עיניך אל קדוש ישראל. וכיון שזה הפשע שפשע לזלזל בכבודו של הקב"ה והחשיב עצמו לגדול ממנו כביכול, דין הוא שיענש על ידי שיראה את גודל רוממות ה' יתברך. אשר גם שירת המלאכים משרתיו לא יכלו לעמוד בה ומתו כפגרים מתים. שהכל מידה כנגד מידה.

בך סברו המלאכים ואמרו לפני הקב"ה רבש"ע למה לך לקרוע את היס. והלא

זה דבר קשה. וכמו שאמרו (פסחים קי"ח ע"א) קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף. ובסוטה (ב' ע"א) קשה לזווגם כקריעת ים סוף. ולמה לך לעשות דבר קשה.

אלא תן לנו רשות להתקרב זה לזה בלילה ונאמר שירה. וכמו שנאמר שירה בימי סנחריב ואנשיו להורגם. א"ל הקב"ה. וכי זאת מדה כנגד מדה. הלא ישראל הם מעשה ידי, שנאמר מעשי ידי להתפאר. והם הטביעו את ילדי ישראל בים, היינו בגזירת וכל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. מעשה ידי טובעים בים, ואתם רוצים להרגם על ידי שירה. והלא אין זה מדה כנגד מדה.

דרוש י"א לפסח

לשביעי של פסח

מי כמכה באלים וגו'. (שמות ט"ו י"א)

עמדתי ואתבונן במה שאין אומרים הלל שלם בכל ימי הפסח, כי אם ביום ראשון בלבד. וצריך ביאור שלכאורה נס זה של קריעת ים סוף הוא גדול יותר אפילו מיציאת מצרים. שכל זמן שמצרים קיימים היו ישראל יראים מהם. אבל עכשיו שראה ישראל את מצרים מת על שפת הים, ובזו את ממונם וראו נסים ונפלאות ונתגלתה בפניהם שכינה, שנאמר זה ק-לי ואנוהו. ופירש"י שהיו מראים אותו באצבע וראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים. כיע"ש. הנה כי כן נסים שעל הים גדולים מיציאת מצרים.

ותינח שאר ימים של חול המועד שאין אומרים בהם הלל גמור מן הטעם שאמרו במס' ערכין (י') משום שאין קרבנותיהם חלוקים. כיע"ש. שבכל יום אותו קרבן, כראשון כאחרון. משא"כ בסוכות שהקרבנות משתנים מיום ליום. ולכן מטעם זה שאין קרבנותיהם חלוקים אין אומרים הלל שלם בחוה"מ פסח.

אבל יום שביעי של פסח אע"פ שהקרבנות שוים הלא יש מקום לומר הלל שלם. ובאמת שנזקקו חז"ל

לטעם אחר וכמו שאמרו במגילה (י' ע"ב) ולא קרב זה אל זה כל הלילה. ודרשו שם שהמלאכים שעליהם כתוב וקרא זה אל זה ואמר, רצו אף באותם רגעים לומר שירה. ולא הניחם הקב"ה מטעם מעשה ידי טובעים בימים ואתם אומרים שירה. כיע"ש. וכן איתא בסנהדרין (צ"ו ע"ב). כיע"ש.

אך אין זה תירוץ מושלם. דהרי אמרו חז"ל שם עה"כ והיה כאשר שש ה' עליכם וכו' כן ישיש להרע אתכם. הוא [הקב"ה] אינו שש אבל אחרים משיש. וא"כ תינח שלא נתן למלאכים לומר שירה. אבל כיון שאחרים משיש א"כ ינתן רשות לישראל לומר שירה דהיינו הלל. וכפי שבאמת מצאנו שאמרו שירה אז ישיר משה ובני ישראל.

זאת ועוד שאמרו במגילה (ט"ז ע"א) שאעפ"י שנאמר בנפול אויביך אל תשמח וגו' (משלי כ"ד) הני מילי בישראל. אבל בעכו"ם נאמר ואתה על במותימו תדרוך. יע"ש.

ולחגדיל הקושיא יש להביא מה שאמרו בברכות (ט' ע"ב) אמר ר' יהודה ק"ג פרשיות אמר דוד ולא אמר הללו-י-ה עד שראה במפלתן של רשעים. שנאמר יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללוקה. ע"כ.

וכבר הקשה המהרש"א בחידושי אגדות שלו (ברכות הנ"ל) על דעת כל האחרונים שהביאו טעם שאין אומרים שירה משום מעשה ידי טובעים בימים. והלא דוד המתין עד שיאבדו הרשעים ואז אמר שירה דווקא. ומקרא מלא הוא. באבוד רשעים רינה (משלי י"א).

ולכן זקוקים לטעם שאין קרבנותיהם של ימי הפסח חלוקים ושונים. ע"כ. אך כאמור גם לטעם זה יש להקשות שמשום גודל הנס היו צריכים לומר שירה.

ובאמת שישראל אמרו שירה. וכיצד התיר להם הקב"ה לומר שירה ונתן בלב כולם לומר אותם מילים ואותו נוסח, בלי שיתאמו ביניהם. שפשיטא שאי אפשר לעשות זאת בלא השראת שכינה ורוח ממרום.

וע"כ תירץ החיד"א בספר ראש דוד (פרשת בשלח) שמה שרצו המלאכים לומר שירה היה בעידנא דריתחא. בשעת מעשה שבאותו רגע היו טובעים בימים. וזה לא הרשה להם הקב"ה. אבל לאחר שכבר אבדו רשעים מותר לומר שירה. ולכן אז ישיר משה וגו'. וגם דוד לא אמר שירה כשהיו הרשעים נענשים, אלא לאחר שאבדו. וכמו שאמר ורשעים עוד אינם. ולאחר מפלתן מותר לומר שירה.

אך כל זה לא יעלה מזור לספק שלנו, למה אין אנו אומרים הלל גמור בשביעי של פסח למרות הניסים הגדולים כל כך.

וראיתי להרב כלי יקר עה"כ מי כמוך באלים וגו'. שהביא מהגמרא דגיטין (נ"ו ע"ב) שנכנס טיטוס להיכל וחירף וגידף ולא ענשו הקב"ה. דרשו פסוק זה לאמור מי כמוך באלמים ה'. ששומע עלבוננו ושותק כמו אלם. ותמה על דרש חז"ל מנין להם לדרוש כן. ועוד להוסיף אותיות. שבאלים הכוונה בחזקים, כמו אלי הארץ, וזה כבר לשון רבים. ואי אפשר

להוסיף עוד אות מ"ם ולדרוש באלמים. כיע"ש.

ולאחר המחי"ר לא דק שכן באלים צריך להיות כתוב אילים. היוד הראשונה שנמשכת אחר נקודת הצירי והיו"ד האחרונה. ואילו לפנינו כתוב חסר דחסר. וכמו שהעיר והיינו שאין שום אות יו"ד. ולכן קריאתו מי כמוך באלם ה'. וע"כ מצאו לדרוש מלשון זה מי כמוך באלים. מי כמוך באלמים.

אך גם הרב כלי יקר יצא לבאר דרשת חז"ל ולומר שעיקר שבחו של הקב"ה יוצא מבין האלמים. וכעין מה שנאמר השמים מספרים כבוד ק-ל ומעשה ידיו מגיד הרקיע. ובכ"ז אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם. והיינו כאלמים שמהם עיקר השבח. שאם ירצה אדם לספר שבחו של מקום קצרה לשונו מלומר כולו. ומי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהילתו. ודרשו ז"ל (מגילה י"ח מכות י' ע"א הוריות י"ג ע"ב) למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהילתו. יע"ש.

והנה איתא בבראשית רבה (פר' ה'-א') יקוו המים. אמר הקב"ה יקוו לי המים [לשון תקווה והמתנה] מה שאני עתיד לעשות בהם. משל למלך שבנה פלטרין והושיב בתוכה כמה אלמים. והיו משכימים ושולטים בשלומו של מלך ברמיזה ובאצבע ובמגולין. אמר המלך אילו היו פקחים על אחת כמה וכמה. הושיב בה המלך ביורין פקחין, עמדו והחזיקו בפלטין. אמרו אין פלטין זו של מלך אלא שלנו אמר המלך תחזור פלטין לקדמותה.

כך מתחילת ברייתו של עולם לא היה קילוסו של הקב"ה עולה אלא מן המים. שנאמר (תהילים צ"ג) מקולות מים רבים אדירים משברי ים. ומה היו אומרים, אדיר במרום ה'. אמר הקב"ה ומה אלו שאין להם פה ולא דיבור כך. כשאברא אדם על אחת כמה וכמה. עמד דור המבול ומרד בו. עמד דור הפלגה ומרד בו. אמר המלך יחזור הדבר לקדמותו. ע"כ.

ובזה אמרתי לבאר דברי הגמרא במגילה ובסנהדרין הנ"ל שביקשו מלאכי השרת לומר שירה. א"ל הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה. שכוונתו לומר שכיון שטובעים בים חזר הדבר לקדמותו שהמים אומרים שירה ורק הם יודעים לומר שירה כראוי. ולכן הניחו לים שיאמר שירה ומה אתם אומרים שירה. שכן הבטחתי להם יקוו המים. תקוה תהיה להם כשיראו מה שאעשה לרשעים על ידם. ומה אתם אומרים שירה.

וא"כ אם המלאכים אינם מספיקים לומר שירה, כש"כ וק"ו שאין אנחנו בני אדם יכולים לומר שירה. ומה שאמרו ישראל שירה, סתם שירה. אבל אינה הלל ושבח להקב"ה כ"כ כמו הלל שלם. שלהלל אותו יתברך בשלימות אין יכול אלא הים. ומכלל הדברים נתבונן במה שמותר לנו, גודל הנסים והנפלאות אשר אין רשות לאדם לשבח את הבורא עליהם כי תקצר לשונו. ונקווה להבטחת הנביא כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

דרוש י"ב לפסח בהגדה של פסח

מעשה ברבי אליעזר ברבי יהושע וכו'. ער שבאו תלמידיהם וכו'. הגיע זמן קריאת שמע של שחרית.

טענותיהם אמר השופט שיש הגיון בטענות של שני הצדדים. כי כל אחד יספור השנים כפי מה שרגיל על פי דתו. אך זאת יש לבחון שודאי הגוי מתנהג כגוי לכל דבריו. אבל היהודי אם מתנהג כיהודי בכל דבריו, אז גם השנים סופר כפי דתו. אבל אם אינו מתנהג כיהודי בכל דבריו אז ילכו אחר השנים של הגוי.

והנה במסכת ראש השנה תנן דארבעה ראשי שנים הם. בניסן ראש השנה למלכים. היינו מלכי ישראל. ובתשרי הוא ראש השנה למלכי העכו"ם. וכמו שאמרו שם (ג' ע"א) לא שנו [שניסן הוא ראש השנה למלכים אלא] למלכי ישראל אבל במלכי עכו"ם מתשרי. כיע"ש.

וכשתבוא הגאולה העתידית ישראל יאמרו שצריכים להגאל בניסן. כי ניסן הוא ראש השנה למלכי ישראל. וא"כ למלך המשיח צריך למנות מניסן. ואילו אוה"ע יאמרו שעדיין משועבדין ישראל להם. שכן למלכי אה"ע מונים מתשרי. ולכן בניסן עוד לא הגיע הזמן להיגאל. ומתוך כך יבואו לפני הקב"ה שידון ויכריע בדבר. והקב"ה יכריע כמו אותו שופט. שאם נהגו ישראל כיהודים לכל דבר. ושמעו לכל מצוותיו. אזי יגאלו

בראש השנה (י"א ע"ב) נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע. ר' יהושע אומר בניסן נברא העולם בניסן נגאלו בניסן עתידין להגאל. ור"א אומר בתשרי נברא העולם בניסן נגאלו ובתשרי עתידין להגאל. כיע"ש.

ולכאורה קשה שהניחוהו על הספק אם בניסן עתידין להגאל או אם בתשרי. ועוד וכי מה אכפת לו לר' אליעזר שיגאלו בניסן בגאולה העתידית. וזה ששה חודשים לפני תשרי. וטוב יותר שיגאלו מוקדם יותר.

וראיתי בספר גבורות ק-ל שהביא מדברי המלבי"ם בספר ארץ חמדה (פרשת בא) שאמרו חז"ל זכו נגאלים בניסן לא זכו נגאלים בתשרי. ומשל בזה ליהודי שנשכר אצל גוי למשך שנתיים. ולא קבעו תאריך מדוייק. ונודע שישראל מונים לשנות הלבנה, והגויים לשנות החמה. ויש ביניהם הפרש של אחד עשר יום. והנה בסוף שנתיים של ימות הלבנה בא היהודי לפני הגוי. ואמר לו תן שכרי ושלחני כי עבר הזמן של שנתיים. והגוי אומר שעוד לא עבר כי חסרים כ"ב יום על פי מנין החמה. ושכרתיך על פי חשבון זה. ובין כך ובין כך באו אל השופט. לאחר ששמע

בניסן. אבל אם לא נהגו כן אז תידחה גאולתם חלילה עד תשרי. וכמנין אומות העולם.

וא"ת מנין לנו כל זאת ושמא הקב"ה עושה להם לפני משוה"ד וגואלם בניסן. ויש לבאר על פי מה שביאר הר"ר נחום [הובא בספר גבורות ק-ל הנ"ל] עה"כ (מלאכי ג'-כ"ג) [והוא מהפטרת שבת הגדול] הנה אנוכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא. שהנה יום הגדול הוא עשירי בניסן. שהיה ביציאת מצרים שבת הגדול. הוי אומר שאליהו יבוא בחודש ניסן שיש בו יום גדול. אבל לאחר מכן כתוב והנורא, והוא עשירי בתשרי, שהוא יום הכיפורים. שהוא יום נורא בו יעמוד כל חי למשפט ולהכרעת דין לפני הקב"ה.

הוי אומר שהקב"ה עצמו תלה הגאולה במחלוקת ר"א ורבי יהושע. שיבוא אליהו בניסן, בחודש שיש בו יום גדול. וזה אם זכו. אבל אם לאו יבוא לפני יום הנורא. והיינו בתשרי שיש בו יוה"כ שהוא יום נורא. ודפח"ח.

ור' אליעזר ור' יהושע שנתעצמו בדבר הגאולה. ואמרו לפנות גם הם לבי"ד. שאם הם אינם יכולים להכריע בית דין יכריעו. ואפילו שהקב"ה לא הכריע. עכ"ז אם בי"ד יכריע הקב"ה יקבל שכשם שפסקו בבי"ד של מטה כך יפסוק בבי"ד של מעלה.

והנה הגמרא בסנהדרין (ל"ב ע"ב) אומרת צדק צדק תרדוף לך אצל בי"ד יפה. אחר רבי אליעזר ללוד. שהוא

בי"ד יפה ומומחה. אבל א"א ללכת לשם, שכן ר"א בעל המעשה הוא, ואיך תצא הצדק לאור. אחר ר' יהושע לפקיעין. וא"א ללכת לשם מן הטעם המבואר שהוא בעל המעשה. אבל אחר ר' עקיבא לבני ברק זה אפשר.

וע"כ באו כולם והיו מסובים בבני ברק. מקומו של רבי עקיבא. וחמישה חכמים היו. ר"א ורבי יהושע הם הטוענים. ורבי עקיבא אב"ד. ורבי אלעזר בן עזריה ורבי טרפון דיינים.

וע"כ היו מסובים בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. והכוונה בזה שר"א ור"י היו טוענים. והדיינים היו נושאים ונותנים, ומדברים ביציאת מצרים. כל אותו הלילה, כלומר אם תהיה הגאולה עתידה כמו באותו הלילה בניסן, או שמא לא תהיה בניסן כי אם בתשרי. עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע. ולפלא שצריך להזכיר לגדולי ישראל דבר זה. אלא שכוונתם לומר, רבותינו למה תתווכחו על הדבר הזה, ואין בו הכרע. ואפילו הקב"ה סתם את הדבר והניחו כספק. אלא שאין הדבר תלוי כי אם בק"ש. שנאמר בו ואהבת. ונאמר בו על לבבך. ונאמר בו ושיננתם לבניך. ונאמר בו ודיברת בם. ונאמר בו והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי. והיינו אם זכו ועשו כל זאת, בזה תלוי הדבר.

ולא בכל ק"ש. כי ק"ש של שחרית קל לעמוד בו יחסית, שכבר האדם עומד על רגליו, ושב מעבודתו, ופנוי מעסקיו, וזמנו אורך מתחילת הלילה עד לעלות השחר. ואין כ"כ הזכות תלוי בו.

אבל בק"ש של שחרית צריך אדם להתגבר כאריה לעמוד על רגליו בהשכמה כנגד הטבע. בזה יבחן אם יש בהם זכות, ואוהבים את ה' יתברך ורצונם לקיים כל מצותיו. או שמא כל מעשיהם אינם אלא מצות אנשים מלומדה, ואין בזה כל ערך, והם ממעכבי הגאולה.

ונמצא כפי זה שאע"פ שמצוה לספר ביציאת מצרים כל הלילה עכ"ז זה לא בא על חשבון ק"ש של שחרית, שצריך לקרותו בזמנו. שבזכות ק"ש וקבלת אהבת ה' ועול מצוות, ניגאל בניסן. ולא נצטרך להמתין עד תשרי. ותתקיים ההלכה כר' יהושע בניסן נגאלו בניסן עתידים להגאל. בב"א.

דרוש י"ג לפסח

בהגדה של פסח

מעשה בר' אליעזר וכו'. מסובים בבני ברק וכו'. כל אותו הלילה.

יש להבין שכבר אמר בעל ההגדה שמצוה עלינו לספר ביציאת מצרים ואפילו כולנו חכמים. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. וא"כ מה צורך להביא מעשה בחכמים אלו שהיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. והלא בודאי שחכמים אלו מן המשובחים הם. ויהיו מרבים לספר ביציאת מצרים כמה שיותר. ומה מוסיף לנו בעל ההגדה.

תשכח מפי זרעו. אלא מה אני מקיים ושוטטו לבקש דבר ה' ולא ימצאו. אלא שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד. ע"כ.

וביאור הדברים שהמשנה היא תורה שבע"פ. והיינו צריכים לשאוב את ההלכה הפסוקה ממנה. אכן ברבות הימים ותלאות עם ישראל אין לנו ידיעה ברורה מה היא ההלכה הברורה הנובעת ממנה. וע"כ נאלצים אנו לפסוק ההלכה על פי כללים הגיוניים. וכגון הלכה כרב באיסורי. וכשמואל בדיני. משום שרוב היה עוסק בדיני איסור והיתר. ולכן סברא הוא שדייק בהם היטב ובקי בהם. אבל לא דייק כ"כ בדיני ממונות, משום שלא עסק בהם. ושמואל הוא להפך, שרוב עיסוקו בדיני ממונות, וסברא הוא שדקדק בהם. וכן בכל ההלכות נפסק הדין על פי יתרון החכם על פני חבירו. ואפילו פסקי השו"ע שקיבלנו עלינו הוראות מר"ן ז"ל. לא משום שהם

ונראה לבאר בהקדים דברי הגמרא בשבת (קל"ח ע"ב) ת"ר כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל. שנאמר (עמוס ח') הנה ימים באים נאום ה' א-לוקים והשלחתי רעב בארץ. לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה'. וכתוב (שם) ונעו מים עד ים ומצפון ועד המזרח ישוטטו לבקש דבר ה' ולא ימצאו. ומסיקה הגמרא תניא רשב"י אומר ח"ו שתשתכח תורה מישראל. שנאמר (דברים ל"א) כי לא

אמת גמורה ומוחלטת אלא שהכריע בין הפוסקים. שעשה כעין בי"ד בין הראשונים הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והכריע על פי הרוב. אבל לא שיודעין את ההלכה הברורה.

והנה בעל ההגדה הביא מהספרי עה"כ והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. והגדת לבנך יכול מראש חודש, ת"ל ביום ההוא. אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, ת"ל בעבור זה. לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. ע"כ. ומבואר שבזמן סיפור יציאת מצרים צריך להיות הפסח מונח לפניו. וברגע שאכלו הפסח פגה החובה של סיפור יציאת מצרים.

והנה באשר לזמן אכילת קרבן פסח נחלקו ר' אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא (ברכות ט'). שרבי אלעזר בן עזריה מביא ראייה מהכתוב (שמות י"ב) ואכלו את הבשר בלילה הזה. ונאמר ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה [במכת בכורות]. מה מכת בכורות בלילה הזה עד חצות גם אכילת הפסח בלילה הזה עד חצות.

ור"ע אומר ואכלתם אותו בחיפזון, עד שעת חיפזון. ע"כ. ופירש"י עד שעה שנחפזו לצאת ממצרים. והיינו עלות השחר. שעד הבוקר נאסר עליהם לצאת מבתיהם. שנאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר. ע"כ. ונמצאת מחלוקת עד מתי מותר לאכול קרבן פסח. אם עד חצות כראב"ע או עד עלות השחר כר"ע.

ובזה יכולנו להכריע על פי הכלל שהלכה כרבי עקיבא מחבירו. ולקבוע הלכה

כמותו. אך מה נעשה שיש שתי משניות סותרות זו את זו. כי בזבחים (פ"ה) שנינו הפסח אינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל אלא עד חצות. ע"כ. וא"כ הלכה כראב"ע. ואילו במגילה (כ' ע"ב) שנינו כל דבר שמצוותו בלילה כשר כל הלילה. ע"כ. וא"כ קרבן פסח שמצוותו בלילה כשר כל הלילה. והלכה כר"ע. ואין לנו כח להכריע בין המשניות. וכיון שבשעת ההגדה צריך שיהיה הפסח לפניו. וכדכתיב בעבור זה. לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. א"כ סוף זמן סיפור יציאת מצרים הוא עד חצות לראב"ע. ועד הבוקר לר"ע. וכיצד נעשה אנחנו כעת שאין משנה ברורה והלכה ברורה במקום אחד.

ע"כ מביא בעל ההגדה המעשה בראב"ע ורבי עקיבא שהיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. שמספק עשו לחומרא. הפסח אכלוהו בחצות כראב"ע לחומרא. אבל סיפור יציאת מצרים כל אותו הלילה כרבי עקיבא ולחומרא.

וזה ספיקו של מרן בשו"ע שבסימן תע"ז (סע' א') פסק שישתדל לאכול האפיקומן לפני חצות. כיע"ש. ובסימן תפ"א (סע' ב') פסק שחייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים וכו' עד שתחטפנו שינה. כיע"ש.

ואם קשה עליך שכיון שאכל האפיקומן או קרבן פסח בימי בהמ"ק מהרה יבנה אכ"ר. שוב אין מצה ומרור מונחים לפניך. י"ל שמשעה שמצה ומרור ראויים להיות מונחים לפניך. ואע"פ שאכלו עדיין זמן סיפור יציאת מצרים היא. עד שתחטפנו שינה. ואם לאו כל הלילה. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

דרוש י"ד לפסח בהגדה של פסח

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות וכו'.

אביו. ואביו עונה שעדיין יביאו שולחן לעשות הטיבול השני. והבן ישאל למה אנו מטבילין שתי פעמים. ע"כ.

ובזה מסולקת השאלה מנין ידע ילד זה שמטבילין שתי פעמים. שעדיין לא הגענו לטיבול שני. אלא שלשאלתו למה עוקרים השולחן אביו משיבו שעוד יחזירו השולחן לעשות טיבול שני. וכנ"ל.

אכן לפי זה היה צריך להתחיל הבן בשאלה זו של אין אנו מטבילין. ועוד שהיה צריך להתחיל לשאול מיד. ולמה ממתין עד מזיגת כוס שני.

ויש לבאר ע"פ דברי התפארת ישראל שמדייק מהמשנה וז"ל: מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל וכו'. שר"ל שאע"פ שהיה יכול לשאול זה מכבר כשאכלו ירק בתחילה, מ"מ הואיל וחכם הוא ממתין בשאלתו. שאולי יפרשו לו השינוי או אולי יראה עוד שינויים וישאל על כולם בבת אחת. ועכשיו שרואה שמזגו כוס שני ולא פרשו לו כלום, אז שואל על הכל מה נשתנה. וא"ת מנ"ל שהוא חכם. וי"ל מסידור השאלות בהשכל. שמתחילה שואל על המצה ועל המרור. (ובזמן המקדש יבב"א על כולו צלי). וזה לפי הסדר שהביאום לפניו וכסדר אכילתן אח"כ. ורק אח"כ

תנן בפסחים (פ"י משנה ג') הביאו לפניו מטבל בחזרת עד שמגיע לפרפרת הפת. הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת ושני תבשילין אע"פ שאין חרוסת מצוה. ר"א ברבי צדוק אומר חרוסת מצוה. ובמקדש היו מביאים לפניו גופו של פסח. ועוד שם (משנה ד') מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו. ואם אין דעת בבן אביו מלמדו מה נשתנה הלילה הזה וכו'. אין אנו מטבילים אפילו פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים וכו'. הלילה הזה כולנו מסובין. ע"כ.

והיינו שלאחר כוס ראשון מביאין לפניו כל הנ"ל. והוא אוכל מהחזרת או כל ירק אחר. ולשון עד שמגיע לפרפרת הפת יש גורסין לפרפר את הפת. דהיינו לעשותו פיורורין. והיינו מה שנוהגים לחתוך המצה לשתיים. שכן דרך עני בפרוסה. ויש גורסין כפי אשר לפנינו לפרפרת הפת והיינו המרור. שהוא בא ללפת את הפת. ור"ל שמגיע לפת שהיא המצה. שכן הוא הלשון שבא ללוות את הפת. דממילא צריך לפת תחילה.

ובתבו התוס' (ק"ד ע"א ד"ה הביאו לפניו וכו') שלשון המשנה "הביאו" לפניו הוא לפי שעקרו השולחן לפני מי שאומר ההגדה ועושה הסדר. ועקירת השולחן היא כדי שישאל הבן את

שואל על הטפלים כמו טיבול והסיבה. ע"כ.

אלא שעדיין לא מצאנו מזור בדברי הרב תפארת ישראל. שהרי אם בכן חכם עסקינן א"כ מה מקום לעיקר שאלתו. כלום אינו יודע מה נשתנה הלילה הזה. וענין מצה ומרור. וראיתי בפני משה על ההגש"פ שהקשה עוד על משנתנו. דמהו וכאן הבן שואל. שמשמע שכאן יש שייכות לשאלתו.

ותירין על פי מה שאמרו בפסחים (קט"ז ע"ב) טעם לאכילת מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים. ונאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וכו'. ע"כ. וברא"ש (שם) כמו שאמר בעל ההגדה מצה זו שאנו אוכלים על שום מה. על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וכו'. יע"ש.

וכתב המהרש"א שלפי זה היה ראוי להיות אכילת מצה אחר חצות לילה. שאז יצאו ממצרים ונתקיים ויאפו את הבצק וכו'. יע"ש. אכן בהגר"א כתב על הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. שבאמת אכלו אבותינו לחם כזה במצרים. וכמו שכתבו הראשונים שדרכם של מצריים להאכילם לחם כזה לעבדים. ומה שצוה לעשות חג המצות ונקרא ע"ש הלחם הזה אינו על אכילתם במצרים. רק על יציאתם לחירות וכו'. ע"כ.

וא"כ מצינו לפי זה ב' טעמים לאכילת מצה. אחד זכר לעבדות והשני לזכר שיצאו לחירות. ונפקא מינה ביניהם

הוא שלזכר מה שיצאו לחירות ראוי להיות אכילת מצה לאחר חצות לילה. שאז יצאו ממצרים. וכמש"כ מהרש"א. ואם לזכר העבדות יש להקדים אכילת מצה לארבע כוסות. שכן העבדות היא לפני הגאולה. וארבע כוסות ע"ש ארבע לשונות של גאולה והוצאתי וגאלתי ולקחתי והצלתי והם זכר לחירות. וכמו שפירש"י (צ"ט).

וע"ז באה השאלה וכאן הבן שואל. שאם המצה היא זכר למה שיצאו לחירות, א"כ צריך לאכול אותה לאחר חצות. שאז יצאו. ואם היא זכר לעבדות א"כ למה מוזגין עוד כוס. שהכוס הראשון הוא לקידוש כמו כל יו"ט. אבל השני הוא בודאי לגאולה. ואם המצה זכר לעבדות א"כ יאכלו מצה עכשיו זכר לעבדות. ורק אחר כך ישתו היין זכר לחירות. ע"ש.

ועל דרך זה יש לפרש ג"כ במרור. דפשיטא שע"ש העבדות הוא. וא"כ למה אין אנו אוכלים אותו כעת לפני שתיית הכוסות שהם זכר לחירות וגאולה.

אלא שיש לדייק מה ששואל הבן הלילה הזה כולנו מסובין. דפשיטא שסדר ההגדה קדם לראבי"ה וכבר היה בזמנו. והראבי"ה ס"ל שבזה"ז אין דין הסיבה. הואיל וכל ישיבתנו שלא בהסיבה. וכמבואר בב"י (או"ח סי' תע"ב). שגם בזמנם למרות שרובן בהסיבה יש ואינן מסובין. ומור"ם ז"ל הביא דברי הראבי"ה להלכה בסי' תע"ב (סע"ד) וז"ל אך לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראבי"ה דס"ל דבזה"ז אין להסב. ע"כ. יע"ש.

זאת ועוד שאשה אינה צריכה הסיבה אא"כ היא חשובה. וכמו שפסק בשו"ע (או"ח סי' תע"ב סע' ד'). ואם כי בזה"ז אנו מצריכין הסיבה גם לנשים על פי דברי מור"ם ז"ל שם בשם המרדכי שכל הנשים שלנו מקרי חשובות. יע"ש. (וע"ע הגר"א ס"ק נו"ן). מ"מ עדיין י"ל בתלמיד בפני רבו שא"צ הסיבה אא"כ נתן לו רבו רשות להסב. וכמש"פ מר"ן (שם סע"ה). וא"כ מהו ששואל הבן כולנו מסובין. הרי לפי המבואר אין כולנו מסובין שתלוי הדבר וכפי שנתבאר.

ואני אמרתי בחופזי שיש לתלות במחלוקת המפרשים. שכן החת"ס כתב ע"ד בעל ההגדה מעשה בר' אליעזר וכו'. שהיו מסובין בבני ברק. ע"כ. ולכאורה מה אכפת לנו אם בבני ברק או במקום אחר. ותירץ שיש מבין הרבנים המוזכרים כאלו שהיו רבותיו של רבי עקיבא. וכגון רבי טרפון שעכ"פ היה רבי עקיבא תלמיד חבר לר"ט. ולפי זה תלמיד בפני רבו לא יסב אא"כ נתן לו רבו רשות. והנה אמרו בסנהדרין (ל"ב ע"ב) תנו רבנן צדק צדק תרדוף. הלך אחר בית דין יפה וכו'. אחר ר"ע לבני ברק. יע"ש. ושמע מינה דרבי עקיבא מרא דאתרא הוא. וא"כ במקומו אינו צריך רשות. וע"כ משמיענו בעל ההגדה שבבני ברק היו. ומשום זה היו מסובין. ואפילו רבי עקיבא. שכיון שאתריה הוא לא צריך רשות. ע"כ.

ומובן א"כ שבמקום אחר צריך רשות. ואין לרב לתת לו רשות להסב. שאל"כ מה אכפת לנו שבבני ברק היו.

נאמר שהיו במקום אחר ונתן לו רבו רשות. אלא ודאי שאין לרב לתת לתלמידו רשות להסב בפניו. ובאמת שסברא זו מובאת בשע"ת ובבאר היטב (אות ה') בשם תשובת פנים מאירות (סי' צ"ג) שברבו מובהק פטור התלמיד מהסיבה. יע"ש. ומשמע שלא יתן לו רשות ג"כ.

ועיין בט"ז (ס"ק ד') הוכיח על פי דרכו מהא דפסחים (ק"ח) שמתן רשות לתלמיד להסב אינו חובה. אבל עכ"פ רשות הוא על הרב לתת לו להסב. כיע"ש. משמע א"כ שיכול הרב ליתן לתלמידו רשות להסב. וכ"פ מר"ן שם (תע"ב סע"ה) שכתב תלמיד לפני רבו אינו צריך הסיבה אפילו אינו רבו מובהק אלא אם כן יתן לו רשות. ע"כ. משמע שאם יתן לו רשות ודאי מהני.

והנה ההגדה ודאי מדברת גם על רבנן ותלמידיהון. ואיך שם בעל ההגדה בפי הבן לשאול הלילה הזה כולנו מסובין. והרי ס"ל להרב פנים מאירות שברבו מובהק פטור התלמיד מהסיבה וכשנ"ל. אלא ודאי דס"ל לבעל ההגדה שצריך הרב, ואפילו רבו מובהק, לתת רשות לתלמיד ליסב. וע"כ שפיר אמר כולנו מסובין.

אבל באמת אנו מזכירים לו אח"כ מעשה דרבי אליעזר ורבי עקיבא להורות לו שגם לאידך גיסא יש פנים בדין. שממעשה זה משמע שלא יתן הרב רשות לתלמידו להסב. וכשנ"ל בשם החת"ס. ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע.

דרוש ט"ו לפסח ביאורים בהגדה של פסח

בטעם השם הגדה

ראיתי לאחד המפרשים בפרשת כי תבוא שביאר הכתוב הגדתי היום וכו'. ופירש"י שאיני כפוי טובה. יע"ש. ותמהו רבים ע"ז. אכן הפירוש הוא שלשון הגדה שייך על דבר שנעשה בלי כל צורך לומר שיעשה. וע"ד ומעשי ידיו מגיד הרקיע. וכתוב בתריה, אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם. וממילא אין צורך להגיד. וא"כ למה צוותה תורה בכ"ז להגיד, והרי אין צורך בכך. אלא ודאי מגיד בפה, להודיע שאיני כפוי טובה. ומודה על כל הטוב.

וכפי זה יש לבאר שם הגדה. שאע"פ שאין צריך לומר, שהרי הניסים והנפלאות נעשו בלי אומר ודברים, מ"מ איננו כפויי טובה. ואע"פ שאין צריך להגיד מ"מ מצד הכרת הטוב יש להגיד. וזו כוונת התורה שצוותה עלינו והגדת לבנך וכו'. שבהגדה זו נאמר ונודיע שאיננו כפויי טובה.

ובאופן אחר ע"פ מה שפירש הרא"ם בפרשת ויחי (בראשית מ"ח א') עה"כ ויאמר ליוסף הנה אביך חולה. ויגד ליעקב ויאמר וכו'. ופירש הרא"ם שעל כל דבר חידוש שייך לומר לשון הגדה. דכיון שלא היה רגיל יוסף לילך אצל אביו כשהיה במצרים. וכמו שכתבו בזה המפרשים כמה טעמים והעיקרי שבהם שחשש יוסף

שישאלו אביו על סיפור המכירה. ולא רצה לבייש את אחיו לפני יעקב. ועל כן היה נמנע מלילך אצלו. ולכן עתה שבא אליו הוא חידוש ולכן נופל בו לשון הגדה. יע"ש.

וכמו כן כאן בסיפור יציאת מצרים. אע"פ שכ"ז היה מלפני שנים רבות, הרי אמרו חז"ל שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. ואם כן בכל שנה ושנה דבר זה הוא חדש אצלו. ולכן שייך בו שפיר לשון הגדה.

ועוד אפשר לבאר ע"פ הכתוב או הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי וכו'. שזה דבר שלא היה לפני כן ולא יהיה אחרי כן. וא"כ הוא בעצמו חידוש שאין כמוהו בעולם. ולכן כיון שבלילה זה מספרים ביציאת מצרים, שהוא דבר מחדש, לכן שייך לשון הגדה המורה על החידוש.

ובא"א אפשר לבאר ע"פ הכתוב בבראשית (מ"א כ"ה) את אשר האלקים עושה הגיד לפרעה. ואח"כ כתיב (מ"א כ"ח) אשר האלקים עושה הראה את פרעה. ופירש"י שעל הקרוב לבוא הוציא בלשון הגיד. ועל הרחוק לשון מראה. יע"ש. והנה דברי רש"י לא באו אלא לבאר במקומו שינוי הלשון. מ"מ אפשר

לדרוש לכאן שמילת הגדה היא על הדבר הקרוב. והואיל וחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצריים. הרי

שצריך לראות את הדבר כקרוב אליו בזמן ולקרבו אל נפשו. וע"כ נופל עליו שפיר לשון הגדה.

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.

הנה נודע שיש מנהגים שונים ונוסחאות שונות בפתחה זו. וכמו כן ידועה קושיית העולם היכן אכלו אבותינו מצה במצריים. וי"ל בפשיטות שעם קרבן פסח שעשו במצריים אכלו מצה ומרור. וכדכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו. והיינו מצת מצווה. ולפי זה שפיר אמרין הא לחמא, דהיינו מצה זו ממש. שכשם שאכלו אבותינו במצריים מצת מצווה, כן אנו עכשיו אוכלים מצת מצווה.

ונלענ"ד לבאר עוד דלשון עניא הוא בלשון עברי עניה. שכל תיבה בלה"ק שמסתיימת בה"א סיומה בארמית הוא באות אל"ף. ולשון עניה הוא לשון שירה. כמו ותען להם מרים (שמות ט"ו כ"א). משה ובנ"י לך ענו שירה. ובעוד דוכתי. והואיל ואבותינו אכלו מצות ערב יציאתם מעבדות לחירות, פשיטא שאכלוהו בשמחה ובשירה ובשבח לקל עליון גואלם. וע"כ קורא לו לחמא עניא, לשון שירה.

ואפשר שזו כוונת חז"ל בפסחים באומרם לחם עוני, לחם שעונים עליו דברים הרבה. כיע"ש. דהיינו ששרים עליו דברים הרבה על גאולתנו ופדות נפשנו.

והנה מלשון ההגדה מוכח שמצה קרויה לחם עוני. וקשה שכן אברהם אבינו עליו השלום ציווה לשרה לאפות עוגות. וכדכתיב בקרא (בראשית י"ח ו') לושי ועשי עוגות. ולמדו מכאן שפסח היה. שכן שם עוגות חל על מצות. וכדכתיב (שמות י"ב

ל"ט) עוגות מצות כי לא חמץ וגו'. אמנם קשה וכי דרך להביא לפני האורחים מצות. והלא לחם עוני נקרא. ואצל האורחים יש להביא לחם ממש אשר לבב אנוש יסעד.

וי"ל שהמלאכים נחפזו לדרכם. וכיוון ששרה פירסה גדה ונטמאה העיסה. וא"א ע"ה אוכל חולין בטהרה היה. ואינו מאכיל לאורחיו ממה שאינו אוכל. ולכן לא היה יכול להביא לפניהם לחם מעיסה זאת. ולעשות עיסה אחרת יש להמתין עד שתחמיץ. ולכן ציוה אותה לעשות עוגות מצות. שאינו צריך להמתין לחימוצן.

ובאופן אחר נראה לבאר ע"פ פשוטו של מקרא (שמות הנ"ל) ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צידה לא עשו להם. ע"כ. דתחילה מבאר למה נאפו מצות, משום חפזון היציאה. אבל לא בשל כך הוא לחם עוני. אלא משום סיומא דקרא וצידה לא עשו להם. דצידה היינו בשר. וכדמוכח ממה שאמר יצחק לעשו (בראשית כ"ז ג') וצודה לי ציד. קרי ציד, וכתוב צידה בתוספת ה"א. לרמוז על השחיטה וכמו שפירשו במקומו יע"ש. ואע"פ שאין זו דרך כל אדם להגיש מצה לאכילה, בכ"ז כיון שיש עמו בשר, אפילו מגישו לאורחים ניחא. כ"ז כשאינו לבדו כי אם עם בשר ושאר מטעמים. וכמו שעשה א"א למלאכים. ובאופן כזה לא נקראת מצה לחם עוני.

והואיל ומצת מצווה בליל פסח נאכלת לבדה, הרי זה כעני שאין לו בשר

הא לחמא עניא וגו'. חר גדיא וגו'.

הקשה החת"ס בנוסח ההגדה, שכולה בלשון עברית חוץ מהא לחמא עניא. וחוץ מהפיוט חד גדיא. ומה נשתנו שני קטעים אלו להיות נאמרים בלשון ארמית. ותירץ שכל סדר ההגדה היה מתוקן גם בזמן הבית. כשישראל יושבים על אדמתם. אבל קטע של הא לחמא עניא נתקן לאחר החורבן. לומר הא לחמא עניא, זה הלחם עוני ממש שאכלו אבותינו במצרים בשפלותם ובגלותם, וגם אנו בגלותינו אוכלים אותו לחם עוני ממש.

ומכאן ראינו לנוסח הא לחמא עניא. ואין אומרים כהא לחמא עניא, שמשמע שדומה ללחם עוני שאכלו במצרים, אבל אינו אותו לחם. שכן הם היו עבדים. ואנו בני חורין ויושבים על אדמתנו. ויתכן שתקנו לומר כהא לחמא עניא בגלות בבל, וכשחזרו לאחר שבעים שנה לארצם כבר הושרש נוסח זה. אלא שאין לומר הא לחמא עניא, לחם עוני ממש, שכבר חזרו ולבטלו אי אפשר שכבר הורגלו לכך. אך עכשיו ששוב גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו. ורוב ישראל יושב בנכר בחו"ל, הרי זה לחם עוני ממש. והיינו הא לחמא עניא. ונתקן בלשון ארמי בהיות זה הלשון המדובר בפי המון העם.

ונוסח חד גדיא גם הוא נתקן בגלות בלשון ארמית. שגם הוא רומז לגלות. כי חד גדיא שתי פעמים הוא רמז לקרבן פסח ולקרבן חגיגה. שהיו אוכלים אותו תחילה כדי שתהיה אכילת הפסח על

ללפת בו את הפת. ומשום כך קורא לו לחם עוני.

השבע. ונקנים בשני זהובים והיינו בשתי כסף. וכמו שאמרו בחגיגה (ו' ע"א) בית הלל אומרים החגיגה שתי כסף.

ומה שיסד הפייטן ואתא שונרא ואכל לגדיא. כוונתו למה שאמרו בברכות (נ"ו ע"ב) הרואה חתול בחלומו. במקום שקוראים לחתול שונרא נעשה לו שירה נאה. ע"כ. ופירש החת"ס לא רק שירה נאה שהוא ההלל של פסח. אלא גם שורה נאה. והיינו בני החבורה הנמנים על הפסח ואוכלים אותו בבית אחד.

וכך בזמן שבית המקדש קיים אתא שונרא, היינו שורה נאה של בני החבורה. ואוכלים לגדיא, היינו קרבן פסח. ואומרים אח"כ שירה נאה, הלל גמור של ליל פסח.

אך בא הכלב ונשך לשונרא. וקשה למה נשך ולא אכל, רק נשך וחסר ממנו דבר מה. הרי הכלב היה ראוי לאכול את החתול.

וביאר החת"ס ע"ד הגמרא דברכות (ג' ע"א) ששלוש משמרות הוי לילה משמרה ראשונה חמור נוער. משמרה שנייה כלבים צועקים. ושלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה. כיע"ש.

ומשמרה זו של כלבים צועקים מחציתה לפני חצות. ומחציתה לאחר חצות לילה. והמחצית הראשונה נקראת ליל. והשניה לילה. והנה ביציאת מצרים נעשתה הגאולה בחצות הלילה. והיינו סמוך לחלק הראשון. ובה לא יחרץ כלב לשונו. שלא היתה לקליפת כלב כח לעצור

בעד ישראל. וזאת נקראת ליל. אבל המחצית השניה נשכה בה קליפת כלב. ויש להם שליטה לעת עתה עד שיבוא זמן הגאולה האחרונה.

ובזה יובן מה שאה"כ ליל שימורים הוא לה' (שמות י"ב מ"ב). היינו מחצית

הראשון של הלילה שמר הקב"ה על ישראל מקליפת כלב. אבל מחצית שנייה שימורים הוא לזמן אחר שאז יהיה לכל בני ישראל לדורותם. והיינו הגאולה האחרונה. שבה לא תהיה לשום קליפה שליטה כלל.

כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח.

דישראל, ובני חורין לבנות בית המקדש על מכונן.

אמנם לעת עתה ראיתי נוסח שכתוב בו השתא הכא עבדי לשנה הבאה בני חורין. ולא כתוב לשנה הבאה "בארעא דישראל" בני חורין. וראיתי בספר גבורות קל שפירש בשם הראב"ד המשנה בעדויות (פ"ב) האב זוכה לבן בנו וכו'. בשנים ובמספר דורות. ששני קיצין הם. האחד שניתן קץ לגלות ולשעבוד, והוא מספר שנים. אבל לקבלת הטובות ויעודי הנחמות במספר דורות תלוי. ויציאת מצרים בשנים תלוי. אבל כניסתם לארץ בדורות תלוי. עד שיהיה הדור זכאי כדורו של יהושע. וכן הוא לעת"ל שיגאלם המשיח, אבל לא יכנס עמהם מיד לארץ. אלא יקחם למדבר העמים (וראה יחזקאל כ'). את"ד.

וע"כ אנו מסופקים אם השנה עבדי, ולשנה הבאה נפרוק מעלינו שעבוד האומות והגלות. ודבר זה תלוי בשנים וכנ"ל. או שמא זכאים אנחנו ולשנה הבאה יכנס הקב"ה עמנו לא"י. וע"כ השתא עבדי ושמא לשנה הבאה רק בני חורין. או שמא בעז"ה לשנה הבאה בארעא דישראל.

כבר דשו המפרשים בנוסח זה מהו הלשון כל דכפין ייתי וכו'. כל דצריך וכו'.¹ ונלע"ד שאע"ג שאמרו חז"ל שעני נוטל מן התמחור, הנה יתכן שאין בזה כדי שביעה. וקיי"ל בקרבן פסח דנאכל על השבע. וזה אינו יכול לשבוע במה שבידו. וע"כ ההזמנה ייתי ויכול, היינו לשובע. ואח"כ ייתי ויפסח, שיאכל קרבן פסח כהלכתו על השבע.

ובא"א י"ל ע"פ מה שכתוב במשלי (כ"ה) הוקר רגלך מבית רעך פן ישבעך וישנאך. ע"כ. שאין ראוי לאדם להיות לטורח ולמשא על חבירו. ובפרט בשעת אכילה דידיה. וע"כ צריך הזמנה לבל יחשוש לבוא אל בית חבירו ובפרט בשעת הסעודה.

והנה יש לשאול דבשלמא ייתי ויכול, שבכל מקום יש מזון. אבל ייתי ויפסח מהו. והרי אין לנו קרבן פסח בזה"ז בעוה"ר. וי"ל שע"כ מסיים השתא הכא, בגלות. ואין מקריבים קרבנות בחו"ל. וא"ת והרי א"י וביהמ"ק בחורבנן בכל מקרה. וגם אם היינו יושבים בה אין לנו מקום להקריב קרבן פסח. ע"ז משיב השתא עבדי, ואין לנו רשות לבנות ארצנו ומקדשנו. אבל לשנה הבאה בארעא

1 הערת המגיה: עיין ביד יוסף חלק א' דרוש א' לשבת הגדול מה שכתב לבאר כפל הלשון. יע"ש.

ובא"א אפשר לפרש לנוסח המקיים התיבות לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין. די"ל שאפשר להיות בארעא דישראל אך תחת שליטת האומות. וא"כ לדעת הרמב"ן דס"ל שיש מצוה

עבדים היינו לפרעה במצרים וכו'.

והנה נודעת המחלוקת מהו גנאי טפי. דהואיל וצריך להתחיל בגנאי איכא למ"ד דמתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו וכו' משם צריך להתחיל דהוי גנאי טפי. ואיכא למ"ד דעבדים היינו וכו' משם צריך להתחיל דהוי גנאי טפי. ובעל ההגדה שסידר עבדים היינו תחילה, הכריע בזה וס"ל דזה הוי גנאי טפי.

אמנם נלע"ד לבאר המחלוקת דמתחילה עובדי ע"ז וכו' הוי גנאי טפי, דעבדי מרצון. אבל עבדים היינו אע"ג

בישוב א"י, עיקר המצוה שנהיה בה תחת שלטון עצמנו. ולא תחת שליטת יד האומות. וע"ז רמז בעל ההגדה שאין די להיות בא"י. אלא העיקר הוא להיות בה בני חורין ותחת שלטון עצמנו.

שעבדו ע"ז, דהא פרעה גופיה עשה עצמו ע"ז. וכן אמרו חז"ל במסכת שבת הללו עובדי ע"ז אף הללו כן יע"ש. מ"מ לא עבדו אלא מאונס.

ולאידך מאן דאמר תינח מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו, שהרי עדיין לא נתגלה ה' יתברך לאב האיתן הוא אברהם אבינו. אבל לאחר שנתגלה הקב"ה אל האבות והשבטים, היה להם למסור נפשם גם במקום אונס. וע"כ הוי גנאי טפי.

ואילו לא הוציאנו הקב"ה וכו' עדיין אנחנו וכו'.

שכתב שאילו היו גורמים עוונותינו ולא היינו יוצאים ממצריים וכו'. כיע"ש. עכ"ז קשה וצריך ביאור.

קשה לכאורה שכיוון שהגזירה היתה של ארבע מאות שנה ואחרי כן יצאו וגו'. א"כ מה שייך לומר אילו לא הוציא הקב"ה וכו'. והגם שראיתי באבודרהם

מעשה ברבי אליעזר וכו'. שהיו מסובים בבני ברק וכו'.

רע. הלכו ואמרו לרבי יוחנן בן זכאי ריח פיו של ר"א קשה לו. א"ל כשם שהבאיש ריח פיך על התורה כך יהיה ריח תלמודך הולך מסוף העולם ועד סופו. לאחר ימים עלה אביו לנדתו מנכסיו ומצאו יושב ודורש וגדולי מדינתו יושבים לפניו. בן ציצית הכסת, ונקדימון בן גוריון, ובן כלבא שבוע. ומצאו יושב ודורש הפסוק הזה חרב פתחו רשעים וגו', זה אמרפל וחביריו.

יש להתבונן שכל החכמים שהיו מסובים על שולחנו של ר"ע בבני ברק, עשירים היו. שכן ר' אליעזר היינו אליעזר בן הורקנוס. ואמרו בבראשית רבה (פרשה מ"ב א') מעשה בר"א בן הורקנוס שהיו אחיו חורשים במישור והוא חורש בהר. ונפלה פרתו ונשברה. אמר לטובתי נשברה פרתי. ברח והלך לו אצל רבן יוחנן בן זכאי והיה אוכל קוזזות אדמה עד שעשה פיו ריח

להפיל עני ואביון, זה לוט. לטבוח ישרי דרך, זה אברהם. חרבם תבא בלבם, ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם. א"ל אביו בני לא עליתי לכאן אלא לנדותך מנכסי, עכשיו הרי כל נכסי נתונים לך מתנה. אמר הרי הם עלי חרם ואיני אלא שוה בהם כאחי וכו'. יע"ש. הרי שעשיר היה.

רבי אלעזר בן עזריה אמרין עליה בשבת (נ"ד ע"ב) **תריסר** אלפי עגלי הוה מעשר רבי אלעזר בן עזריה מעדריה כל שתא ושתא. ובביצה (כ"ג ע"א) אמר רב, ואמרי לה אמר רב יהודה אמר רב, **תליסר** אלפי עגלי הוה מעשר רבי אלעזר בן עזריה מעדריה כל שתא ושתא. ע"ש. צא וחשב בהמותיו ותמצא שעשיר מופלג היה. וכן אמרו בברכות (כ"ח ע"ב). יע"ש.

ורבי טרפון אמרו עליו בשבת (כ"ה ע"ב) תנו רבנן איזה עשיר, כל שיש לו נחת רוח בעשרו. דברי רבי מאיר. סימן מ"ט ק"ס. רבי טרפון אומר, כל שיש לו מאה כרמים ומאה שדות ומאה עבדים שעובדין בהן. יע"ש. וכל אלו היו לו ולכן אמר מספרים אלו בדוקא. וכמבואר שם.

ר' עקיבא ירש כל רכושו של כלבא שבוע, שהיה מעשירי ירושלים ומגדוליה. וכמו שאמרו בגיטין.

וחיו מספרים ביציאת מצריים כל אותו הלילה.

רק ר' יהושע עני היה, ופחמי היה. וכמו שאמרו בברכות (כ"ח ע"א). יע"ש. ויש ללמוד מכך שלא רק קיימו בעצמם סיפור יציאת מצריים כל הלילה, אלא גם היו מקיימין כל דכפין ייתי ויכול.

והנה ראיתי בספר זבחי פסח שהקשה כיצד יהיו כל החכמים הנ"ל סמוכים על שולחן אחרים. שכך משמעות הלשון בבני ברק, בבני העיר. ויש מפרשים שבנים אלו תלמידיהם, וע"ד מה שאמרו חז"ל שתלמידים קרויים בנים. ופלא הוא שראב"ע שהיה עשיר גדול יהיה סמוך על שולחן תלמידיו. נולפי מה שהבאתי למעלה לא רק ראב"ע היה עשיר, אלא גם שאר החכמים לבד מר' יהושע ותגדל הקושיא. אמנם ראה לקמן מה שביארתי שהיו סמוכים כולם אצל ר' עקיבא דבני ברק עירו הייתה. ובזה סרה קושייתו ועיין].

ולכן פירש דבני ברק הם כלים יפים ונאים אשר ברק להם ומבהיקים באורה. כיע"ש בדבריו. ואני אמרתי שבזה נתייבבה הקושיא על מה שהובא להלכה בטור וש"ע סי' תע"ב סע' ב' שיהיה שולחנו ערוך בכלים נאים וכו' כיע"ש. ולא ידענו מנ"ל מקור דין זה שצריך כלים נאים. אמנם לפי דבריו מצאנו רמז לדברי הטור והשו"ע בדין זה. דבני ברק בא לרמוז על כלים נאים ומבריקים שיערכם על שולחנו בלילה זה.²

לכאורה קשה מה שכתבו "כל אותו הלילה. שדי שיאמרו כל הלילה. כי אם באותו הלילה דווקא.

2 הערת המגיה: ובספר יד יוסף חלק א' בדרוש א' לשבת הגדול הביא עוד טעם להלכה זו. יע"ש.

והנראה לעין כל שבלילה לא יצאו בני ישראל ממצרים. ואע"פ שהיו מוכנים לצאת, שכן בקרבן פסח היו מתניהם חגורים וכו'. ואף קרבן פסח נאכל על ידיהם בחיפזון, כאילו יציאתם תלויה באכילת הקרבן. שאל"כ למה יאכלוהו בחיפזון. ובכל זאת לא יצאו בליילה.

אלא שבאותו לילה ליל שימורים הוא. ודרשו חז"ל לילה המשומר ובא מן המזיקין. ולא היו ישראל צריכים להתעכב כי אם כדי שיודיע הקב"ה חיבתו לישראל ושמירתו אשר שמרם מהמשחית. ובזה היו דורשים רבותינו. ולא על יציאת מצריים בכללותה, כי אם על ההשגחה העליונה ודרכיה בשמירה זאת, אשר נפלאות היא מאד.

ועל זה רמז בעל ההגדה שהיו מספרים ביציאת מצריים, של, כל אותו הלילה. שבאמת היו צריכים לצאת באותו לילה כיון שנגמר זמן השעבוד. אלא שבאותו לילה יש דברים נפלאים ביותר שלא היו מעולם בהשגחת ישראל ושמירתו ע"י הקב"ה.

ובזה יש ליישב מה שהיו מסובים בבני ברק דווקא. שהוא אתריה דרבי עקיבא. שלכאורה היו צריכים להיות מסובים כל אחד בביתו. אלא שבאותה שנה באו למטרה ללמוד באותם סודות עליונים של השגחת ושמירת הקב"ה את ישראל באותו הלילה. וכנודע ר' עקיבא היה מארבעה שנכנסו לפרד"ס (חגיגה י"ג). והוא היחיד מבין כל החכמים הנ"ל שידע סודות נפלאות אלו על בוריים. ועל כן נזקקו לו והלכו לעירו להיות מסובים עמו.

ובזה תתורץ באופן אחר קושיית החת"ס שרבי עקיבא היה תלמיד של ר'

טרפון [ויש מקום עיון בזה דתלמיד חבר היה. ואכמ"ל] ושל ר' אליעזר. וכיצד היסב והרי צריך רשות מרבו. ותירץ שכיון שבני ברק אתריה דרבי עקיבא הוא, ממילא יש לחלוק לו כבוד ואינו צריך רשות להסב. כיע"ש. [וע"ע סנהדרין ל"ב].

ברם כפי דברינו הואיל וצריכים לו בענין סודות השמירה שבאותו הלילה, הרי נתהפך הגלגל וכתלמידיו נחשבו לענין זה. ומעתה אין כאן רב ואין כאן תלמיד. שהכל צריכים זה לזה, כל אחד בחלקו. וא"כ שפיר יכולים להיות הכל מסובים יחדיו.

שו"ר בכתב סופר שהעיר על לשון כל "אותו" הלילה. והביא ראייה ממאמר חז"ל (שבת קי"ח ע"ב) כל הקורא הלל בכל יום ה"ז מחרף ומגדף. ע"כ. והקשה שמהו הלשון מחרף ומגדף. אפשר להם לחז"ל לומר דאינו יאה והגון וראוי לעשות כן. ולמה הוציאו הדברים בלשון מחרף ומגדף. ותירץ שהקב"ה חפץ שיעשו הדברים ע"פ הטבע. זולת בעיתים שאינו די בכך. ועיתים אלו קבועים לומר בהם הלל. אבל זולת זה אין לומר הלל. והדברים אמורים למרות שבכל יום נעשה נס לאדם אלף אלפי אלפים ורוב רבי רבבות פעמים. וכפי שאומרים בתפילת שבת. אלא שמלובשים הם ניסים הללו כפי הטבע. ולכן האומר בהם הלל הוא כמחרף ומגדף דאין זה רצון השי"ת.

ולכן רבותינו המסובים בבני ברק, למרות שהכירו והזכירו בכל יום ניסי יציאת מצריים, וכפי שיש חובה בזה מקרא דלמען תזכור את יום צאתך מארץ מצריים כל ימי חיך. שפשוט הוא שיש להזכיר יציאת מצריים בכל יום, מ"מ אין להאריך בזה.

וכדוגמת ההלל. שאע"פ שבכל יום יש להודות לה' יתברך ולהללו בהלל ובהודיה, מ"מ אין לומר ההלל בכל יום. ואע"פ שמזמורי תהילים בהללויה הם נקראים בפי חז"ל יהי חלקי מגומרי ההלל בכל יום. בכל זאת אין זה ההלל שתקנו רבותינו לאומרו ביום חג אירוע ונס.

ובזה מדבר בעל ההגדה בשבת רבותינו. שאע"פ שהכירו וידעו והעריכו ענין יציאת מצריים, מ"מ לא האריכו בו כי אם באותו הלילה דווקא. ולא בלילות ובימים אחרים.

עוד רגע אדבר בענין הלשון "מספרים" ביציאת מצריים. שאע"פ שלשון סיפור לא יפלט מדברים אשר אינם

מדוייקים די הצורך. שכן דרך המספר להוסיף ולגרוע. אעפ"כ אין המצווה לדוייק בסיפור יציאת מצרים. ואפילו "מרבה לספר" ביציאת מצריים, בדברים אשר לא שמע ולא ידע, ואין לו יסוד בכתובים, אעפ"כ הרי זה משובח. שכן כל כוונתו לרומם ולגדל את שמו יתברך. ומה בכך שיוסיף.

והנה לשון בעל ההגדה הרי "זה" משובח. וקשה למה לא אמר הרי הוא משובח. והרי כלל הוא בידנו שכל מקום שכתוב "זה" הרי הוא כמורה באצבע. וכמו שמצאנו רבות כאלו בתורה. וצ"ל שבאמת מצביעים עליו באצבע מן השמיים ואומרים עליו הרי "זה" משובח. שזוהי מעלתו של סיפור יציאת מצריים בלילה זה.

עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו וכו'.

הנה פשטם של דברים שהתלמידים אמרו לרבותינו שהגיע זמן ק"ש של שחרית. שכיון שהגיע זמן ק"ש של שחרית שוב אין מצוות סיפור יציאת מצריים. וכפי שמדוייק מרמב"ם (ספר המצוות עשה קנ"ז וביד החזקה הלכות חו"מ ריש פ"ז).

ואולם כפי הטעמת הקריאה בכמה עדות, ובכללם יוצאי סוריה, י"ל שרבותינו הם שאמרו לתלמידים שהגיע זמן ק"ש של שחרית, וכתוכחה. כאומרים למה באתם עכשיו, שכבר תמה מצוות סיפור יציאת מצריים, כיון שכבר הגיע זמן ק"ש של שחרית. ונחמד הוא.³

דרוש א' לשבועות

לשבת כלה

חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה. חבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם. שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזובו (אבות פ"ג מו"ד)

משאר אילנות, חנטת פירותיו קודם לעליו. אצבעתא דידיה, אצבעות ידיו. וקא מייך בהו, היה ממעכן ברגליו ואינו מבחין מתוך טירדא. עמא פזיזא, נמהר. דקדמיתו פומייכו לאודנייכו, קודם ששמעתם אותה היאך היא קשה, ואם תוכלו לעמוד בה, קבלתם עליכם לקיימה. דסגינן בשלימותא, התהלכנו עמו בתום לב, כדרך העושים מאהבה. וסמכנו עליו שלא יטענו בדבר שלא נוכל לעמוד בו. עכ"ל.

ויש להתבונן במאמר מה גודל שבחן של ישראל אשר דבריהם במעמד הר סיני כדברי מלאכי השרת. ונבחנו בזה לתפוח המקדים פריו לעליו. ולדברי התוס' על אתר (ד"ה פריו קודם לעליו וכו') תפוח היינו אתרוג. שכיוון שדר כל השנה באילן. וע"כ נקרא פרי עץ הדר. נמצא בשנה שנייה לאחר שנשרו עליו, פריו קודם לעליו. כיע"ש.

ועיין בחידושי חת"ס וז"ל קודם לעליו, כתבו תוספות בשנה שניה פריו של אתרוג קודם לעליו. וי"ל ה"נ ישראל בתחלה לא האמינו בשלימות, עד שראו כמה נסים. כדכתיב וירא ישראל את היד הגדולה, ואח"כ ויאמינו בה' ובמשה עבדו. נמצא היו עלים קודם לפרי האמונה. ושוב מסגינן בשלימותא והקדימו פרי לעליו, פירוש

איתא בשבת (פ"ח ע"א) אמר רבי אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו. דכתיב (תהלים ק"ג) ברכו ה' מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו. ברישא עשי, והדר לשמע. אמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב (שיר השירים ב) כתפוח בעצי היער וגו'. למה נמשלו ישראל לתפוח. לומר לך מה תפוח זה פריו קודם לעליו, אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע. ההוא מינא דחזייה לרבא דקא מעיין בשמעתא ויתבה אצבעתא דידיה תותי כרעא וקא מייך בהו וקא מבען אצבעתיה דמא. אמר ליה, עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפחזותייכו קיימיתו. ברישא איבעיא לכו למשמע. אי מציתו קבליתו ואי לא קבליתו. אמר ליה אנן סגינן בשלימותא, כתיב בן (משלי י"א) תמת ישרים תנחם. הנך אינשי דסגן בעלילותא, כתיב בהו וסלף בוגדים ישדם. עכ"ל.

ופירש"י עושי דברו לשמוע, מוכנין לעשות קודם שישמעו. ולא כדרך שאר עבדים ששומעים תחילה את הדבר, לידע אם יכולין לקבלן עליהם אם לאו. פריו קודם לעליו, כך דרכו, וחלוק

נעשה לנשמע. ע"כ. אכן מה רז וסוד יש בדבר עד שיש לתמוה מי גילה להם רז זה.

והמהרש"א בח"א ביאר דזהו דבר סודי. שהמלאך כולו רוחני, ואין לו דעת אחרת כ"א לעשות רצונו ית' ב"ה. והוא מוכן כאילו עשה. משא"כ האדם מחובר בגוף ונפש, שיש בו גם דעת היצה"ר. ואינו מוכן לעשות רצון אביו שבשמים, כי היצה"ר מסיתו לרעה. אבל ישראל במ"ת נגלה להם סוד זה להיות להם דעת אחת, להיות מוכנים לעשות רצון אביהם שבשמים. כמ"ש מי יתן והיה לבכם זה וגו'. דהיינו שב' הלבבות שהם ב' יצרים, היו להם דעת אחד. כמלאכים הללו שהם מוכנים לעשות קודם שמיעה. וק"ל. עכ"ל.

ויעוד הוסיף הרב עיון יעקב על אתר שכיוון שיש באדם יצה"ר שמסיתו. ותקנתו שימשכהו לבית המדרש. אבל ישראל שבאותה שעה לא היה להם יצה"ר. כי נעקר יצה"ר מלבם. ולכן לא היו צריכים כי אם לעשות. ואינם צריכים לשמוע, דהיינו ללמוד תחילה. כי הלימוד הוא בשביל לתבל יצה"ר. וכיוון שנעקר מהם, א"צ כי אם לעשות. את"ד. יע"ש.

אכן יש מקום עיון כפי זה על מה שאמרו בשבת הנ"ל (פ"ח ע"ב) ואמר רבי יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא. רבונו של עולם מה לילוד אשה בינינו. אמר להן לקבל תורה בא. אמרו לפניו חמדה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם. מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו. תנה הודך על השמים (תהילים ח'). אמר לו הקדוש ברוך

הוא למשה החזר להן תשובה. אמר לפניו רבונו של עולם מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. אמר לו אחוז בכסא כבודי והחזר להן תשובה. שנאמר (איוב כ"ו) מאחז פני כסא פרשו עליו עננו. ואמר רבי נחום מלמד שפירש שדי מזיו שכנתו ועננו עליו. אמר לפניו רבונו של עולם תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה. (שמות כ') אנכי ה' א-לקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. אמר להן למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם. שוב מה כתיב בה לא יהיה לך אלהים אחרים. בין הגויים אתם שרויין שעובדין עבודה זרה. שוב מה כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו. כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות. שוב מה כתיב בה לא תשא. משא ומתן יש ביניכם. שוב מה כתיב בה כבד את אביך ואת אמך. אב ואם יש לכם. שוב מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף לא תגנב. קנאה יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם. מיד הודו לו להקדוש ברוך הוא. שנאמר (תהלים ח') אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ. ואילו תנה הודך על השמים לא כתיב. עכ"ל.

והלא אוזן מילין תבחן במאמר זה. שבדחיית מרע"ה את המלאכים עיקר הטעם משום שאין בהם יצה"ר. וכפי שנראה לדייק קצת שעל כל הטענות לא הודו לו מיד. ואילו על טענה זאת שאין בהם יצה"ר אמרו ז"ל "מיד" הודו לו. ומשמע שזאת עיקר הטענה. וא"כ מה בכך שישראל נעשו כמלאכים נטולי יצה"ר. אדרבה היא הנותנת שלא יזכו בתורה. וכשם שהמלאכים לא זכו משום שאין בהם יצה"ר.

ואפשר שזאת כוונת אותו מין שלמה כל הפזיזות באמירת נעשה ונשמע.

שאם משום שנדמיתם אז למאה"ש, לא צמחה לכן מזאת תועלת. שלא זכיתם בזה בתורה. וכשם שמלאה"ש לא זכו בה מטעם זה.

ורבא השיבו אנן סגינן בשלימותא, כתיב בן (משלי י"א) תמת ישרים תנחם. הנך אינשי דסגן בעלילותא, כתיב בהו וסלף בוגדים ישדם. עכ"ל. ופירש"י התהלכנו עמו בתום לב, כדרך העושים מאהבה. וסמכנו עליו שלא יטעננו בדבר שלא נוכל לעמוד בו. עכ"ל כיע"ש.

ולכאורה יש כאן מקום למה שמצאנו להרב מלל לאברהם [והביאו הרב עובדיה הדייא ז"ל בספר ויקח עובדיהו ח"א בדרוש ב' לשבת כלה] בדרוש כ' משם הרב בני חיי ז"ל שהקשה איך זכו ישראל בקבלת התורה במה שאמרו נעשה ונשמע. והרי התחייבו לעשות דבר שלא שמעו. ושמא אין בידם לקיים מה שנאמר בתורה. ולא הוי אלא אסמכתא. ואסמכתא לא קניא. כיע"ש. וכיוצא בזה יש להקשות על דברי רש"י כאן שפירש שכיוון שאנו מתהלכים עמו בתום סמכנו עליו שלא יטעננו מה שאין בידינו לעשות. את"ד. ומה בכך שסמכנו. עכ"ז מעיקרא דדינא שמא לא נוכל לעשות מה שיצווה. ואם כי הרגיש בקושייא הרי שלמעשה לא תירץ אותה.

והנה דברי רש"י יש ליישבם על פי מה ששינו בסנהדרין (כ"ד ע"א) אלו הן הפסולין. המשחק בקוביא, והמלוה בריבית, ומפריחי יונים, וסוחרי שביעית. ע"כ. והקשו בגמרא שם משחק בקוביא מאי קא עביד. אמר רמי בר חמא משום דהוה אסמכתא. ואסמכתא לא קניא. רב ששת

אמר כל כי האי גוונא לאו אסמכתא היא. אלא לפי שאין עסוקין ביישובו של עולם. ע"כ.

ופירש"י אסמכתא, היינו דבר דאינו נותן לו מדעתו אלא סומך על דבר שאינו. דסבור שהוא יכול לנצח, ופעמים שמנצחין אותו. לא קניא, והוה ליה כעין גזילה בידו. כל כי האי גוונא לאו אסמכתא הוא. והיכי דמי אסמכתא, כגון דאם אוכיר ולא אעביד אשלם במיטבא (כבא מציעא ע"ו ע"א). וכגון משליש את שטרו דגט פשוט (כבא בתרא קס"ח ע"א) דסומך על לא דבר. דסבור כל זה בידי לעשות. ומרישא כי מתני אדעתא דלא יהיב ליה, לאסמכתא קא מתני. דטועה וסבור לא יבא לידי כך. אבל הכא לא סמיך אמיד. דהא לא ידע אי נצח אי לא נצח ואפילו הכי אתני. שמע מינה מספיקא אתני גמר ואקני. ולא גזילה היא. עכ"ל.

וכפי זה מבוארים דבריו שבמס' שבת שסמכנו על חיבתו שלא יטעננו דבר שאין ביכולתו לעשותו, וכדרך המתנהגים באהבה. וא"ת שמ"מ לא הוי אלא ספק. הרי שגם מספק גומר ומקני. וממילא גם קונה.

אכן במציעא (ע"ג ע"ב) אמר רב חמא האי מאן דיהיב זוזי לחבריה למיזבן ליה חמרא, ופשע ולא זבין ליה, משלם ליה כדקא אזיל אפרוותא דזולשפט. אמר אמירא אמריתא לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא. אמר כי קאמר רב חמא הני מילי ביין סתם. אבל ביין זה לא. מי יימר דמזבני ליה ניהליה. רב אשי אמר אפילו יין סתם נמי לא. מאי טעמא, אסמכתא היא, ואסמכתא לא קניא. ולרב אשי מאי שנא

מהא דתנן אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא. התם בידו הכא לא בידו.

ופירש"י למיזבן ליה חמרא, לקנות לו יין בזמן הבציר. ומשלם לן יין לפי דמים קלים שקונין אותו. אפרוותא דזולשפט, שם המקום שהיין נלקח ונמכר לשם, לרוב הלוקחין יין בימות הבציר. אסמכתא היא. אפילו הבטיחו, ואמר אם איני קונה לך אפרע משלי, אין זו אלא אסמכתא, הואיל ולא קנו מידו. אם אוביר לך ולא אעביד, גבי מקבל שדה מחבירו למחצה, והובירה, שלא חרשה ולא זרעה, שמין אותה כמה היתה ראויה לעשות ונותן לו. שכך כתב לו מתחילה אם אוביר כו'. בפרק המקבל (בבא מציעא ק"ד ע"א). אלמא, כיון דאפסדיה בהכי ולא סמך לאו אסמכתא היא. שאינו מקבל עליו אלא כדי הפסד שהפסידו. עכ"ל.

ואולם התוס' שם (ד"ה הכא לאו בידו) הקשו על פירוש"י לגבי משחק בקוביא. שמוכח מכאן שהכל תלוי אם בידו לעשות אם לאו. שאם בידו לעשות אין זה כי אם אסמכתא. ותירצו בשם ר"ת שכל שרוצה לקנות שאם יזכה יהיה שלו גם גומר ומקנה ואין בזה משום אסמכתא. כיע"ש.

ובזה תירץ הרב מילל לאברהם הנ"ל את קושייתו. שאפילו אינו אלא מספק שמא יוכל לקיים שמא לא, מ"מ אין בזה משום אסמכתא. כיע"ש.

ואומר אני שודאי ישראל רצו לקנות כל המעלות אשר הבטיחם הקב"ה לפני מתן תורה לאמור ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ.

ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. וכיוון שרוצים לקנות לעצמם מעלות אלו אין בזה משום אסמכתא.

ברם בתוס' סנהדרין (כ"ד ע"א ד"ה כל כהאי וכו') הסכימו בפשיטות עם דברי רש"י. שאפילו מספק דשמא מנצח שמא אינו מנצח, אפ"ה אין בדבר אסמכתא. כיע"ש. וכפי זה יבואו דברי הגמרא דשבת על יישובן. שמשום אהבת הקב"ה אלינו סמכנו שלא יטעננו דבר שאין בידנו לעשות. ובאמירת נעשה על מה שלא שמענו אין בזה משום אסמכתא. וכמבואר.

ובזה יש להבין המשנה שפתחנו בה (אבות פרק ג' י"ד) חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה. חבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם. שנאמר (משלי ד') כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. ע"כ. שכוונת התנא לומר שחיבה יתירה נודעת להם ממה שניתן להם כלי חמדה אפילו דרך אסמכתא. שבמקום חיבה אין אסמכתא. וכמו שפירש בכיוצא הרשב"ץ במגן אבות על אתר. שחביבין ישראל, זאת חיבה אחת. וחיבה יתירה נודעת להם, זאת חיבה על החיבה הראשונה. כיע"ש. והיינו שעל ידי חיבה יתירה זאת, ושמתנהגים עמו באהבה והוא מתנהג עמנו באהבה, ניתן להם כלי חמדה. שקרוב לודאי שלא יטעננו מה שאין בידנו לעשות. וקרוב הדבר להיות ודאי ואין בזה משום אסמכתא.

ואפשר לומר עוד בהקדים דברי המדרש (תנחומא ברכה סי' ג') שהעביר הקב"ה את התורה על כל אומה ולשון שנאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר וכו'. ולא קיבלוה. כי אם שאלו כל אחד מה נאמר בה. וקשה למה להם לשאול שאלות. ויעשו

כישראל ויסמכו שלא יטענם מה שאין בידם לעשות. אלא ודאי שידוע להם שאין חיבה בינם ובין הקב"ה כחיבת ישראל להקב"ה. ולכן מלבד מה שבאמת היה מטענים מה שאין בידם לעשות, גם לא היו קונים אותה באמירת נעשה ונשמע. שכל הסמיכה מספק היא, ומשום חיבה ואהבה. הא לאו הכי הוי אסמכתא ולא קניא. ומתוך הדברים נודעת חיבה יתירה לישראל שניתן להם כלי חמדה.

ועדיין יש להתבונן בטענת אותו מין שהקדימו נעשה לנשמע. וכן לא יעשה. שלכאורה נעשה היינו מעשה. ונשמע היינו לימוד. והיה להם ללמוד תחילה מה יש בתורה ואח"כ לעשות. ואף אנו נאמר שתלמוד גדול. וא"כ היה לישראל להקדים נשמע לנעשה.

ובפרט למה שכתב הרב בן איש חיל (ח"א דרוש א' לשבת כלה) בשם הרב מאמר מרדכי ממדרש חז"ל מעשה בשניים שבאו לפני המלך. אחד שיבח את הדיבור יותר מהמעשה. והשני שיבח את המעשה יותר מהדיבור. א"ל המלך כל אחד יביא הוכחה לדבריו. זה ששיבח את הדיבור אמר שא"א לעשות מעשים מבלי שיהיה קודם דיבור. כי איך ילמד את האנשים את המלאכות הרצויות ואופן עשייתם מבלי דיבור. ואיך יעשו צרכי בני אדם מבלי שידבר תחילה ויאמר כו"כ אני רוצה, כו"כ אני צריך. ואפילו המלכים מולכים על פי הדיבור וכעזה"ד. ונמצא שהדיבור הוא סיבה לכל המעשים הנעשים תחת השמש. אח"כ קם חבירו שאמר שמעשה עדיף ופתח פיו לומר הוכחותיו. אבל הראשון קם פתאום וסטר לו על הלחי. ואמר למלך אדוני המלך אין לו רשות להשתמש בדיבור

להוכיח דבריו. כי הדיבור הוא שלי. ואיך יוכיח שהמעשה עדיף באמצעות הדיבור. וצריך להוכיח שהמעשה עדיף מהמעשה עצמו. ולא להשתמש בדיבור. ע"כ.

ועוד ראיתי בבן איש חיל הנ"ל שהביא מהגמרא דמציעא (פ"ה ע"א) אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב (ירמיהו ט') מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגדה על מה אבדה הארץ. דבר זה אמרו חכמים ולא פירשוהו, אמרו נביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו. שנאמר (ירמיהו ט') ויאמר ה' על עזבם את תורת אשר נתתי לפניהם. ע"כ. וכבר הקשו הראשונים איך יתכן שלא חרבה על ג"ע ושפיכות דמים שהיו בה. כי רק על ביטול תורה.

ותירין מהר"ם אלשי"ך זלה"ה דרך משל במנגן אחד שהיה מנגן בפני המלך. והמלך היה נהנה מאוד מנגינתו. ואף שאמרו לו שאיש זה רע ובן בליעל הוא עכ"ז לא שת לבו לדברים מרוב שהיה משתעשע ונהנה מנגינתו של זה. אלא שיום אחד אותו מנגן הסתבך בקטטה. שבייש אדם אחד וזה קם עליו בזרוע לתבוע עלבוננו. ובין ובך וכך עמד והוציא חרב מתערה וחתך ידו של המנגן. בצר לו בא המנגן לפני המלך שינקום נקמתו ונקמת ידו החתוכה אשר לא יוכל לנגן עוד. ויאמר המלך הוציאוהו לתלייה. והנה עבדי המלך השתוממו על דבריו ושאלוהו אדוני המלך מה יום מיומיים. הלא אתה ידעתי סורו הרע של המנגן מאז ומתמיד ולא הקפדת עליו. ואילו עכשיו שלא עשה כלום שלחת אותו לתלייה. ענה להם המלך כל עוד הייתי נהנה מנגינתו עברתי על כל

פשעיו. אבל עכשיו שלא ינגן יותר למה לי למחול לו ואיזה הנאה תהיה לי ממנו. ע"כ.

וכך ישראל כל עוד שהיו עוסקים בתורה העביר על כל פשעיהם. ואפילו על החמורים שבפשעים. אבל כשביטלו תורה מה הנאה יש לו מישראל. וע"כ הגלם בין העמים. נמצאת למד שלימוד גדול. והיינו נשמע.

זאת ועוד שבקידושין (מ') אמרו שכשהיו ר' טרפון והזקנים יושבים בעלייה של בית נתזה נשאלה השאלה עם תלמוד גדול או מעשה גדול. נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול. נענה רבי עקיבא ואמר תלמוד גדול. נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שמביא לידי מעשה. ע"כ. נמצאת למד שסברת ר' עקיבא שלימוד גדול. והיינו נשמע תחילה.

ונראה לבאר בהקדים דברי המדרש שוחר טוב עה"כ (מז' קי"ט) אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'. בתמימות קבלו את התורה. אמר להם לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כ"ג י"ט), ולא אמרו למה לא נבשל אלא קבלו עליהם. אמר להם כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו (ויקרא ז' כ"ד), ולא אמרו לו למה אלא קבלו עליהם. ואע"פ שקבלו עליהם לא אמרו מה שכרן ונעשה אותן. לכך אמר אשרי תמימי דרך. ע"כ.

וראיתי למרן החדיד"א בס' כסא דוד (דרוש ד' לשבת כלה) שהקשה ע"ד המדרש הנ"ל למה יצאו מצוות אלו דווקא. ותירץ על פי מה שנתן טעם בספר החינוך שבשר וחלב יחדיו מזיקין לגוף. ומצאנו במדרש [והביאוהו התוס' ב"מ פ"ו ע"ב ד"ה נראין כאוכלים בשם האליה רבה שכתב שהיו אוכלים ממש מפני כבודו של

א"א. ודלא כתלמוד דידן. יע"ש] שכשרצו למנוע מלאה"ש שיקבל משה את התורה, צייר הקב"ה קלסתר פניו כקלסתר פניו של א"א ע"ה. וא"ל הקב"ה הלא זה שאכלתם אצלו בשר בחלב. ושוב הקשה שכפי ש"ס דילן לא אכלו המלאכים, אלא נראו כאוכלים. ותירץ שבשר בחלב אסור בהנאה. וכיוון שהיו נראין כאוכלים סברו שבזה יש הנאה לא"א וכו'. כיע"ש.

ישו"ר בס' תורה תמימה (בראשית י"ח הערה כ"ו) שיש לקיים דברי האליה רבה. שהיו אוכלים ממש. ולא שהיו נראים כאוכלים מפני כבודו של א"א. וראייה לדבר שגם אצל לוט כתיב ומצות אפה ויאכלו. ולא שייך לומר שהיו נראים כאוכלים מפני כבודו של לוט. ע"כ.

ולפי זה שייכים המלאכים במצוות. שאל"כ למה יוכיחם על שאכלו בשר בחלב. ועוד ממה שכתב הרב תורה תמימה מוכח שאכלו ממש. וכן מוכחת דעת רבי עקיבא ביומא (ע"ה ע"ב) תנו רבנן (תהלים ע"ח) לחם אבירים אכל איש. לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו, דברי רבי עקיבא. וכשנאמרו דברים לפני רבי ישמעאל אמר להם צאו ואמרו לו לעקיבא עקיבא טעית. וכי מלאכי השרת אוכלין לחם. והלא כבר נאמר (דברים ט') לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי. אלא מה אני מקיים לחם אבירים, לחם שנבלע במאתיים וארבעים ושמונה אברים. ע"כ.

וכדעת רבי עקיבא מצינו בילקוט שמעוני (תורה רמז תתנ"ב) מתלא אמר עלת לקרתא הלך בנימוסה. למעלה שאין אכילה ושתייה, עלה משה ונדמה להם. שנאמר ואשב בהר ארבעים יום וארבעים

משתעשעים מלאכי השרת. כי כל התורה שמוותיו של הקב"ה היא. והמלאכים קוראים בתורה ומחברים האותיות לאו דווקא בסדר שנמצאות כתובות לפנינו. אלא מהאותיות מרכיבים שמות משמותיו של הקב"ה. וחלק זה שבתורה הוא שחפצו בו. וע"כ אמרו מה אדיר שמך בכל הארץ. מה מלשון ביטול לומר שבארץ אין שמך אדיר. אבל תנה הודך על השמים, ששם שמך אדיר ונורא בהרכב אותיות אשר מהן יוצאים שמותיך הקדושים.

וע"ז השיבם מרע"ה שבכל אופן אין להם נגיעה במצוות המעשיות רוב הזמן. כי רק בהיותם בארץ. וזאת הוכחה שהתורה אינה שייכת לשמים. ואם משום שמותיו של הקב"ה, הרי שגם בני אדם ימצא ביניהם אשר יעסקו בחלק הסוד. ובנוסף לכך גם בחלק הפשט הנוגע לקיום המצוות. ונמצא בני אדם עדיפים על המלאכים. שהם יעסקו בפן אחד. ובני אדם בשתיים.

זזה שאמרו ישראל נעשה ונשמע. שמכוח המעשה השייך לארץ, נזכה לקבל התורה ולשמוע וללמוד דבריה.

ונראה שתורה שבכתב היא המלבוש והכלי המחזיק את סודות התורה. ונמתיק הדבר ע"י משל שכתב הרב בן איש חיל (ח"א דרוש ב' לשבת כלה) באחד שהיה גר במדינת הים. ושני בניו גרים במקום אחר רחוק ממנו. ושלח להם בגד אחד יקר מאוד ועשה בכגד כיסים ומילא אותם במרגליות ואבנים טובות. אבל לא הודיע למי עשה את הבגד. והיו

לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי. אבל למטה שיש אכילה ושתייה, והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו. ע"כ. משמע שאכלו ממש. ולא רק נראו כאוכלים.

מעשה יש להבין למה אכלו בב"ח. והלא דבר זה אסור באיסור גמור כפול ומשולש בתורה. שאפילו למ"ד נראו כאוכלים מ"מ נהנו מבשר בחלב בכך שסבר א"א שאוכלים.

ונראה לתרץ בפשיטות שכשהמלאך נמצא בארץ חייב במצוות התורה. וכמו שמצאנו באלהיו הנביא (מציעא קי"ד ע"ב) שמצאנו בבית הקברות א"ל לאו כהן מר. א"ל קברי עכו"ם אינם מטמאים וכו'. כיע"ש. אלמא כשנמצא בארץ בתוך גוף אנושי חייב במצוות.

ובזה יובן גם הכתוב ומצות אפה ויאכלו הנאמר בלוט. ופירש"י ומצות אפה, פסח היה. ע"כ. ובא להשמיענו שכיוון שפסח היה והמלאכים נראו בארץ אינם יכולים לאכול חמץ. וע"כ ומצות אפה ואז יאכלו.

ובזה יש לפרש דברי המדרש שא"ל הקב"ה לא זה שאכלתם אצלו בב"ח. שעדיין לא ניתנה תורה וכבר נזהר א"א מאיסור זה. שע"כ הביא חמאה וחלב תחילה. ורק אח"כ בן הבקר. ואילו אתם שיודעים תורה שהיא גנוזה למעלה, ויודעים שיש איסור כזה, ולא נזהרתם ממנו. אינכם ראויים לקבל התורה.

אך יותר נראה לומר שמלאה"ש אינם חייבים בתו"מ רוב הזמן. כי רק הבאים לארץ כשנמצאים בה. ומה שרצו לקבל התורה היינו חלק הסוד שבה. שבו

ובזה יבוארו דברי חז"ל באבות שהזכרנו בראש המאמר חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה. חיבה יתירה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה. וכו'. שפשט התורה הוא הכלי והמלבוש לחמדה. ועוד חיבה יתירה שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם. והיינו סודות התורה אשר ע"י שמותיו של הקב"ה נברא העולם.

ובזה פירש הרב בן איש חיל הכתוב (תהילים ק"ד) עטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה. שאור הוא כינוי לתורה. כמה דאת אמר כי נר מצווה ותורה אור. ואותו אור התורה עטה והלביש אותו כשמלה. להיות מלבוש לסודות התורה. ע"כ.

ובזה תירץ ג"כ קושיית העולם למה לא ניתנה תורה לאבות. כי האבות לגודל מעלתם שהבינו את התורה בטרם ניתנה להם היה צריך לתת להם תחילה חלק הסוד. ואז יבואו המלאכים לטעון טענותיהם אשר תנה הודך על השמים. אבל במעמד הר סיני שעמדו ישראל, אנשים נשים וטף, ואין כוחם שווה להבין סודות התורה, בהכרח צריך לתת חלק הפשט תחילה.

אתה הראית לדעת כי אע"פ שבאותה שעה שאמרו נעשה ונשמע היה המעשה גדול מחמת טענת המלאכים. אבל לאחר מכן תלמוד גדול. וכדעת ר' עקיבא בקידושין (מ') הנ"ל. שהלכה כר' עקיבא מחבירו. ועוד שהסכימו כולם דתלמוד גדול שמביא לידי מעשה. והלכה כרבים.

מריבים זה עם זה. זה אומר שלי הבגד וממילא גם הכיסים ותכולתם. וזה אומר לא כי שלי הוא הבגד. ומתוך המריבה נגשו למשפט וכל אחד היה מביא הוכחותיו למה לו הבגד ולא לזולתו. והראשון היה מראה מכתבים אשר שלח להם אביהם ומביא עדים המעידים ששמעו שלו נשלח הבגד ולא לאחיו. וכן עזה"ד. לאחר ששמע טענות הראשון אמר השופט לשני הנה אחיך שטח טענותיו וגילה ראיותיו. וכעת התור שלך להביא ראיה חותכת שתספור דבריו. ויען השני אני איני צריך להטריח את עצמי להביא ראיות הרבה. ורק דבר אחד אומר שעל ידו יתברר כאור השמש שהבגד לי הוא. כי אני קומתי קצרה ואחי קומתו ארוכה. א"כ הבה נא נמדוד הבגד. אם הוא כמידתי ממש הרי הוא שלי. ואם לאו הרי הוא של אחי. ויביאו את הבגד והנה עלה על האח השני והוא ממש כמידתו. וכולם הודו ואמרו צדקת במשפטיך וכל דבריך נכונים.

ובמו כן המלאכים נתנו דופי באדם מצד טבעו החומרי של האדם. וטענו שלכן אין ראוי לתת לבני אדם התורה הקדושה. וע"כ אמרו מה אנוש כי תזכרנו וגו'. אלא תנה הודך על השמים. ואמר מרע"ה למה אטרח להביא ראיות והוכחות. הלא התורה כתובה כאן לפנינו. הביאווה ונראה למידת מי מתאימה. למצרים ירדתם, לפרעה נשתעבדתם, אב ואם יש לכם, קנאה יש בכם, יצה"ר יש בכם. אבל כ"ז שייך בבני אדם. ומכאן ראיה שהתורה עשויה כמידתינו ובשבילנו. ע"כ.

דרוש ב' לשבועות

אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. (שמות כ'-ב')

כי אם את אדה"ר בלבד. ומשם והלאה שלושה שותפים באדם. ויש לכבד את כל אחד מהם.

אבן נפתחת לפנינו קושיא חדשה. כי הלא ידוע שהקב"ה העביר התורה על כל אומה ולשון לראות אם יקבלו אותה. שנאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו. היינו בני אדום היושבים בשעיר. הופיע מהר פארן דהיינו בני ישמעאל שנאמר עליו וישב במדבר פארן. ולא קיבלוה משום שכתוב בה לא תרצח לא תגנוב. כנודע מדרש זה בפי כל. [ועיין בע"ז ב' ע"ב]. והשתא קשה איך יכול להציע להם התורה והלא נאמר בה אשר הוצאתיך מארץ מצרים. והרי הם לא נשתעבדו במצרים ולא הוצאו ממנה. ויש ליישב ואכמ"ל.

וכשאני לעצמי יש להבין שדהע"ה בתהילים (פ"א) אמר אנכי ה' א-לוקיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו. ע"כ.

וקשה למה שינה מלשונו של הקב"ה והיה לו לומר אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו. ולמה שינה לומר המעלך מארץ מצרים. ועוד קשה שאשר הוצאתיך הוא לשון עבר. ואילו דהע"ה אמר המעלך שהוא לשון הווה יותר מלשון עבר. ועוד מה ענין הרחב פיך למה שמעלה אותו מארץ מצרים.

איתא בקידושין (ל"א ע"א) דרש עולא רבה אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב (תהילים קל"ח) יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך. מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך. שבשעה שאמר הקב"ה אנכי ה' אלוקיך, אמרו אוה"ע לכבודו הוא דורש. כיון שאמר (שמות כ') כבד את אביך ואת אמך, חזרו והודו למאמרות ראשונות. ע"כ.

וביאור המאמר שכאשר אמר הקב"ה אנכי ה' ממילא משמע שאין אחר. וכפי שפירש להדיא בהמשך הכתוב לא יהיה לך וגו'. וע"כ אומות העולם אמרו שמנהגו ככל מלך הוא מתנהג. שאין מלך שאינו מצווה על נתיניו שאין עוד מלך מלבדו ושצריך לכבד רק אותו. וא"כ לכבוד עצמו הוא דורש. אבל כשמעו כבד את אביך ואת אמך, שגם להם חלק כבוד, אז שונה הוא מכל המלכים ולא לכבודו הוא דורש. ולכן יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך. שני אמרות. אנכי ה', וכבד את אביך. שעשה כבוד ה' וכבוד האב שקולים זה עם זה.

ובזה יש לתרץ קושיית העולם למה אמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ולא אמר בראתיך אשר בראתיך. וי"ל שאם אמר בראתיך א"כ אין לאב ואם שום תפקיד ולמה יצווה לכבדם. אבל עכשיו שרוצה לצוות לכבדם אם כן לא לבד ברא כל אדם,

וראיתי בדרשות החת"ס (שנת תקצ"א) שכתב לבאר דרך משל לבן מלך שיצא לטייל בעיר המלוכה, וראה מגדל גדול וגבוה מאוד. ומשראהו חשקה נפשו לעלות לשם. והתחיל לטפס בקירות המגדל להגיע אל ראשו. ופתאום איבד את האחיזה ונפל לתוך מרתף עמוק. והיה צועק מתוכו אל אביו שיבוא ויצילהו. אבל עד ששמע המלך צעקתו עברו כמה ימים בלא אוכל ובלא מים. וכששמע המלך קול צעקתו מיד הוציא אותו מן המרתף בפעם אחת. וגם המציא לו סולם גבוה לעלות אל ראש המגדל. אבל כיון שבן המלך היה עייף וחלש כי שהה ימים בלי אוכל ובלוי מים. ועל כל מדרגה שעלה עמד להתעלף מבלי כח. אבל מן המגדל היו זורקים לו אוכל ומים ומיני מתיקה שיאכל ויתחזק ויוכל להמשיך לעלות עד שיגיע למגדל. אבל אם לא יפתח פיו לקבל המאכלים לא יועיל המאכל לכלום. לכן היו אומרים לו הרחב פיך ואמלאהו.

והנמשל בזה שהאבות השתוקקו והתאוו תאוה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, ולקבל התורה מפיו הגבורה. אבל בנתיים נפלו למרתף בארץ מצרים. כי לאברהם נאמר שזרעו יהיו גרים בארץ לא להם. ויעקב ירד בפועל למצרים. וזרעו נשתעבד שם עד שזעקו בני ישראל אל ה'. וכששמע הקב"ה את צעקתם, הוציאם בכת אחת על מנת שיעבדו את הא-לוקים על ההר הזה, הלא הוא הר סיני. אבל העם היה חלש מכדי לקבל את זה מיד. ולכן העלם בסולם לאט לאט משך חמישים יום. ובכל יום היה נותן להם כח וחיות רוחניים

להתחזק בהם. כדי שיוכלו לעמוד ולהגיע לראש המגדל ולקבל התורה.

אך כל זה בתנאי שירצו לקבל ויפתחו פיהם לכן היה אומר להם מקצת מצוות. וכגון שמירת שבת שנצטוו במרה. ובהם יתחזקו ישראל לאט לאט להגיע לראש המגדל. אבל אם ישראל לא היו פותחים את פיהם ומוכנים לקבל מעט מעט וטיפין טיפין אין כל תועלת בדבר.

ולכן דהע"ה אמר המעלך מארץ מצרים יודע שאין בכוחך לעלות אל ראש המגדל. ושולח לך שפע ברכה לחזק את רוחך כדי שתוכל לעלות בסולם מיום ליום.

אבל הקב"ה ענוותן הוא. שכן אמרו ז"ל (מגילה ל"א ע"א) במקום שאתה רואה גבורתו של הקב"ה שם אתה רואה ענוותנותו. ולכן לא הזכיר כל זאת כי סתם דבריו אשר הוצאתיך מארץ מצרים. אבל אנחנו עמו וצאן מרעיתו צריכים להבין ולהכיר בכל זאת.

ומה שאמר הכתוב המעלך מארץ מצרים שמשמע יותר לשון הווה. כי בכל שנה ושנה הדברים חוזרים על עצמם, והמצבים חוזרים על עצמם. וכפי שאמר בעל ההגדה בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו **הוא** יצא ממצרים. כי כך זה ממשי וכך בספירת העומר עלינו מיום ליום ומשבוע לשבוע להיות ראויים ומוכנים לקבל התורה. כי היום הוא יום קבלת התורה. וזה ענין התיקון של ליל שבועות שהוא קריאת תמצית התנ"ך, ותמצית תושבע"פ, להיות מקבלים התורה.

דרוש ג' לשבועות

שעלה אל האלוקים. אינו ברשות שכינה ממש. אלא למטה ממנו. ע"כ.

ומרן הגרי"ח בספר בניהו (סוכה ה' הנ"ל) מדייק הדברים מהכתוב שהביאו ראייה ממנו השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם. וקשה לכאורה שכפל לומר השמים שמים. ואילו כלפי הארץ לא אמר בכפל והארץ הארץ לבני אדם. אלא השמים שבשמים לה'. שלא תאמר שהרי המלאכים גם הם בשמים. ואם כן אין זה השמים לה'. דמשמע לה' לבדו. דהא איכא מלאכים עמו. אלא שתי שמים יש. אחד תחתון יותר שבו המלאכים. והוא נקרא שמים. ויש עליון יותר שבו הקב"ה לבדו. והוא השמים שמים. כלומר שמים שבשמים גבוה מעל גבוה. ע"כ.

ובזה יש לבאר מאמר חז"ל (שבת פ"ח) אמר ריב"ל בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה. רבש"ע מה לילוד אשה בינינו וכו'. כיע"ש. שמשה אמנם עלה למרום. אך לא למקום מושב השכינה היינו לשמי השמים. אלא רק לשמים שבו המלאכים. והיו תמהים מה לילוד אשה ביניהם. שכבר נאמר השמים שמים לה'. והארץ נתן לבני אדם. ואם אין מקומו של ילוד אשה בשמי השמים הרי שגם בשמים לבד מקום שבו המלאכים גם אין זה מקומו. דכתיב והארץ נתן לבני אדם. ומה עלה זה לשמים להיות בינינו המלאכים.

איתא במדרש (שמות רבה כ"ח א') ומשה עלה אל האלוקים. הה"ד עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם (תהילים ס"ח). מהו עלית, נתעלית נתגששת עם המלאכים של מעלה. ע"כ.¹

ונראה בפשיטות שקשה למדרש איך אפשר לומר שעלה משה למרום. והלא אמרו בסוכה (ה' ע"א) תניא ר' יוסי אומר מעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה. ולא עלה משה ואליהו למרום. שנאמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם וכו'. ולא ירדה שכינה למטה. והא כתיב וירד ה' על הר סיני (שמות י"ט). למעלה מעשרה. וכו'. ולא עלה משה ואליהו למרום, והא כתיב ומשה עלה אל הא-לוקים. למטה מעשרה. ע"כ.

וביאר בפירושו הכותב בשם הריטב"א. שלמעלה מעשרה היא רשות אחרת. שהרי ארון ט' טפחים והכפורת טפח. הרי כאן עשרה. ונאמר ונועדתי לך שם. ובירושלמי למדוה בגז"ש נאמר כאן דיבור ונועדתי לך שם ודברתי אתך. ונאמר אתם ראיתם כי מן השמים דברתי. מה השמים רשות אחרת אף כאן רשות אחרת. עכ"ל הריטב"א. ויש ללמוד לביאור המאמר שאע"פ שהזכיר בשכינה שירד על הר סיני. אין הירידה לרשותנו ממש. אלא לרשות גבוה מעל הרשות שלנו. והוא קרוב אל רשותנו. וכן מה שנאמר במשה

1 הערת המגיה: וראה בחכם ויוסף ח"א בפרשת יתרו ד"ה ומשה עלה אל האלוקים אריכות הדברים בזה.

הנשמות מורכב מעשר ספירות. ע"כ. וכפי זה י"ל ש"משה אחז בכיסא הכבוד מלמטה. שלא נכנס אל תוך רשות שכינתו יתברך. וגם הקב"ה לא ירד למטה כלל. ואולם נתעלה משה במה שניתן לו רשות בכסא הכבוד. מה שלא ניתן למלאכים.

ועדיין עלינו לבאר למה לא עלה משה למרום. ולמה לא ירדה שכינה למטה מעשרה. והלא מלא כל הארץ כבודו והיינו גם הארץ הגשמית. מקום מושבם של בני אדם הקרוצים מחומר.

וכבר עמד על זה הרב עיון יעקב בסוכה (ה' ע"ב) הנ"ל. שמה שאמר רבי יוסי שמעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה לאו דווקא שלא ירדה מעולם. שכן כתוב (בראשית ג' ח') וישמע את קול ה' אלוקים מתהלך בגן לרוח היום. ומשמע שהיה מתהלך בעוה"ז שלנו. כדאיתא ברבא (בראשית פרשה י"ט ד"ה ז') ולכן מדקדק הכתוב שהארץ נתן לבני אדם [נראה שר"ל לבני אדם אך לא לאדם עצמו]. והכוונה בזה שכיון שחטא האדם נסתלקה השכינה למעלה. משא"כ לפני החטא. שאז היתה בארץ וגם להקב"ה. ומה שלא ירדה שוב שכינה למטה מעשרה. משום שמעלים בקודש ואין מורידים. וכשם שלא ירדה שכינה למטה מעשרה. כך לא תעלה הארץ למעלה.

ועל פי זה מובן למה לא עלה משה למרום ממש. משום שאם היה עולה לא היה יכול לרדת שנית לארץ. שכן מעלין בקודש ואין מורידין. וכפי הנ"ל צדקו דברי המאמר בסוכה הנ"ל בשם ר' יוסי שמעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה. משום מעלים בקודש. ודו"ק.

ויש לדיוק במאמר רבי יוסי בסוכה הנ"ל שאמנם אמר שמעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה. אך לא ביאר מה הם העשרה הללו אם אמות או טפחים או פרסאות. רק סתם אמר למטה מעשרה.

ונראה שהמאמר בשבת (פ"ח הנ"ל) משלים את המאמר בסוכה (ה' הנ"ל). שכן נאמר שם שכששאלו מלה"ש רבש"ע מה לילוד אשה וכו'. א"ל הקב"ה לקבל תורה בא. אמרו לפניו רבש"ע חמדה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבע דורות אתה מבקש ליתנה לבשר ודם. מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו. ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים (תהילים ח'). אמר לו הקב"ה למשה החזור להם תשובה. אמר לפניו רבש"ע מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. אמר לו אחוז בכסא כבודי והחזור להם תשובה וכו'. ע"כ.

ותחילה יש לדקדק במאמר שכשדברו המלאכים ומשה אל הקב"ה אמרו חז"ל בלשון אמרו "לפניו". ואילו כשהקב"ה דיבר עמם אמרו חז"ל בלשון אמר "לו" או אמר "להם". באופן שיש לבאר שאמרו לפניו הואיל ואינם נמצאים ברשותו בצמוד אליו. אבל כשדיבר עמם הקב"ה נאמר אמר לו או אמר להם כנמצא בתוך רשותם כי מלא כל הארץ כבודו. ואע"פ כן איננו יודעים, לא אנחנו ולא המלאכים, איה מקום כבודו להעריצו.

ושנית יש לדקדק שא"ל אחוז בכסא כבודי וכו'. וכתב הרי"ח בבן יהוידע (סוכה ה') שהגיע עד לכסא הכבוד ומתחת לו. כי אלוקים בגמט' "הכסא". וכנודע שכל דבר עליון מורכב מעשר ספירות. וגם הכסא הנ"ל שהוא מחצב

ומבואר כי על כן קשה למדרש שפתחנו בו מהו פירוש הכתוב עלית למרום שבית שבי. והרי לא יתכן שמשה עלה אל האלוקים ממש. וצריך לחפש ביאור אחר למלים ומשה עלה אל האלוקים. ולכן מבאר המדרש עלית היינו נתעלית. נתגששת עם המלאכים של מעלה. ופירש במתנות כהונה נתגששת, התעסקת והשתדלת. ע"כ.

ויש להעיר שיעקב אבינו ע"ה כתיב ביה ויאבק איש עמו עד עלות השחר (בראשית ל"ב כ"ה). והיינו שרו של עשו. ומלאך הוא. שכן התחנן לפניו שלחני כי עלה השחר. ופירש"י והגיע העת לומר שירה. ועל זה פירש"י ויאבק. כמו ויחבק. שמשמע שהתחבר גוף לגוף. והיינו טעמא משום שהמלאך ירד לארץ. ומוכרח לקבל צורת חומר כדי שיראו אותו בני אדם. אבל משה שעלה למרום, מקום מושב המלאכים. שאין שם גופים, כי אם שכלים נבדלים. שם לא שייך מגע גוף. כי רק התעסקות והשתדלות בדיבור בעלמא.

ורבותינו (בשבת פ"ח הנ"ל) אמרו שהשיב להם משה למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם. כלום יש קנאה בכם שצריכים לדיבר לא תרצח וכו'. כיע"ש. וצריך להבין מה הן טענות אלו שבפי משה. שבודאי יודעים המלאכים שאין ביניהם לא קנאה. ולא רציחה. ולא אכילה ולא שתיה. ומה הוסיף להם משה בטענותיו.

וראיתי לגאון עוזינו הגרי"ח זלה"ה בספר בן איש חיל (ח"א דרוש ב' לשבת כלה לפנינו עמ' נ"ה) שכתב שידוע שיש בתורה ארבעה חלקי פרד"ס. שלושה

גלויים לעין כל. וחלק הסוד מוסתר ביניהם. ולכן דימו חז"ל דברי תורה לשמלה. וכמו שאמרו עה"כ (ישעיה ג') שמלה לך קצין תהיה לנו. דשמלה הוא כינוי לתורה שיש בידך. ואלו דברים שאתה מתכסה בהם כשמלה. וכן בסנהדרין (צ"ח) דרשו על הכתוב (במלכים י"א) וימצא אותו [את ירבעם] אחיה השילוני והוא מתכסה בשמלה חדשה. מה שמלה חדשה אין בה דופי אף תורתו של ירבעם אין בה דופי. כיע"ש.

ואני אמרתי לדייק בלשון הכתוב שאמר מתכסה. דהיינו שמתחת לשמלה ולמלבוש יש דבר מה שהוא מכוסה ונסתר. כיוצא בזה התורה שנקראת מלבוש ושמלה שחלקי הפשט והרמז והדרש מכסים על חלק הסוד והקבלה.

והמלאכים לא ערערו כלל שהפשט והרמז והדרש שייך לבני אדם. אבל חלק הסוד והקבלה שייך לשמים ולמלאכים השוכנים בו. ולכן שאלו מה לילוד אשה בינינו. כלומר כלום יש לו עסק בסודות התורה ובחלק הקבלה. אמר להם הקב"ה כן "לקבל" התורה בא. והיינו חלק הסוד והקבלה. השיבו לפניו המלאכים ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ. אשר תנה הודך על השמים. וכוונת המלאכים לומר שמה אדיר שמך, דהיינו חלק לימוד התורה הנוגע לקיום המצוות, שעליהם נאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר (ישעיהו מ"ב כ"א). בין שנוגע לפשט המצוות או לרמזים שבהן או לדרש שבהן. שמכל זה נעשה שמך אדיר. תן אותו לארץ. אבל חלק הסוד והקבלה שהוא הודך והדרך. תנה הודך על השמים. והיינו לנו המלאכים. ואין לזרים אתנו.

א"ל הקב"ה למשה אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה. שר"ל אם אתה רוצה לדעת בכסא כבודי, שהוא אחד מסודות התורה, אחוז בו ואל תרפה ממנו אבל החזר להם תשובה. ע"כ.

ולחשיב להם תשובה לא אמר לו. אלא להחזיר להם תשובה. והיינו באותו דבר שטענו תחזיר אותו נגדם. ואמר להם משה דברים שבפשט. למצרים ירדתם. לפרעה השתעבדתם. שוב מה כתוב בה לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני כלום בין הגויים אתם שוכנים וכו'. מיד הודו להקב"ה שנאמר (תהילים ח' שם) ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ. ואילו תנה הודך על השמים לא כתיב. מיד נעשה לו כל אחד ואחד אוהב וכו'. ע"כ.

ולכאורה השיב להם משה שאינו רוצה לקחת כי אם הפשט. שהרי כל טענותיו היו בחלק הפשט. ואילו סודות התורה יניח אצלם. ועל כן לא חזרו לומר תנה הודך על השמים. משום ששם עומד ושמה ישאר. אלא שלבסוף גם חלק זה קיבל מרע"ה והורידו לארץ.

ונתן בזה בספר בן איש חיל (ח"א דרוש ב' שבת כלה לפנינו עמ' נ"ה) משל לגביר אחד שהיה גר במדינה אחת. ולו שני בנים במדינה אחרת רחוקה. ושלח להם בגד אחד מהודר מאוד ומלא בכיסי הבגד אבנים טובות. אך לא כתב להם למי הבגד. וכשהגיע הבגד לידם וראו שכיסיו מלאים אבנים טובות היו מריבים זה עם זה. שכל אחד אמר לי הבגד. וממילא גם האבנים הטובות שבכיסים שלי הם.

וכיון שלא הגיעו לעמק השווה נאלצו לגשת למשפט בפני השופטים. והנה

אחד מהאחים הציג הדברים לפני השופטים והביא כמה הוכחות שבשבילו שלח אביו הבגד. כי יש בידו מכתבים אשר כתב בהם שרצונו לעשות בשבילו בגד מהודר. וכן יש כמה אנשים ששמעו את אביו שרוצה לעשות בשבילו בגד. ועל פי כל הנ"ל על השופטים לקבוע שהבגד הוא שלו. וממילא גם האבנים הטובות והמרגליות שבכיסים אף הם שלו. וכשיים דבריו פנו השופטים לאח השני שיציע טענותיו. אבל הזהירו אותו שכיון שיש בידי אחיו ראיות והוכחות עליו לטרוח בהבאת ראיות חזקות להוכיח שהבגד הוא שלו.

אבל האח השני אמר שאינו צריך לטרוח להוכיח שהבגד שלו. שכן הבגד עצמו הוא ההוכחה. כי הלא השופטים רואים שהבדל גדול יש בינו לבין אחיו. כי אחיו גבוה וגדול גוף. ואילו הוא נמוך קומה ורזה. ולכן יביאו נא הבגד. והבגד עצמו יוכיח למי שלח אותו אביהם. וממילא תהיה הוכחה למי שלח גם האבנים הטובות שבכיסו הבגד. וכשהביאו הבגד ולבש אותו זה הנמוך ראו השופטים עין בעין שעולה עליו כמדתו ממש. וכך פסקו הדין שזכה בבגד ובאבנים הטובות המצויות בו.

וכן הוא בענין התורה. שאמרו המלאכים שסודות התורה הם כאבנים הטובות שבכיס הבגד ולהם ייעדם הקב"ה. כי איך יתן אותם בארץ לשפלים בני אדם הקרוצים מחומר. לכן מרע"ה השיב להם בואו ונראה למי נכתבה התורה האם יש ביניכם יצה"ר וכו'. ואז הוכח שנכתבה התורה למדת בשר ודם. וממילא גם האבנים הטובות, שהם סודות התורה, גם בהם זכה. שלא הוסתרו

האבנים הטובות שם אלא בשביל אותו שהבגד הוא שלו.

ובזה יובן מה שפתח המדרש בכתוב עלית למרום שבית שבי וגו'. שכל שביה הוא שלא מדעת הזולת. ולכאורה משה קיבל התורה מדעתו של הקב"ה שרצה לזכות את ישראל. ומה שייך לשון שביה שהוא שלא מדעת. אלא מבואר שלקח התורה שלא מדעת המלאכים כיון שהם לא הבינו כוונת משה במה שאמר להם שאינו רוצה כי אם בפשט. שכן הפשט כמידת בשר ודם הוא. ואילו על הסודות לא דיבר. אלא שזכה ממילא בהם. שמי שזכה בבגד זכה במה שבכיסיו.

ובזה ביאר הרי"ח זלה"ה שם הכתוב עוטה אור כשלמה וגו' (תהילים ק"ד ב'). שהתורה נקראת אור. דכתיב כי נר מצוה ותורה אור (משלי ר' כ"ג). ואותו אור, הוא התורה, עשאו הקב"ה כשמלה התואמת את בני האדם. למען יזכו בטענתם נגד המלאכים.

והרה"ג החסיד רבי דוד סתהון דאבח ז"ל בספר יעלה הד"ס (דרוש לשבת כלה) עשה לזה רמז. כי שבית "שבי" ר"ת שמעון בן יוחאי. שהוא שר בית הזהר וסודות התורה. ולכן רמזו שמו בכתוב המדבר על שביית סודות התורה.

ובזה יש לבאר מה שקשה לכאורה בפסוק עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם. אך סוררים לשכון וגו'. שלכאורה שלוש לשונות שונים הם. שהראשון הוא לשון שביה. והיינו דבר שנלקח בכח ושלא מדעת הבעלים. והשני הוא לשון לקיחה. שהוא לשון מקח וממכר. והיינו מדעת שניהם הקונה והמוכר.

והשלישי הוא לשון מתנה. שאין צריך כי אם דעת הנותן. אבל לא דעת המקבל.

ולפי דרכנו מבואר שכיון שהסכימו המלאכים שמשה יקח חלק הפשט שבתורה, א"כ זה מדעת שניהם, וע"ז אמר לשון לקיחה. וחלק תורה שבעל פה, היינו הדרש והרמז, הקב"ה נתן מתנה. וכמו שדרשו (נדרים ל"ח ע"א) שכל ארבעים יום שהיה משה במרום היה לומד ושוכח עד שנתן לו הקב"ה התורה במתנה שנאמר (שמות ל"א י"ח) ויתן אל משה ככלותו לדבר עמו וגו'. וע"ז נאמר לשון מתנות, היינו דעת הנותן מבלי דעת המקבל. אבל חלק הסוד זה לא הסכימו המלאכים שיקח. וגם הקב"ה לא נתן. אלא משה לקח שלא מדעת המלאכים. והיינו שבית שבי, לשון שביה. שלקחה משה בכח ושלא מדעת בעלים.

אכן יש לדקדק באופן אחר בלשון הכתוב שכן שביה הוא בכוח. ואילו קיחה הוא בכסף. וכדאמרינן בקידושין (ב' ע"א) בכסף מנלן. ילפינן קיחה קיחה משדה עפרון וכו'. כיע"ש. ומתנה היא בלי כסף ונמצא כאילו הדברים סותרים זה את זה.

ועל קיחה ומתנה אפשר ליישב בהקדים המשנה בנדרים (ל"ה ע"ב) המודר הנאה מחבירו מלמדו מדרש הלכות ואגדות. אבל לא ילמדנו מקרא. אבל מלמד הוא את בניו ובנותיו מקרא. ע"כ. ובגמרא (ל"ו ע"ב) מקרא מאי טעמא לא ילמדנו. משום דקמהני ליה. מדרש נמי קמהני ליה. ומאי פסקא. הא קמ"ל שאפילו במקום שנוטלים שכר. על המקרא שרי. על המדרש לא שרי למשקל. מאי שנא מדרש דלא. דכתיב ואותי צווה ה' בעת ההיא ללמד

אתכם. וכתוב ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר ציווני ה' אלוקי. מה אני בחינם אף אתם בחינם. מקרא נמי בחינם. רב אמר שכר שימור. ורבי יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים. ע"כ.

והנפקא מינה בין הטעמים. שרב ס"ל שמלמדים מקרא לקטן. שכיון שקטן בעי שימור הרי שאינו לוקח שכר על עצם לימוד הטעמים אלא שכר שימור. ורבי יוחנן סבר שאפילו לגדול מלמדים מקרא. אבל טעמים ופיסוק טעמים אינם בכלל חוקים ומשפטים. ולכן מותר לקבל עליהם שכר. שעל זה לא ציווהו הקב"ה למשה ללמד בחינם. וכמובא בפירושו הר"ן בנדרים הנ"ל. ע"ש. והלכה כרבי יוחנן כפי כלל שבידינו.

ולבאורה תמוה. שלמה יצווהו הקב"ה למשה ללמד מקרא בשכר פיסוק טעמים. שאם נתן לו גם זה בחינם. ילמד משה והבאים אחריו בחינם. וכפי שציווה על מדרש הלכות ואגדות. אלא ודאי יש לומר ששילם משה על פיסוק טעמים. ואולם איננו יודעים כמה שילם. אבל ודאי שילם. שאל"כ לא יהיה רשות לקבל ע"ז שכר.

ולפ"ז נתבאר מהו שאמר הכתוב לקחת, לשון לקיחה. וקיחה היינו כסף ותשלום וכנ"ל. והיינו מה ששילם משה שכר פיסוק טעמים, והם תורה שבכתב. ומה שאמרו ז"ל שנתן לו הקב"ה התורה במתנה. בע"כ לומר שהוא תורה שבע"פ שרחבה מארץ מידה. ואותה היה לומד ושוכח. שאין סברא לומר שתורה שבכתב היה שוכח. שאין הכתוב בארבע ספרים רב כ"כ שאי אפשר ללומדו ולזוכרו.

ועתה מובן שיעור הכתוב דלקחת, זו תורה שבכתב. מתנות, זו תורה שבע"פ

מדרשים הלכות ואגדות. שבית שבי, אלו הם סודות התורה.

והנה איתא במדרש (שמות רבה פר' ל' אות ו') וכי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים. אמר הקב"ה בת אחת היתה לי ומכרתיה לכם. לא תצא כצאת העבדים. נהגו בה כבוד וכו'. ע"כ. וידוע שכסף שנותן הקונה לאבי הנערה הוא כסף קידושין. וכמו שפירש"י עה"כ אשר לו יעדה וכו' (שמות כ"א ח'). וכסף קנייתה הוא כסף קידושיה וכו'. כיע"ש. וכשתגדל אותה בת אם ירצה האדון והוא מסכים הרי זו אשתו לכל דבר. ואינו צריך לתת שנית כסף קידושין.

והנה בכמה דוכתי דימו חז"ל את התורה לאשה. וכמו שאמרו ביבמות (ס"ג ע"ב) כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה. ע"כ. וכן אמרו בקידושין (ל' ע"ב) עה"כ ראה חיים עם אשה אשר אהבת (קהלת ט' ט') אם אשה ממש היא וכו'. ואם תורה היא וכו'. כיע"ש. ולכן מצווה אותנו הקב"ה לכבד את בתו, זאת התורה, כשם שחייב אדם לכבד את אשתו.

ובספר חסדי אבות הביא הרי"ח זלה"ה מעשה בראובן ושמעון שהיו שכנים. ולא היו עשירים. פעם אחת ישב ראובן בביהכנ"ס ושמע את הדרשן דורש במסכת שבת (ק"ט ע"א) עשר תעשר. עשר כדי שתתעשר. והאמין בכל לבו בדבר זה. והלך והפריש מעשר מכל מה שהיה לו. ומאותו יום והלאה היה מפריש מיד מעשר מכל רווח שהרויח. ונתקיימה בו הסגולה במלואה והתעשר עושר גדול. וחבירו שמעון יומא חד שמע גם הוא את הדרשן דורש במה שאמרו חז"ל (מציעא נ"ט ע"א)

אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו. והאמין בזה בכל לבו. ועשה כן ונתעשר עושר גדול.

יום אחד ישבו שני השכנים זה עם זה ושואלים איש את רעהו. איך זה שהתעשרת עושר גדול כ"כ ובתוך זמן קצר. אמר לו ראובן שמעתי את הדרשן דורש עשר כדי שתתעשר. והאמנתי בכל לבי והייתי מפריש מעשר מכל ריווח שהרווחתי. ונתקימה בי הסגולה. אבל אתה איך התעשרת. א"ל פעם אחת שמעתי את הדרשן אומר אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו. ומאז דחקתי עצמי והייתי קונה לאשתי מלבושים ותכשיטים. ונתקימה בי הסגולה והתעשרתי. וראובן כששמע זאת הצטער צער גדול. כי הלוא היה גם הוא שומע סגולה זאת וקונה בגדים ותכשיטים לאשתו. שאז גם היה נהנה מזה. וגם היה מתעשר. ע"כ.

ובזה אמרתי לבאר דברי המדרש הנ"ל. שאמר הקב"ה בת אחת היתה לי

ומכרתי אותה לכם. נהגו בה כבוד וכו'. והיינו שע"י שמכבד אדם את התורה הרי זה כמכבד את אשתו. ואם יש סגולה שהמכבד את אשתו מתעשר. גם חלה אותה סגולה על התורה שנמשלה לאשה. ולכן צריך לעשות לה מלבושים ותכשיטים. ומלבוש, זה הפשט שדימוהו לשמלה וכשנ"ל. ותכשיטים, אלו הרמז והדרש אגדות וגמטריאות שהם פרפראות לחכמה ותכשיט לה. ובזה יזכה לעושר. וכמו שאמר שלמה (משלי ג' ט"ז) ובשמאלה עושר וכבוד. אמנם יש בכבוד התורה דבר נוסף על כבוד האשה. והוא שהמכבדה והמקיימה זוכה לאריכות ימים דכתיב ברישא דקרא אורך ימים בימינה.

יהי רצון שנזכה לקבל את התורה, בתו של הקב"ה, על מנת לכבדה בפשטים רמזים ודרשות שהם מלבושים ותכשיטים שלה. ובשכר זה הקב"ה יברך אותנו באורך ימים ועושר וכבוד.

דרוש ד' לשבועות

שהיה אב בית דין (רש"י על אתר). אמר לשאול הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי יודע נגן וגיבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו.

וחז"ל בסנהדרין (צ"ג ע"ב) דרשו שכל דברי דואג דברי לשון הרע הם. שכן לא ביקש שאול כי אם מי שיודע לנגן בכינור. ואילו דואג הרבה בתוארים ותשבחות, ואילו אם יודע לנגן בכינור לא אמר, כי רק יודע נגן ולא פירש במה. ומה לו להרבות בתוארים אשר לא נשאל עליהם

בשמואל א' (פרק ט"ז) מסופר שלאחר שביטל שאול את פקודת שמואל להרוג כל אשר לעמלק. ובישרו שמואל שתקרע ממלכתו ותנתן לרעהו הטוב ממנו. היה שאול מבועת כי סרה מעליו רוח ה'. ועבדיו יעצו לו להביא אצלו איש היודע נגן. ובהיות על שאול רוח רעה ינגן זה בכינור ויוטב לו. והסכים שאול לכך ואמר לעבדיו ראו נא לי איש מיטיב לנגן והביאותם אלי.

והנה אחד מן הנערים, ומי הוא דואג האדומי, אביר הרועים אשר לשאול

וגם לא ביקש שאול לדעת דברים אלו. אלא ללשון הרע התכוון להכניס קנאה בלב שאול כדי שיהרוג את דוד.

וכך פרשו רבותינו דברי דואג האדומי: יודע נגן, שיודע לשאול. וגיבור חיל, שיודע להשיב. איש מלחמה, שיודע לשאת ולתת במלחמתה של תורה. איש תואר, שמראה פנים בהלכה. ונבון דבר, שמבין דבר מתוך דבר.

אמר לו יהונתן בני כמוהו [שגם בו יש כל המעלות האלו]. כיון שאמר לו וה' עמו, שהלכה כמותו בכל מקום, חלשה דעתו. שלא רק ביהונתן לא היה דבר כזה להיות הלכה כמותו בכל מקום. אלא אפילו בשאול עצמו לא נתקיים דבר זה. מיד קינא שאול לדוד.

והנה בעירובין (נ"ג ע"א) לימדונו רבותינו על מה ולמה זכה דוד להיות הלכה כמותו בכל מקום, ואילו שאול לא זכה לכך. דוד דגלי מסכתא תורתו נתקיימה בידו. שאול דלא גלי מסכתא לא נתקיימה תורתו בידו. וע"ש.

ופירש"י שבני יהודה גלו מסכתא מפרשים שמועותיהם ומדקדקים בטעמי השמועות עד שמתיישב הדבר על ליבם. ודוד היה יגע בתורה ומורה הוראות. וכמו שאמרו בברכות (ד' ע"א). כיע"ש. ואילו שאול לא היה זוכה להורות כהלכה.

והנה שמועות היינו תורה שבע"פ. וטעמי ההלכות גם הם תורה שבע"פ. ובהם היה דוד מדקדק ומורה.

ואני אמרתי שתורה שבעל פה נקראת אהבה. וכמו שאמרו בסוטה (כ"א

ע"א) שבנא והלל אחים היו. הלל היה עוסק בתורה, ושבנא עסק במסחר. לבסוף בא שבנא אמר להלל בוא ונחלוק. אתן לך חצי מכספי תיתן לי חצי מתורתך. יצאה בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו. ע"כ.

והרי הלל תורה שבעל פה למד, ומסר נפשו עליה בהיותו עני. ולאותה תורה שבע"פ קוראים לה רבותינו אהבה שנאמר אם יתן איש וגו'.

ובזה פירשתי בס"ד דברי הנביא אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו הלא אח עשו ליעקב נאום ה' ואוהב את יעקב. ולכאורה לא השיב הנביא כלום. ויש לבאר על פי מה שפירש"י בפרשת תולדות עה"כ ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו וגו'. ופירש"י שהיה שואל אותו כיצד מעשרים את התבן וכיצד מעשרין את המלח.

ולמרות דברי רש"י שכתב שהיה צד את אביו בדברי חסידות אפשר לומר שהואיל ועשו כיבד את אביו מאוד, עד כדי כך שזכה וראשו קבור במערת המכפלה. בלתי אפשרי הוא שהיה מרמה אותו בדברים אלו. אלא פשוט דעשו למד מפי אביו תורה שבכתב. אבל לא למד תורה שבע"פ. וא"כ איך ידע משנה בריש תרומות (פ"א מ"א) כל שהוא מאכל אדם וגידולו מן הארץ ונשאר חייב בתרומה. והרי אינו יודע תורה שבע"פ.

אבל יעקב איש תם יושב אוהלים, בבית מדרשו של שם. ויודע גם יודע תורה שבע"פ. ותורה שבע"פ נקראת אהבה. וניתנה לנו ע"י הקב"ה ולא ניתנה לגויים.

וזה שאה"כ אהבתי אתכם אמר ה'. אהבתי, היינו נתתי לכם אהבה, שהיא תורה שבע"פ. ואמרתם במה אהבתנו, שאין ישראל מבינים מה גודל אהבתו יתברך.

ואומר הלא אח עשו ליעקב, ויכולתי לתת לעשו או לשניים אותו דבר. אבל ואוהב את יעקב, כי רק ליעקב נתתי אהבה שהיא תושבע"פ.

דרוש ה' לשבועות

מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה. (שה"ש ח' ז')

בהעמיד את הכוס השניה שנתורה. והיא מה שאמרו נשמע. וע"כ בכוס שנתורה שהיא שמיעה, יהיו מאחדים אותו יתברך, וע"כ מיחדים אותו בלשון שמע ישראל. וע"ש שהאריך בדין מי שהיה לו ב' עגילים או ב' צמידין ואבד השליח א' מהם שצריך לשלם לו על הנז' יותר מחצי. שכן הצמיד שוה סך מסוים, אבל היחיד שווה הרבה פחות מהחצי. שבהעדר התואם איבד מיופיו ומנוי שבו. יע"ש. אבל עכ"פ מבואר שבשמיעה שעדיין לא אבדו רצונם לשמוע תורה, בכ"ז יש שבח למלך.

ואנא עניא אמרתי בחופזי שנעשה הוא רמז לתורה שבכתב. שצריך מעשה רב לכותבה. להכין הקלף ושיהיה מעובד לשמו, ולכתוב לשם קדושת ס"ת, ולשרטט וכו'. ואולם תורה שבע"פ בשם שמועה תכונה שכן משפטה להיות עוברת מפה לאוזן ומרב לתלמיד. ונמצא שתושבע"פ והרצון לשמוע, ללמוד ולהבין, לא פג מהם. ובזה משתבח ה' יתברך בכל עת. שתורה שבכתב הינה כספר החתום. וכמו שעושים הקראים והשומרונים שלהם, כביכול, תורה שבכתב. אבל עושים הפך כוונתה להיות כ"א תורתו בידו לפרשה ולבארה כאוות נפשו וכראות עיניו.

שואלים העולם למה נצטוו ישראל לייחד את ה' יתברך בלשון שמיעה. דכתיב שמע ישראל וגו'. וכתב הרב בן איש חיל בשם ש"ץ שהביא משם מהר"א מגרמיזא, למה הדבר דומה למלך שעשה משתה לעבדיו. ושם לפנייהם שולחנות קטנים של זהב. ועליהם מכל מיני אוכלים ומשקים. ואף לעצמו עשה כן. אמר המלך במה יודע שאני מלך. ציוה לעבדו להביא שני כוסות זכוכית יקרה, והם תאומי צביה, ולהציבם על שולחנו של מלך. והנה העבד מרוב התרגשותו נחפז להוציאם ממקומם ונפל אחד לארץ ונשבר. והיה העבד חרד, שמא יהרגנו המלך. הלכו ואמרו למלך נשברה הכוס האחת ומה נעשה עתה, ובמה יודע שאתה מלך. א"ל העמידו את הכוס שנתורה, ובה יודע שאני מלך. ע"כ.

כמו כן ישראל במהירותם בהר סיני אמרו נעשה ונשמע. ואמרו חז"ל באותה שעה ירדו מלאכי השרת וכתרו להם ב' כתרים. כנגד נעשה וכנגד נשמע. והנה בעוון העגל הלך הכתר של מעשה. שבמקום לעשות כאשר ציווה ה' יתברך. הלכו ועשו להם עגל מסכה. והוסר הכתר והורמה העטרה, והכוס האחת נשברה. ובמה יודע אפוא שהקב"ה הוא מלך,

ומעשיהם הם הפך התורה הקדושה. שמעולם לא התכוונה תורה שישב האדם בחושך ביום שבת, ותתענה נפשו עינוי של ממש ביום העונג והתענוג. ולא לזאת התכוונה תורה באומרה לא תבערו אש וכו'. ולא התכוונה תורה להוציא אשה מביתה בימי טומאתה, ועוד כאלה. ועליהם הכתוב אומר לא ידעו ולא יבינו בחשכה התהלכו. ר"ל שכיון שלא ידעו תורה שבע"פ ממילא לא יבינו תורה שבכתב. וע"כ בחשכה התהלכו ביום השבת הפך דברי חז"ל.

ובזה פירשתי בס"ד דברי חז"ל בפתחתא דאיכה רבתי אמר הקב"ה הלואי אותי עזבו ואת תורת שמרו שהמאור שבה מחזירם למוטב. יע"ש.

שיש אור ויש מאור. שהאור הוא מקור ההארה. ולא כל איניש סבלא דא, שענינו מסתנוורות ואינו יכול להסתכל לאור עצמו. וכשם שאין אדם יכול להסתכל באור השמש, או לאור נורה חשמלית, ורק נהנה מן המאור שהוא הדבר הנובע מן האור.

והנה תורה נקראת אור דכתיב (משלי ו' כ"ג) נר מצוה ותורה אור. ומי יכול להסתכל בה מבלי להסתנוור עד שיתעוור זמנית ויאבד דרכו. אבל תושבע"פ נקראת מאור, שהיא נובעת מן האור. וע"כ אמרו אותי עזבו, והיינו שלא יהגו בתורה שבכתב כ"כ. וע"ד שאמרו חז"ל בברכות מנעו בניכם מן ההגיון. ופירש"י מן המקרא. אבל תורת שמרו, דהיינו תורה שבע"פ שהמאור שבה וכו'. שבה ימצאו טעם ומרגוע לכל שאלותיהם.

ויראה לענ"ד שתורה שבע"פ נקראת אהבה.¹ שהנה אמר הנביא אהבתי אתכם אמר ה' וכו' הלא אח עשיו ליעקב ואוהב את יעקב. ולא נתפרש כלום מהתשובה. שאין בתשובה יותר ממה שיש בהצהרה אהבתי אתכם.

ויש לבאר ע"פ מה שפירש"י על הכתוב ויאהב יצחק את עשיו כי ציד בפיו. ופירש"י שהיה צד אותו בשאלות של חסידות, כיצד מעשרין את התבן ואת המלח וכו'. וקשה להניח שעשה עשיו כן כדי לרמות את אביו. שידענו שראשו של עשיו זכה להקבר במערת המכפלה משום שכיבד אביו ואמו. ועל כל משאלותיהם היה עונה "על ראשי". ואם רצה לרמותו איה כבודו של אביו.

ולאירך גיסא ידענו שיעקב איש תם יושב אוהלים, ופירשו אוהלו של שם ואוהלו של עבר. שהיו מלמדים תורה והיינו תושב"ע. ואילו עשיו שלא היה מצוי אצלם ע"כ נתקשה בשאלות מעשה התבן והמלח. שבתורה לא כתוב כי אם מצוות מעשר בלבד. ועל זה אמר הנביא ואוהב את יעקב שאצלו תושבע"פ.

וכן יש להביא ראייה מסוטה (כ"א) שאחיו של הלל רצה לחלוק עמו חצי מרכושו תמורת חצי מתורתו. והמשילו עליו הכתוב אם יתן איש את "כל" הון ביתו וכו'. והרי הלל לא נתגדל אלא בתושבע"פ ששמע משמעיה ואבטליון, ומסר נפשו עליהם עד שכמעט קפא למוות. וכמו שמסופר ביומא. יע"ש. ועליה, על תושבע"פ אמר הכתוב אם יתן איש וכו'.

1 ראה בדרשה לעיל אריכות הדברים בזה.

דרוש ו' לשבועות

במגילת רות

וישאו להם נשים מאביות שם האחת ערפה ושם השנית רות וישבו שם כעשר שנים. (רות א' ד')

מואביות. תני בשם ר' מאיר לא גירום ולא הטבילו אותם. ולא היתה הלכה להתחדש ולא היו נענשין עליהם עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית ע"כ. ופירש מהרז"ו שאפילו לא היתה מתחדשת ההלכה עמוני ולא עמונית וכו'. לא היו נענשים עליהן. מכיון שלא נשאו כדין. כי אם לזנות בעלמא. ע"ש. וכפי זה מבוארים דברי רש"י שטעם היה להם בדבר שלא לגיירם. שבלאו הכי לא היו מותרות לבא בקהל. שטרם נתחדשה ההלכה בזמן ההוא.

וכדברי רש"י משמע ביבמות (מ"ז ע"ב) שרק כשהיו רות ונעמי בדרכם לא"י בקשה רות להתגייר. דאיתא התם אמר רבי אלעזר מאי קראה. דכתיב (רות א') ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה. אמרה לה אסיר לך תחום שבת, אמרה לה (רות א') באשר תלכי אלך. אסיר לך יחוד, אמרה לה (רות א') באשר תליני אלין. מפקדינן שש מאות וי"ג מצות, אמרה לה (רות א') עמך עמי. אסיר לך עבודת כוכבים, אמרה לה (רות א') ואלקיך אלקי. ארבע מיתות נמסרו לב"ד, אמרה לה (רות א') באשר תמותי אמות. ב' קברים נמסרו לב"ד, אמרה לה (רות א') ושם אקבר. מיד ותרא כי מתאמצת היא וגו'. ע"כ.

הנה פירש"י (א' ז') עה"כ כי זקנתי מהיות לאיש, שאנשא לו ואוליד בנים ותנשאו להם. שאינם אסורים לכם ואינכם אסורים להם משום אשת אחיו שלא היה בעולמו שאינה זקוקה ליבם. לפי שלא היו למחלון וכליון קדושין בהן. שנכריות היו ולא נתגיירו. ועכשיו הן באות להתגייר. כמו שנאמר כי אתך נשוב לעמך מעתה נהיה לעם אחד. ע"כ. וכפי זה באיסור לקחו אותם.

ואולם אין להקשות כיצד אביהם אלימלך הניחם לשאת נשים נוכריות בלא גיור ובלא קידושין. שמקרא מלא הקדימו לאמר וימת אלימלך איש נעמי וגו'. ואח"כ וישאו להם נשים מואביות וגו'. שכל זמן שאלימלך קיים לא נשאו נשים נוכריות. כי רק לאחר מותו. [וצ"ע קצת בדברי הזהר (בלק ק"צ ע"א) רות ברתיא דעגלון מלכא דמואב הות. מית עגלון דקטיל ליה אהוד ומנו מלך אחרא. ודא ברתיא אשתארת והות בכי אומנא ובשדי מואב. כיון דאתא תמן אלימלך נסבה לבריה. ואי תימא גיירה אלימלך תמן לא וכו'. ע"כ].

וכיוצא בזה מצאנו ברות רבה (פר' ב' ד"ה ט') וישאו להם נשים

וכן נראה מדברי הזוהר (בלק דף קצ ע"א) רות בריתה דעגלון מלכא דמואב הות. מית עגלון דקטיל ליה אהוד ומנו מלך אחרא. ודא בריתה אשתארת והות בבי אומנא ובשדי מואב. כיון דאתא תמן אלימלך נסבה לבריה. ואי תימא דגיירה אלימלך תמן. לא אלא כל אורחי ביתא ומיכלא ומשתיא אוליפת. אימתי אתגיירת לבתר כד אזלת בנעמי כדין אמרת (רות א') עמך עמי ואלקיך אלקי. ע"כ.

ועיין במדרש זוטא לרות (א' ד') וישאו להם נשים מואביות. מי גרם לשבט יהודה לישא אשה מואביה, על שעשו מעשה עמון ומואב. דכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים (דברים כ"ג ה'). ע"כ. כוונת המדרש משום שיצא אלימלך מארץ ישראל בשל הרעב. שהיה ירא שיתדפקו עניים על פתח ביתו כדי שיפרנסם. והרי שלא קידם בלחם ובמים. וכמעשה דעמון ומואב. וע"י זה נגרם שנכשלו בניו במואביות.

והנה כפי דברי המדרש שהבאנו לעיל שלא גיירום ולא היתה עתידה הלכה להתחדש וכו'. כיע"ש. נראה שבאותם ימים היה איסור נשות מואב, דהיינו המואביות, כאיסורם של הגברים.

ויש סמך לדבר מדברי הזוהר חדש (רות דף לא ע"א) רבי בון אמר אלמלא הוינא התם כד אתקיימא הלכה מואבי ולא מואבית פליגנא עליו ואמינא מואבית ולא מואבי. ומן מה דכתיב בהו ויחל העם לזנות אל בנות מואב ותקראנה לעם לזבחי אלהיהן. וכתיב הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם ותהי המגפה בעדת ה'. אינון גרמין כולי האי וגוברין אסירי ואינון שריין. ע"כ. יע"ש.

וכפי זה ודאי שלא היו יכולים להתיר נשות עמון ומואב מסברא. כיוון שלעומת הסברא להתירן כיון שדרך איש לקדם בלחם ובמים ואין דרך האשה לקדם. מ"מ עדיין נשאר סברא אלימתא שהן הן היו במעל להחטיאם בזנות. וכסברת רבי בון בזוה"ח.

וכפי זה ודאי שלא היה מועיל גיור שלהן להתירם לבוא בקהל. שבזה שוות הנשים לגברים. והכל אסורים לבא בקהל. ורק לאחר זמן רב הותרו. וכדאייתא בברכות (כ"ח ע"א) בו ביום בא יהודה גר עמוני לפנייהם בבית המדרש. אמר להם מה אני לבא בקהל. אמר לו רבן גמליאל אסור אתה לבא בקהל. אמר לו רבי יהושע. מותר אתה לבא בקהל. אמר לו רבן גמליאל והלא כבר נאמר (דברים כ"ג) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'. אמר לו רבי יהושע וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין. כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלל את כל האומות וכו'. כיע"ש.

מבואר איפוא שעיקר טעם ההיתר משום שאין אנו יודעים אם הוא עמוני ודאי או ספק. שכבר אין עומדים במקומם. ואם יבוא לפנינו אחד מארבע אומות שנאסרו לבוא בקהל יש להתירם. וכמו שפסק הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק יב הל' כ"ה) וז"ל כשעלה סנחריב מלך אשור ובלל כל האומות ועירבם זה בזה והגלה אותם ממקומם. ואלו המצרים שבארץ מצרים עתה אנשים אחרים הם. וכן האדומים שבשדה אדום. והואיל ונתערבו ד' אומות האסורים בכל אומות העולם שהן מותרים, הותר הכל. שכל הפורש מהן להתגייר חזקתו שפירש מן הרוב. לפיכך כשיתגייר הגר בזמן הזה בכל מקום בין

אדומי בין מצרי בין עמוני בין מואבי בין כושי בין שאר האומות אחד הזכרים ואחד הנקבות מותרין לבא בקהל מיד. עכ"ל.

אבל בימי אלימלך ובניו עוד לא עלה סנחריב. וכל אומה במקומה ישבה. וכ"פ בשו"ע אהע"ז (סי' ד' סע' י'). כיע"ש. שאפילו לאחר חורבן בית ראשון ולפני בית שני טרם הלך מואב לגולה. וכמו שאמרו במגילה (י"ב ע"ב) לשאלת אחשוורוש מה לעשות עם ושתי המלכה ששאל לישראל. אמרו היכי נעבד. נימא ליה קטלה למחר פסיק ליה חמריה ובעי לה מינן. נימא ליה שבקה קא מזלזלה במלכותא. אמרו לו מיום שחרב בית המקדש וגלינו מארצנו ניטלה עצה ממנו. ואין אנו יודעין לדון דיני נפשות. זיל לגבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו כחמרא דיתבי על דורדייה. וטעמא אמרו ליה דכתיב (ירמיהו מ"ח) שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו לא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר. ע"כ. וא"כ לא היה מועיל כלום אם היו מגיירים אותם. שעדיין איסור מואבית עליהן.

ואולם בהמשך הדברים אמרו שם בזוהר חדש (ל"א ע"א) ומיד אמר הדרי בי. ומה משה ואלעזר קבלון דכתיב אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם. מ"ט דבהכרח עמדו בנות מואב באותו מעשה. דא"ר חלקיה אמר רבי אסיא בן גוריון האנשים באין ומביאין אותן בעל כרחן. וההיא שלא קבלה הורגין אותה עד שנמצאו מואביות כולן שם בהכרח. ועל דא ודאי האנשים אסורים והנשים מותרות. ע"כ. ומעתה קשה למה לא סברו כן לגיירם בכך אופן.

ונראה ליישב על פי הגמרא דיבמות (ע"ז ע"ב) א"ר יוחנן דאמר קרא (שמואל א' י"ז) וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער אבנר ויאמר אבנר חי נפשך המלך אם ידעתי. ולא ידע ליה. והכתיב (שמואל א' ט"ז) ויאבהו מאד ויהי לו נושא כלים. אלא אאבוה קא משאיל. ואביו לא ידע ליה. והכתיב (שמואל א' י"ז) והאיש בימי שאול זקן בא באנשים. ואמר רב ואיתימא רבי אבא זה ישי אבי דוד שנכנס באוכלוסא ויצא באוכלוסא. ה"ק שאול אי מפרץ אתי אי מזרח אתי. אי מפרץ אתי מלכא הוי. שהמלך פורץ לעשות דרך ואין ממחין בידו. אי מזרח אתי חשיבא בעלמא הוי. מ"ט אמר ליה שאל עליה. דכתיב (שמואל א' י"ז) וילבש שאול את דוד מדיו, כמדתו. וכתיב ביה בשאול (שמואל א' ט') משכמו ומעלה גבוה מכל העם. א"ל דואג האדומי עד שאתה משאיל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לאו. מ"ט דקאתי מרות המואביה. א"ל אבנר תנינא עמוני ולא עמונית. מואבי ולא מואבית. אלא מעתה ממזר ולא ממזרת. ממזר כתיב מום זר. מצרי ולא מצרית. שאני הכא דמפרש טעמא דקרא (דברים כ"ג) על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. דרכו של איש לקדם ולא דרכה של אשה לקדם. היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים. אישתיק. מיד ויאמר המלך שאל אתה בן מי זה העלם. התם קרי ליה נער הכא קרי ליה עלם. הכי קא אמר ליה הלכה נתעלמה ממך. צא ושאל בבית המדרש. שאל. אמרו ליה עמוני ולא עמונית. מואבי ולא מואבית. עכ"ל.

וכבר הקשה המהרש"א (יבמות ע"ז) שזאת הלכה למשה מסיני להיות המואבי אסור והמואבית מותרת. ואיך שיהיה יש לדקדק שדואג וסיעתו לא האמינו בקבלה זאת. וחשבו לאסור מואבית ועמונית. אבל קשה שכיון שבועז הוא אבצן והיה שופט את ישראל כמה שנים כמפורש בקרא. ואיך ישא מפסולי קהל ועוד בפרהסיא בשער העיר בפני הזקנים. וכמפורש במקראות ויקח בועז עשרה אנשים וגו'. ויותר מזה במגילת רות שהגואל לא רצה לקחת את רות וטען פן אשחית את נחלתי וגו'. ע"כ.

ולולא דמסתפינא אמינא שהמהרש"א ז"ל נגרר אחרי דברי התוס' ביבמות (ע"ז ע"ב ד"ה הלכה וכו') שאמרו הלכה אני אומר אינו הלכה למשה מסיני. שא"כ איך תתכן בזה מחלוקת. אלא הלכה אני אומר פירושו שכך קיבל מרבתי. כיע"ש. וכפי זה לא תתכן מחלוקת בהלמ"מ. וכ"ד הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשנה. כיע"ש.

ומיהו בהגהות מהר"ב רנשבורג על יבמות הנ"ל העיר לדברי התוס' לעיין בס' יבין שמועה (דף כ"ז ע"א) ובשו"ת חוות יאיר (סי' קנב). כיע"ש. ועיין בשדי חמד בכללים מערכת אות ה"א (אות ל"ג) הביא דבריהם בקצרה. ומוכח דס"ל שיתכן מחלוקת בהלמ"מ. שכן משמע מדברי הרב ארעא דרבנן (מערכת א' אות ג') כיע"ש. וכן מצאתי בשו"ת אפרקסתא דענייא (ח"ד סי' שכ"ח) בשם מהרצ"ח בחידושו ליומא כיע"ש. ועוד ראיתי למהר"י קאפח במהדורתו לשו"ת הראב"ד (סי' ז') שביאר שכוונת הרמב"ם במה שכתב שבהלמ"מ אין מחלוקת. ר"ל שאין מחלוקת אם נאמר

כך או אך. אבל אם בכלל הלכה זו או דיוקא דקרא מצינו מחלוקת וכו'. כיע"ש.

אמור מעתה שאפשר שסבר דואג שהלכה זאת אינה הלמ"מ אלא דיוקא דקרא. וכמו שפירש הרב ב"ח בהקדמת ספרו משיבת נפש על מגילת רות. שבממזר כתוב לא יבוא ממזר בקהל ה' גם דור עשירי וגו'. וכמו כן כתוב ג"כ אצל עמוני ומואבי גם דור עשירי לא יבוא לו בקהל ה' עד עולם. וקשה. שכיון שכתב לעולם למה צריך לכתוב עשירי. אלא ודאי שיש דבר מה ללמוד מהיתור. וכן לומד ריש לקיש בימבות (ע"ח ע"ב). שכיון שכתוב בממזר גם דור עשירי וגם לעולם. א"כ צריך לחלק משמעות הכתוב ולומר שממזר לא יבוא עד עולם. אבל ממזרת עד דור עשירי. ולאחר דור עשירי כשירה לבוא בקהל. וכמו שנאמר בעמוני ומואבי. שהזכרים לא יבואו בקהל עד עולם. אבל הנקבות מותרות לאחר עשר דורות. ולכן כתבה תורה דור עשירי וכתבה לעולם. לחלק בין זכר לנקבה.

ואולם לדין שאוסרים ממזר וממזרת עד עולם צ"ל שמה שכתב עשירי וחזר לכתוב עד עולם הוא משום שלא נאמר שאם הממזר או עמוני ומואבי הלכו למקום אחר ולעיר אחרת שסר שם ממזר ושם עמוני ומואב מעליהם. [ולאחר עשרה דורות בטל הזכר. וכמו שכתב רש"י בפר' יתרו שנעשה בשרו חידודין חידודין כששמע מפלתם של מצריים. והיינו דאמרי אינשי עד עשרה דרי לא תבזה ארמאה באפיה ע"כ. דהיינו משום שעד עשרה דורות זכר מוצאו קיים. אבל לאחר מכן ודאי שכח מוצאו ופגמו. וכאזרח המקום שבו שוכן הוא.] וא"כ הוה אמינא

שמותרים לבוא בקהל בין נקבות ובין זכרים ע"כ כתבה תורה עד עולם. כלומר עד סוף כל הדורות. ואין זה משנה היכן מקום מושבם. שהפיסול הוא בגופם.

וכפי זה הסיק הרב ב"ח שמה שערער דואג הוא על היות דוד רביעי לרות המואביה. שעדיין לא סר שם מואבית מעליה. ומה לנו לחלק בין זכרים לנקבות.

ויש לקו"ד שתי הערות בדבר. האחת שמפורש בקרא שטעם עמון ומואב משום שלא קידמו את ישראל בלחם ובמים וגו'. ואמרינן דרך איש לקדם ואין דרך אשה לקדם. וכפי זה בע"כ לומר שהיה לדואג נימוק ותשובה גם ע"ז. שאפשר לומר שכיון שבנות מואב יצאו לזנות א"כ למה לא יצאו לקדם. וכעין מה שכתב הרב ב"ח בשם מהרש"ל בהגהותיו. ע"ש. ואם לזנות יצאו לקדם למה לא יצאו.

ועוד אחרת שאם כדברי הרב ב"ח שטענת דואג היתה משום שרות דוד רביעי היא למואב. ולא עברו עשרה דורות. ואסורה לבוא בקהל אפילו לריש לקיש. א"כ כיצד נשאו אחי דוד. שבפירוש אמרו ז"ל (כתובות ט' ע"ב) היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו. דכתיב (שמואל א' י"ז) ואת אחיך תפקד לשלום ואת ערובתם תקח. מאי ואת ערובתם תקח. תני רב יוסף דברים המעורבין בינו לבניה. ע"כ. ואם לא הותרו לבוא בקהל על מה יתנו גט פטורין. והרי אין זה נוהג אלא בישראל שלקח אשה ובא לגרשה. שספר כורתה ואין דבר אחר כורתה. אלא ודאי נשאו. ואם כדברי דואג מי התירם לבוא בקהל.

ואמנם רש"י בפירושו על שמואל הנ"ל נשמר מהקושיא ופירש ע"ד התרגום וז"ל ואת ערובתם תקח, ואת ערבות הצלתם ושלומם תקח באזניך ובלבבך ותגד לי. וכן תרגם יונתן וית טיביהון תייתי. עכ"ל. אבל בפירושו על הגמרא דכתובות הנ"ל היה מוכרח לפרש שבענייני גט מדבר. שהלכה למדו משם שכל מי שיוצא למלחמת בית דוד נותן גט לאשתו וכו'. כיע"ש. ואע"פ שהכתוב במלחמת שאול מדבר.

ויש לדייק בלשון רש"י שאע"פ שהכתוב במלחמת שאול מדבר מ"מ לא למד דוד ממנו. וגם לא מאחיו. אלא משום אביו שנהג לעשות כן. והייתי סבור לומר שלעולם לא התירום לבוא בקהל. אלא שכיון שסמך ישי וזרעו על קבלתם להיות מואבית מותרת הלמ"מ נשאו אותם בינם לבין עצמם. וגם גירשום בינם לבין עצמם.

ומעשה שעשה בועז להשיאה במעמד הזקנים. והיינו זקני סנהדרין. שכן אע"פ שכדי להינשא בעי עשרה. וכמו שאמרו בכתובות הנ"ל. מ"מ סגי בעשרה שאינם זקנים. אלא ודאי זקנים היושבים בשער המה זקני סנהדרין אשר פסקו לו להיתר משום מואבי ולא מואבית.

והנה בראב"ע (א' ב') כתב טעם מבית לחם פעם אחרת להודיעם שהם אזרחים. ועוד בעבור שאמר אפרתים. וזאת המלה פעם הוא ליחס המקום הנקרא אפרת. ופעם אחת ממשפחת אפרים. ואפרת שם אשת כלב בן חצרון. ונקרא המקום על שמה כמו מצרים. ולא יתכן שיקחו מחלון וכליון אלו הנשים עד שנתגיירו והעד אל

עמה ואל אלקיה. ע"כ. וא"כ לסברתו התגיירו רות וערפה.

והנה בזהר חדש (מגילת רות דף לב ע"ב) שאל רבי פדת לבריה של רבי יוסי איש סוכו. רות כיון שנתגיירה מפני מה לא קראוה בשם אחר. אמר ליה כך שמעתי דשם אחר היה לה. וכשנשאת למחלון קראו שמה רות. ומשם עלתה בשם זה. דהא כשנשאת למחלון נתגיירה לא לאחר זמן. אמר לו והכתיב אח"כ ואלקיך אלקי באשר תליני אלין וכו'. הרבה התראות עשתה נעמי כדתנינן וכולן קבלה עליה. ואם נתגיירה קודם למה לה השתא כולי האי. אמר לו ח"ו שנשאה מחלון והיא גויה. אלא כשנשאה נתגיירה ובחזקת אימת בעלה [עליה] עמדה [היא] וערפה בענין זה. כיון שמתו בעליהן ערפה חזרה לסורחנה ורות עמדה בטעמה. דכתיב הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה [משמע דכתי' שבה]. ורות דבקה בה כמו שהיתה בתחילה. כיון שמת בעלה ברצונה דבקה בתורה. אמר לו שמעת מה שמה בתחילה. אמר ליה גילית שמה (ס"א פלוניתא). כשנשאה מחלון קרא לשמה רות. ערפה הרפה שמה וחזרה לסורחנה ולשמה ולעמה ולאליה. דכתיב הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה. אל עמה להקרא בשם הראשון. ואל אלהיה לעבוד ע"ז. עכ"ל.

ומלשון הזהר למדנו שעכ"פ נתגיירו לפני נישואיהן. ברם לאו גיור גמור היה. אלא משום שיראות מבעליהן. שרצו שינהגו מנהג יהדות. ואין זה גיור גמור.

ואע"פ שביבמות (מח ע"ב) תניא רבי חנניא בנו של רבן גמליאל אומר מפני מה גרים בזמן הזה מעוניין ויסורין

באין עליהן. מפני שלא קיימו שבע מצוות בני נח. רבי יוסי אומר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. אלא מפני מה מעוניין. לפי שאין בקיאיין בדקדוקי מצוות כישראל. אבא חנן אומר משום ר' אלעזר לפי שאין עושין מאהבה אלא מיראה. אחרים אומרים מפני ששהו עצמם להיכנס תחת כנפי השכינה. אמר ר' אבהו ואיתימא ר' חנינא מאי קראה ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם ה' אלוקי ישראל אשר באת לחסות וגו' (רות ב'). ע"כ. ומלשון הגמרא מוכח שאע"פ שעושים מיראה. מ"מ הגיור תקף. וא"כ מה בכך שרות התגיירה מיראה.

אבל אין בירור מדברי הגמרא מתי התגיירה. שאם משום שדרשו מקרא אשר באת לחסות וגו'. עדיין י"ל שלאחר מות בעלה נתגיירה. כי מקרא זה בועז אמרו. ויותר משמע שבאת עכשיו לחסות תחת כנפיו. ואע"פ שלא עשית כן מקודם. מ"מ עכשיו מיהרת ולא אחרת.

אבל דעת הזהר ברורה שנתגיירו בינם לבין עצמן ומשום יראה. ואין גיור זה מועיל. ובזה מיושבת הקושיא שהקשו המפרשים שאם היו גיורות כיצד שידלתן נעמי לחזור לסורן. שכפי האמור לא היה כי אם גיור משום יראה בינן לבין עצמן.

אמור מעתה שחזרנו למחלוקת דואג וסייעתיה. אי הלכה זאת מואבי ולא מואבית הלמ"מ היא. או שמא פירושא דקרא. שס"ל להזהר חדש שהיא הלמ"מ. ושפיר גיירום. אלא שהגיור לא היה מושלם. וכנ"ל. ואילו לזוהר עצמו נראה שלא גיירום. והיינו משום שהלכה זאת במחלוקת שנויה. עד שבא שמואל הרמתי וכתב מגילה זאת דרך פסק וכמו שכתב

הב"ח בהקדמה למשיבת נפש. ואפשר שדואג לא חלק על הקבלה. אלא שמשום פירושא דקרא ס"ל שרק דור עשירי. ואמנם יכולות להתגיר אבל לא לבוא בקהל עד דור עשירי. וזאת טענתו. וכנ"ל. ויש עדיין מקום לעיין בטענותיו שכתבו ז"ל ביבמות הנ"ל. וכעת עמד קנה במקומו.

דרוש ז' לשבועות במגילת רות

(פרק ג' ג') ורחצת וסכת ושמת [שמלתך כתיב] שמלתך עליך [וירדתי כתיב] וירדת הגרן אל תודעי לאיש עד כלתו לאכל ולשתות. (ד') ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם ובאת וגלית מרגלתיו [ושכבתי כתיב] ושכבת והוא יגיד לך את אשר תעשיין. (ה') ותאמר אליה כל אשר תאמרי אלי [קרי ולא כתיב] אעשה. (ו') ותרד הגרן ותעש ככל אשר צוטה חמותה. ע"כ.

מצאו כתוב מעונה אלקי קדם. קיימו השנים ובטלו את האחד. יע"ש. וכאשר לא נמצא רוב לדון אחריו קיימו את שנראה להם לקיים לפי דעתם. וכאשר לא השיגה יד שכלם כתבוהו בדרך אחד וקראוהו בדרך אחרת וכתבו הכתוב בפנים והקרי בחוץ. ובמקומות שבמקרא הוסיפו קרי ולא כתיב וכתוב ולא קרי. אלא ששני אלו אינן בתורת משה. ע"כ.

ונראה לבאר כוונתו שעכ"פ בתורה לא מצאנו קריין ולא כתיבן. אך ניתן רשות לחכמים במקום ספק לעשות בשאר ספרים קריין ולא כתיבן וכתובין ולא קריין. ואין נראה לומר שמרע"ה הוא שתיקן כל כתיבן ולא קריין וכו'. אלא שנתן רשות לחכמים לעשות כן אם יראה בעיניהם לפי דעתם ושכלם. אבל לא נתן להם רשות להכניסם אל תוך הטקסט. אלא יוסיפו או יגרעו מחוץ לטקסט.

איתא בנדרים (לז ע"ב) אמר רבי יצחק מקרא סופרים, ועיטור סופרים, וקריין ולא כתיבן, וכתובין ולא קריין הלכה למשה מסיני. ע"כ. ופירש הר"ן שמשה קבל כך בסיני ומסר לישראל. כיע"ש.

ויש להבין מדבריו האם כל קריין ולא כתיבן וכל כתיבן ולא קריין הם הלכה למשה מסיני. וראיתי להמאירי בהקדמה לספרו קרית ספר שכתב וז"ל וסיבת המחלוקת הנמצאים בין הספרים הוא אמנם מה שהתחלנו לבאר שבזמן הגליות הראשונים אבדו הספרים ונטלטלו החכמים והבקיאים במקראות ספו תמו. ובהגיע תור אנשי כנסת הגדולה ואמץ השם את לבבם להחזיר התורה לישנה מצאו מחלוקת בין הספרים והלכו בהם אחר הרוב. וכמו שאמרו רז"ל במס' סופרים פרק ו' ג' ספרים נמצאו בעזרה. באחד מצאו כתוב מעון אלקי קדם. ובשנים

והנה בפסוקים המוזכרים לעיל יש כמה וכמה כתיבין ולא קריין. וכאן כתוב ורחצת וסכת ושמט שמלתך. וקרי שמלותיך. ואמרו ז"ל (שבת קי"ג ע"ב) ורחצת וסכת ושמט שמלתך. אמר רבי אלעזר אלו בגדים של שבת. ע"כ.

ודיוק חז"ל הוא שבכל מקום לשון שמלה לשון של בגדי כבוד הוא. וכדכתיב בפרשת כי תצא והסירה את שמלת שביה מעליה (דברים כ"א י'). ופירש"י שם והסירה את שמלת שביה, לפי שהם נאים. שהגוים בנותיהם מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם. ע"כ. ועוד ראיתי בבן יהוידע לשבת הנ"ל. שע"כ לא אמר שלמה. שאע"פ ששמלה ושלמה ענין אחד הם. עכ"ז שמלה היא הבגד החשוב. ע"כ.

ולפ"ז מובן למה כתיב שמלתך לשון יחיד. דהיינו שמלה אחת. כיון שרק בגד אחת היה לרות כיון שענייה הייתה. ורק בגד אחד מיוחד היה לה ולא יותר. וכמו שהקשו בירושלמי דפיאה (פרק ח' הל' ז') ורחצת וסכת ושמט שמלותיך. וכי ערומה היתה אלא אלו בגדי שבתה. ע"כ. והיינו שבגד שבת אחד היה לה והוא מה שאמרה לה נעמי ללבוש.

אכן קשה מה שקריין שמלותיך לשון רבים. וביארנו לעיל בשם המאירי דתיקון סופרים הוא. ומה ראו לתקן כך. והלא רות ענייה הייתה ומניין לה בגדים רבים. ולא רק רבים אלא רבים ומיוחדים וכנ"ל.

וראיתי שכתב בספר שבולי הלקט (ענין שבת סי' נ"ח) וז"ל וכן בן סירא אומר הדר אלהים בני אדם והדר בני אדם כסותו. וכן מצינו ברות המואביה שאמרה

לה נעמי ורחצת וסכת ושמט שמלותיך עליך. וכי תעלה על דעתך שהולכת ערומה אלא אלו שמלות מיוחדות של שבת. אמר רב הונא מי שיש לו [בגדים] להחליף יחליף ומי שאין לו להחליף ישלשל בגדיו. יע"ש.

ואולי אפשר ליישב על פי זה שלמעשה לא היתה לרות כי אם שמלה אחת. שכן ענייה היתה. ובימי חול היתה מקפלת אותה כי אינה צריכה לה לאיסוף השיבולים ואדרבה היא מפריעה לה. אבל בשבת היתה משלשלת אותה כלפי מטה. ונראית השמלה כשתי שמלות. וע"ז אמרה נעמי ולבשת שמלותיך לשון רבים. שאע"פ שאין זאת אלא אחת. מ"מ כיוון שמשלשלת אותה לכבוד שבת כלפי מטה הרי היא כשתי שמלות. לחול ולשבת.

ויותר נראה לומר ע"ד הגמרא בשבת (קרי"ג) תן לחכם ויחכם עוד. אמר רבי אלעזר זו רות המואביה ושמואל הרמתי. רות דאילו נעמי קאמרה לה ורחצת וסכת ושמט שמלתיך עליך וירדת הגרן. ואילו בדידה כתיב ותרד הגרן והדר ותעש ככל אשר צותה חמותה. ע"כ.

והנה מה שדרשו על רות מקרא זה משום שאע"פ שציוותה עליה חמותה שתרחץ ותסוך ותלבש בגדים חשובים תחילה. היא לא עשתה כן. אלא הפכה דברי חמותה. שנאמר ותרד בגורן ותעש ככל אשר צותה חמותה. ויש להבין למה.

והנה כתיב וירדתי הגורן. וקרי וירדת הגורן. ודרשו חז"ל והביא דבריהם רש"י ז"ל זכותי ירד עמך. וקשה למה צריך זכות של נעמי בשביל דבר פשוט של הליכה לגורן. אלא ודאי שיש סכנה בדבר.

וכמו שאמרו במדרש (רות רבה פר' ה' אות י"ג) שהבינה רות שאם תתקשט תחילה ותרד לגורן שמא יפגעו בה אחד מן הפריצים ויחשבוה לזונה בהיותה מקושטת בלילה במקום פרוץ. ולכן לא עשתה כן.

ולכאורה יש להבין כפי זה איך נתנה לה נעמי עצה גרועה שתיראה כאחת מן הפרוצות. ויש לדקדק מגופיה דקרא שלא אמרה לה שתלבש בגדי שבת. אלא ושמת שמלותיך עליך. שמשמע שתיקח אותם על כתפה עד שתגיע לגורן. ושם תרחץ ותסוך ורק לאחר מכן תלבש בגדי שבת.

ובזה יובן הכתיב והקרי. שכתוב שמלתך לשון יחיד. וקרי שמלותיך לשון רבים. אלא שמלה אחת של חול שהיתה לבושה בה. ושמלה אחת של שבת על כתפה. והיינו שמלותיך שתי שמלות.

ועוד יש להבין מה שתיבת "אלי" קריין ולא כתיבן. ונראה לבאר שבתחילת הפרק כתוב שאמרה נעמי לרות בתי הלא אחפש לך מנוח אשר ייטב לך. וע"כ שלחה אותה אל בועז אל הגורן. ולכאורה דבר זה אינו ברור אם מחפשת מנוח לכלתה או לה עצמה. שכיוון שאמרו ז"ל (בבא בתרא צ"א ע"א) אמר רב חנן בר רבא אמר רב אלימלך ושלמון ופלוני אלמוני ואבי נעמי, כולן בני נחשון בן עמינדב הן. ע"כ. וא"כ היה צריך בועז לפרנס את נעמי משום קרבה שלו. והוא לא עשה כן. ושמא מבקשת נעמי שכלתה תינשא לו כדי שיפרנסנה בועז. והדבר אינו ניכר ומסור ללב.

ולכן אמרה רות כל אשר תאמרי "אלי" אעשה. דהיינו מה שמתכוונת לטובתי. אבל לא כתיב. דשמא אינה

מתכוונת נעמי אלא לטובת עצמה. ודבר זה נסתר הוא. ולכן כתיב כל אשר תאמרי אעשה. ואפילו אינו מכוון אלי או לטובתי אלא לטובתך. עכ"ז אשר תאמרי אעשה.

והנה מה ששלחה אותה בלילה ולא חששה ליחוד הוא משום שעוד לא גזרו על יחוד עם הפנויה. וכמו שפסק בשו"ע אעה"ז (סי' כ"ב סע' ב') כשאירע מעשה אמנון ותמר גזר דוד ובית דינו על ייחוד פנויה. ואע"פ שאינה ערוה בכלל ייחוד עריות היא. כיע"ש. וא"כ טרם נאסר הדבר. וגם על יחוד עם הנוכרית טרם גזרו. וכמו שפסק בשו"ע שם ששמאי והלל גזרו על ייחוד עובדי כוכבים. נמצא כל המתייחד עם אשה שאסור להתייחד עמה, בין ישראלית בין עובדת כוכבים, מכין את שניהם מכת מרדות, האיש והאשה, ומכריזין עליהם. ע"כ. יע"ש.

ומ"מ אע"פ שעדיין לא גזרו, היינו מדינא. אבל ודאי שאיש חשוב כבועז שהיה אב בית דין היה נוהג בזה איסור מצד המוסר ועשיית הטוב והישר. שאע"פ שאין איסור בדבר מעיקר הדין. שהרי עוד לא גזרו. מ"מ מידי חשד לא יצא. וא"כ מן הראוי שלא תלך רות להתייחד עמו.

זאת ועוד שכיוון שעתידין שמאי והלל לגזור על יחוד עם הכותית. א"כ גם מצד זה ראוי לאיש חשוב להימנע מזה אפילו לפני שגזרו. וראייה לדבר ממה שאמר בועז אל יודע לאיש שבאה האשה אל הגורן. ואם חשש בדבר למה לו לירא.

אכן הלכה היא בשו"ע שם (סעי' י') שמותר להתייחד עם אשה וחמותה. כיע"ש. ובזה יש לפרש הכתיב ואינו קרי שוירדתי כתיב. וירדת קרי. שכוונת נעמי

אך קשה לרש"י עצמו שפירש מיד אחר זה אבצן, אב לכל הצנונים. שהרי אשה בחורה שכבה אצלו ונצטנן ולא נגע בה. ע"כ. ומה שבח יש בזה שזקן בן שלוש מאות שנה נצטנן עד כדי שישנו שמו על שם המעשה.

אך באמת אמרו בסנהדרין (י"ט ע"ב) אמר רבי יוחנן תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז. תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש. תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז דכתיב (רות ג') ויהי בחצי לילה ויחרד האיש וילפת. מאי וילפת. אמר רב שנעשה בשרו כראשי לפתות. ע"כ. ופירש"י שם תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז, דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן שבבועז. תוקף, דבר גדול וחמור ויש לו שם. ענוה, דבר שאין לו שם. שאדם עושה לפי תומו. שנעשה בשרו, אבר. כראשי לפתות, נתקשה. ואף על פי כן כבש יצרו. ואף על פי שפנויה היתה ועמו במיטה. אבל יוסף, אשת איש היתה ואינה עמו במיטה. ע"כ.

ואמנם הרב עיון יעקב על אתר הקשה שצריך עיון שהמצווה ועושה קשה יותר ממני שאינו מצווה ועושה. וא"כ של יוסף גדול יותר שא"א היתה. וכוונתו שאפילו נאמר שדין בני נח יש לאבות הלא בני נח נצטוו על איסור אשת איש. וכמו שדרשו בסנהדרין (נ"ח ע"א) ודבק באשתו ולא באשת חבירו. יע"ש. מה שאין כן בבועז שפנויה היתה. וכה"ג קשה בגיטין (נ"ז ע"ב) ע"כ.

ומרן החיד"א בפתח עיניים תירצה שאדם צדיק קל לו להינצל מעוון חמור. אבל מדבר קל קרוב לחטוא שאין בו כ"כ איסור. ע"כ.

לומר שכיוון שזכותה ילך עמה הרי זה כאילו היא עצמה ירדה עצמה. ולכן כתיב וירדתי. ומעתה אין חשש יחוד כלל. שהרי מותר להתייחד עם אשה וחמותה. ואע"פ כן כיוון שדבר זה אינו מורגש ואינו ידוע לכל אדם כי אם לצדיק כבועז דווקא. לכן אמר בועז אל יודע לאיש כי באה האשה אל הגורן. וכמו שפירש"י ז"ל אין כבודי שיוודע שבאה האשה אל הגורן.

אך יש להבין למה שלחה אותה לבועז דווקא. שכיוון שנאמר כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את. א"כ הלא כל אחד ירצה להינשא לה. ומה גם לפי מה שפרש"י בדברי הימים א' (פרק ב' י"א) ושלמא הוליד את בועז. רבותינו אמרו אבצן זה בועז ותימה יש היאך יכול להיות והלא נחשון בשנה שנייה ליציאת מצרים מת. ושלמון בנו מת כבר. והוא היה מבאי הארץ. ובועז בנו שהוא אבצן בכניסתו לארץ נולד. ומציאת מצרים עד יפתח היו שלש מאות שנה. וחכמים אמרו בשעה שבא בועז על רות והרתה מיד מת בועז. ואבצן היה שופט לאחר מות יפתח דכתיב (שופטים י"ב) וישפוט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם. ועל זה אני תמה שהרי מצינו באברם שהוא אמר לאחר שנצטרך דמו וכו' ואמר הלבן מאה שנה יולד. ואיך הוליד בועז בן ג' מאות שנה. וי"ל על כן אמר (רות ד') ויתן ה' לה הריון. דוגמתו ויראהו ה' (דברים ל"ד). ע"כ.

מבואר א"כ מדברי רש"י שבועז בן שלש מאות שנה היה. ואילו רות היתה בת ארבעים שנה. ולמה לה להינשא לזקן מופלג.

המופלג נעשה בשרו קשה כראשי לפתות. ועכ"ז נצטנן וכבש את יצרו.

אמור מעתה על פי דברי הגרי"ח שמצוות יבום יש בין בועז לבין רות. ולכאורה קשה מהיכי תיתי מצות יבום. והלא בזה כתיב כי ישבו אחים יחדיו איש ואחיו ומת אחד מהם וגו' (דברים כ"ה ה'). וכאן אין אחים כי מתו גם שניהם. וא"כ אין מי שיקים שם למת.

ואנוכי הרואה להרמב"ן בפירושו עה"ת בפרשת וישב במעשה יהודה ותמר (בראשית ל"ח ח') וז"ל ויבם אותם והקם זרע לאחיה, הבן יקרא על שם המת, לשון רש"י. ואין זה אמת. כי במצות התורה נאמר גם כן (דברים כ"ה ו') יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל. ואין היבם מצווה לקרא לבנו כשם אחיו המת. ואמר בבוועז וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו. ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו. ותקראנה אותו עובד לא מחלון (רות ד י').

ועוד שאמר וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע. ומה הרעה אשר תבא עליו עד כי השחית זרעו מפניה אם יקרא שם בנו כשם אחיו המת. ורוב בני האדם מתאווים לעשות כן. ולא אמר הכתוב "ויאמר אונן" אבל אמר וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע. כי ידיעה ברורה היתה לו בזה שלא יהיה לו הזרע.

אבל הענין סוד גדול מסודות התורה בתולדת האדם. ונכר הוא לעיני רואים אשר נתן להם השם עינים לראות ואזנים לשמוע. והיו החכמים הקדמונים

ועין רואה בכך יהודיע בסנהדרין הנ"ל שלא באו למעט מתוקפו של יוסף. אלא לומר שאדרבה אע"פ שהיתה אשת איש וזונה ותבעתו, עכ"ז היה נראה בעיניו דבר קל להניצל מעבירה זאת. וכמו שהיה קל לבוועז להניצל מעבירה עם רות. שאין בדבר איסור. ואדרבה יש צד מצווה מצידה ומצידו לקיים מצוות יבום. וכמו שרמזה לו ופרשת כנפיך על אמתך. עכת"ד.

ועדיין יד הדוחה נטויה לדחות על פי מה שנאמר במדרשים רבים שבעוד רות תבעתו בלשון צניעות. שאמרה ופרשת כנפיך על אמתך (רות ג' ט'). אשת פוטיפר תבעתו כבהמה לאמרו שכבה עמי (בראשית ל"ט ז'). וע"כ סלד ממנה. ושוב חזר הפשט להיות במקומו שגדול מעשה בועז ממעשה יוסף. וק"ל.

זאת ועוד שאם רות נוכריה היתה א"כ אין בה כל איסור תורה משום גידתה. שנשג"ז [ר"ת נדה, שפחה, גויה, זונה] מדרבנן הוא. [ועיין סנהדרין פ"ב ע"א]. וטרם גזרו שמאי והלל ע"ז. וכמו שכתב בט"ז באהע"ז (סי' כ"ב) הנ"ל. ואם כבר נתגיירה א"כ טומאת נדה עליה מן התורה. ואע"פ שרות אמרה לה ורחצת וסכת וגו'. והיינו ורחצת היא טבילה לנידתה. מ"מ מנא ידע בעז שטבלה לנידתה. דבשלמא סיכה בשמן ובבשמים אפשר להריח. אבל טבילה כיצד ידע. וא"כ חזר להיות בועז באיסור כרת כיוסף. שיוסף על אשת איש. והוא על הנידה. ועדיין תוקפו גדול שהיתה עמו במיטה. ודו"ק.

אין שיהיה מתורץ בזה הקושי שבדברי רש"י. שקראו לבוועז אבצן ע"ש שנצטנן ולא נגע בה. והיינו שלמרות גילו

קודם התורה יודעים כי יש תועלת גדולה ביבום האח. והוא הראוי להיות קודם בו ואחריו הקרוב במשפחה. כי כל שארו הקרוב אליו ממשפחתו אשר הוא יורש נחלה יגיע ממנו תועלת.

והיו נוהגים לישא אשת המת האח או האב או הקרוב מן המשפחה. ולא ידענו אם היה המנהג קדמון לפני יהודה. ובבראשית רבה (פ"ה ה') אמרו כי יהודה התחיל במצות יבום תחלה. כי כאשר קבל הסוד מאבותיו נדרזו להקים אותו. וכאשר באתה התורה ואסרה אשת קצת הקרובים רצה הקב"ה להתיר איסור אשת האח מפני היבום. ולא רצה שידחה מפניו איסור אשת אחי האב והבן וזולתם. כי באח הורגל הדבר ותועלת קרובה ולא בהם. כמו שהזכרתי.

והנה נחשב לאכזריות גדולה באח כאשר לא יחפוץ ליבם. וקוראים אותו בית חלוץ הנעל (דברים כ"ה י') כי עתה חלוץ מהם. וראוי הוא שתעשה המצוה הזאת בחליצת הנעל. וחכמי ישראל הקדמונים מדעתם הענין הנכבד הזה הנהיגו לפנים בישראל לעשות המעשה הזה בכל יורשי הנחלה באותם שלא יהיה בהם איסור השאר. וקראו אותו גאולה. וזהו ענין בועז וטעם נעמי והשכנות. והמשכיל יבין. עכ"ל.

ובזה יובן למה קראה נעמי לבועז מודעתנו (רות ג' ב'). והכתוב קרא לו ולנעמי מודע לאשה (שם ב' א'). והלא אמרו חז"ל (בבא בתרא צ"א ע"א) אמר רב חנן בר רבא אמר רב אלימלך ושלמון ופלוגי אלמוני ואבי נעמי, כולן בני נחשון בן עמינדב הן. ע"כ. וא"כ גם קרוב של נעמי היה. ולמה אמר קרא מודע לאישה.

אלא שלעניין נחלה אין משפחת האם קרויה משפחה. כי רק משפחת האב. וכמו שאמרו ביבמות (נ"ד ע"ב) ופסקה הרמב"ם (הלכות נחלות פרק א' הל' ו') וז"ל משפחת האם אינה קרויה משפחה. ואין ירושה אלא למשפחת האב. לפיכך האחים מן האם אין יורשין זה את זה. ואחים מן האב יורשין זה את זה. ואחד אחיו שהוא מאביו בלבד או אחיו מאביו ומאמו. ע"כ. וכ"פ בשו"ע חו"מ (סי' רע"ו סעי' ד').

ובזה יובן ג"כ מה שאמר בועז לרות שיש גואל קודם לו. שכן אלימלך ושלמון ופלוגי אלמוני ואבי נעמי כולם בניו של נחשון בן עמינדב היו. וא"כ בועז שהוא בנו של שלמון זכותו לנחלה רק לאחר פלוגי אלמוני. שזה אחיו של אלימלך. ואילו בועז בנו של שלמון בן אחיו הוא. ובודאי שפלוגי אלמוני קודם לנחלה. וממילא קודם לייבום.

ומעתה קשה שכיוון שאחיו של אלימלך היה הרי שפלוגי אלמוני יורשו הישיר הוא. שכן אחיו הוא. והאב יורש את בניו בקבר להנחיל לאחיו. וע"כ פלוגי אלמוני קודם לבועז לירושה. וכפי דברי הרמב"ן הואיל והשליכו רבנן קדמאי כעין דין ייבום על יורשי נחלה במקום שאין איסור שאר, א"כ לא יוכל לזכות בשדה אלא א"כ ייבם. וכפי זה למה לא ייבם. ועכ"פ למה לא ירצה לשאת את רות.

ואולם מפורש בקרא שלא רצה לעשות כן פן אשחית את נחלתי. וע"ז אמרו במדרש (רות רבה פר' ז' ז') שנקרא פלוגי אלמוני ע"ש שהיה אלם מד"ת. כיע"ש. וא"כ עם הארץ היה. שלא ידע הלכה

היוצאת מבית מדרשו של שמואל הנביא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

ובשאני לעצמי איני יודע אם זאת הסיבה. שכבר אמרו ביבמות (ע"ו ע"ב) עמוני ומואבי אסורים ואיסורן איסור עולם. אבל נקבותיהם מותרות מיד. מנא ה"מ. א"ר יוחנן דאמר קרא (שמואל א' י"ז) וכראות שאול את דוד יוצא לקראת הפלשתי אמר אל אבנר שר הצבא בן מי זה הנער אבנר ויאמר אבנר חי נפשך המלך אם ידעתי. ולא ידע ליה. והכתיב (שמואל א' ט"ז) ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כלים. אלא אאבוה קא משאיל. ואביו לא ידע ליה. והכתיב (שמואל א' י"ז) והאיש בימי שאול זקן בא באנשים. ואמר רב ואיתימא רבי אבא זה ישי אבי דוד שנכנס באוכלוסא ויצא באוכלוסא. ה"ק שאול אי מפרץ אתי אי מזרח אתי. אי מפרץ אתי מלכא הוי. שהמלך פורץ לעשות דרך ואין ממחין בידו. אי מזרח אתי חשיבא בעלמא הוי. מ"ט אמר ליה שאל עליה דכתיב (שמואל א' י"ז) וילבש שאול את דוד את מדיו. כמדתו. וכתיב ביה בשאול (שמואל א' ט') משכמו ומעלה גבוה מכל העם. א"ל דואג האדומי עד שאתה משאיל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו. שאל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לאו. מ"ט דקאתי מרות המואביה. א"ל אבנר תנינא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. אלא מעתה ממזר ולא ממזרת. ממזר כתיב. מום זר. מצרי ולא מצרית. שאני הכא דמפרש טעמא דקרא (דברים כ"ג) על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. דרכו של איש לקדם ולא דרכה של אשה לקדם. היה להם לקדם אנשים לקראת אנשים ונשים לקראת נשים. אישתיק. מיד ויאמר המלך שאל אתה בן מי

זה העלם. התם קרי ליה נער הכא קרי ליה עלם. הכי קא אמר ליה הלכה נתעלמה ממך. צא ושאל בבית המדרש. שאל אמרו ליה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. ע"כ.

וכפי זה מאיש חשוב כדואג האדומי נתעלמה הלכה. ומה טענה יש על איש פשוט כפלוגי אלמוני.

ועינא דשפיר חזי בשו"ת חת"ס (חו"מ סי' קי"ב) שכיוון ששמע פלוגי אלמוני שמואבים אסורים לבוא בקהל. אבל לא שמע שדוקא הזכרים. ושהנקבות מותרות. עכ"ז היה צריך לדעת שאפילו תהיה רות אסורה משום מואבית. הלא אתי עשה דייבום ודחי לא תעשה של לא תישא מואבית. והואיל והיתה זקוקה לו היה נקרא מודעתנו אבל זולת זה לא. ומשום הכי נמי כתיב ולנעמי מודע לאישה ושמר בועז. וקשה הרי גם לנעמי עצמו היה מודע. אע"כ שעיקר הפרשה לא בא אלא ליחוס אחר אלימלך. שתהיה עי"ז רות זקוקה לו וזה ע"י קורבת אלימלך ולא קורבת נעמי. דלענין יבום אחים מאב בעינן וכו'. כיע"ש.

מבואר א"כ דמה שאמרו חז"ל (רות רבה הנ"ל) שקראו לו לפלוגי אלמוני ע"ש שהיה אלם מד"ת. הוא מחמת שלא ידע דבר הפשוט הזה דאתי עשה דייבום ודחי ל"ת דלא תישא מואבית. וע"ז לא זכה אותו פלוגי אלמוני לישא את רות. אלא מי שזכה לה הוא בעז. וזרעם זרע קדש. וכדכתיב (רות ד' י"ז) ותקראנה שמו עובד הוא אבי ישי אבי דוד. ע"כ. ומזרע דוד יולד משיח צדקנו יבוא ויגאלנו בב"א.

דרוש לחודש אלול

ליום סליחת העוון, ולכן ראוי להתפלל בהם על הסליחה.

זמח שנהגו להרבות בתחינות ובקשות מחילה, ולא נהגו לעסוק בצדקה ומעשים טובים בריבוי מיוחד בימים אלו. יש ליישב על פי מה שנמצא בשאלתות דרב אחאי גאון (האזינו שאילתא קס"ג) א"ר אלעזר גדולה תפילה יותר ממעשים טובים. שאין לך מי שהיו בו מעשים טובים יותר ממרע"ה, ואעפ"י כן לא נענה אלא בתפילה. שנאמר ויאמר ה' סלחתי כדברך. ע"כ. ע"ש. ואין הכוונה לומר שמעשים טובים אינם בכלל הזכות. אלא שמעשים טובים בלא תפילה אין ערכם כ"כ גדול להביא לסליחה, אלא א"כ יש תפילה עמם. וכמו שכתבו התוס' (ברכות ל"ב ע"ב). ע"ש. וע"ע רקח מרדכי על השאלתות הנ"ל.

ולבאורה יש להבין שלא מצאנו מקום לומר שהתפילה לבד תכפר. ותינח מעשים טובים שנלוים עמה מסייעים הם לתפילה. אבל גם תפילה בתוספת מעשים טובים טובה היא לסייע. וכל זה כשאדם מתפלל על חפציו ודרכיו. אבל כשמבקש מחילת חטאיו אין זה מספיק. וצריך עכ"פ וידוי שהוא הכרת החטא.

וגם זה יש ללמוד ממרע"ה שמתחילה אמר (שמות ל"ב ל"א) אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלוהי זהב. ועתה אם תישא חטאתם וגו'. הרי לפנינו שלפני הכל היה וידוי והכרת החטא. וזה דבר

נודע בשערים שימי חודש אלול נקבעו לימי תחינה לפני הקב"ה למחול לכלל ולפרט על מעשיו המקולקלים. ולמדו כן ממשה שכשירד מהר סיני עם לוחות ראשונות בידו וראה את העם עובד לעגל השליך הלוחות מידו ושברם. ואותו יום שבעה עשר בתמוז היה. וכמו שאמרו בתענית (כ"ו ע"ב) ביום שמונה עשר שרף את העגל ודן את החוטאים. וביום תשעה עשר עלה ועשה שם ארבעים יום ובקש רחמים. שנאמר (דברים ט"ו-י"ח) ואתנפל לפני ה' ארבעים יום וגו'. ובראשון לאלול נאמר לו (שמות ל"ד-כ') ועלית בבוקר אל הר סיני לקבל לוחות האחרונות. ועשה שם ארבעים יום שנאמר (דברים י"ז-י"י) ואנוכי עמדתי בהר כימים הראשונים. מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון. אמור מעתה אמצעיים בכעס. בעשרה בתשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלבב שלם ואמר לו למשה סלחתי כדברך. ומסר לו לוחות אחרונות וכו'. ע"כ לשון רש"י (שמות ל"ג י"א) ע"ש. וימים אלו הם ימי רצון. וכנ"ל מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון.

וא"ת א"כ גם משישי לסיון שקיבלנו תורה ועד לשבעה עשר בתמוז שירד משה מן ההר ולוחות אבנים בידו, הרי גם הם ארבעים יום של רצון. ולמה לא נהגו להתחנן בהם ולהרבות בתפילה.

וי"ל שבארבעים יום אחרונים כתוב בהם סליחה, שנאמר סלחתי כדברך. והוא יום עשרה בתשרי יום הכיפורים שנקבע

פשוט, שאם יתפלל אדם לבקשת מחילה ואין בדעתו לחזור בו ממנו הרי זה כטובל ושרץ בידו. שלא הועילה לו טבילה. כך לא תועיל לו תשובה וגם לא תפילה.

אמנם יש להבין למה נהגו בריבוי תחינות רק באלול. והלא כל השנה ובכל יום ויום של השנה חייב האדם לחזור בתשובה. ואין לומר שבימים אלו דווקא נמצא הקב"ה מוכן לקבל בתשובה, ובשאר הימים לא. שזה הויכוח בין מנשה לבין סבו אלישע. דאיחא ביבמות (מ"ט ע"ב) משנת ר' אליעזר קב ונקי וכתוב בה מנשה הרג את ישעיה. אמר רבה מידן דייניה וקטליה. אמר ליה משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי, ואתה אמרת (ישעיה ו') ואראה את ה' יושב על כיסא רם ונישא. משה רבך אמר (דברים ב') מי כה' א-לוקינו בכל קוראנו אליו, ואתה אמרת (ישעיה נ"ב) דרשו ה' בהמצאו וכו'. ופירש"י שמשמע שלעיתים אינו מצוי. כיע"ש. וזה אינו, שלא התכוון אלישע לזה מעולם כי רק לומר שיש עתים שהם שעת רצון. אבל לא התכוון לומר שלעיתים אינו מצוי, שהקב"ה מצוי תמיד וימינו פשוטה לקבל שבים בכל עת. רק שעת רצון ושעה יפה יותר שמתקבל תשובתו הוא בזמן מסויים ומיוחד. שאינו צריך לקרוא לו כי נמצא קרוב אלינו מרצונו. שהם ימי רצון לפניו יתברך.

ובאמת שרבותינו אנשי כנה"ג תיקנו לנו בתפילה שלוש פעמים ביום ברכת השיבנו, והרוצה בתשובה. ובסידור התפילה לרבי אלעזר רוקח מגרמייזא [או מוורמייזא כלומר העיר וורמוס], שיש בברכה הזאת ט"ו תיבות. וכנגד הכתוב (ישעיה נ"ה-ז) יעזוב רשע דרכו ואיש אוון

מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלוקינו כי ירבה לסלוח. ע"כ. וכן בתהילים (ל"ב-ה') חטאתי אודיעך ועוונתי לא כיסיתי אמרתי אודה עלי פשעי לה' ואתה נשאת עוון חטאתי סלה. ע"כ. וא"כ בכל יום נרמז האדם לתשובה ועל הרשע לעזוב דרכו ולשוב. ולהתוודות על עוונותיו ולא לכסות עליהם. ולמה אין די בזה, ומה צורך להוסיף עוד תפילות ותחינות מיוחדות.

ועוד יש להקשות על פי מה שאמרו בסוף מגילה משה תיקן להם לישראל שיהיו לומדים הלכות חג בחג. והלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת. כיע"ש. והקשה המהרש"א בח"א שלו, למה לא תיקן לישראל שיהיו עוסקים בהלכות ר"ה בראש השנה. ובהלכות יום כיפור ביום הכיפורים. ותירץ שעיקרם של ימים אלו הוא התשובה. ותשובה צריך לעשות בכל יום ולכן לא שייך לתקן זמן מוגדר ומוגבל לזה.

ובנוסף לכך יש להוסיף מה שאמרו ז"ל באבות (פרק ב' מ"י) ושוב יום אחד לפני מיתתך. ואין אדם יודע מתי יום מיתתו. וכבר נתנו בזה משל למלך שיצא לצוד בשדה עם משרתו. ולאחר שרץ והתאמץ תקפו רעב. אך אין דרך המלך שיאכל לבדו. וגם לא עם המשרת. לכן שלח את משרתו שימצא אדם מהכפר שיסעד עמו. הלך המשרת ומצא רועה צאן והביאו אל המלך כדי שיסעד עמו. א"ל המלך רחץ ירךך ואכול עמי. השיב הרועה לרחוץ ידי יכול אני, אבל לאכול עם המלך לא אוכל, שאני שרוי היום בתענית. א"ל המלך אכול עמי היום ומחר תהיה בתענית. אמר לו הרועה אעשה כדברך אם תהיה ערב

לי שלמחר אני חי. א"ל המלך ואיך אוכל לערוב לך שלמחר אתה חי כשאיני יודע אם אני בעצמי חי. וערבך ערבא צריך. א"ל הרועה השתדל במה שתוכל והנח מה שלא תוכל עליו. ע"כ. באופן שטובה התענית היום והתשובה היום מאשר טובה ממנה שתצא לעשות למחר. והרי שחז"ל לא תקנו לשוב ולהתחנן בזמן מסויים. כי מי יודע אם יגיע לאותו זמן. ועליהם אין קושיא. רק על בני אדם יש קושיא למה לא יתחננו בכל יום, וימתינו לימי אלול.

ואמרת לבאר בהקדים דברי הרב בני יששכר (מאמר חודש אלול) שדרש עה"כ במשלי (י"ח-כ"ב) מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מאת ה'. שאעפ"י שאין מקרא יוצא מידי פשוטו. מ"מ יש פנים לדרוש כל זאת על חודש אלול. שמזלו מזל בתולה והיינו אשה. ומי שמצא את חודש אלול שנתן לו הקב"ה חיים להגיע אליו, ודאי יפק [דהיינו יוציא] רצון מאת ה'. שאלו הם ימי רצון. עכת"ד.

וביון שכבר דימינו חודש אלול לאשה, נמתיק במשל שהביא הרב בן יהוידע (נזיר ב'). מעשה באשה יפת תואר ויפת מראה ובעלת חן מאוד. ונשאה חן בעיני בעלה. ובאחד הימים הביא לו סוחר אחד טבעת מיוחדת מאוד ובה אבן טובה, ודרש עליה אלף זהובים. אמרה לו האשה תניח את הטבעת אצלי ואראה אותה לבעלי, אולי יאבה לקנותה. והאשה שמה הטבעת בכיסה. ובבוא בעלה בערב הראתה לו הטבעת, ואמרה לו ראה הטבעת הזאת שבעליה דורש עליה אלף זהובים. הסתכל האיש בטבעת ואמר לה טבעת זו לכל היותר ערכה חמש מאות זהובים, ולא יותר.

אם ימכור אותה בסך זה אני אתן לך הכסף הזה ותקני אותה ממנו. ותאמר לו האשה אין טעם בדבר, שכן לא ימכרוה בשום פנים בפחות מאלף זהובים. ושמה את הטבעת שוב בכיסה.

והנה בבוקר הראתה לו שוב את הטבעת. ואמרה לו תתבונן בטבעת היטב. שאתמול בלילה היית עייף ושמא לא הסתכלת די הצורך, כי בעליה דורשים עבודה אלף זהובים. ויאמר האיש לאחר ההתבוננות צדקת אשתי. כי אין הטבעת הזאת שווה חמש מאות זהובים, כי לכל היותר ארבע מאות זהובים ולא יותר. ואם הבעלים דורשים יותר תחזירי להם הטבעת. כשמוע האשה הדברים האלה שמה שוב הטבעת בכיסה והמתינה עד בוא האיש בצהריים כי יאכלו לחם. ולאחר שסעד האיש לבו שוב הוציאה את הטבעת להראותה לו. והנה האיש אומר גם ארבע מאות זוז אין הטבעת שווה, כי רק שלוש מאות לכל היותר. ואם יסכים הבעלים למוכרה בסך זה הוא יתן את הסך לאשתו.

החזירה האשה את הטבעת לכיסה, והמתינה שבועיים. ואח"כ ענדה הטבעת באצבעה ובהיותם יושבים בשולחן אמרה לבעלה בשבוע זה הביאו לי טבעת אחרת, וערכה אלפיים זהובים, ולא ימכרו אותה הבעלים בפחות. הסתכל האיש בטבעת שבאצבע אשתו ופסק, טבעת זו שווה אלף זהובים. ואם יתרוצו הבעלים למוכרה בסך זה אני אקנה אותה בשבילך. כי ערכה לי מאוד. השיבה לו האשה הבעלים דורשים שני אלפים זוז. ולא ימכרו אותה בפחות. אך ראה נא שנית את הטבעת שמא הסתכלת עליה בחופזה ולא התבוננת

ממש, ועכ"פ טועם טעם מיתה, ושמא לא יתעורר. ולכן מבקש והעמידנו מלכנו לחיים טובים, כי מי יודע אם יחיה. ואז התשובה שווה בעיניו חמש מאות זהובים.

וכ"כ ירא האדם בלילה עד שהזקק הקב"ה להבטיחו (תהילים צ"א) לא תירא מפחד לילה וגו'. ולכן שווה לו לעשות תשובה בערך חמש מאות זהובים.

והנה בבוקר שוב מתפלל אותה תפילה ובה אותה ברכה השיבנו וסלח לנו. אבל כיון שכבר התעורר לתחיה, וכביכול שולט במצב אז שווה התשובה פחות, כארבע מאות זוז.

והנה לעת הצהריים שעת המנחה שהוא עסוק בענייניו של עוה"ז וברוך השם גם מצליח בהם ועושה חיל, הרי שהרגשת התשובה אינה שווה אצלו הרבה, ולכל היותר שלוש מאות זהובים. וזאת לסיבה שכיון שאומר דברים אלו בכל יום שלוש פעמים ביום שבעה עינו מהם, ופיו ידקלם בלא טעם ובלא הרגשה.

אך הנה חודש אלול בפנינו ובידו אותה טבעת הנקראת תשובה. וכן של חודש אלול הוא כחן אשה, שע"כ מזלו מזל בתולה. וככל שעוברים ימי אלול רגשי התשובה נעשים עזים יותר. ולכן השכילו חכמי ספרד לתקן תפילות ותחינות מיוחדות שונות מאותם תפילות קבועות בכל השנה, והוסיפו להם מנגינות אשר אין מקומם כל השנה כולה. והתחינות הללו המביאות לתשובה שוות בעיני הבריות אלף זוז, וכשמגיעים ימי התשובה שוות אלפיים זוז.

די כדי להעריך אותה כראוי, והושיטה לו את ידה שנית. והאיש התבונן באשתו והתבונן שוב בטבעת ופסק צדקת אשתי. טבעת זאת שווה לפחות אלפיים זהובים. ובודאי אף יותר. והריני נותן לך את הכסף וקני אותה בטרם יתחרטו הבעלים ולא ירצו למוכרה במחיר זה.

ותצחק האשה בקול גדול לאמור לו. הלא זאת הטבעת שאמרת לפי שבועיים שאינה שווה אפילו שלוש מאות זהובים, ועכשיו אתה אומר ששווה אלפיים זהובים. ויאמר לה האיש זה לא יתכן שאטעה בפער כזה. כי אני מבין בתכשיטים ובאבני חן.

ותאמר לו האשה אסביר לך מה קרה. מתחילה הערכת את הטבעת בחמש מאות זהובים כי זאת לך פעם ראשונה שראית אותה. אבל אח"כ שכבר התרגלת למראה הערכת אותה בארבע מאות, וכששבעה עיניך ממנה הערכת אותה בשלוש מאות. וכל זאת כשראית את הטבעת לבדה. אבל עכשיו שראית אותה בידי נוסף לה בעיניך חן מהחן שלי, והערכת אותה באלף זהובים. וכששוב הסתכלת בה נוסף לה עוד חן מהחן שלי, ולכן הערכת אותה באלפיים זהובים ואף יותר. ע"כ.

והנמשל מובן מאליו שבכל יום אדם מתפלל על התשובה בברכת השיבנו ועל הסליחה בברכת סלח לנו. ובערב נראה לו שחייב לחזור בתשובה. כי מי יודע מה יולד יום. וכך אומרים השכיבנו אבינו לשלום והעמידנו מלכנו לחיים טובים ולשלום. ואין אומרים השכיבנו לחיים טובים ולשלום. כי הישן אינו חי

דרוש א' לראש השנה

לליל ראש השנה

לזנב (דברים כ"ה-י"ג). ודגים לפרות ולרבות כדגים. ומהר"מ מרוטנבורג היה אוכל ראש של איל זכר לאילו של יצחק. כיע"ש. וכיוצא בזה כתב הטור (סימן תקפ"ג) שכך המנהג בפרובנצא. כעי"ש. הרי מבואר מכל הנ"ל שהכל כפי המנהג. שיש שהוסיפו סימנים על מה שהוזכר כבר בגמרא.

מעשה קשה על מר"ן הבית יוסף שהעיר על מה שכתב הטור שיש נוהגים להביא אתרוג. שזה אינו נמצא בגמרא בנוסחי דידן. כיע"ש. ואם כן גם ראש כבש אינו מוזכר בגמרא בנוסחי דידן, ואע"פ כן הביאו להלכה.

גם יש להעיר שמי שהזכיר ראש כבש היינו משום הסימן שנהיה לראש ולא לזנב. אבל לא הזכיר מאילו של יצחק אלא מהר"מ רוטנבורג שהיה אוכל ראש איל. אבל מר"ן ז"ל חיברם כאחד על ראש כבש. ועוד שינה מלשונו בסעיף הקודם. ששם כתב יהיה רגיל לאכול וכו'. ואילו כאן כתב אוכלים ראש כבש וכו'. שמשמע יותר חובה מאשר לשון יהיה רגיל לאכול.

עוד יש להעיר במה שנתן שני טעמים לאכילת ראש כבש. הראשון ע"ש שנהיה לראש ולא לזנב. והשני זכר לאילו של יצחק. וכבר העיר בספר מט"י (והביא דבריו בכה"ח סופר סי' תקפ"ג אות כ"ד), שיש נפקא מינה בין הטעמים. שלטעם

במסכת הוריות (ו' ע"א) אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא יהיה אדם רגיל לאכול בריש שתא קרא ורוביא וסילקא ותמרי וכרתי. ע"כ. והכל משום סימן של אותו יום של ראש השנה שהוא המפתח לכל ימות השנה. וע"ד לשון נופל על לשון. שבקרא [דהיינו דלעת] אומר שתקרע רוע גזר דיננו, ויקראו לפניך זכויותנו. וברוביא לשון ריבוי, שירבו זכויותנו. ובארצות המזרח שקוראים לרוביא בשם לובי"א, מוסיף עוד לשון לאמור שירבו זכויותנו ותלבבנו. וכן עזה"ד בכל דבר ודבר שנוהגים לאכול.

ובלשון הגמרא בשם אביי פסק בשו"ע או"ח (סי' תקפ"ג סע' א'). והנה שם סעיף ב' פסק בשו"ע בזה"ל, אוכלים ראש כבש לומר שנהיה לראש ולא לזנב וזכר לאילו של יצחק. ע"כ.

ולכאורה קשה כמה קושיות. שכן ראש כבש לא הוזכר בדברי אביי בגמרא. ואולם בהגהות אשיר"י לראש השנה (פרק א' סי' ה') כתב שאנו רגילים לאכול ראש כבש ודבש ומטבילין את הראש בדבש. כיע"ש. ובאור זרוע (הל' ראש השנה סי' רנ"ז) נתן טעם כדי שיזכור לנו אילו של יצחק. וכדי שתהיה השנה הבא עלינו שמינה ומתוקה. כיע"ש. וכן הזכיר המנהג באבודרהם (סדר תפילת ראש השנה) שיש נוהגים לאכול ראש כבש ודגים. ראש כבש ע"ש והיית לראש ולא

ולשון ימחו הוא מלשון שינוי וכמו (משלי ל' כ') אכלה ומחתה פיה [וראה בן יהוידע לשבת הנ"ל]. וכן יעקב אמר למחוק העוונות. ולא ח"ו למחות את ישראל.

אמר הקב"ה לא בסבי טעמא. היינו א"א ע"ה שהוא הזקן מכולם, אין טעם לדבריו. וגם לא בדרדקים עצה. היינו יעקב הצעיר שבאבות. וכי מה עצה היא זאת למחוק החטאים. וזה אי אפשר מבלי שיעשה האדם תשובה ויחזור ממעשיו.

והמשיכו חז"ל [שם] א"ל ליצחק בניך חטאו. א"ל רבש"ע בני ולא בניך. בשעה שאמרו נעשה ונשמע והקדימו נעשה לנשמע אמרת (שמות ד') בני בכורי ישראל [ואע"פ שמקרא זה הוא קודם אמירת נעשה ונשמע, ע"ש העתיד נאמר. וכמו שכתבו המפרשים עיין עליהם. ובכללם מהרש"א על אתר]. עכשיו בני ולא בניך. ועוד כמה חטאו. כמה שנותיו של אדם שבעים שנה הוצא מהם עשרים שאין בי"ד של מעלה מעניש עליהם. נשאר חמישים. הוצא מהם עשרים וחמש של לילה נשאר עשרים וחמש. הוצא מהם שתיים עשרה וחצי של תפילה ואכילה ובית הכסא, נשאר שתיים עשרה וחצי. אם תסבול אתה את כולם מה טוב. ואם לאו פלגא עלי ופלגא עלך. ואם תאמר כולם עלי, הרי הקרבתי עצמי לפניך. ע"כ.

ובראי שאם הקב"ה ישא את כל החטאים מוטב. אבל איך החציף פנים כביכול יצחק אבינו כלפי הקב"ה לאמור תישא אתה מחצה ואני מחצה.

וראיתי בענף יוסף בשם ספר מלוא העומר שתירץ שהרי העוונות הם

שנהיה לראש אינו צריך ראש כבש דווקא, אלא די בראש של שור או של עוף או של דבר אחר. אבל לטעם אילו של יצחק אינו צריך ראש של כבש [או של איל], כי די שישים על שולחנו מבשר הכבש, ולא דווקא מהראש. ע"כ. דאטו אילו של יצחק היה לו רק ראש ולא שאר בשר.

ואני הקטן הקשיתי עוד שהכל לשם סימן טוב ומזל טוב בתחילת השנה, אבל אינם לזכר. ומה ראו עכשיו לומר זכר לאילו של יצחק, וכי מה סימן יש בו.

ואמרתי ליישב על פי הגמרא דשבת (פ"ט) אמר רבי שמואל בר ר' יונתן מהו דכתיב (ישעיה ס"ג) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלנו. שלכאורה הכתוב מוקשה כי אם כבר הזכיר את אברהם ואת יעקב למה לא הזכיר את יצחק. ועוד קשה שמתחילה אמר כי אתה אבינו וחזר לומר שנית כי אתה ה' אבינו גואלנו. ומה הצורך בכפילת הדברים. וע"כ דרשו בשבת [הנ"ל] לעתיד לבוא אומר הקב"ה לאברהם, בניך חטאו. אומר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך. אומר [הקב"ה] אימא ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בנים, אפשר שיבקש רחמים עליהם. א"ל בניך חטאו. אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך. אמר [הקב"ה] לא בסבי טעמא ולא בדרדקים עצה. ע"כ.

וביאור המאמר עד כאן ביארו החיד"א זלה"ה בפתח עיניים על שבת הנ"ל בשם הרב יש נוחלים שלא היתה כוונת אברהם שימחו ח"ו ישראל על קדושת שמו. אלא כיון שא"ל בניך חטאו, השיב לו ימחו החטאים על קדושת שמך.

מחצה על מחצה. שהאדם מורכב מגוף ונפש, והגוף לא יוכל לחטוא בלי הנפש. ועל זה אמר פלגא עלי מצד הגוף, ופלגא עליך מצד הנפש. ע"כ. וא"כ יצחק יסבול חלק הגוף והקב"ה חלק הנפש.

אך בכ"ז יתכן ואין הקב"ה מסכים לזה. כי למה לו לקבל מחצית העבירות של בני"י, ויתלה הכל בגוף. שהוא הנהנה מאכילה ושתייה, ושאר דברים. ולכן לא יסכים הקב"ה לשאת במחצית העבירות. א"כ מוכן יצחק לקבל את כל העבירות על עצמו. שכיון שכבר הקריב עצמו לפני הקב"ה הרי שכבר מסר גופו ונפשו. ויש בכוח זכות זה לכפר גם על חלק העבירות של הגוף וחלק של הנפש.

ובשמוע ישראל שיחה זאת באו אל יצחק לאמור כי אתה אבינו. כי אברהם לא ידענו, והוא לשון חיבה כמו והאדם ידע

את חוה אשתו. אבל אברהם לא אהב אותנו די כדי להקריב עצמו. וגם יעקב לא יכירנו כדרך שהאב מכיר את בניו ואוהבם. ולכן אתה, יצחק, אתה אבינו. אומר להם יצחק עד שאתם מקלסים אותי קלסו להקב"ה [שהוא לוקח על עצמו את הכל]. מיד פותחים ישראל ואומרים כי אתה ה' אבינו גואלנו. ע"כ.

ונמצא כפי זה שמה שהזכיר יצחק עקידתו אינו זכר, אלא סימן שיש במעשה זה כדי לכפר על ישראל ולשכנע את הקב"ה לשאת את כל עבירות בני"י.

אבל גם בלי סימן שהביא על שולחנו ראש של שור או עוף או אחר, הרי שהסימן אינו מעכב המעשה. ובכל מקרה הקב"ה נושא את הכל על כתפיו. ובתנאי שנגלה אנו, בניו, רצון לחזור אליו ואל תורתו ומצוותיו.

דרוש ב' לראש השנה

ליל ראש השנה

בתהילים (פ"א-ב') והוא המזמור שתקנו לנו חז"ל לאומרו בראש השנה. הרנינו לא-לוקים עוזינו הריעו לא-לוקי יעקב. שאו זמרה ותנו תוף כנור נעים עם נבל וכו'. כי חוק לישראל הוא משפט לא-לוקי יעקב. ע"כ.

ודין הוא שנאמר מזמור זה בראש השנה שהוא יום הדין. שכן מוזכרת המילה א-לוקים בו כמה פעמים. וא-לוקים הוא שופט הוא, היושב בדין ודן את הבאים לפניו.

אבל יש להתבונן שכל הלשונות במזמור הן לשון שמחה. כי הרנינו הוא לשון רננה. וכן שאו זמרה ותנו תוף כינור נעים עם נבל. הכל שמחה הוא. ומה הסיבה לשמחה, והרי זה יום החוק והמשפט. ומי הוא שעומד לדין ושר ומנגן בכלי שיר.

וכן בנחמיה (ח'-י') אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לא-לוקינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם. ופירש"י שם כי קדוש היום, הוא יום ראש השנה. ע"כ. וכי לזה

ינתן יום הדין לאכול ולשתות ולשמות. והלא למשפט אנו עומדים. ומה מקום לשמחה זאת, באכילה ושתיה, בכינורים ובנבלים.

ונראה לבאר על פי מה שאמרו בויקרא רבה (פר' כ"ז אות ו') שבשלושה מקומות בא הקב"ה להתווכח עם ישראל. ושמחו אומות העולם ואמרו האם אפשר להם להתווכח עם בוראם, עתה מכלה אותם מן העולם. שנאמר (ישעיה א') לכו נא וניוכחתי יאמר ה' וגו'. כיון שראה ששמחו אומות העולם אמר להם אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וגו'. כיון ששמעו כך אומות העולם תמהו. וכי זו תשובה וזו תוכחה. לא בא אלא להשתעשע עם בניו. ע"כ.

ולכאורה תמוה שכיון שבא להתווכח עם ישראל מסתמא ירד עמהם לדין. דהקב"ה הוא בעל דינם של ישראל. שאלה הם טענותיו שיש בידי ישראל חטאים ועל זה תובעם. ומתווכח אתם כבעל דין המתווכח עם בעל דינו וטוענו. ואיך פתאום נעשה מוחל וסולח לאמור אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וגו'. האם משום שמחתם של אוה"ע יש לוותר להם לישראל, האם יש משוא פנים בדבר. ועוד שאם הקב"ה הוא בעל דין עדיין צריך עדים. וגם צריך דין שיפסוק הדין.

וזה אפשר ליישב. שכן שנינו בשבועות (מ"ה ע"א) חנווני על פנקסו נשבע ונוטל. כיצד, לא שיאמר לו כתוב בפנקסי שאתה חייב לי מאתיים זוז. אלא אומר לו תן לבני סאתיים חטיים. תן לפועלי סלע מעות וכו'. כיע"ש.

ובאמת שאינו צריך החנווני להשבע על מה שכתוב בפנקסו. רק להפיס דעתו של בעל הבית. שלא יאמר כיון שנתתי לך רשות לתת לבני סאה חטיים ולפועלי סלע מעות רשמת זאת בפנקסך ולא נתת. שזה שייך בבני אדם. אבל אינו שייך כלפי הקב"ה דכתיב ביה (דברים ל"ב ד') ק-ל אמונה ואין עוול צדיק וישר הוא. וכבר שנו רבותינו באבות (פ"ג משנה ט"ז) הפנקס פתוח והיד רושמת. כיע"ש. וס"ל הנכתב בפנקס אמת וצדק. וכך אומר הקב"ה לשר הממונה תן סאה חטיים לבני, והוא נותן. תן סלע זה לפועלי, והוא נותן. ועל כן מקבלים ישראל פרנסה וממון.

אך הכל ניתן בעבור ישמרו חוקיו. שזה התשלום עבור כל השפע שמוריד עלינו בבני חיי ומזוני. והרי בכל עת אנו צועקים אליו. רבש"ע תן לנו פרנסה, סאה חטיין. תן לנו עושר, בניך אנחנו ופועליך אנחנו.

באופן שנתן לנו מה שביקשנו ממנו, ורשם הכל על פנקסו, ונאמן הוא עלינו בלי שבועה. והתשלום אשר עמנו שטרם שילמנו לו חוב הוא בידינו. וכבר נפסק להלכה בשו"ע (חור"מ סי' ד') שעושה אדם דין לעצמו אם רואה את שלו ביד אחרים. וכיון שקיבלנו מהקב"ה הכל, ונאמן על מה שכתוב בפנקסו יכול לעשות דין לעצמו. והוא כדיין היושב בבית דין, שיכול לעשות הדין כדיין ממש. באופן שרבש"ע הוא בעל הדין, הוא העד, והוא הדיין.

ובזה פירשתי דברי המזמור שפתחנו בו. כי חוק לישראל הוא משפט לא-לוקי יעקב. כי חוק זה המזונות וכל דבר הנצרך לאדם. וכדכתיב (משלי ל' ח') הטריפני לחם חוקי. וגו'. וכי רק ללחם צריך האדם.

דניאל (ז' ג') לבושיה כתלג חיוור ושער ראשה כעמר נקא. לכן בכואו לדון עם ישראל צריך להלביש אותם כמוהו. וע"ז אמר הנביא לכו נא וניווכחה אמר ה' אלא לפני כן אלבישכם כמוני. וזהו אם יהיו חטאיכם כשנים וגו'. ע"כ.

אבל עדיין יש להקשות שגם את אוה"ע דן הקב"ה. וא"כ ילבישם כמוהו בכואו לדון, ויהיו עוונותיהם כשלג וכצמר. ולמה אינו עושה כן.

ונלענ"ד שאלו דברי המזמור. כי חוק לישראל הוא משפט לא-לוקי יעקב. חוק זה להלביש את בעל הדין כמוהו, אינו לכל. כי רק חוק לישראל הוא בכואם למשפט לפני א-לוקי יעקב.

ונמצא שמיד בכואנו לדין לפני הקב"ה כבר מחל לנו. ואם היו חטאינו כשנים אדומים, עכשיו הם לבנים כשלג. ולכן שאו זמרה ותנו תוף כינור נעים עם נבל כי חוק לישראל הוא כן.

ולכן אה"כ (נחמיה ח' י') אכלו משמנים ושתו ממתקים וכו' כי קדוש היום לאדוננו ואל תעצבו כי חדות ה' הוא מעוזכם.

והלא יעקב אע"ה אמר (בראשית כ"ח כ') ונתן לי לחם לאכול וגו'. וכבר דיברו בזה המפרשים, שודאי הלחם הוא לאכול. אלא כוונתו לומר לחם והאפשרות לאכול. שאם אין לאדם בריאות אינו יכול לאכול. ואם אין לאדם שלוה אינו יכול לאכול. ולכן כיון שנתן לנו הקב"ה כל זאת, דהיינו כי חוק לישראל הוא, שנתן לנו לחם כחוק ומה שסביב לו להנות מלחם זה. הרי שאם לא שילמנו בקיום מצוות ומעשים טובים, יש משפט לא-לוקי יעקב, וא-לוקים הוא לשון שופט.

אבל עדיין קשה. וכי משום שאומות העולם שמחות שיבואו לישראל להתווכח עם הקב"ה ויכלם ח"ו משום זה צריך להטות הדין ולומר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כבגד יהיו. ולמחול לישראל על הכל וכי משוא פנים יש בדבר.

ועמד על זה הרב בני יששכר לבאר שכך הוא הדין בשו"ע חו"מ (סי' י"ז) שניים שבאו לדין, אחד עני ואחד עשיר. אומרים לו הלבישהו לעני כמוך או תלבש כמוהו. כיע"ש. וכיון שלבושו של הקב"ה לבן כשלג, ושערו צמר נקי. וכמו שאמר

דרוש ג' לראש השנה

לליל ראש השנה

וכבר תמה מהר"י אייבשיץ בספר יערות דבש (ח"ב דרוש א') שהירושלמי הנ"ל תמוה. כי איך דוד המע"ה שבא לקלל את אויביו יאמר שבהשפטו יצא צדיק.

בירושלמי דשבת (פרק ב' הל' ו') מנין שהשטן מקטרג בשעת סכנה. שנאמר (תהילים ק"ג) בהשפטו יצא רשע. יצא צדיק אין כתיב כאן אלא יצא רשע. מכאן שהשטן מקטרג בשעת סכנה. ע"כ.

וע"כ ביאר הגאון הנ"ל שיש שני דרכים בדין. שלעיתים יכנס רשע תחילה, ואז הדיין מתמלא כעס ועברה וזעם בשומעו את מעללי האיש הרשע. וכשיבוא השני אחריו בדין ישפוט אותו כשהוא מלא כעס.

ויש אופן אחר שיכנס צדיק תחילה, ואז הדיין אינו מתמלא כעס. ואדרבה ישפוט בצדק ובמישרין בראותו דרכיו הישרים של הצדיק. אבל כשיבוא השני אחריו גם אם אינו רשע מ"מ ביחס לצדיק שיצא מלפני הדיין קודם, הרי שלא נראה טוב כ"כ בעיני הדיין. וכפי שאמרה הצרפית לאליהו. מדוע באת עלי לפקוד עונוי (מלכים א' י"ז י"ח). כי עד עכשיו רואה הקב"ה את בני עירי ומעשיהם ואני נחשבת ביחס להם כצדקת. אבל עכשיו שאליהו בא, הרי שביחס לאליהו אינה צדקת כלל. ואולי אפילו רשעה נחשבת שכעת יפקד עון שבידה.

וכפי זה יש לחקור איזו מהדרכים גרועה יותר. אם שיבוא רשע תחילה, ואז יתמלא הדיין כעס. או שיבוא צדיק תחילה, ואז הבא אחריו יראה רשע לעומתו.

וזאת כוונת הירושלמי להכריע בדבר על פי דברי דוד המלך ע"ה שאמר בהשפטו יצא רשע. כלומר שכשיבואו אויביו להשפט יצא מלפני הדיין רשע תחילה, שאז כבר הדיין נתמלא כעס. וכשיבוא אויבו לדין יהיה עדנא דרתחא. ולכן יצא צדיק לא כתיב כאן, שזה פחות מרגיז את הדיין. אלא יצא רשע. ומי יגרום לכך שיכנס רשע תחילה, השטן יגרום. וזאת הוכחה שמקטרג בשעת הדין שהיא שעת סכנה להביא הרשע תחילה. ע"כ.

וזאת גם שיטת הבבלי בראש השנה (ח' ע"א) שאמרו שם מלך וציבור מי נכנס תחילה [לדין] מלך נכנס תחילה. שנאמר לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל. ע"כ. וזה הכתוב אמרו שלמה המע"ה. דהיינו שהמלך נכנס תחילה לעשות משפט עבדו, ואח"כ משפט עמו ישראל.

וע"ז שואלת הגמרא מאי טעמא. ומשיבה שתי תשובות. הראשונה: שאין זה דרך העולם שיכנס המלך אחר העם משום כבוד מלכות. והטעם השני: לפני שיתרבה הכעס מחמת עבירות הציבור [רש"י]. כיע"ש.

וביאר הגאון ר' דוד פארדו בספר שניות לאריות שצריך שני הטעמים. כי לטעם הראשון שאין דרך העולם שיכנס המלך אחר העם, יש להקשות על פי מה שאמרו בברכות (פ"א ע"א) בגדולה מתחילים מהגדול, ובקלקלה מתחילים מהקטן. ושכן מצאנו שדן הקב"ה את הנחש לפני שדן את חוה. ואת חוה לפני שדן את האדם. וא"כ לכאורה היה צריך להכנס הציבור תחילה, משום חרון אף.

ולטעם השני לפני שיתמלא הדיין כעס זה שייך בדין בשר ודם. אבל בדין האמת, שופט צדק ואמת, לא מעלה ולא מוריד אם יכנס המלך תחילה. שאם הוא זכאי אפילו יכנס אחרון. ואם הוא חייב אפילו יכנס ראשון. אלא ודאי משום כבוד מלכות. ע"כ. יע"ש.

וע"ז בא הירושלמי להכריע מה שלא הוכרע בבבלי. ועל פי דברי דהע"ה שאמר בהשפטו יצא רשע. היינו יצא רשע

מבית הדין, לפני שיכנס האויב. כי אז זה זמן רתיחה וכעס, ובודאי יענש בחומרה יתירה.

ואמרתי לבאר בזה מה שנאמר באיוב (פרק א') ויהי היום ויבואו בני האלוקים להתייצב על ה' ויבוא גם השטן בתוכם. ויאמר ה' אל השטן מאין תבוא. ויען השטן ויאמר משוט בארץ ומהתהלך בה. ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמוהו בכל הארץ איש תם וישר וירא א-לוקים וסר מרע. ויען השטן את ה' ויאמר החינם ירא איוב. הלא אתה סכת בעדו ובעד ביתו ובעד כל אשר לו מסביב. מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ. ואולם שלח נא ירך וגע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך. ויאמר ה' אל השטן הנה כל אשר לו בידך רק אליו אל תשלח ירך וגו'. ע"כ.

והנה אמרו חז"ל והביא רש"י דבריהם ויהי היום, זה יום ראש השנה. ויבואו בני הא-לוקים, אלו מלאכים אשר מביאים דברי קטגוריה לעשות משפט. שכך מתפרש שם א-לוקים ברוב מקומות. והמלה להתייצב היא ענין של דין. וכמו שפירש"י להתייצב על ה', לריב עמו. שאין לשון להתייצב אלא דין שנאמר (ישעיה ג') ניצב לריב ה'.

ומפשיט הכתוב נראה שהשטן לא בא להתייצב ולריב, כי רק בא בתוכם. ונראה שאין לו צורך להתערב. שכיון שבני הא-לוקים משמיעים חובתם של בני אדם די בזה.

ויה"ר שיעמוד הקב"ה מכסא דין וישב על כסא החסד והרחמים עלינו לזכותנו בדין. ויקויים בנו הכתוב כי אל רחום ה' אלוקיך לא ירפך ולא יעזבך בביאת גואל צדק בב"א.

דרוש ד' לראש השנה

לליל ראש השנה

איתא בראש השנה (י"ז ע"א) בית הלל אומרים רב חסד מטה כלפי חסד. היכי עביד. רבי אליעזר אומר כובש. שנאמר יכבוש עוונותינו. רבי יוסי ברבי חנינא אומר נושא. שנאמר נושא עוון. ע"כ. ופירש"י כובש הכף של זכויות ומכריע את העוונות. רבי יוסי בר' חנינא אומר מגביה את הכף של עבירות. ע"כ.

והנה לכאורה יש להבין במה נחלקו שבין אם כובש את הזכויות ובין אם מגביה

את העבירות, בשניהם התוצאה תהיה זהה. שהזכויות למטה כמכריעים את העבירות. ומה אכפת לנו איך עושה הקב"ה את זה.

זאת ועוד שלדעת ר' אליעזר שאמר כובש, ופירש"י כובש הזכויות, הרי שאין זה כדברי הכתוב. שהכתוב אומר יכבוש עוונותינו, ולא זכויותינו. ואולם אי אפשר לפרש שכובש העבירות כלפי מטה. שאז העבירות יכריעו את הזכויות. וא"כ מה מבשרנו הכתוב לטובה. ומה בית הלל

אומרים מטה כלפי חסד. ואין זה חסד שיכריעו העבירות את הזכויות.

ובאמת שאמרו חז"ל בערכין (ס' ע"ב) צדקתך כהררי א-ל משפטך תהום רבה. פשטיה דקרא במאי כתיב. רבה אמר צדקתך כהררי א-ל מפני שמשפטך תהום רבה. רב יהודה אמר אלמלא צדקתך כהררי א-ל מי יכול לעמוד מפני משפטך. במאי קא מפלגי. רבה כרבי אליעזר שאמר כובש. ורבי יהודה כרבי יוסי ברבי חנינא שאמר נושא. ע"כ.

ופירש"י ז"ל ר"א אומר כובש העוונות ומסתיר אותם תחת כיסא הכבוד כדי שיכריעו הזכויות. והכי קאמר רבה. צדקתך כהררי א-ל במה שאתה מצדיקנו להסתיר משפטך, אלו העבירות, שאתה מסתירן בתהום רבה.

ורבי יהודה אמר נושא ומגביה כף העוונות כדי שיכריעו הזכויות. והכי קאמר אם לא אותה צדקה שאתה עושה עמנו ומגביה את העוונות, מי יכול לעמוד בפני משפטך שיהיו מכריעין עד תהום רבה. ע"כ.

ומעתה הכל נעשה בעוונות, כפשט הכתובים. יכבוש עוונותינו, שמטמינם בתהום רבה. או נושא עוון, שמגביה העוונות כדי שיכריעו הזכויות. אבל לפירוש רש"י בראש השנה שכובש את כף הזכויות קשה.

וראיתי בפני יהושע על ראש השנה הנ"ל שכתב לבאר שכפי הטבע מוכרע כף המאזניים לצד הארץ לפי שעיקר ענין הכובד הוא יסוד העפר. וכל דבר המורכב

מארבע יסודות לעולם יסוד העפר שבו מכריע להטות הכל כלפי מטה. שהכל הולך אחר היסוד. שנאמר (קהלת ג'-כ') הכל היה מן העפר והכל שב לעפר. ומכש"כ בענין העוונות של האדם שהם ע"י יסוד העפר שבו. שהוא היותר חומרי. ונמצא כפי זה בענין הזכויות הוא להיפך. שלעולם כשהזכויות מרובים, והם יותר רוחניים שבאדם, אותו חלק הוא העולה למעלה. ונמצא כפי זה שכשהזכויות עולים למעלה נכבשים העוונות למטה לצד הארץ. ומתקיים הכתוב יכבוש עוונותינו. ע"כ. והיינו שע"י שהקב"ה נתן בטבע שהרוח יהיה קל מהעפר ממילא הזכויות עולים כלפי מעלה והעוונות יורדים כלפי מטה ונכבשים בקרקע.

ואשתומם שעה קלה על דבריו בזה. שאם העוונות יורדים למטה, זה הסימן שמרובים וכבדים הם יתר על הזכויות. וימצא האדם רשע בדרכו ואין זה חסד כלל. ומהו רב חסד מטה כלפי חסד. ובזה אין מחלוקת בין ר"א לר"י בר"ר חנינא כלל. ששניהם רוצים לומר שהזכויות למטה מכריעים את העבירות במאזניים.

ואמרת לבאר בהקדים דברי הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ג' הל' ב') שהעולם והאדם אם יהיו עוונותיהם מרובים מזכויותיהן מיד הם נשחתים. שנאמר (בראשית ו' ז') וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וגו'. ויאמר ה' אמחה את האדם אשר בראתי וגו'. ושקול זה אינו לפי מנין הזכויות והעוונות אלא לפי גודלם. יש זכות שהיא כנגד כמה עוונות שנאמר יען נמצא בו דבר טוב. ויש עוון שהוא כנגד כמה זכויות שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה

הרבה (קהלת ג' י"ח). ואין שיקול זה אלא כפי דעת ק-ל דעות וכו'. יע"ש.

ונמצא כפי זה שרק הקב"ה יודע משקלו של זכות ומשקלו של עון. והוא השוקל בפלס מאזניים. ולא רק זה אלא שגם קובע משקלו של כל מעשה ומעשה. בין אם הוא עבירה ובין אם הוא זכות.

ואני אמרתי שזאת כוונת בית הלל רב חסד מטה כלפי חסד. ובהקדים דברי הרי"ח זלה"ה בבן יהוידע על ראש השנה הנ"ל שכלפי חסד היינו מה שמתייצב לפני אותיות חסד. ולפני אות ח' יש אות ט', לפני אות ס' יש אות ע', ולפני אות ד' יש אות ה'. והם ר"ת טע"ה. שהקב"ה מטה כלפי חסד לומר שאע"פ שנראים המעשים כעבירה וכעון שנעשה בזדון, באמת אינו כן. שכבר נאמר כי נער ישראל ואהבהו (הושע י"א א'). והנער הרי מנוער מדעת הוא, ובלי דעת הוא עושה, והכל כטעות. כך בני ישראל שלא מדעת עושים. וטע"ה במעשה. ואי אפשר להחשיב לו עון, כי רק חטא. היינו שלא מדעת ושלא בידיעה וכוונה. ולכן משקלו של מעשה זה פחות הוא ממה שייחסו לו תחילה. ויש להפחית ממשקלו. וממילא כף הזכויות עולה. וזה עולה כפירוש רש"י בראש השנה שהקב"ה

מגביה כף של זכויות. וממילא העוונות נכבשים.

ואולם עדיין קשה אם המילה כלפי חסד פירושה האותיות המצויות לאחר אותיות חסד. ושמא הם האותיות שלפני אותיות חסד. והיינו לפני ח' אות ז', לפני ס' אות נ', לפני ד' אות ג'. ר"ת למפרע גנ"ז. שהקב"ה כובש היינו טומן ומסתיר וגונז עבירות עמו ישראל באופן שיבוקש עון ישראל ואיננו. וא"כ אינו ניתן להשקל. וממילא יכריע כף הזכויות את כף העבירות וזה מטה כלפי חסד. אותיות שלפני אותיות חסד. וזה עולה כפירוש"י בערכין (ח' ע"ב) שהקב"ה כובש העבירות ומסתירן מתחת כסא הכבוד.

הן עתה זכינו ליישב שני פירושי רש"י על משמעותם הנכונה. אבל יתר ע"כ זכינו להבין חסדי אלוקינו הרוצה לזכות את ישראל בכל עת כמאמר רבי חנניא בן עקשיא רצה הקב"ה לזכות את ישראל. והוא כובש עוונותינו לעשותם כחטאים. וחטאים משליך למצולות ים. ככתוב ותשליך במצולות ים כל חטאותם. והוא ישוב ירחמנו ויוציא משפטינו לאור ויגזור על כל עמו ישראל גזירות טובות וישועות ונחמות ויקרב גאולתינו בב"א.

דרוש ה' לראש השנה

לתקיעת שופר

תנן בראש השנה (כ"ו ע"א) כל השופרות כשרים חוץ משל פרה מפני שהוא קרן. אמר ר' יוסי והלא כל השופרות נקראו קרן שנאמר (יהושע ו') במשוך בקרן

היובל. ע"כ. ואמרו בגמרא שם שטעמם של רבנן שאוסרים לתקוע בשופר של פרה, כדרב חסדא. דאמר רב חסדא מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים

השופר. והלא השופר כיון שהוא לזיכרון כעבודה לפני ולפנים דמי.

וגם אם נאמר שתקיעה בפועל דווקא הוא כזיכרון בפנים, אבל אמירת פסוקים של שופרות אינה כלפנים אלא כבחוץ, וע"כ לא שייך לומר אין קטיגור נעשה סניגור. י"ל שגם בחוץ אמרינן כן. וכמו שאמרו בברכות (ל"ב ע"ב) כל כהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו וכו'. ובתוס' יבמות (ז' ע"א ד"ה שנאמר) נתנו טעם לדבר משום שהרג בידינו. ואין קטיגור נעשה סניגור. וכדכתיב בההוא קרא ובפרישכם מפניכם אעלים עיני מכם וכו' ידיכם דמים מלאו. ע"כ.

וכפי זה קשה שרוב עבירות של האדם הן על ידי הלשון. ואיך נתקן על ידה את אשר עוותנו. והכתוב מצווה קחו עמכם דברים וגו' (הושע י"ד ג'). והרי אין קטיגור נעשה סניגור.

ונראה ליישב על פי מה שכתב בגור אריה (ויקרא ג' ב') עה"כ ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה תמימים והקרב לפני ה'. ויש מקשים כיצד יקריב עגל והרי אין קטיגור נעשה סניגור. וביאר ע"י משל לאחד שגנב מהמלך כלי נאה. וידע המלך מהגניבה. לאחר זמן בא אותו גנב אל המלך לבקש ממנו שיתן לו אחת המדינות לשלוט בה. וכדי לא לבוא אל המלך בידיים ריקות עשה כלי נאה דומה לכלי שגנב. וכשבא אל המלך כעס עליו המלך מאוד. כי לא די שגנב הכלי, אלא שבא להזכיר לו המעשה ע"י כלי דומה. ועוד לבקש שיתן לו מתנות ויטה אליו חסד. אבל אם היה עושה כלי דומה לכלי הראשון ומביאו למלך ומבקש ממנה מחילה על

לעבוד עבודה. לפי שאין קטיגור נעשה סניגור וכו'. והא איכא בגדי זהב מבחוץ. מבפנים קא אמרינן. והא שופר נמי מבחוץ הוא. כיון דלזכרון הוא כבפנים דמי. ע"כ.

ומבואר שכללא הוא שאין קטיגור נעשה סניגור. ושופר של פרה האיל ומזכיר עוון העגל אמרינן ביה שאינו נעשה סניגור. ועוד מבוארת חשיבות של השופר שכיון שבא להזכיר את ישראל לפני אביהם שבשמים הרי הוא כעבודת כהן ביה"כ לפני ולפנים.

ומעתה צריך להבין מה שאמרו בר"ה (ט"ז ע"א) אמר הקב"ה אמרו לפני בראש השנה מלכויות זכרונות ושופרות. מלכויות כדי שתמליכוני עליכם. זכרונות כדי שתעלה זכרונכם לפני לטובה. ובמה בשופר. ע"כ. שעל פניו משמע שזכרונות לחוד ושופרות לחוד. ואיך אמרו שהשופר בא לזיכרון. אלא ודאי כוונת חז"ל לומר שע"י השופר עולים לזיכרון. ובלא זה כשאין שופרות אין זיכרון.

ויש לדקדק בדברי הגמרא שלא אמרו תקעו בשופר. אלא אמרו לפני זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה. ובמה בשופר. ודוחק לומר שזה רק ע"י תקיעת שופר כי ע"כ אמרו שצריך "לומר" זכרונות ומלכויות ושופרות.

אכן מהדברים הנ"ל קמה לנו שאלה חדשה. דתינח שופר של פרה שאין תוקעים בו משום שאין קטיגור נעשה סניגור. אבל האמירה שהיא בפה והלשון איך היא עולה כתקיעה עצמה. והלא הלשון עברה כמה וכמה עבירות. וזאת קטיגוריה שלה. ואיך תהפוך סניגוריה להיות במקום

אותו מעשה לגנוב מבית המלך, וכן לא יעשה, ודאי היה סולח לו המלך.

וכן הוא עניינו של אין קטיגור נעשה סניגור. שאם מביא עמו הקטיגור לבקש דבר אחר, בזה רק ירגיז את המלך. שאין קטיגור נעשה סניגור. אבל אם יבוא לכפר על אותו מעשה עצמו וכגון על עוון העגל שהיה לע"ז, ומביא עמו עגל להקריבו לפני ה', הנה גם קטיגור נעשה סניגור.

וכן הוא בענין התשובה שאמרו ז"ל שבאותו אבר שחטא בו ממנו תהיה

הכפרה. שכיון שעכשיו הוא עושה מצוה באותו אבר לא אמרינן בזה אין קטיגור נעשה סניגור.

וכיון שרוב עבירות ע"י הלשון לכן התשובה תהיה אף היא בלשון. שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה'. ומה נאמר לו, כל תישא עוון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו. ואיננו מבקשים עושר וכבוד אלא מבקשים מחילה וסליחה וכפרה ומרבים בלשונינו באמירת תורה ותפילה.

דרוש ו' לראש השנה

לתקיעת שופר

איתא במסכת ראש השנה (ל"ה ע"א) אתקין ר' אבהו בקיסרי תקיעה שלושה שברים תרועה תקיעה. ע"כ.

ומבואר בגמרא שם שכתוב בתורה שבאחד לחודש השביעי יום תרועה יהיה לכם. ותרועה מתרגמים יבבא ונחלקו בזה התנאים. יש מי שמבאר שאותה יבבא היא גניחה. וכאדם הגונח מלבו כדרך החולים שמאריכים בגניחותיהם, והיינו שברים. ויש מי שמבאר שאותה יבבא היא בעצם יללה. והיא צלילים כשל אדם בוכה ומקונן. והן קולות קצרים ותכופים, והיינו תרועה.

וכיון שר' אבהו מספקא ליה איזו דעה היא הנכונה, ואיזה צליל צריך להשמיע, לכן תיקן שיהיו תוקעים תקיעה שלושה שברים תרועה ותקיעה.

ולכאורה קשה שאם היה מסתפק אם תרועה היא שברים או תרועה היה צריך לתקן שיתקעו תקיעה שברים תקיעה, ותקיעה תרועה תקיעה. שבזה יהיה כולל כל הדעות.

אלא ודאי שהספק שלו שמלבד מה שזה אומר שברים וזה אומר תרועה אולי החובה היא לתקוע שני הצלילים ביחד. אבל זה יהיה פלא. שכן לא מצאנו דיעה כזאת בגמרא לתקוע תשר"ת ביחד. וא"כ לאיזה צורך תיקן ר' אבהו דבר זה.

ונראה לבאר שגם במדבר היו תוקעים למסע המחנות ולמקרא העדה. כי כך צוה הקב"ה את משה לעשות לו שתי חצוצרות כסף לצורך זה. ואמר לו סדר מקרא העדה והמחנות. אם באחת יתקעו ונועדו אליך הנשיאים ראשי אלפי ישראל. ואם יעשו תרועה ונסעו המחנות החונים

קדמה. ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החונים תימנה (במדבר פ"י). ושתי התרועות הללו כתבו המפרשים שהיו שונות זו מזו. שאם לא כן לא ידעו המחנות לנסוע. ועוד שכתוב ותקעתם תרועה שנית, משמע ששונות אלו מאלו. וכפי זה גם השברים וגם התרועה מוכרים וידועים הם מימות מרע"ה. וכיצד נחלקו התנאים במה היא התרועה. והלא שניהם הם כתרועה.

לבן אמרו המפרשים שכל ענין המסעות הינו רמז לשכבות השונות בעם ישראל. הנשיאים ראשי אלפי ישראל הם הצדיקים שבכל דור ודור. ולהם תוקעים תקיעה פשוטה, שרומזת למידת הרחמים. וכפי שכתב הרמב"ן בספר במדבר (י"ד) כי הקב"ה מקבלם מיד.

המחנות החונים קדמה הם רמז לבינונים שב עם ישראל. שהם עושים מה שעשו אבותיהם מקדם. אבל אין מוסיפים על מעשה אבותיהם כלום. ולהם תוקעים שברים, כי כחולים הם. ובבוא יום הדין גונחים מלבם, כחולה המאריך בגניחותיו. ומצטערים על שלא הוסיפו כלום בשנה זאת ממה שהיה בשנה הקודמת.

והמחנות החונים תימנה הם הרשעים. שכן תימן אחד מאלופי אדום הוא. וגם זה עשה כל השנה מעשה אדום באכילה ושתייה ובביטול תפילה. ולהם תוקעים תרועה שהיא יללה, כאדם הבוכה ומקונן. כי חלפה שנה ולא שב בתשובה.

ובזה נחלקו התנאים, עם מי יתפללו הצדיקים ועל מי ישפיעו. אחד סבר תקיעה שברים תקיעה. דהיינו שהצדיקים הנרמזים בתקיעה יתפללו עם הבינונים הנרמזים בשברים. ואז תבוא עוד תקיעה שהוא קול פשוט לרמז שהקב"ה יקבלם ביד פשוטה לקבל שבים. והשני סבר שעל הצדיקים להתפלל עם הרשעים. ולכן סדר התקיעות יהיה תקיעה תרועה תקיעה.

על זה תיקן ר' אבהו לא כמר ולא כמר. אלא תקיעה שברים תרועה תקיעה. שעל ישראל כולם להתפלל יחד צדיקים בינונים ורשעים. כי כך נאמר במסעות ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו (במדבר י"ז). כי כשכל ישראל ביחד יש רק תקיעה, שהיא צליל פשוט. לרמז שהקב"ה פושט ידו לקבלם. כי ימינו פשוטה לקבל שבים.

דרוש ז' לראש השנה

לתקיעת שופר

עלה א-לוקים בתרועה ה' בקול שופר. (תהילים מ"ז)

איתא בויקרא רבה (פרשה כ"ט אות ג') בשעה שהקב"ה עולה על כסא דין, בדין הוא עולה. שנאמר עלה א-לוקים בתרועה. ובשעה שישראל נוטלין שופרותיהן ותוקעים לפניו, עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים. דכתיב ה' בקול

שופר. ומתמלא רחמים עליהם והופך להם מדת הדין למדת הרחמים. אימתי בחודש השביעי. ע"כ.

והמאמר צריך ביאור. שמה זה שאה"כ עלה א-לוקים בתרועה. והרי עדיין לא תקענו ולא היתה תרועה כלל. ואולם ברור הוא ששם א-לוקים הוא דין. אך איזו תרועה גרמה לו להקב"ה לשבת על כסא דין.

ועוד איך יורד מכסא דין ויושב על כסא רחמים כשאנו תוקעים. והרי עיקר הקול היוצא מן השופר הוא התרועה. שהיא חובתו של יום שנאמר יום תרועה יהיה לכם. ונמצא שהתרועה עצמה היא מעלה כביכול את הקב"ה על כסא דין, והיא עצמה מושיבה אותו על כסא רחמים. והכיצד הוא שיש באותו קול שני הפכים.

עוד יש להבין דניחא מה שיושב על כסא דין והופך מידת הדין למידת הרחמים ולכאורה די בזה ששופט כל הארץ יטה כלפי חסד. אבל המדרש אומר שמתמלא רחמים עליהם. ולאחר שהדין הוא מלא רחמים הרי שבהכרח יחליט על פי רחמיו. ולא רק יטה כלפי חסד. שכיון שמלא רחמים לא נשאר לו זווית לראות חובות העומדים לפניו. כי רחמים פשוטים שטפוהו.

ואמרתי לבאר ע"ד הגמרא בראש השנה (ט"ז) אמר הקב"ה תאמרו לפני מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות כדי שתמליכוני עליכם. זכרונות כדי שתעלה זכרונכם לפני. ובמה בשופר. ע"כ.

והנה גם מאמר זה צריך ביאור. שאם משום מלכיות. הרי שהמלכנו אותו בקריאת שמע של שחרית. ואם משום זכרונות. הרי אנו מברכים כי זוכר כל

הנשכחות אתה וגו'. ואינו צריך ח"ו לסיוע מצדנו שיזכור כל אחד ואחד ומעשיו. ואפילו אלו שנשכחו כבר מהאדם.

וביותר קשה שאמרו ובמה בשופר. שכפי הלשון שתפסו עד כאן הכל בלשון רבים, מלכיות וזכרונות. והיה לו לומר ובמה בשופרות. ואילו בכאן אמרו בשופר. שמשמע שופר ממש. ולא ברכת שופרות.

ועיין עוד בריטב"א לראש השנה שבמה בשופר, לא רק על מנת שיעלה זיכרון לפניו, אלא גם כדי שנמליך אותו עלינו. ובלא שופר אין די במה שממליכים אותו עלינו בק"ש ביום זה של ראש השנה. כי אעפ"י שמספיק בכל יום. הרי שיום זה מיוחד הוא בהיותו יום הדין. וכמובן עדיין קשה שקול השופר תרועה הוא. ועלה א-לוקים בתרועה וכנ"ל.

ובעל כורחין לומר ששתי לשונות תרועה יש. האחד הוא מלשון תרועם בשבט ברזל וגו' (תהילים ב'-ט). והוא לשון שבירה וניפוץ. ובזה עולה הקב"ה על כסא דין לדון את הדין כפי הדין הצרוף. ומי יכול לעמוד בו להיות נקי מכל רבב.

אבל כששומע קול שופר שעל ידו נחרד כל לב, ובאמצעותו ממליך עליו את הקב"ה, על ידי זה עולים לפניו זיכרון מעשינו הטובים. וכמאמר הגמרא מלכיות כדי שתמליכוני עליכם. זיכרונות כדי שתעלה זיכרונכם לפני ובמה בשופר.

וזכרונות לא כתוב כאן, כי אם זיכרונכם. שמשמע מה שאתם זוכרים. והרי על הרוב יזכור האדם רק את מעשיו הטובים, ואת הרעים ישכח. וזה שאמר שעומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים.

כי על פי דין היה צריך לזכור ולהזכיר הכל. ואילו לאחר תקיעת שופר רק זכרונכם, מה שאתם זוכרים, עולה לפני. ולא מה שאני זוכר.

ובזה פירשתי נוסח הברכה שתיקנו חז"ל בשופרות. כי זוכר כל הנשכחות אתה, ומאזין תרועה ואין דומה לך, בא"ה שומע קול תרועת עמו ישראל היום ברחמים.

שכוונתם בזה, שאע"פ שהקב"ה זוכר כל הנשכחות, וכפי זה מי יעמוד מפני דינו דין צדק. עכ"ז מאזין תרועה, ותרועה זאת מלשון ריע וחבר. וכמו שכתב הרד"ל במדרש ויקרא רבה הנ"ל (אות ז). וממילא נעשה הכל ברחמים.

ועדיין יש לבאר דברי המדרש במה שהוסיף שלא רק קם מכסא דין ויושב על כסא רחמים. אלא גם מתמלא רחמים עליהם. ובזכות מה. שאם משום קול תרועת השופר היה די שישב על כסא רחמים.

ואמרת לבאר על פי דברי מהר"ש אלגאזי ז"ל והביאו בבני יששכר. שהביא מהמדרש (תהילים מזמור ט') השבעתי אתכם בנות ירושלים וכו'. אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה

אני. ומה חולי יש כאן. לא חולי מעיים ולא מיחוש הראש. וממה אני חולה מאהבתו של הקב"ה. ע"כ.

ולכאורה קשה למה מנה חולי מעיים ומיחוש הראש יותר משאר חוליים. וביאר על פי ההלכה בשו"ע (סי' של"ב סע' ח') אין מבקרים לא חולי מעיים, ולא חולה העין, ולא חולי הראש וכו'. ע"כ. ע"ש.

ובאה המליצה שחולי המעיים הם המגיעים ליום ר"ה על מנת לבקש מזון ופרנסה אכילה ושתייה. וחולי העין הם הבאים לבקש שיתן להם כל מה שראו עיניהם וחמד לבם. וחולי הראש הם המבקשים כבוד להיות ראש לכל דבר שבכבוד. שכל אלו אין מבקרים אותם כלל.

וא"כ כיצד נאמר להקב"ה בתפילתנו שבאנו לבקש מזון וכבוד ומותרות. אלא אם תמצאו את דודי מה תגידו לו שחולת אהבה אני, חולה מאהבתי אל ה' יתברך. והראיה שממליך אותו אני עלי. ורוצה שיזכרני לטובה. ויהיה דיורו עמי בבחינת ושכנתי בתוכם, והייתי לכם לא-לוקים. ובמה אשמיע לו כל זאת בשופר. ובתרועת השופר לשון ריע ואח. שאוהבים זא"ז לעד.

דרוש ח' לראש השנה

לתקיעת שופר

אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון. (תהילים פ"ט)

ולכאורה אינו מובן. וכי רק ישראל יודעים להריע. והלא אומות יודעים להריע. ומה שכתבנו (פרשה כ"ט-ד') א"ר יאשיה

כמה קרנות יש להם. וכמה כלי נשיפה יש להם. ואתה אומר אשרי העם יודעי תרועה. ע"כ. הלא גם הם יודעים ויכולים להריע.

ואם משום שסיים שם המדרש אשרי העם שיודעים לפתות את בוראם בתרועה. שע"י התרועה עומד הקב"ה מכסא דין ויושב על כסא רחמים עליהם. והופך להם מדת הדין למדת הרחמים. כיע"ש. הלא אין אוה"ע טפשים. וכבר מצאנו במקומות רבים שבקיאים בדיני ישראל. ומסתמא גם ענין התרועה ידוע להם. ואפילו אינו ידוע להם בבירור ענין התרועה, הלא רואים שישראל עושים כן ביום הדין. וכיון שאף אוה"ע עומדים לדין בראש השנה, וכדתנן (ר"ה ט"ז ע"א) בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון וגו'. למה לא יעשו כישראל ויריעו לפני הבורא. ויעמוד הקב"ה מכסא דין וישב על כסא רחמים עליהם.

ואמרתי לבאר שכל כלי זמר של אוה"ע הם לשירה ולשמחה. ואין זה מטרת השופר. ואע"פ שאפשר להשתמש בו ככלי זמר. ואע"ג שאמרו חז"ל התוקע לשיר יצא (ר"ה כ"ח ע"א) דהיינו אם השמיע תקיעה ושברים ותרועה, רק שלא התכוון למצוות שופר לשיר, עכ"ז יצא. שבדיעבד מצוות אינן צריכות כוונה. אע"פ כן אין זאת מטרת השופר להיות כלי שיר.

וזוה מחמת שמטרת השופר אינה לשמח, אלא לשבור הלב. שקול השברים היוצאים מן השופר הם גנוחי גנח, כאדם הגונח מליבו כדרך החולים שמאריכים בגניחותיהם. או ילולי יליל, כאדם הבוכה ומקונן, קולות קצרים סמוכים זה לזה. וכמו שאמרו בראש השנה (ל"ג ע"ב) וברש"י שם. ואין אומות העולם אוהבים את זה. כי

מה להם להיות שרויים בצער ע"י שופר דגנוחי גנח או ילולי יליל. והלא כל מה שיש בידם הם כלי זמר המשמחים את הלב. ואילו השברים והתרועה הם ניגוני צער.

לכן אמרתי אשרי העם יודעי תרועה. יודעי הוא לשון אהבה, וכמו והאדם ידע את חווה אשתו (בראשית ד' א'). שהוא לשון אהבה. שכל היודע את זולתו משום שאוהבו. שאל"כ מה אכפת לו ממנו, ולמה ירצה לדעת מענייניו וממצוקתו. וישראל יודעי תרועה, כלומר אוהבי תרועה. ואעפ"י שהוא כגניחת החולה השרוי בצער או יללה כאדם הבוכה ומקונן, ואין כל הגיון לאהוב הצער. עכ"ז ישראל אוהבים קול השופר המצער אותם.

כי אע"פ שאין טעם לתקיעת שופר, הרי שקולו חודר אל לב היהודי ומעורר רגשי לבו. וקול פנימי אומר לו משמעות יום הדין ולבו נשבר. וכבר אמרו ז"ל (ראש השנה כ"ז ע"ב) נתן שופר בתוך שופר. אם קול פנימי שמע יצא. אם קול חיצון שמע לא יצא. ע"כ.

לרמוז כי אוה"ע שומעים קול חיצוני. ואינו ערב להם. אבל ישראל קול פנימי שומעים. קול ליבם האוהב שברים ותרועה השוברים את הלב. וגונחים כחולים ובוכים כמקוננים. וע"י זה מפתים את בוראם, בבואם לפניו בלב נשבר ונדכה, שהם אוהבים על הקב"ה כזבח. שנאמר (תהילים נ"א) זבחי א-לוקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה א-לוקים לא תבזה. והקב"ה מתפתה בזה. ועומד מכיסא דין ויושב על כסא רחמים לרחם על עמו ולחתום עליהם לטובה לאלתר.

דרוש ט' לראש השנה למוסף של ר"ה שחל בשבת

שפירושו ע"ד הפשט שהקב"ה הוא מחסה ומסתור לנו. דהיינו אתה סתר לי, כי אתה מצר תצרני, כלומר תשמרני. רני פלט, כלומר ע"י השמחה, אני ניצול מהצרה ונפלט ממנה. ואתה תסובבני סלה, לשומרני.

אבן ע"ד הרמז י"ל שהשטן שמו ס"מ בתוספת שם א-ל. ובזה יש לו כוח להשטין ולהזיק. אבל אם תערבב שמו ובמקום שמו האמיתי תהפוך אותו לאסל"מ, אז נמצא כוחו בטל ואינו יכול לקטרג. וזה רמז הכתוב **אתה סתר לי מצר ר"ת אסל"מ**. שע"י שמערבב שמו של השטן מציל אותנו מקטרוגו.

והנה מצוות שופר היא מצוה בפני עצמה. ויצאנו ידי חובתה בתקיעות שמיושב. אבל יש עוד מצוה של וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וגו'. ובשביל מצוה זו אנו שבים ותוקעים מעומד.

אלא שלכאורה קשה שאין יום ראש השנה יום שמחה כשבועות או סוכות שיש שמחה לאדם בביכורי פירותיו או באסיפת גורן ויקב. אלא יום דין הוא ואינו יום שמחה. ואם משום שהוא ראש חודש. הרי שאין ראש חודש זה כשאר ראשי חדשים, שאין אומרים בו הלל ואפילו לא משום מנהג. שכן ספרי חיים ומתים פתוחים לפניו, ואינו יום שמחה. וא"כ למה ממשיכים לתקוע משום שמחה. אלא ודאי

במסכת ראש השנה (ט"ז ע"ב) למה תוקעין ומריעין כשהם יושבים ותוקעים ומריעים כשהם עומדים. כדי לערבב השטן. ופירש"י שלא ישטין כשישמע ישראל מחבבין המצוות. ע"כ.

והנה הדקדוקים בזה רבים. וקושייא נודעת איך השטן שימיו כימות העולם מתערבב בכל שנה מחדש. ומפני הקושיא הזאת פירשו התוס' שסבור שזה השופר של אחרית הימים. ובילע המוות לנצח. והשטן יעבור מן הארץ. וע"כ הולך ונבהל ומתערבב דעתו. את"ד.

ועל פניו אין זאת שיטת רש"י ז"ל. שבאמת אין דעתו של השטן מתערבבת בתקיעות הראשונות. שיוודע בבירור שהן תקיעות של מצוה אשר צוותה תורה (במדבר כ"ט) יום תרועה יהיה לכם. וע"כ אין דעתו מתערבבת בתקיעות הראשונות. אבל בשניות דעתו מתערבבת.

אבל קשה לדברי רש"י שכתב שכששומע ישראל שמחבבים המצוות. ואיזה מצוה יש בתקיעות שמעומד, והלא אינן אלא רשות. ועוד למה כתב המצוות לשון רבים. והלא אינה אלא מצוה אחת. ובכלל מה פירוש לערבב השטן.

וראיתי בדרשות החת"ס שפתח בכתוב בתהילים (ל"ב ז') אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה.

שבכל זאת אנו שמחים כי קדוש היום לא-לוקינו.

וזה שאמר רש"י ששומע את ישראל שמחבים המצוות, לשון רבים שתי מצוות. מצות שופר ומצות שמחה. וזה שרמזו דהע"ה בתהילים הנ"ל. רני פלט, שע"י השמחה בתקיעות שניות, נפליטים אנו מקטרוגו של השטן.

ולכאורה קשה כפי זה. שהכל נאמר בראש השנה שחל בחול. שאז אפשר לקיים שתי המצוות של שופר ושל שמחה באמצעות תקיעות השופר. אבל כגון השתא שחל בשבת כיצד נערבב השטן. והלא צריך שתי מצוות. ולא עוד אלא אחת מצוה ואחת חיבוב מצוה.

ואומר אני שרבותינו אמרו בראש השנה (כ"ט ע"א) שכתוב אחד אומר יום תרועה יהיה לכם (במדבר כ"ט א'). וכתוב אחד אומר (במדבר כ"ג כ"ד) זכרון תרועה מקרא קודש. ולא קשיא. כאן בחול יום תרועה. וכאן בשבת זכרון תרועה. ע"כ. ופירש"י שקוראים פסוקים של שופרות. כיע"ש. ובוה מקיימים זכרון תרועה.

אבל יש לנו להבין מי נתן כח לחכמים לבטל מצות עשה של תקיעת שופר משום חשש שמא יטלטלנו ארבע אמות ברה"ר. וכמ"ש ברה"ה (כ"ט ע"ב) אמר רבא מדאורייתא מישראל שרי. ורבנן הוא דגזור בה כדרבה. דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאיין בתקיעת שופר. גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירונו ארבע אמות ברה"ר. ע"כ. יע"ש.

ופשוט הוא שתורה נתנה להם רשות כשהטילה עלינו חובה לשמוע בדברי חכמים. דכתיב (דברים י"ז י') ושמרת לעשות ככל אשר ירוך. אך כל זאת במקום תקיעה ראשונה. שתבוא קריאת הפסוקים במקום קול השופר. אך עדיין אין זו חיבוב מצוה, כי אם חובת תקיעת שופר.

וצ"ל שלא רק שאנו מקיימים דברי חכמים, אלא גם עושים זאת בשמחה, ומחבבים גם מצוה זאת. ובזכות רני, ששמחים במצוה, פלט את עמך ישראל מקטרוגו השטן. וכתבם לאלתר בספר החיים.

דרוש י' לראש השנה

תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו כי חוק לישראל הוא משפט ל-אלוקי יעקב עדות ביהוסף שמו. (תהילים פ"א)

הביכורים, וסוכות חג האסיף. ואפילו יום הכיפורים נתבאר טעמו בתורה כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'. ומה נשתנה יום ראש השנה שלא נתבאר בתורה שהוא יום הדין.

הקשו המפרשים למה לא נאמר בתורה שראש השנה הוא יום הדין. וכמו שנתבאר בתורה על כל חג מה טיבו. שפסח הוא זכר ליציאת מצרים, ושבעות זמן

ומה שנתפרש שהוא יום תרועה או זכרון תרועה. הרי לא ידענו מה טעם לתקיעה זו. והיא חוק, דהיינו בלי טעם נראה לעין. וכמו שאמרו בראש השנה (ט"ז ע"א) למה תוקעים בראש השנה. למה תוקעים, רחמנא אמר תקעו. ע"כ. והיינו חוק בלא טעם.

ותירצו שלטובת ישראל לא נתפרש בתורה שראש השנה הוא יום הדין. שהתורה ניתנה בשבעים לשון. וכמו שפירש רש"י על הכתוב (דברים כ"ז ח') וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב. בשבעים לשון. ע"כ. ומעתה יכולים כל אומות העולם לקרוא בה ולהבינה. ואם היה מבואר בתורה שראש השנה הוא יום הדין, היו אוה"ע חוזרים בתשובה מהר יותר מאשר ישראל חוזרים בתשובה. וכמו שאמרו חז"ל במכילתא (פרשת בא) שמטעם זה ברח יונה הנביא ולא רצה לנבא על נינוה שעוד ארבעים יום ונינוה נהפכת. שיעשו תשובה מהר יותר מישראל, ויהיה ח"ו קיטרוג על ישראל. ואם ידעו מה כח השופר לקרוע ולבטל את כל המסכים והמחיצות המבדילות בין ישראל לאבינו שבשמים, היו עומדים ומבטלים כל הגזירות שעליהם. איזו לחרב איזו לרעה איזו לרעב. שכל זה נגזר עליהם ביום ראש השנה.

אבל ישראל אינם נידונים בראש השנה על כל זה. שעל התבואה נידונים בפסח. ועל פירות האילן בשבועות. ובסוכות נידונים על המים. אלא שבראש השנה נידון כל אדם היינו כל באי עולם. וכדתנן בראש השנה (י"ח ע"א) כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון וכו'. יע"ש.

ודין הוא שיהיה כן שהכל הולך לפי הראש. כי הראש נכנס תחילה לרון. והנה מלכי ישראל מונים להם מניסן. וכדתנן בריש ראש השנה (ב' ע"א) בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים וכו'. והיינו מלכי ישראל. כי לאומות העולם מונים השנים למלכיהם מתשרי. וכדתנן שם בתשרי ראש השנה לשנים ושמיטין וכו'. ופירש הרע"ב לשנים של מלכי אומות העולם. יע"ש. ונידונים בראש השנה על הכל.

והנה הקשה בספר יערות דבש שתי קושיות. האחת מניין לנו שאומות העולם נידונים על השבע או על הרעב על התבואה ועל כל השאר בתשרי.

ותירץ שלמדנו כן מיעקב. שכשבכל הארצות היה רעב עדיין בארץ כנען היה לחם. שכך אמר לבניו למה תתראו. ופירש"י למה תראו עצמכם שבעים בפני בני ישמעאל. והטעם משום שארץ ישראל נידונה על התבואה בניסן ומה שנפסק לה יספיק עד ניסן הבא. אבל אוה"ע נידונו בתשרי ומה שנפסק להם יספיק רק עד תשרי.

ושוב הקשה האם יש לנו עדות ברורה. ותירץ שיש לנו עדות מיוסף. שכן בראש השנה יצא יוסף מבית הסוהר. והיינו משום שכל באי עולם עוברים לפניו, ובכללם יוסף. והגיע הזמן שלו לצאת מבית הסוהר להיות מלך על אומה מאומות העולם. ששנותיהם מונים מתשרי. ובו ביום ויריצוהו מן הבור ויגלח ויחלף שמלותיו ויעמוד לפני פרעה. א"ל פרעה חלום חלמתי ופותר אין אותו וגו'. ולמה אין פותרים לו. והלא חרטומיו וחכמיו אומרים

לו שבע בנות אתה מוליד שבע בנות וכו'. שבע מדינות אתה כובש ושבע מדינות מורדות נגדך. וכן כיוצא באלו הדברים המתאים לימי תשרי בהם מונים למלכים של אוה"ע. וכל אלו עניינים מדיניים הם. שהבנות יחתן אותם עם בני מלכים אחרים ויכרתו בריתות שונות. ולמה ירגיש בלבו שאין פותר אותם.

אך באמת א"ל יוסף שאין החלום על דברי מלכים אלא על השבע והרעב. וטועים חכמין כי אומנם יודעים שבניסן נידונים על התבואה, אך אינם יודעים שזה רק בארץ ישראל. אבל בשאר ארצות העולם נידונים היום, ביום ראש השנה. שעל המדינות בו יאמר איזו לרעב ואיזו לשבע.

והראייה שלאחר שבע שנות שבע לא יהיה לחם בכל המדינות מתשרי.

וכולם יבואו אליך לשבור אוכל. אבל מארץ ישראל לא יבואו אלא לקנות מעט ולצאת ידי חובה כדי שלא יחול עליהם עין רעה מבני ישמעאל. ורק לאחר ששה חודשים בניסן יחזרו לכאן לקנות שנית כי אמנם אוה"ע נידונות בתשרי. אבל א"י נידונה על התבואה רק בניסן.

וזה סמיכות הכתובים. תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו, כי שניהם חוק לישראל הוא, שלא נתפרש טעמם בתורה כלל. אבל הטעם כי יש משפט לא-לוקי יעקב שדן את אוה"ע על הכל. וגם על הרעב ועל השבע. והכל מכוסה כדי שלא ידעו זאת, ולא יעשו תשובה מהירה ומדומה שאינה מחזקת. ואם תאמר מנין עדות וראיה לזה, הרי נאמר עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים.

דרוש י"א לראש השנה

לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר וגו'. (בראשית ו'-ג')

נפתחים בר"ה. אחד של צדיקים גמורים ואחד של רשעים גמורים ואחד של בינונים. רשעים גמורים נחתמים לאלתר למיתה. צדיקים גמורים נחתמים לאלתר לחיים. ובינונים תלויים ועומדים עד יוה"כ. ע"כ. שודאי שרשעים גמורים אינם צריכים לדין. וגם צדיקים גמורים אינם צריכים לדין. אבל בינונים ודאי צריכים לדין.

וכן אמרו חז"ל בקידושין (מ' ע"ב) לעולם יראה אדם עצמו ואת העולם כולו מחציתו זכאי ומחציתו חייב. עשה עבירה אחת הכריע את עצמו ואת העולם כולו לכף

תנו רבנן (ראש השנה י"ח ע"א) בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון. שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם. ע"כ. וברור כפי זה שעוברים לפני רבש"ע לדין. והוא סוקר אותם בסקירה אחת. וכמו שאמרו בגמרא שם. ואילו הכתוב צווח ואומר לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר. ופירש"י שהם בשר ואע"פ כן לא נכנע מפני יע"ש.

ואכן הדברים תואמים את מאמר חז"ל (ר"ה ט"ז ע"ב) שלושה ספרים

חובה. עשה מצווה אחת הכריע את עצמו ואת העולם כולו לכף זכות. ע"כ. ובודאי שלחשבון כזה צריך דין וצריך דין. ולשקול היטב כל מעשה ומעשה. ואיך אמר הכתוב לא ידון רוחי באדם לעולם וגו'.

וליישב כל זאת יש להביא דברי החת"ס בדרשותיו שבכל יום יש שניים עשר צירופי הוי"ה השולטים כל אחד שעה אחת. והאדם ע"י מעשיו מתקן את אותו צירוף שבאותה שעה ע"י מעשיו. או להפך ח"ו. אך האדם ברוב ימות השנה עסוק בעסקיו ואינו שם על לב לתקן צירופים אלו. ולעתים גם יקלקל את אותם שעות ע"י כך שימשך אחר תאוותיו ויצרו. וזה נגרם לו בהיותו בשר, כלומר חומר הנתון לתאוות. אבל בעשרת ימי תשובה חייב לתת אל לבו שלקראת יוה"כ חייב לתקן כל שעה משעות יומו. וממילא יתקן כל צירוף הוי"ה של אותה שעה.

והנה ימות השנה שנ"ה הם. ומתוכם בשג"ם, כלומר שלוש מאות ארבעים וחמש יום, האדם הוא בשר. שאינו נכנע לפני הבורא להמנע מהעבירות. אבל בעשרת ימי תשובה ודאי שיהיה רצונו לתקן את אשר ניתן לתקן, דהיינו שנים עשר צירופי הוי"ה שבכל יום בכל אחד מעשרת ימי תשובה.

וזה שאה"כ לא ידון רוחי באדם לעולם בשג"ם, בשלוש מאות ארבעים יום שבשנה. כי באותם ימים הוא בשר הנגרר אחר תאוותיו. והיו ימיו, שאדון אותו עליהם, מאה ועשרים צירופי הוי"ה שתיקן באותם עשרה ימים בשנה.

ועשרת ימי תשובה מתחילים מהיום, שהוא יום ר"ה, ובהם אנו נידונים. וע"כ שומא על כל אחד ואחד בימים אלו להרבות בתורה ומצוות וצדקה ותשובה. ובעז"ה יצא הדין לחיים טובים ולפרנסה טובה ולרפו"ש ולבריאות איתנה בשובע שמחות. אכ"ר.

דרוש י"ב לראש השנה

מהיום ועד סוף יוה"כ הבעל"ט אנו מתחילים לומר בתפילת הלחש זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים כתבנו בספר חיים למענך א-לוקים חיים.

והנה צריך להבין בנוסח זה שקבעו חז"ל למה כפלו דבריהם לומר זכרנו לחיים, וגם כתבנו בספר חיים. והלא די שיזכור אותנו, וכש"כ אם יכתוב אותנו שדי בזה. ועוד שבזכרנו אמרו מלך חפץ בחיים. ואילו בכתבנו אמרו למענך א-לוקים חיים.

ולמה שינו בדבר. והיה אפשר לומר שבניהם מלך חפץ בחיים, או למענך א-לוקים חיים.

ונראה לבאר בהקדים מה שהקשה הרב בני יששכר בריש מאמריו לחודש תשרי מהכתוב (תהילים ל"ד) רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו ה' שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה וגו'. וקשה אם רבות הרעות של הצדיק א"כ אינו צדיק. שעשה הרבה רעות. ועוד שאפילו הכי אם רוצה

הקב"ה להצילו למה שומר רק כל עצמותיו. והלא צריך לשמור גם עצמותיו וגם גידיו וגם דמו בקרבנו. שבלא זה מה יעזור שישמור עצמותיו.

אלא כוונת הכתוב ליום ראש השנה. שאז מתקבצים המקטרגים לפני הקב"ה לקטרג על ישראל. וכמו שנאמר באיוב (א' ו') ויהי היום ויבואו בני הא-לוקים להתייצב על ה' ויבוא גם השטן בקרבם וגו'. שהוא יום ראש השנה. כיע"ש.

והרי אינם באים כי אם לקטרג. ותחילה יש לקטרג על הצדיק. כי הוא ראש של ישראל. ואם הראש מקולקל הרי כל הגוף מקולקל. והמה פותחים בגנותו של צדיק וטוענים עליו כל מיני טענות שאינן טענות של ממש כלפי שאר בני אדם. אבל כלפי הצדיק הם טענות רעות, לפי ערך הצדיק. ועל הצדיק להשיב על טענותיהם.

והנה הטענות נקראות עצמות. כדכתיב (ישעיהו מ"א כ"א) הגישו עצמותיכם. וכן הוא בלשון חז"ל (סנהדרין ל"א ע"ב) שניים שנתעצמו בדין. כלומר שלזה יש טענות, דהיינו עצמות. ולזה יש עצמות, דהיינו טענות. מה עושה הקב"ה. טענות המקטרגים דוחה אותם. אבל טענות של הצדיק שומר על כולם. שנאמר שומר כל עצמותיו, דהיינו כל טענותיו, אחת מהנה לא נשברה. וע"י זה תמותת רשע רעה ושונאי צדיק יאשמו. ע"כ.

אבל כל זה בצדיק שידיו רב לו וטענותיו בפיו. אבל אנחנו הבינונים במה נבוא ומה נטען. ומה הן עצמותינו. לכן קבעו

חז"ל נוסח כללי להתחזק ולטעון לפני הקב"ה. זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים.

הנה כתב החת"ס בדרשותיו שיש שני סוגי חיים. יש חיים השווים לכל נברא. לצומח לחי ולמדבר, לאדם ולבהמה. ובאלה החיים מותר האדם מן הבהמה אין. וע"ז אמרו זכרנו לחיים. סתם חיים כמו של כל נברא. וחיים גמט' ח"ס. שאם תשאל בשביל מה חיים שאין בהם מותר אדם מן הבהמה. נאמר לו אתה מלך חפץ בחיים אתה חס על כל נברא. אתה אמרת ליונה הנביא אתה חסת על הקקיון שבין לילה היה ובין לילה אבד, ואיך לא אחוס על נינוה. כלומר אתה גם על הקקיון חס, וכש"כ על נינוה. וזאת הטענה שלנו זכרנו לחיים, כי אתה מלך חפץ בחיים.

ואם המקטרגים יטענו שאין זה מספיק לתת חיים רק כי אתה ח"ס על הבריות, אז כתבנו בספר חיים. שאז בנוסף לזכרון יתווספו ארבע אותיות של המילה חיים הכתובות על הספר. ואז יהיה חיים גמט' ח"ס, ועוד ארבע אותיות גמט' חס"ד. שאתה צריך לעשות חסד אתנו. כי טענתינו היא שלמענך שאתה א-לוקים חיים אתה צריך לגזור עלינו חיים.

לכן מסיים הכתוב פודה ה' נפש עבדיו, היינו הצדיקים שהם עבדי ה'. וגם לא יאשמו כל החוסים בו, אפילו מי שבא בטענה שחיים גמט' ח"ס וצריך לחוס עליו, גם אלו לא יאשמו אלא יצאו צדיקים בדינם.

דרוש י"ג לראש השנה

שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'. (תהילים ק"ל)

אני אבי. והסכים הקב"ה על ידו, ונתקיימה הברכה. אלמה שלמרות רשעו ושאיין מגיע לו ברכה, מ"מ בא בטענה שאין עליה תשובה.

ומנשה שמתחילה הרשיע הרבה והיה עובר ע"ז. ונאמר (ד"ה ב'-ל"ג).

וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא ה' עליהם את שרי צבא אשור וגו'. והם תפסו אותו ונתנוהו בקדרה של נחושת ונתנו אש תחתיה והיה מצטער הרבה. אמר מנשה בליבו למי להתפלל שיושיעני. להתפלל להקב"ה אי אפשר שהרי כועס עלי. להתפלל לע"ז אין תועלת שכן אין בהם ממש. בכל זאת התפלל מנשה לאלילים. התפלל לגדולים ולא ענוהו. התפלל לקטנים ולא ענוהו. החליט להתפלל להקב"ה. אמר מנשה רבש"ע אתפלל אליך. אם ענית לי ענית. ואם לאו אומר גם הוא כמותם. מיד ויעתר לו ה' וישיבהו לירושלים למלכות. וידע מנשה כי ה' הוא האלוקים.

ונמצא ששלושה אלו, קין עשו ומנשה, הכריחו כביכול את הקב"ה למחול להם. שקין אמר שמי שעתידי למחול לששים ריבוא יכול ודאי למחול ליחיד, ומה ישיבוהו. ועשו אמר מי שבידו כל הברכות לא יתכן שאין לו ברכה בשבילי. ומנשה אמר אם תענה לתפילתי מוטב, ואם לאו הכל אותו דבר. ומה אלו לא שומעים

מזמור זה שקבעו רז"ל לאומרו החל מראש השנה ועד יום הכיפורים ועד בכלל, יש לחקור על מה ולמה נקבע. שאם משום קריאה מעומק הלב, הלא יש עוד מזמורים וכתובים המדברים על זה. ולמה לבחור דוקא במזמור זה.

ונראה לבאר על פי הגמרא דסנהדרין (ק"א ע"ב) ת"ר שלושה באו בעלילה [שלא באו להתפלל לפני הקב"ה שימחל להם אלא באו בעלילה לומר דברים של ניצוח שאין עליהם תשובה]. קין, עשו, ומנשה.

קין דכתיב גדול עווני מנשוא (בראשית ד'). אמר לפניו רבש"ע כלום גדול עווני מששים ריבוא שעתידין לחטוא לפניך, ואתה סולח להם. [שכן ראה בספר תולדות האדם אשר בידי אדה"ר שהראה לו הקב"ה דור דור ודורשיו וכו']. ומחל לו הקב"ה שנאמר וישב בארץ נוד קדמת עדן. ולא היה עוד נע ונד כפי שנגזר עליו מתחילה.

עשו אמר הברכה אחת היא לך אבי (בראשית כ"ז). ופירש מהרש"א שהיה לו מקום לומר ששתי רשויות הן. וכביכול אין בידי הקב"ה כל הברכות כי אם ברכה אחת, וכבר לקחה יעקב. אבל לא אמר כן. אלא אמר הברכה אחת היא לך. והלא הקב"ה אדון כל הברכות. ברכני גם

אף הקב"ה לא עונה. ולא שכך הוא האמת אלא בעלילה באו.

והנה כתב הרב בני יששכר שר"ת עשו, **מנשה**, קין, ר"ת עמ"ק. ולכן קבעו לומר מזמור זה ממעמקים קראתיך ה'. שאם זכינו להתפלל מעומק הלב ודאי ישמע בקולנו. ואם לא זכינו אז נתפלל כמו עמ"ק,

עשו מנשה קין. שלא היה בידם כל זכות ובכ"ז באו בטענה ניצחת. וגם אנחנו נבוא בטענה ניצחת. כי מי שסלח לששים ריבוא ודאי יסלח לנו. ומי שבידו כל הברכות ודאי יברך אותנו. ויתן לנו שנה של בריאות, ושל אושר ושל פרנסה טובה ויכתבנו לאלתר בספר החיים והשלום. אכי"ר.

דרוש י"ד לראש השנה

רבותינו ז"ל סדרו מסכת ראש השנה לאחר מסכת יומא המדברת בעבודת יוה"כ. ולאחר מסכת סוכה הדנה בחג הסוכות. ולכאורה צריך טעם לדבר שאין זה סדר הזמנים. שתחילה ראש השנה, ואח"כ יומא, ואח"כ סוכה.

והרמב"ם כתב הטעם שאחר שהשלים המועדות והדברים המיוחדים בכל יו"ט, דבר עכשיו במועד הנשאר לו והוא ראש השנה. ע"כ.

ולא ירדתי לסוף דעתו העמוקה. שעדיין השאלה בעינה עומדת. שיכלו לדון במסכת ביצה הדנה בענייני יו"ט. ולסדר לאחריה ראש השנה ויומא וסוכה ולא היה נגרע בזה דבר.

ומצאנו בספר יוחסין בשם רב שרירא גאון שאחר יו"ט [דהיינו ביצה] תני ראש השנה. כדי שיוכל לשנות לאחריה מסכת תענית. משום שאחר ראש השנה זמן רביעה וזמן זריעה. וכחד עניינא דמו. ע"כ.

ולא נחה דעתי בטעם זה שכיון שאין מזכירים גבורות גשמים אלא עד החג. ומשנה שלימה היא בתענית (ד' ע"א) אין

שואלים את הגשמים אלא סמוך לגשמים וכו'. ופירש הרע"ב (פ"א בתענית משנה ב') דהיינו יום שמיני של חג. שמן החג ואילך זמן גשמים הוא וכו'. כיע"ש. ועוד שגשמים בחג סימן קללה הוא. וכדשנו בריש תענית. יע"ש. [ועיין תוס' רעק"א מה שכתב לבאר לשון זה]. וא"כ לא שייך לפ"ז לשנות מסכת תענית אחר ר"ה. דעדיין אין זה זמן גשמים.

ויש עוד טעם לסדר זה וכתבו הרע"ב בריש תענית. שכיון שאמרו בראש השנה (פ"א מ"ב) ובחג נידונים על המים. א"כ הסמיך ראש השנה לתענית. כיע"ש.

וראיתי בתוס' חדשים על המשנה ריש ראש השנה בשם רבי לוי יצחק מברדיצ'ב שנתן טעם על פי דברי הר"ן (על המשנה בארבעה פרקים וכו') שהקשה למה נידון האדם בראש השנה יותר משאר ימים. דבשלמא שאר דברים תבואה ופירות האילן ומים כל אחד נידון בזמנו וכמו שאמרו בגמרא. שפסח הוא זמן תבואה, ועצרת זמן פירות האילן, וסוכות זמן גשם. אבל אדם למה נידון בראש השנה יותר מבשאר ימים.

השנה לא נקבע אלא לשנה האחרת. וא"כ הסדר הנכון הוא שיוה"כ תחילה, וסוכות לאחריו, וראש השנה אחריהם. שכן נקבע לשנה האחרת ודפח"ת. [ועיי"ש מה שיישב קושיית התוס' דף כ"ז ע"א ד"ה כמאן מצלינן וכו'].

אכן כפי מה שכתב הר"ן היו הכל צריכים לידון בראש השנה וגזר דינם להיחתך בו ביום. ותינוח צדיקים גמורים ורשעים גמורים שבאמת הוא כך. אבל בינונים למה נדחה דינם עד יוה"כ. והרי הם ספק וספק נפשות להקל. וא"כ כיון שאין בדינם הכרע היו צריכים להחתם אף הם לחיים מיד בראש השנה.

וראיתי לבאר על פי מה שכתב רשכבה"ג הבן איש חי בספר בן יהוידע (ראש השנה שם) על המשנה בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו וכו'. שקשה לכאורה מהראייה שבכתוב היוצר יחד ליבם וגו'. שמשמע שכולם עוברים לפניו בסקירה אחת. והגם שעוברים לפניו כבני אמריא, כלומר ככבשים העוברים אחת אחת להתעשר דרך פתח דחוק ואינם עוברים כי אם אחד לאחד, מ"מ הסקירה נעשתה ע"י הקב"ה בין רגע.

אלא שמלבד סקירתו של הקב"ה יש גם בית דין של מעלה. ואינו מספיק לעשות כל הדינים ולפסוק כל הפסקים ביום אחד. ולכן מצאנו בחז"ל שישראל נידונים ביום ואוה"ע בלילה. וכן שיום הראשון הוא דינא קשיא. ויום שני דינא רפיא. וכן מצאנו להאר"י ז"ל שכתב שאם ירגיש בשעה מסויימת התעוררות וחשק לבכות, ידע בבירור שבאותה שעה דנים אותו. כיע"ש.

ותירוין דבר זה למדנו בפסיקתא (פסקא כ"ג) בשם רבי אליעזר בפסוק דרשו ה' בהמצאו. דתניא בכ"ה באלול נברא העולם. ולפי זה מה שאמר רבי אליעזר בגמרא שבתשרי נברא העולם, דהיינו גמר ברייתו בכריאת האדם שהוא גמר הבריאה. והוא נברא ביום הששי דהיינו א' בתשרי. ובשעה עשירית של היום סרת. בשעה אחת עשר נידון. ובשעה שתיים עשרה יצא בדימוס מלפניו. [וכמבואר כ"ז בסנהדרין ל"ח ע"ב]. וכל זה בחודש תשרי באחד לחודש. ומכאן סמך לאדם שנידון בראש השנה. ואף בשמים יש רמז וסמך לדבר זה. שכן מזל חודש תשרי הוא מזל מאזניים. כי פלס ומאזני משפט ביד ה'.

אכן כל זה לדעת ר' אליעזר דס"ל בתשרי נברא העולם אבל לדעת רבי יהושע שס"ל בניסן נברא העולם א"כ חזרה הקושיא למקומה. למה יהיה נידון האדם בראש השנה יותר מבשאר ימים.

ונ"ל שרצה הקב"ה לזכות את ישראל ורצה לדון את ישראל בזמן שנקבע לסליחה וכפרה. שלפי שנתרצה הקב"ה וסלח לישראל על עוון העגל ביוה"כ הוקבע יום זה של יוה"כ לסליחה לדורות. לפיכך גזר השם שיהיה האדם נידון בראש השנה. שצדיקים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים. ובינונים הרי גז"ד שלהם אינו נחתם אלא עד יוה"כ שהוא יום כפרה וסליחה. הרי שנתנה להם התורה זמן כדי שבו יפשפשו במעשיהם וישובו אל השם.

וכפי זה הרי יוה"כ נקבע תחילה כשאמר הקב"ה סלחתי כדברייך. ואילו ראש

והיינו בית דין של מעלה. ואם כי הקב"ה נותן בליבם שיכוונו למה שהוא יתברך גזר. מ"מ כשמגיעים לפסוק דינם של בינונים מוכרח שיהיה ביניהם

מו"מ. ולכן דין הבינונים תלויים ועומדים עד יוה"כ שבו מוכרע דינם. עכת"ד. יע"ש. ולכן נדחה דין הבינונים ליוהכ"פ.

דרוש ט"ו לראש השנה לעשרת ימי תשובה

מה שעשיתי שנה שעברה כבר עבר וחלף ולא נתפסתי עליו. ועכשיו שנה חדשה וחשבון חדש. אם אני נתפס בראש השנה וביום הכיפורים אני אומר להם תיקחו מה שיש עלי. ומה כבר יכול להיות מאחר שהשנה רק התחילה. לכן אומרים לו תעשה תשובה בתחילת השנה. שאם אתה נתפס לא על מה שעליך עכשיו אתה נתפס, אלא תובעים אותך עכשיו על כל מה שעשית במשך כל השנה שעברה. ולא רק זה אלא על מה שעשית על כל השנים שעברו. ולא רק זה אלא אפילו על מה שעשית בגלגולים אחרים אנו תובעים אותך. הוי אומר כי על הכל יביאך וגו'.

ואני אמרתי לבאר באופן אחר על פי משל באחד שנכנס למסעדה יוקרתית. והנה מראהו אינו כשל אדם אמיד אלא כאדם בינוני ואפילו קצת למטה מזה. אבל בכל זאת בא והתיישב. קרא למלצר והזמין סלטים כפתיחה לפני המנה הראשונה. ורק זה עלה לכמה מאות שקלים. הסתכל עליו בעל הבית ושפט בדעתו שמראהו של זה אינו מתאים למחירים המפולפלים.

וחיה כאשר סיים זה לאכול את הסלטים ניגש אליו בעל הבית והציג לפניו חשבון. אמר לו אותו איש מה אשלם ועוד

יש להתבונן למה נקבעו עשרת ימי תשובה מראש השנה ועד יוה"כ בתחילת השנה. והלא לכאורה היה ראוי יותר שיקבעו ימי התשובה הללו בסוף השנה כדי שיכנס האדם אל תוך השנה החדשה ולימי הדין לאחר שכבר עשה חשבון נפש ושב מאותם מעשים אשר אינם כשורה.

וראיתי שכבר עמד בזה הרי"ח הטוב בספרו בן איש חיל (ח"א דרוש ב' לשבת תשובה דף ט'). ואולי נזכה להוסיף נופך על דבריו.

איתא בקהלת רבה (פרשה י"א אות ט') על הכתוב (קהלת י"א ט') שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך וכו' ודע כי על כל אלה יביאך הא-לוקים במשפט. רבי חנינא בר פפא אמר למהד"ד לאחד שגנב את המכס בכל פעם. יום אחד תפסו אותו פקידי המכס. אמרו לו תן מה שיש עליך. אמר להם קחו מה שיש עלי. אמרו לו אתה סבור שאין אנו מוציאים ממך אלא מה שיש עליך עכשיו. ואינו כן. אלא עכשיו אנו תובעים ממך כל מה שגנבת במשך כל השנים הללו. כך ודע שעל הכל וגו'. ע"כ.

כך יכול האדם לחשוב שכבר אמר תכלה שנה וקללותיה תחל שנה וברכותיה.

תרומה אל תוך קופה מיוחדת למען יהיה לזה התלוי ארון ותכריכים. והתלוי הזה כשפותחים את פיו להאכילו צווח ואומר שיורידו אותו כבר. שלמה יעמוד תלוי וכבר עברו עשרה ימים שהוא תלוי שם. ותשובת בעל הבית שעד שלא יגבה את חובו עד תום לא ישחרר אותו כלל. ע"כ.

והנה הנמשל שהאדם עובר עבירות בכל יום. ובעה"ב הוא הקב"ה אומר לאדם שלם על מה שעברת היום. והתשלום הוא בתשובה שלימה. שעל ידי זדונות אשר חטא האדם בכוונה תחילה והם חוב לו נעשות לו כזכיות. ומצות התשובה הלא היא בכל יום ויום. אבל האדם אומר המתן עד שאוכל עוד מנה ואעבור עוד עבירות, ואז אשוב ואשלם על כולם. וסוף דבר שהשנה מסתיימת ובסוף השנה אומר האדם למה אשוב. והלא מה שעשיתי עשוי, וכבר עבר. ואם רוצה להוציא מתוך בטני יוציא. אבל לשוב בתשובה איני מוכן.

ומה עושה הקב"ה תולה את האדם ואת דינו עד שישוב. וכך הוא מראש השנה ועד יום הכיפורים, שאם ישלם ויחזור בתשובה יכופר לו ביום הכיפורים. ולכן קבעו עשרת ימי תשובה בתחילת השנה, עת שדינו של אדם תלוי ועומד. כדי שיתן אל לבו שאף אחד לא ישלם בשבילו, אלא הוא בעצמו. ועל כן אמר שלמה כי על הכל יביאך הא-לוקים במשפט וגו'. לא לאחר מאה שנים, אלא בכל שנה ושנה.

לא אכלתי. הבא לי מרק. הביאו לו מרק. ושוב ניגש בעל הבית והציג לפניו חשבון של כמה מאות שקלים. ושוב השיב לו האיש עוד לא אכלתי ואתה רוצה שאשלם. הבא לי דגים. הגישו לו דגים ושוב ניגש אליו בעה"ב ודרש את התשלום. ושוב דחה אותו האיש שעוד לא הספיק לאכול ויביא לו עוף. ואח"כ בשר, ואח"כ גלידה. ואח"כ עוגה וקפה. ובכל פעם בעה"ב דורש התשלום והאיש דוחה אותו.

אבל לכל תכלה ראיתי קץ. והנה האיש סיים לאכול אמר תודה וקם ללכת. והנה מולו עומד בעל הבית ובידו חשבון של אלפי שקלים ודורש תשלום. אבל האיש תשובה בפיו, כבר אכלתי ושבעתי. האוכל כבר איננו ועל מה אשלם. אם אתה רוצה ויכול, תפוס את בטני ותפתח אותו ותוציא ממנו האוכל.

שמע זאת בעל המסעדה וחרה אפו. איך זה מעיז פנים כל כך לאכול ולשבוע ואינו רוצה לשלם את מה שאכל. והחליט ללמדו לקח. מיד כפת אותו והביא איזה מחצלת ועטף אותו בה ותלה אותו בפתח החנות. וכל הנכנס לחנות שואל מה יש בתוך המחצלת הזאת. ובעה"ב אומר להם זה אחד מסכן שהיה אוכל כאן במסעדה ופתאום נפל ומת. ובדקתי ואין לו קרובים. לא כאן ולא במדינת הים. והרי זה מת מצוה שאין לו קוברים. התרצה לתרום לקנות לו ארון ותכריכים וכו'. והיה נותן

דרוש א' ליוהכ"פ לשבת שובה

ביומא (פ"ו ע"ב) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן גדולה תשובה שמארכת שנותיו של אדם. שנאמר (יחזקאל י"ח כ"ז) ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה. ע"כ.

לשו"ת יד חנוך סי' ה' והראה מקום לש"ס דילן בעבודה זרה (דף ה' ע"ב) א"ר יוחנן מאי דכתיב (ישעיה ל"ב כ') משלחי רגל השור והחמור. אשריהם לישראל שבזמן שעוסקים בתורה ובגמילות חסדים יצרו מסור בידם וכו'. כיע"ש.

אבל אין כל אחד יכול לשלח רגל השור והחמור, כלומר יצה"ר, בפרק זה של חיינו. ועל הרוב בימי העליה יצרו של אדם תוקפו. ואין יכול לו. ולכן בפרק העליה שנותיו של אדם דומים לכלבים צועקים. וככלב החורץ לשונו ונובח הב. כך באותו פרק הולך האדם וצועק הב לי נכסים, הב לי מזונות, הב לי בני חיי ומזוני.

ובפרק הירידה שכבר אין לאדם כוח. וכבר שבע רוגז בעוה"ז. ונשמתו מרגישה כי קרבו ימיה לצאת מן הגוף. אז האדם מתייחד עם קונו ומדבר עמו בתחנונים כאשה המספרת עם בעלה. וכתינוק המבקש לינוק משדי אמו. כי רק אז יתעורר להתבונן כי אדם להבל דמה וכל ימיו כצל עובר. את"ד.

ובדרך אחרת מצאנו בעירובין (נ"ג ע"ב) אמר רבי יהושע בן חנניה מימי לא נצחני אדם, חוץ מאשה תינוק ותינוקת.

חנה אמרו חז"ל בברכות (ג' ע"א) תניא רבי אליעזר אומר שלש משמרות הוי הלילה. ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי. שנאמר (ירמיהו כ"ה) ה' ממרום ישאג ממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו. וסימן לדבר משמרה ראשונה, חמור נוער. שניה, כלבים צועקים. שלישית, תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה. ע"כ.

וביאר בזה החיד"א בספר כסא דוד (דרוש א' לשבת שובה) בשם האר"י ז"ל שהדברים הם רמז לחייו של אדם שמתחלקים לשלוש פרקים. והם ימי העליה, ימי העמידה, וימי הירידה. ובימי העליה, יצרו של אדם תוקפו. ונודע מה שאמרו בזהר (פרשת בשלח ס"ד ע"ב) ששור וחמור הם שני כתרים של צד שמאל שמשמשים בהם העכו"ם. ואיתא בתיקוני הזהר שבהיותם גם יחד שור וחמור אין העולם יכול להתקיים. וזה טעם מה שצוותה תורה לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו. וכשישראל זכאין משלחים אותם מעל פניהם. וזאת כוונת הנביא (ישעיה ל"ב כ') אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור. וכמו שכתב הגאון רבי חנוך הניך בשו"ת מפענח נעלמים (הנספח

אשה מאי היא. פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא אחת. עשתה לי פולין. ביום ראשון אכלתים ולא שיירתי מהן כלום. ביום שני אכלתים ולא שיירתי מהן כלום. ביום שלישי הקדיחתן במלח. כיון שטעמתי משכתי ידי מהן. אמרה לי רבי מפני מה אינך סועד. אמרתי לה כבר סעדתי מבעוד יום. אמרה לי היה לך למשוך ידיך מן הפת. אמרה לי רבי שמא לא הנחת פאה בראשונים. ולא כך אמרו חכמים אין משיירין פאה באילפס אבל משיירין פאה בקערה.

תינוקת מאי היא. פעם אחת הייתי מהלך בדרך והיתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה. אמרה לי תינוקת אחת רבי, לא שדה היא זו. אמרתי לה לא, דרך כבושה היא. אמרה לי ליסטים כמותך כבושה.

תינוק מאי היא. פעם אחת הייתי מהלך בדרך וראיתי תינוק יושב על פרשת דרכים. ואמרתי לו באיזה דרך נלך לעיר. אמר לי זו קצרה וארוכה וזו ארוכה וקצרה. והלכתי בקצרה וארוכה. כיון שהגעתי לעיר מצאתי שמקיפין אותה גנות ופרדיסין. חזרתי לאחורי. אמרתי לו בני הלא אמרת לי קצרה. אמר לי והלא אמרתי לך ארוכה. נשקתיו על ראשו ואמרתי לו אשריכם ישראל שכולכם חכמים גדולים אתם מגדולכם ועד קטנכם. עכ"ל.

ומצאנו בפתח עיניים להחיד"א זלה"ה [והביא הדברים בשמו גם הרב בן איש חי בהקדמתו לפרשת ניצבים שנה א' כיע"ש]. שמלבד פשטן של דברים יש כאן תוכחת מוסר. כי חיי האדם מתחלקים לשלושה זמנים. העליה והעמידה והירידה.

ומעשה האכסניא רמז לעוה"ז שאינו אלא אכסניא זמנית לאדם. והאדם בימי העליה והעמידה אוכל ככל אשר תאב לבו. ואינו משאיר פאה. כלומר שאינו מוותר על שום תענוג. אכן בימי הירידה כשכבר עייף ויגע וגופו חלש וחולה מרגיש שכל חיי התענוגים שהתענג בהם הרי המה כתבשיל שקדחו המלח. ואינו יכול לאוכלו. וע"כ מושך ידו מהם.

זוה הרמז שרמזה לו אותה אשה מדוע אינך אוכל היום. והשיבה שכבר סעד מבעוד יום. כלומר שהיום אינו רץ אחר תאוות לבו כי כבר טעם מהם די והותר בימי העליה והעמידה. א"ל רבי שמא לא הנחת פאה בקערה. הלא אמרו שאין מניחין פאה באילפס אבל מניחין בקערה. ורמזה לו שבאלפס נוטריקון אל"ף, שהוא לשון לימוד, ס' רמז לששים מסכתות. בזה אין מניחים פאה. אלא שומא ללמוד הכל עד גמירא. אבל בקערה, דהיינו תענוגות העוה"ז חובה להשאיר פאה ולמשוך ידו מהם.

והרמז בדרך כבושה היא תוכחת מוסר למחזיקים במנהגים רעים בטענה שכך מנהג העולם ושכן נוהגים כולם. שזאת אמנם דרך כבושה. אבל לסטים כבושה. ולא צדיקים יסודי העולם.

והרמז בדרך קצרה וארוכה. כי הנה חיי העוה"ז הם קצרים. וכשהאדם נהנה בהם מכל תענוגי עולם, אז אינו נותן אל לבו שסו"ד שיוליכוהו בדרך ארוכה עד שיזכה לאור באורו של קב"ה. ואילו אם יהנה פחות מהעוה"ז ויסגל לעצמו יותר תורה ומעשים טובים, אע"פי שתראה לו

הדרך ארוכה בעוה"ז, הרי שקצרה הדרך לחיי העוה"ב. עכ"ד עיין עליהם.

ובזה פירש הרב גופי הלכות [והביאו החיד"א בדרוש הנ"ל] משם זקנו שהיה מתלמידי האר"י ז"ל המשנה בסו"פ במה מדליקין. שלושה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה. עשרתן, ערבתן, הדליקו את הנר. כי מה שאמרו בתוך ביתו היינו בתוך גופו של אדם ובינתו. ערב שבת עם חשיכה. כי נמצא ערב שבת הוא עוה"ז. שהוא לפני עולם שכולו שבת. ושבתו והסתלקותו מן העולם וצעדיו ופעמיו פונים אל החשיכה. ויאמר לעצמו עשרתן, לשון עושר. האם התעשרתם מספיק ושבעה עיניכם והאם השגתם תועלת בעושר. ערבתן, האם מה שנתאוותם לו והיה ערב לכם האם היתה בו תועלת. וכעת שהגעתם לגיל הירידה הדליקו את הנר, נר ה' נשמת אדם, וחזרו בתשובה והדליקו נר שיאיר לכם הדרך ולא תלכו בחשיכה. עכ"ד.

וישראל קדושים יודעים ומכירים דברי ר' עקיבא (יומא פ"ה ע"ב) אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל. לפני מי אתם מיטהרין ומי מטהר אתכם. אביכם שבשמים. שנאמר (יחזקאל ל"ו) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר (ירמיה י"ד ח') מקוה ישראל ה'. מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל. ע"כ.

ולשון מקוה שבכתוב אינו מקוה מים חיים להיטהר בהם ע"ד הפשט. כי זאת רק דרשת ר' עקיבא. כי מקוה לשון תקווה. וכמו שביארו המפרשים. וזה יצא ראשון לכל המדברים רש"י זלה"ה וז"ל

מקוה, תוחלת. ע"כ. ואחריו הרד"ק בירמיהו הנ"ל מקוה ישראל, כי אף על פי שסרו מדרכיך לך הם מקוים. ובכל דור ודור אתה מקוה ישראל ואתה מושיעו בעת צרה. אף על פי שהצרה תבא להם בעוונם, אתה תושיעם ותרחם עליהם. ע"כ. [וע"ע רד"ק ירמיה י"ז י"ג. וע"ע רמב"ם הלכות מלכים פרק ז' הל' ט"ו וז"ל מי האיש הירא ורך הלבב, כמשמעו. שאין בלבו כח לעמוד בקשרי המלחמה. ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וכו'. ע"כ.] ובמצודות מקוה ישראל, אתה תקותם של ישראל. כי לך יקוו ואתה הוא המושיע בעת בוא צרה וכו'. ע"כ.

ולכאורה יש להבין מה כוונת רבי עקיבא כשהוציא מקרא מלא מקוה ישראל ה' וגו' מידי פשוטו. ובא לדרוש לשון מקוה מים המטהר את הטובל בו.

והיה נראה לפרש בהקדים מה שקשה לכאורה מי הבטיח לרבי עקיבא שביום הכיפורים מיטהרים מכל העבירות. והלא הלכה היא ברמב"ם הל' שגגות (פרק ג' הל' ט') חייבי חטאות ואשמות ודאים שעבר עליהן יום כפורים חייבין להביא לאחר יום הכפורים. וחייבי אשמות תלוין פטורין. שנאמר מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. כך למדו מפי השמועה שכל חטא שאין מכיר בו אלא ה' נתכפר לו וכו'. ע"כ.

ומבואר לפנינו שרק חטאים, דהיינו שגגות שידועים רק להקב"ה, יוה"כ מכפר עליהם. אבל על שגגות שידועות לו לאדם אין יוה"כ מכפר עד שיביא קרבנו הראוי לו. והיינו כשעבר על מצוות לא תעשה ואינו יודע בעצמו בודאי

שעבר. אבל כשיודע שעבר, כבר פסק הרמב"ם בפרק א' מהלכות תשובה (הל' ד') וז"ל: עבר על מצות לא תעשה שאין בה כרת ולא מיתת בית דין ועשה תשובה, תשובה תולה ויום הכפורים מכפר. ובאלו נאמר כי ביום הזה יכפר עליכם וכו'. ע"כ.

ומבואר היטב שבלא תשובה אין תוחלת למחילת העוון. ונראה שבא רבי עקיבא לרמוז ע"ז. כי מקווה הוא בן ארבעים סאה. ובפחות מזה אינו מקווה כשר. וכמו כן יש לתשובה הזאת זמן של ארבעים יום לפני יוה"כ. והוא מר"ח אלול ועד יוה"כ עצמו.

ועוד שבמקווה צריך לבדוק שלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין המים. והיינו ימי אלול. שעליהם אה"כ (ישעיה נ"ה ו') דרשו ה' בהמצאו דרשוהו בהיותו קרוב. ודרשו ז"ל שאלו ימי אלול כנודע. וכיוון שהוא קרוב, אין דבר החוצץ בין ישראל לבין אביהם שבשמיים. וכיוון שיש ארבעים יום תמורת ארבעים סאה. ואין דבר החוצץ הרי שמקווה ישראל ה'. והוא מטהר אתכם.

ובהיותי בזה ראיתי לרבי עזריה פיג'ו ז"ל בספר בינה לעיתים (דרוש ד' לשבת תשובה) שיצא לבאר דברי ר' עקיבא, דתיתי קאמר. הראשון וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם. ואח"כ אמר מקווה ישראל ה'. מה מקווה מטהר את הטמאים וכו'. ולכאורה קשה. שכיוון שכבר נאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, שוב אינו צריך למקווה. שטהורים ועומדים הם.

וביאר שהדברים להיפך הם. שתחילה צריך האדם לקום מעצמו

ולתעורר בתשובה. וע"ז אמר הכתוב מקווה ישראל ה'. שכדי להגיע למקווה צריך להתנועע מעצמו. שודאי לא יבוא המקווה אליו. ואז הקב"ה מקבל תשובתם מהמזיד. וכיוון שכבר טיהרו עצמם מהידוע ומהמזיד, אזי הקב"ה מכפר על השגגות שאינם ידועות לאדם מבלי שיזוז האדם ממקומו ויעשה כל פעולה שהיא. שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם.

ובזה ביאר מה שלא דרש ר' עקיבא בפירושו. והוא הכתוב כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו. שכוונת הכתוב לומר שאמנם ביוה"כ הקב"ה מכפר. אבל זה בתנאי שלפני ה', כלומר לפני שיכפר ה' על השגגות, תטהרו מהידועות ומהמזיד.

והנה בכמה דוכתי אמרו שעיצומו של יום מכפר. ואע"פ שמצאנו במקרא שעצם היום היינו חצות היום. וכמו שאמרו בספרי (דברים פ"א של"ז) עה"כ (בראשית ז' י"ג) בעצם היום הזה בא נח וגו'. מלמד שהיו דור נח אומרים כך. אם אנו מרגישים בו, אין אנו מניחים אותו. ולא עוד אלא אנו נוטלים כשילים וקרדומות ומבקעים עליו את התיבה. אמר הקדוש ברוך הוא הריני מכניסו בחצי היום. וכל מי שיש בידו למחות יבוא וימחה.

ומה ראה לומר במצרים (שמות י"ב מ"א) בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה'. לפי שהיו מצריים אומרים כך. אם אנו מרגישים בהם אין אנו מניחים אותם. ולא עוד אלא שאנו נוטלים סייפים וחרבות והורגים בהם. אמר הקדוש ברוך הוא הריני מוציאם בחצי היום וכל מי שיש בידו למחות יבוא וימחה.

ומה ראה לומר כאן בעצם היום הזה [אצל פטירת משה]. לפי שהיו ישראל אומרים כך. אם אנו מרגישים בו אין אנו מניחים אותו. אדם שהוציאנו ממצרים, וקרע לנו את הים, והוריד לנו את המן, והגיד לנו את השליו, ועשה לנו נסים וגבורות, אין אנו מניחים אותו. אמר הקדוש ברוך הוא הריני מכניסו למערה בחצי היום וכל מי שיש בידו למחות יבוא וימחה. לכך נאמר וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה לאמר. ע"כ.

הרי שעיצומו של יום הוא הצהריים. וכפי זה אם עבר צהרי יוה"כ ולא שב בתשובה אין יוה"כ מכפר.

וכבר העיר הרמב"ן בפירושו על החומש (ויקרא כ"ג כ"ח) לגבי יוה"כ כי כתוב (פסוק ל"ב) בתשעה לחודש בערב מערב ועד ערב. וכן וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש (פסוק כ"א) גם הלילה בכלל. ע"כ. יע"ש. [ועע"ש שהאריך ביישוב כמה קראי. וע"ע רש"י סוכה (מ"א ע"ב) שכל היום נקרא עצם היום. ודו"ק].

וכפי זה עדיין בשעת נעילה יש מקום למי שלא שב מזדונות שלו ומשגגות שלו הידועות, לחזור בו מהן. ועדיין יקרא מקווה ישראל ה'. שהולך מעצמו אל מקווה מים חיים להיטהר ע"י תשובה. ומיד יקרא גם וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם. דהיינו על השגגות שאינן ידועות לו.

אכן בינותי בספרים וראיתי בשם חכמי פוזנא שדרשו הכתוב בפרשת משפטים (שמות כ"א כ"א) אך אם יום או יומיים יעמוד לא יוקם כי כספו הוא. שהכוונה ליום ראש השנה שהוא יומא

אריכתא וכיום אחד דמי. וליום הכיפורים, שהוא היום השני מתוך היומיים שבהם עומד איש ישראל להתפלל. וזה שאה"כ אך אם יום או יומיים יעמוד וגו', כלומר יעמוד להתפלל. לא יוקם כי כספו הוא, ר"ל לא יקומו תפילותיו לעזור לו. כי הרי כספו הוא. לא התפלל אלא על הכסף ועל הפרנסה. ועל העסקים ועל העושר. ואילו להתפלל ולהתוודות על עבירות שבידו הידועות לו הן במזיד והן בשוגג לא שת לבו להתפלל. את"ד.

וע"ז בא רמז הכתובים (תהילים ד' י"ג) מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב. נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה. סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו. ע"כ. וביאר בספר בינה לעתים (דרוש ו' לשבת תשובה) שלשון מי האיש וגו' הוא לשון גנאי. והוא הלשון שאמר הכתוב כלפי גולית הפלישתי (שמואל א' י"ז כ"ז) מי הפלשתי הערל הזה. וכן הוא כאן. כי מי האיש החפץ חיים מגונה הוא. כי אמנם אוהב ימים אבל אהבת הימים שלו היא רק לראות טוב, היינו בהנאות הזמן ועושר וכבוד וכיוצא באלו הדברים אשר נפש האדם תאבה להם. והלא אין זאת עיקר אהבת הימים. אלא סור מרע ועשה טוב. כי על זה צריכה להיות אהבת הימים של איש. את"ד.

ואנוכי חזון הרביתי בשו"ת ציץ אליעזר (חלק כ' סי' ו') שיצא לבאר הכתוב בשם ספר דברי שאול (מהגאון בעל שו"מ ז"ל) עה"ת בפרשת מצורע שכותב לבאר את האמור במד"ר עפ"י מה ששמע אומרים בשם הגאון בעל קצוה"ח ז"ל שביאר הכתוב של מי האיש החפץ חיים

וסמך ליה איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערווה. דמשמע כל העושה מצוותי אני נותן לו חיים. ואלו הן מצוותי, איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו וגו'. ע"כ.

וכפי זה משמע שדי בלהימנע מלעבור על מצוות לא תעשה כדי לקבל שכר כעושה מצוות עשה בפועל. והדבר תמוה. שא"כ הואיל ומצוות לא תעשה רבו על מצוות עשה. שכן רמ"ח עשין ושס"ה לאוין. וא"כ כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב כי כולם צדיקים. שהרי לא עברו על כמה וכמה לאוין. לא פיגלו הקרבן. ולא רצחו את הנפש. ולא ניאפו. וכן עזה"ד. וכיון שכל שנמנע מלעבור עבירה יש לו שכר כעושה מצווה, הרי ששכר כל איש ישראל יהיה אשר יהיה, רב ועצום.

והאמת תורה דרכה שאין זאת כוונת חז"ל כלל. אלא כמו שפירשו בקידושין (ל"ט ע"ב) הנ"ל שדווקא כשבאה עבירה לידו ונמנע מלעשותה אז תחשב לו כעושה מצווה. וכמבואר שם.

וכן ראיתי לר' יו"ט ליפמן בהקדמה לשו"ת עונג יו"ט שמה שאמרו במכות (דף כ"ג) הא למדת ישב אדם ולא עבר עבירה מעלה עליו הכתוב כאלו עשה מצוה. ויליף לה מקרא דאשר יעשה אותם האדם וחי בהם דכתיב גבי עריות. שהפורש מהן לא עשה מעשה. והכתוב אומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ש"מ שהפרישה מהעבירה קרוי מעשה. וזה כוונת התנא ביומא (דף פ"ו) עבר אדם על מ"ע ושב לא זז משם עד שמוחלין לו. עבר אדם על מצות ל"ת ועשה תשובה, תשובה תולה ויוהכ"פ מכפר. וכו'. ולכאורה גבי מ"ע

אוהב ימים לראות טוב בכזאת. דהנה האיש הסוחר בעברו אורחות ימים, ומקום סכנה הוא, מצפה ואומר מתי יעבור החדש שישוב לביתו בשלום. ובכואו לביתו עושה מסחר וקנין וצריך לאחוזו דרכו ליסע למקום רחוק. והוא מצפה שיעברו הימים האלו ויוכל לנסוע. וזה דרכו כל הימים שמצפה ומיחל שיעברו הימים. אבל האיש השלם אינו מצפה שיעברו הימים רק שאוהב הימים לראות טוב. שבכל יום ויום הוא מסוגל למצוות ומעשים טובים. ואינו מיחל שיעברו. רק מיחל שיהיו וישבע מטובם. ע"כ.

והנה אה"כ (תהילים קי"ט א' ג') אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'. אשרי נוצרי עדותיו בכל לב ידרשוהו. אף לא פעלו עוולה בדרכיו הלכו. ע"כ. כי הכתוב הראשון מדבר על עושי מצוות עשה, והם הולכים בפועל ע"י מעשיהם בתורת ה'. ויש העוסקים בתורה, והם נוצרי עדותיו שבכל לב ידרשוהו, לדעת עומק כל מצווה ומצווה. אבל מה זה אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו.

ויש דורשים עליו על דרך מה שאמרו חז"ל (קידושין ט"ל ע"ב). מכות כ"ג ע"ב) ישב אדם ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצווה. ע"כ. והיינו פירוש הפסוק אף לא פעלו עולה, כלומר לא יעברו עבירה, הרי זה כדרכיו הלכו, במצוות עשה. ויש לו שכר כעושה בפועל.

וכן במכות (כ"ג ע"ב) הנ"ל למדוה מהכתוב אשר יעשה אותם האדם וחי בהן וגו'. כל היושב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצווה. ע"כ. ופירש"י שם דכתיב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם.

קתני ושב ולגבי מצות ל"ת קתני ועשה תשובה. והלא במ"ע שייך טפי לומר ועשה תשובה. והיינו שקיים המ"ע. משא"כ בל"ת שהתשובה הוא בשוא"ת. אבל באמת כוונת התנא להשמיענו בזה דמה שפורש עצמו מן העבירה חשוב כאלו עשה מצוה בקום ועשה. והדברים ק"ו מה מי שפירש מן העבירה שלא נכשל בה מעולם, רק שבא לידו וניצול ממנה נחשב כאלו עשה מצוה כמו שאמר התנא בסוף מס' מכות, כש"כ זה שכבר נכשל בעבירה ופירש ממנה ולא עבר עליה עוד, דמחשב כעושה מצוה. לכן דקדק התנא בלשונו לשנות בכבא דמצות ל"ת ועשה תשובה. עכ"ל.

והנה מבואר מתוך דבריו ששב ממצוות לא תעשה פירושו שלא עשה אותם כאשר באו לידו. אבל כשלא באו לידו, אין בזה משום מצווה או שכר מצווה.

ועוד מורם מדבריו שהמושג ושב הנאמר אצל מצוות לא תעשה, היינו שנמנע מלעשות ושב ממחשבתו הראשונה לעבור על עבירה זאת. ובזה מוסיף חיים לחייו שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ונמצאת למד שעכ"פ כששב מהעבירה שנודמנה לידו מוסיפים לו חיים על חייו. והיינו גדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם.

אבל באמת מאמרו של שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן אינו מכון אל הנמנע מלעבור עבירה בלבד. כי אם על העושה גם המצוות בפועל. כי ע"כ הביא מקרא ובשוב רשע מרשעו ויעש צדקה ומשפט הוא את נפשו יחיה. והכתוב כולל גם לשוב מרשעו, כלומר להמנע מעבירות במצוות לא תעשה. וגם לעשות צדקה ומשפט שהם מ"ע בפועל.

ובמוסיף על הדברים אביא דברי רש"י ז"ל עה"כ (תהילים קי"ט ג') אף לא פעלו עוולה בדרכיו הלכו. ופרש"י בדרכיו הלכו, אע"פ שלא פעלו עולה, אין שכרם שלם אא"כ בדרכיו הלכו. וכן הוא אומר סור מרע ועשה טוב. אע"פ שאתה סר מרע, אין הכל שלם אלא אם כן תעשה טוב. עכ"ל. ומבואר שאין שכרם שווה.

וגם על דברי רש"י יש מקום עיון. שבמכות הנ"ל פירש שעל מניעה מעבירה הקב"ה נותן לו חיים וכו'. וצ"ל שנותן לו חיים ממה שכבר הוקצב לו. אבל אין בזה אריכות חיים ולא אריכות ימים.

והנה לבאר עוד על פי מאי דאיתא בנדה (ל"א ע"א) תנו רבנן שלשה שותפין יש באדם. הקב"ה ואביו ואמו. אביו מזריע הלובן, שממנו עצמות וגידים וצפרנים, ומוח שבראשו, ולובן שבעין. אמו מזרעת אודם, שממנו עור ובשר ושערות, ושחור שבעין. והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים, וראיית העין, ושמיעת האוזן, ודבור פה, והלוחך רגלים, ובינה והשכל. וכיון שהגיע זמנו להיפטר מן העולם, הקב"ה נוטל חלקו. וחלק אביו ואמו מניח לפניהם. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי פוץ מלחא ושדי בשרא לכלבא. עכ"ל. ופירש"י פוץ מילחא, השלך המלח מן הבשר ושוב אינו ראוי אלא לכלבים. כך הנשמה היא מלח לגוף לקיימו כיון שהלכה אז מסריח הגוף. ע"כ.

והנה יש להתבונן שאין השותפים שווים מתחילת השותפות. שכל מה שאביו ואמו נותנים בוולד מההתחלה ניתן לו. שכן עצמות וגידין ומוח שבראשו הבאים מאביו נמצאים בוולד מיד עם לידתו. וכן מה שבא

בטהרה מוטב. ואם לאו הריני נוטלה ממך.
עכ"ל.

והלכה היא ברמב"ם (הל' שלוחין ושותפין פרק ה') אחד מן השותפין שעבר ומכר בהקפה, או פירש בים, או הלך למקום אחר, או שנשא ונתן בסחורה אחרת, וכן כל כיוצא באלו הדברים, כל פחת שיבוא מחמת שעבר חייב לשלם לבדו. ואם היה שם שכר, השכר לאמצע כמו שהתנו ביניהם בשכר. לפיכך הנותן מעות לחבירו בתורת שותפות ליקח בהן חטים לסחורה, והלך וקנה שעורים. או שנתן לו מעות לקנות שעורים וקנה חטים. אם פחתו פחתו לזה שעבר. ואם הותירו הותירו לאמצע. וכן אם הלך ונשתתף עם אחר בממון השותפות. אם הפסיד הפסיד לעצמו. ואם נשתכר השכר לאמצע. אבל אם נשתתף עם אחר בממון עצמו. אם פחתו פחת לעצמו. ואם הרויח הרויח לעצמו. ואם התנו ביניהן הכל לפי התנאי. ע"כ.

חרי שגם כשינה מתנאי השותפות לא בטלה השותפות. ויכול לתקן את אשר עיוות. וכגון שפיחתו לו ומפצה את חבירו.

אבן ראיתי בדברים אחדים לחיד"א זלה"ה (דרוש א' לשבת תשובה) שהביא בשם הרב אש דת (פרשת ואתחנן) שהמרדכי חולק ע"ד הרמב"ם הנ"ל. וס"ל שכל ששינה תנאי מתנאי השותפות השותפות בטלה. כיע"ש.

ועל פי זה יצא לבאר עניין התשובה. שכיוון שהאדם הוא פרי שותפות של שלושה הוא עצמו אינו יכול לשנות מתנאי השותפות. וכבר השביעוהו ביציאתו לאוויר העולם להיות צדיק

לוולד מאמו עור ובשר ושחור שבעין עמו יצאו ביציאתו לאוויר העולם. לא כן חלקו של הקב"ה שראיית העין אינה מיד עם לידתו. שאע"פי שיש לו עיניים עדיין אינו רואה. וכן שמיעת האוזן. וכן הילוך הרגליים ודיבור הפה. שכל אלו יבואו לוולד לאחר זמן. ומכל שכן בינה והשכל שיתאחרו יותר משאר דברים שהקב"ה נותן בשותפות. וכפי שהעיר לנכון הגרי"ח בבן יהוידע לנדה הנ"ל. וא"כ כיצד מתקיימת השותפות.

ויש ליישב על פי מה שפסק בשו"ע (חור"מ סי' קע"ו סע' ה') השותפים שהטילו לכיס זה מנה וזה מאתיים וזה שלוש מאות ונתעסקו כולם בממון סתם ופיחתו או הותירו. השכר או הפחת ביניהם בשוה לפי מנינם לא לפי המעות. ע"כ.

חרי שהם שותפים גמורים באותו וולד. ועוד שאיננו יודעים מי נתן מנה ומי נתן מאתיים. שהואיל ובלי רוח ונשמה שבו בטלה השותפות. וכדמסיק שכיוון שהגיע זמנו להיפטר מן העולם הקב"ה לוקח את חלקו. והרי די שיקח הנשמה והרוח בכדי לפרק השותפות. וכל השאר מהנשמה חיים.

והנה אמרו בנדה הנ"ל (ל' ע"ב) תשבע כל לשון זה יום הלידה. שנאמר (תהלים כ"ד) נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה. ומה היא השבועה שמשביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע. ואפילו כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע. והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים. ונשמה שנתן בך טהורה היא. אם אתה משמרה

ולשמור את נשמתו בטהרה. וכיוון שלא עשה כן הרי דינו במחלוקת שנוי. שכפי דעת המרדכי בטלה השותפות. ורשאי הקב"ה ליטול את נשמתו. וכמו שאמרו בנדה הנ"ל. אבל לדעת הרמב"ם יכול לתקן את אשר עיוות. והשותפות קיימת. ונמצא כפי זה שתשובה מארכת ימיו ושנותיו של אדם. שכיוון שחטא בטלה השותפות ורשאי הקב"ה ליטול את שלו. אלא שע"י תשובה שמתקן את אשר עיוות, נמצא מאריך השותפות, וממילא מאריך ימיו ושנותיו.

ונראה לתלות מחלוקת הרמב"ם והמרדכי במאמר חז"ל בפסיקתא דרב כהנא (פרשה כ"ד ד"ה טוב וישר וכו'). וע"ע ירושלמי מכות פרק ב' הל' ו' שאלו לחכמה החוטא מה עונשו. אמרה להם וחטאים תרדף רעה (משלי י"ג כ"א). שאלו לנבואה החוטא מה עונשו. אמרה להם הנפש החוטאת היא תמות (יחזקאל י"ח ד'). שאלו לתורה חוטא מה עונשו. אמרה להם יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקב"ה החוטא מה עונשו אמר להם יעשה תשובה ויתכפר לו. הדא הוא דכתיב טוב וישר ה' וגו' (תהילים כ"ה ח') עכ"ל.

ונמצא כפי זה מחלוקת שקולה בדבר. שהחכמה והנבואה פסקו כהמרדכי, שאין לשותפות תיקון. שכיוון שביטל תנאו שהתחייב לשמור נשמתו בטהרה, בטלה השותפות. וכל שותף יקח את שלו. והתורה והקב"ה פסקו

כהרמב"ם, שיש לדבר תיקון. לתורה ע"י קרבן, ולהקב"ה ע"י תשובה. ונמצא כפי זה שהתשובה מארכת ימיו ושנותיו של אדם.

ונזכר לומר כפי זה שהלכה בודאי כדברי הרמב"ם. שאפילו הקב"ה אינו מפרק השותפות לקחת נשמת האדם. כי לא יחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכיו וחייה. ואינו מבקש כי אם שיתקן את אשר עיוות. וזה אפשר גם במחשבה. וכדמוכח בקידושין (מט ע"ב) המקדש את האשה ואמר על מנת שאני צדיק. אפילו רשע גמור מקודשת. שמא הרהר תשובה בדעתו. ע"כ. והאי שמא, לא משום שלא הרהר. אלא משום שאנחנו בני אדם רואים לעיניים, וה' יראה ללבב. ולכן לפנינו אינו אלא ספק. אבל ליכא ספיקא קמי שמייא. ודי בהרהור תשובה לפנינו. ובזה יתקן את אשר עיוות והשותפות קיימת. וגדולה תשובה שמארכת ימיו ושנותיו של אדם.

ובזה יש להבין דברי ר' יוחנן וראייתו מהכתוב ביחזקאל הנ"ל, שיעשה משפט וצדקה ויחיה את נפשו על ידי זה. שדווקא ע"י מצוות עשה, בעשותו צדקה ומשפט, את נפשו הוא מחיה. ואע"פ שעדיין לא עשה כגון אלו. אלא ששב מדרכיו וקיבל על עצמו לעשות, יחיה בזה את נפשו. וגדולה תשובה שמקיימת השותפות בין האדם לבוראו ומארכת ימיו ושנותיו של אדם.

דרוש ב' ליוהכ"פ

לשבת שובה

בהפטרת שבת שובה: "שובה ישראל עד ה' א-לוקיך כי כשלת בעוונך קחו עמכם דברים וגו'. כל תישא עוון וקה טוב ונשלמה פרים שפתינו". ע"ב.

צריך להתוודות בפה. והרי הכל גלוי לפניו יתברך שיודע המחשבות כולם והמעשים כולם. מה שנעשה ומה שיעשה או לא יעשה. ומי צריך דיבור פה, כי אך למותר.

ובינותי בספרים וראיתי מביאים בשם ספר שכחת הלקט שביאר הדברים על דרך המדרש (ויקרא רבה פרשה י"ה) שנחלקו ר' יהודה וריב"ל. ר' יהודה אומר תשובה עושה מחצה ותפילה עושה את הכל. וריב"ל אומר תשובה עשתה את הכל ותפילה עשתה מחצה.

ר' יהודה למד מקין שנגזר עליו להיות נע ונד בארץ. ונע מלשון תנועה. ונד מלשון בכי ומספד. וכמו שאמר קרא (ירמיה כ"ב-ו') אל תבכו למת ואל תנידו לו וגו'. וכיון שעשה קין תשובה שאמר רבש"ע גדול עווני מנשוא. אתה נושא עליונים ותחתונים ואינך יכול לשאת עוון שלי. הוריד הקב"ה מגזירתו מחצה. שנאמר (בראשית ד' ט"ז) וישב בארץ נוד קדמת עדן. אלמא נוד, היינו גזירת נד, נשאר. אבל גזירת נע נמחקה. שתשובה עשתה מחצה.

ורייב"ל למד להפך ממה שנאמר בירמיה (י"א כ"ב כ"ג) מאנשי ענתות שהיו מצרים לירמיה בן עירם שלא ינבא. שאם ינבא יהרגוהו. וגזר עליהם הקב"ה שהבחורים ימותו בחרב. ובניהם ובנותיהם

לכאורה קשה בכתובים הנ"ל שהרי התשובה היא בהרהור הלב. והתפילה היא בדיבור פה. ואם חזר בתשובה בליבו למה צריך עוד להתפלל. עוד יש לדקדק בדברי הנביא כי כשלת בעוונך. שהמכשול משמע שהונח לפניו ונכשל בו בלא יודעין, והיינו בשוגג. ואילו עוון במזיד הוא. וא"כ איך יאמר כי כשלת בעוונך. וכאומר שוגג אתה במזיד. וזה לא יתכן. עוד יש להבין מה זה כל תישא עוון. והיה לו לומר תישא כל עוון. וכמו שבאמת ביארו המפרשים בהושע הנ"ל ע"ש.

כמו כן קשה ע"ד הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ב' הל' ב') וז"ל: ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד לעולם. שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו'. וכן יתנחם על העבר שנאמר כי אחרי שובי ניחמתי. ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לחטא זה לעולם. ונאמר ולא נאמר עוד א-לוקינו למעשה ידינו וגו'. וצריך להתוודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו. עכ"ל.

וקשה שכיון שכבר כשגמר בלבו לסור מדרכו הרעה יעיד עליו יודע תעלומות שחזר בתשובה שלימה ולא ישוב עוד למעשיו הראשונים, א"כ למה

ימותו ברעב. ושארית לא תהיה להם וגו'.
ובכל זאת מצאנו בספר נחמיה (ד' כ')
שכשבא לייחס את עולי בבל איש כפי
מקום מוצאו ספר מבני ענתות מאה
ועשרים ושמונה. כיע"ש. והכיצד, והלא
נגזר על אנשי ענתות כלייה. אלא אלו
שעשו תשובה בטלו מן העונש. שתשובה
עושה הכל. ותפילה עושה רק מחצה. שכן
מרע"ה התפלל עבור אהרן שלא יושמד
בחרון אף ה' עליו להשמידו במיתת הבנים.
ותפילה עשתה מחצה. שמתוך ארבע בניו
שניים מתו ושניים שרדו. כיע"ש.

אבל אנחנו איננו יודעים אם המציאות
כרבי יהודה, שתשובה עושה מחצה
ותפילה עושה הכל. או שמא כרבי"ל,
שתפילה עושה מחצה ותשובה עושה הכל.

וע"כ מחמת הספק אמר הנביא קחו עמכם
דברים ושובו אל ה'. שאם תפילה
עושה הכל אז הדברים שבתפילה יועילו
להשיג המחילה. ואם תפילה עושה רק
מחצה אז ושובו אל ה', שתשובה עושה
הכל. ולכן הביאו הכל, גם תשובה וגם
תפילה. ובזה בטוח תושג המחילה.

ולכן יפה אמר כל תישא עוון. שכשתביאו
הכל, גם תשובה וגם תפילה, אז ודאי
ישא עוון.

ובזה יתיישבו ג"כ דברי הרמב"ם.
שאעפ"י שיודע תעלומות מעיד עליו
שתשובתו אמיתית ולא יחזור למעשה זה
לעולם. עכ"ז עדיין ספק בידינו אם הכל
נמחל לו או שמא תשובה עשתה מחצה.
ולכן בהכרח גם להתוודות ולהתפלל בפה.
שאז בודאות ידע שתשובתו מקובלת.

והנה בידינו להוכיח שאעפ"י שהנביא לכל
ישראל ידבר. ביותר יפנה לת"ח
שבעם. ששגגות נעשות להם כזדונות. וכמו
שאמרו (בבא מציעא ל"ג) והגד לעמי
פשעם וגו' (ישעיה נ"ח) אלו ת"ח ששגגות
נעשות להם כזדונות. ע"כ. ופירש"י שעמי,
היינו ת"ח, את חטאתם אני קורא פשע.
שהיה להם לתת לב בטעמי משנחם שיבררו
להם על עיקר. ולא יורו הלכה מתוך משנה
שאינה עיקר. ע"כ.

ובזה יובנו דברי הנביא כי כשלת בעוונך.
שכישלון הוא בשוגג. ועוון הוא
במזיד. אבל בת"ח אפילו השגגות ששגג
בהם ונכשל בהם נעשים לו כעוון וכאילו
עשאם במזיד.

ועין רואה למרן החיד"א בספר נחל סורק
על ההפטרות שכתב שתשובה ר"ת
תענית שק ואפר בכי והספד. יע"ש.

אכן אמרו בתענית (י"א-ע"ב) אמר רב
ששת היא בר בי רב דתיב בתעניתא
ליכול כלבא לשירותיה. ע"כ. ופירש"י (ד"ה
שירותיה) סעודתו. שהכלב יאכל סעודתו.
ולכן התענית אינו מועיל לו. אלא במתענה
מפני שאין לו מה יאכל. ע"כ. ולכן אינו
טוב שת"ח יתענה אפילו לתשובה.

ולכן אמר הנביא שובה ישראל. שלת"ח
הוא פונה בעיקר. וכיון שתשובה ר"ת
תענית שק ואפר בכי והספד, ות"ח אינו
מועיל לו התענית, גרע אות תי"ו מתשובה
ואמר רק שובה.

ולחם אמר קחו עמכם דברים, היינו
תפילה. ואל תזלזלו בה לאחר אותה
מחוץ לזמנה דשמא תפילה עושה הכל.

ועכ"פ כל איש ישראל יעמוד בפני בורא עולם ביום סליחת העוון עם תשובה ותפילה ויאמר לו כל תשא עוון. ונחתם אנחנו וכל ישראל עמו לחיים טובים ולבשורות טובות ולגאולה שלימה.

דרוש ג' ליוהכ"פ

לשבת שובה

צדקתך כהררי א-ל משפטך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה'. (תהילים ל"ו)

תביאו את קרבנכם. (ויקרא א'-ג'). שהמילה בהמה מיותרת היא באותו פסוק. שכבר פירש מן הבקר ומן הצאן, והיינו בהמה. ומה צורך לומר בהמה בפירוש. או יאמר בהמה ולא יפרט בקר וצאן. או יפרט בקר וצאן ולא יאמר בהמה. ולכן דרשו שם תניא מן הבהמה, להביא בני אדם שדומים לבהמה. מכאן אמרו מקבלין קרבנות ממושעי ישראל כדי שיחזרו בהם. כיע"ש. וא"כ זאת לגריעותא. שמשווה את החוטא לבהמה. שאם היה אדם ומתנהג כאדם ומשתמש בדעתו ושכלו כאדם, לא היה חוטא.

ואני אומר שלא רק מי שפשע בקום עשה הוא דומה לבהמה. אלא אפילו זה שלא עבר עבירה. רק ישב ולא עשה מצוה אף הוא משל כבהמות נדמו. ואע"פ שאמרו ז"ל (מכות כ"ג ע"ב. וקידושין ל"ט ע"ב. ובירושלמי קידושין פרק א' הל' ט') שאם ישב אדם ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצווה. כיע"ש. כבר העמידוה שם כשבא דבר עבירה לידו וניצול ממנה. וכגון רבי צדוק וחביריו שתבעתו מטרוניתא לדבר עבירה והשליך עצמו לתוך תנור בוער. וכמבואר בקידושין הנ"ל. ע"ש. אבל סתם ישב בטל בביתו ולא נזדמנה אצלו עבירה אין לו כל שכר. ואינו כעושה מצוה.

אמרו בחולין (ה' ע"א) אמר רב יהודה אמר רב אלו בני אדם שהם ערומים בדעת ומשימים עצמם כבהמה וכו'. כיע"ש. ונחלקו בגמרא אם הכינוי בהמה הנאמר כלפי בני אדם אם לטיבותא הוא או לגריעותא. שכך מצאנו בנדרים (ג' ע"א) שכשחזר ר' עקיבא ועמו עשרים וארבע אלף תלמידים, יצאו כל העיר לקראתו לקבל פניו. ואע"פ שלא ידעו שרבי עקיבא הוא. רק שמעו שאדם גדול ואלפי תלמידים לו בא לעיר. גם בתו של כלבא שבוע אשת רבי עקיבא רצתה לצאת לקראת הצדיק הגדול. ואע"פ שלא ידעה מי הוא. אמר לה אותו רשע לאן את יוצאת ולמה לך יציאה זאת. השיבה לו יודע צדיק נפש בהמתו (משלי י"ב). ופירש"י שהצדיק אינו מבזה בני אדם. כיע"ש. ועדיין קשה שנפש בהמתו אמרה. ולא נפש בני אדם.

וראיתי להגרי"ח בכ"ן יהודיע על חולין הנ"ל שביאר שיודע הצדיק נפש בהמתו. ואינו מבזה אפילו את בהמתו. אלא חס עליה למלאות תאוותה ורצונה. וכש"כ בבני אדם. כיע"ש. ובהמה הנאמר בזאת לשבח הוא. שחשבה בעיני אדוניה.

אך יש לגנאי. וכמו שאמרו בחולין הנ"ל מקרא מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן

אבל המבטל מצוה גם כבהמה יחשב. וכמעשה בחסיד אחד שהיתה לו ספריה גדולה והיה משאיל ספריו לכל שואל. עד שהתרוקנה הספריה. והיו מראים לו בחלום הלילה שהנה הוא עומד כאדם ולאט לאט הופך לבהמה. ויהי בהשנות החלום שלוש וארבע פעמים הלך לחכם שיפתור לו חלומו. והחכם שאלו מה מעשיו. והחסיד התחיל לספר לו על מעשיו ועל החסד הגדול שעושה עם הבריות להשאיל להם ספרים מתוך ספרייתו. ועל דרך שאמרו רבותינו (כתובות נ' ע"א) עה"כ עושה צדקה בכל עת (תהילים ק"ד) וכי אפשר לעשות צדקה בכל עת. אלא זה הכותב תנ"ך ומשאילן לאחרים. כיע"ש. שאל אותו החכם האם ביתך מלא ספרים א"ל כמעט וריק. שאין האנשים מחזירים הספרים ומחזיקים אותם בידם זמן רב. אמר לו החכם א"כ זה פשוט ופירוש חלומך. כשהיה ביתך מלא ספרים שהם דברים בקדושה היית אדם. אבל כשהוצאת אותם מרשותך ואינם בידך. הרי הראו לך שאתה בהמה. כי בהמה הוא ר"ת ביערתי הקודש מן הבית. ע"כ.

וא"כ זה שיושב ואינו עובר עבירה כי אינה מזדמנת בידו. הרי אינו מקבל שכר על זה. ומצות עשה אינו עושה. ונמצא שאין בידו דבר מה מדברים שבקדושה, והוא ריקן מכל זכות. והרי זה ביער את ביתו מן הקודש. והיינו ביערתי הקודש מן הבית, ר"ת בהמה.

ואולם ישראל כשרים הם. וכבר דרשו ז"ל עה"כ בשיר השירים (ד'-ג') כפלח הרימון רקתך וגו'. ואמרו בבראשית רבה (פרשה ל"ב-י"ט) אפילו ריקנים שבישראל

מלאים מצוות כרימון. ע"ש. אך בכל זאת אמרו ז"ל שיש הדומים לבהמה.

והנה בבהמה יש שני דברים. אחד שאין בה דעת. והשני שהולכת ומזיקה בועטת ודורסת ונוגחת וכיוצא בזה מנזקי הבהמות. ופושעי ישראל דומים לאלו, שבועטים בתורה ומצוות. אבל שאר ישראל המשתדלים לקיים מצוות השם יתברך, רק שאינם יודעים כיצד לקיימם, שאין בהם דעת והם בורים ועמי הארצות, גם הם נחשבים כבהמה. אשר אין בה דעת כלל.

אכן נראה לבאר על פי מה שפסק הרמב"ם בפרק ט' דכלאים וז"ל: בהמת פסולי המוקדשין אע"פ שהיא גוף אחד עשאה הכתוב כשני גופים. מפני שהייתה קודש. ונעשית כקודש וחול מעורבין זה בזה. ונמצאת בהמה זאת כבהמה טמאה עם הטהורה מעורבין כאחד. הרי הוא אומר ואת כל הבהמה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה'. מפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בפסולי המוקדשים. לפיכך החורש בשור פסולי המוקדשין או המרביע הרי זה עובר משום כלאימם. ואיסור זה מדברי קבלה. עכ"ל.

הרי לפנינו מציאות של גוף אחד אשר למרות זאת הוא כשני גופים שונים ונפרדים. וכיוצא בזה יש לומר בבני אדם. שיש בהם גם מציאות שאע"פ שהוא גוף אחד הרי הוא כשני גופים. וכאדם החוטא. שאע"פ שיש בו תורה ומצוות הרי קודש וחול מעורבים בו. והוא כשור פסולי המוקדשים שקודש וחול מעורבים בו. והוא לבדו כלאימם.

ובזה ביאר מרן החיד"א בספר ראש דוד (פרשת כי תצא) מאמר חז"ל

ואולם עדיין קשה שיאכלו שניים באבוס אחד. שאין שם אלא כדי הכנסת ראש אחד.

ואני אמרתי לבאר באופן אחר שלאחר שחטא אדה"ר וא"ל הקב"ה וקוץ ודרדר תצמיח לך. הבין האדם מיד שנעשה בו תערוכת טוב ורע, טמא וטהור. אדם ובהמה טמאה, הכל בגוף אחד. וע"כ אמר אני וחמורי נאכל באבוס אחד. שכוונתו לומר שהוא עצמו נעשה אדם וחמור בגוף אחד. וכשיאכל הרי זה כאדם וחמור אוכלים מאותו אבוס. וע"כ זלגו עיניו דמעות חרטה, כיצד נהפך לתערוכת אדם ובהמה. והרוב בהמה. כי על כן יאכל קוץ ודרדר כחמור. אבל הקב"ה כשראה דמעותיו של אדם נתן לו אפשרות להכין מאכלו ע"י תיקונים רבים. שכן עשרה מלאכות יש בפת, וטרחת רבה יש עד שמקבל אדם מזונו.

וכן הוא בענין התשובה. שתחילה צריך להבין האדם שטוב ורע מעורבים בו. והוא כאדם ובהמה בגוף אחד. ודינו לאכול קוץ ודרדר כחמור. ויוריד דמעות על דבר זה איך ירד ממדרגת אדם למדרגת בהמה. וכל זמן שהוא מתקיים בתערוכת של קודש וחול הרי הוא כבהמת פסולי המוקדשים. שאין לה כל אפשרות לעשות מלאכה לתקן מאכלה. אלא רק לאחר שיתחרט ויחליט בלבו להפריד הטהור מן הטמא והקודש מהחול.

בפסחים (ק"ח ע"א) אמר ריב"ל בשעה שאמר הקב"ה לאדה"ר וקוץ ודרדר תצמיח לך וגו' זלגו עיניו דמעות. אמר לפניו רבש"ע אני וחמורי נאכל באבוס אחד. כיון שאמר לו בזיעת אפך תאכל לחם נתקררה דעתו. ע"כ. שסבר אדה"ר שכיון שחטא נעשה כשור פסולי המוקדשים. שקודש וחול מעורבין בו. ואע"פ שהוא גוף אחד מ"מ הרי זה כשני גופים שונים שמעורבים יחד. והרי זה ככלאיים מין בשאינו מינו. ואינו יכול לעשות מלאכה ממלאכות הקרקע. שאסור משום כלאיים. כך סבר האדם שכיוון שחטא נעשה בו תערוכת של קודש וחול. והרי הוא ככלאיים ואינו יכול לעשות מלאכה. וממילא מוכרח לאכול ממה שתצמיח האדמה קוץ ודרדר שאינו מאכל אדם כי אם מאכל חמור. ולכן זלגו עיני אדה"ר דמעות. שיש בו תערוכת של אדם ובהמה. אבל כשאמר לו בזיעת אפך תאכל לחם, והרי להשגת לחם צריך מלאכות רבות. מיד נתקררה דעתו של אדם. כי גברו רחמיו יתברך. ואע"פ שעדיין קודש וחול מעורבים בו, והוא ככלאיים שאסור לעשות בו מלאכה, מ"מ הדין הוא שמותר לאדם לעשות מלאכה. ואע"פ שיש בו תערוכת אדם ובהמה טמאה והיה צריך לאסור עליו לעשות מלאכה על מנת להשיג לחם. מצד חסדיו יתברך הוא שהתיר לאדם לעשות מלאכה. עכת"ד.

דרוש ד' ליוהכ"פ

לשעת נעילה

עשרים וארבע ברכות ולא נענה. ירד רבי עקיבא אחריו ואמר אבינו מלכנו אין לנו

איתא בתענית (כ"ה ע"ב) מעשה ברבי אליעזר שירד לפני התיבה ואמר

מלך אלא אתה. אבינו מלכנו למענך רחם עלינו. וירדו גשמים. הווי מרנני רבנן. יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה. אלא שזה מעביר על מידותיו. וזה אינו מעביר על מדותיו. עכ"ל.

הנה כי יש באמירת תפילה זו של אבינו מלכנו כדי לפתוח שערי שמים לתת מטר ארצנו בעתו. וקשה מה יש באמירת שתי מילים אלו יותר מכ"ד רננות שאמר ר' אליעזר. ועוד קשה למה לא אמר ר' אליעזר תפילה זאת במקום כ"ד רננות אם ידע כוחה.

ואולם זאת יש לתרץ עפ"י מה שכתב מרן החיד"א בפתח עיניים לתענית הנ"ל בשם הרב ר' שמואל חסיד שהיה אומר אבינו מלכנו חטאנו לפניך בגמט' רבי עקיבא בן יוסף הוא יסוד. ליקוטי רבינו בצלאל כ"י. ע"כ. ואולם לא זכיתי לפענח הגמט' הנ"ל. אך נאמן עלינו הדיין רבי בצלאל בעל שיטמ"ק ומהר"ש חסיד שהביא דבריו ומרן החיד"א זלה"ה שלא העירו על גמט' זאת. כי מסתמא ישרה בעיניהם. וא"כ גם בעיני ישרה.

וכפי זה לא יכל ר' אליעזר לדעת מה כוחה של תפילת אבינו מלכינו. שלא היתה עוד בעולם כשירד לפני התיבה ואמר כ"ד רננות. שכך למד משלמה המלך ע"ה כשבא להכניס הארון לבית המקדש נדבקו השערים זל"ז. ולא נתנו לארון להיכנס. ושלמה אמר כ"ד רננות באותה שעה. וכדאיתא בשבת (ל ע"א).

ואע"פ שרש"י ז"ל פירש שם עשרים וארבע רננות: רנה תפילה תחינה

כתובים בתפילת שלמה עד עשרים וארבע. ויש אומרים עשרים וארבע ברכות דתענית. ולא נהירא. ע"כ. הרי שלא נהירא משום שאז היו כל ישראל צדיקים. אבל כשגשמים נעצרים הרי שיש עוון כל שהוא המעכב מטר מאוצרו הטוב של הקב"ה. אבל באופן שנעצרו הגשמים בודאי שיש עוונות הגורמים לכך. אלא ודאי שירד ר"א לפני התיבה ואמר כ"ד ברכות שאומרים בתפילת תענית על עצירת הגשמים. וא"כ ר"א כשורה וכדין עשה. ואילו ר' עקיבא שירד אחריו לפני התיבה. ומשמע בתכוף לו ומיד. לא אמר שום ברכה. כי כל הברכות שבתפילה כבר נאמרו. אלא הוסיף מדיליה אמירת אבינו מלכנו שנתחווה לו באותה שעה. ועליה נענה.

וכפי פשט הגמרא לא הזכיר ר' עקיבא מעוונות בני ישראל ומחטאותם כלום. כי רק פתח אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, וכמבואר בגמרא.

וקשיא לי טובא שכבר באמירתו אבינו מלכנו יש בזה סתירה מיניה וביה. שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול. ואילו מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. וכדאיתא בקידושין (ל"ב ע"א). וסוטה (מ"א ע"ב). כיע"ש.

וראיתי בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יב סי' סד) שהביא מדברי האברבנאל בפ' שופטים שמבאר שאין רשות לעם למרוד במלך ולהסירו ממלוכה בשום פנים אף שירשיע על כל דבר פשע. ומבסס דעתו זאת על שני נימוקים. והמה: (א) שהעם בהמליכם מלך כורתים לו ברית לשמור ולעשות דברו ומצותו. והשבועה הזאת איננה בתנאי כי אם אמנה מוחלטת. ולכן

על בזיונו ועל צערו אינו יכול למחול. והרי כמה עבירות יש שיש בהן משום בזיון השכינה. וכמו שמאריך הזהר בזה בדוכתי טובא.

ומענתה קשה על מעשה של ר' עקיבא ששילב שני תוארים אבינו מלכנו וביקש על ידם מחילה וחסד ורחמים. והרי לא יצא נקי בין שהוא אבינו. שאינו יכול למחול על בזיונו ועל צערו. ואיכא דאמרי שאם מחל מ"מ בדיני אדם מועיל, אבל לא בדיני שמים. ואם הוא מלכנו, הרי שמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ואין בכ"ז נענה ר' עקיבא מיד וירדו גשמים.

אך בזאת מובנים דברי בת הקול שיצאה ואמרה לא מפני שזה גדול מזה. אלא מפני שזה מעביר על מדותיו. ולכן גם הקב"ה מעביר על מדותיו ושומע בקול עבדו לתת רצונו ומבוקשו. וא"כ אם אינו יכול למחול לא מצד אב ולא מצד מלך, כ"ז אינו אלא מצד הדין. אבל כשמעביר על מדותיו עושה הקב"ה לפנים משורת הדין.

אבל יותר נראה לומר כמו שכתבו המפרשים על פי הגמרא דקידושין (ל"ב ע"א) א"ר יצחק בר שילא א"ר מתנה אמר רב חסדא האב שמחל על כבודו כבודו מחול. הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול. ורב יוסף אמר אפי' הרב שמחל על כבודו כבודו מחול. שנאמר (שמות יג) וה' הולך לפניהם יומם. אמר רבא הכי השתא, התם הקדוש ב"ה עלמא דיליה הוא ותורה דיליה היא, מחיל ליה ליקריה. הכא תורה דיליה היא. הדר אמר רבא אין תורה דיליה היא. דכתיב (תהילים א) ובתורתו יהגה יומם ולילה. עכ"ל.

היה המורד במלך חייב מיתה בין שיהיה המלך צדיק או שיהיה רשע. (ב) המלך בארץ הוא במקום הקב"ה בעולם ולכן היה מסור אליו היכולת המוחלט להעניש גם שלא כדין כדי צורך השעה ולבטל הנמוס הכללי וכו'. כיע"ש.

הרי שטעם שאין המלך יכול למחול הוא משום שהוא במקום הקב"ה. שע"כ ציווה שום תשים עליך מלך. ודרשו ז"ל שתהא אימתו עליך. וא"כ כשם שהמלך אינו יכול למחול גם הקב"ה אינו יכול למחול אם הוא מלכנו. ולמה הזכירו ר' עקיבא לתואר זה. והיה צריך לומר אבינו רחם עלינו. שמצד שהוא אבינו יכול למחול. וכמו שכתב הטור (או"ח סי' קט"ו) בנותן טעם למה מזכירים אבינו בברכת השיבנו אבינו לתורתך. ובברכת סלח לנו אבינו כי חטאנו. מה שאין כן בשאר ברכות. שהוא מטעם שהאב חייב ללמד את בנו. וגם רשאי למחול. וע"כ מזכירים רחמי האב.

וביותר יש להקשות על פי מה שכתב בספר חסידים (סי' תקע"ג) שאע"פ שאב שמחל על כבודו כבודו מחול. כ"ז אינו אלא בדיני אדם. אבל בדיני שמים חייב. [וע"ש במקור חסד מה שהקשה מקידושין ל"ב ע"א בהא דרב הונא קרע שיראי באנפי רבה בריה וכו'. וע"ע טורי אבן למגילה כ"ח ע"א. ובהגהת הגר"מ אוירבאך שם. ואכמ"ל] וכיון שכך הן פני הדברים שמ"מ חייב בדיני שמים. א"כ גם אם הקב"ה הוא אבינו אינו יכול למחול.

זאת ועוד אחרת שכתב הריב"ש בתשובה (סי' ר"כ) שאע"פ שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול. הני מילי כבודו. אבל

חנה כי כן מבואר חילוק בין מלך בשר ודם לבין ממה"מ הקב"ה. שבעוד שמלך בשר ודם אינו מולך כי אם על חלק מהעולם. ואפילו יהיה כאחשוורוש שמלך על שבע ועשרים ומאה מדינה. עכ"ז על מחצית העולם מלך. אך לא על כולו. מה שאין כן הקב"ה שכל העולם שלו. וכבר הורה לנו חסדו ביציאת מצרים. שאע"פ שהוא מלך עכ"ז בא לשרת את ישראל ללכת לפנייהם בעמוד ענן ובעמוד אש. וכבר מחל על כבודו מפני בני ישראל.

ובך יעשה הקב"ה מדי שנה ושנה למחול ולסלוח. וכפי שתקנו לנו חז"ל בתוך העמידה מלך מוחל וסולח לעוונותינו ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכיפורים. שכבר תירצו בחכמתם כל הקושיות כולן. שבהיותו מלך מוחל וסולח. וא"ת כיצד ימחל והלא מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. אלא כיוון שמלך על כל הארץ, שכל העולם שלו, יכול למחול.

והנה אה"כ (תהילים צ') תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם. ופירש בסידור הרוקח שהקב"ה מדכא את האדם ביסורים כדי שישוב בתשובה. וזה לשון עד דכא. שהקב"ה עוזר לו לאדם בדרכים רבות כדי שישוב בתשובה. לבלתי ידח ממנו נידח. וזאת הדרך לומר שובו בני אדם.

אבל דורשי רשומות אמרו שאין הקב"ה מסייע לו לאדם לשוב בתשובה אלא עד **דכ"א** ר"ת דם - כפירה - אשת איש. שבכל העבירות הקב"ה מסייע לשוב בתשובה חוץ מבאלו שלושת עבירות החמורות. דם הוא שפיכות דמים. כפירה זאת ע"ז. ואשת איש הן העריות. ואין

כוונתם לומר שאינו מקבל תשובתם של אלו שעברו עבירות חמורות הללו. אלא שאינו מסייע להם לחזור מהן. כי כך אה"כ תשב אנוש עד דכ"א. עד ולא עד בכלל. שמא תאמר שאין להם תשובה, אינו כן. אלא ותאמר שובו בני אדם. שובו מעצמכם כי אין אני מסייע לכם בעבירות אלו.

והנה יאמר כל אדם אין בידי מעבירות חמורות אלו. לא רצחתי ולא עבדתי ע"ז. ולא עברתי על איסור אשת איש. מובטחני שהקב"ה יעזור לי לשוב בתשובה. וזכות יוה"כ יסייע בעדי. אבל באמת אינו כן. כי יש דברים אשר הם כשפיות דמים ממש. אע"פ שאינם שפיות דמים למעשה.

וזה יצא תחילה מה שאמרו ז"ל בנדרים (מ ע"א) מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ר' עקיבא שחלה ולא נכנסו חכמים לבקרו. נכנס ר' עקיבא לבקרו. ובשביל שכיבד וריבץ לפניו חיה. יצא ר' עקיבא ודרש כל מי שאין מבקר חולים כאילו שופך דמים. כי אתא רב דימי אמר כל המבקר את החולה גורם לו שיחיה. וכל שאינו מבקר את החולה גורם לו שימות. ע"כ.

ומעם משום שלעתים אין מי שיפקח על צרכיו. ואין מי שיעודד רוחו. ובעיקר כל מי שאינו רואה את החולה אינו מתפלל עבורו כלל. שכל שאין העין רואה אין הלב מרגיש. וכדאמרי אינשי רחוק מן העין רחוק מן הלב. וגם משום שכל המבקר את החולה והוא בן גילו. דהיינו בן מזלו נוטל ממנו אחד מששים מחוליו. וכמו שאמרו חז"ל במציעא (ל' ע"ב). ומיקל מעליו החולי. וע"י זה גורם לו לחיות. ואם אינו עושה כן הרי זה כאילו שופך דמו של חולה. זאת דעת ר' עקיבא. ובא רב דימי

להוסיף על דבריו. שלא תאמר שכאילו שופך דמו. אלא שופך דמו ממש. וכמו שכתב ר' יאשיה פינטו הראשון בפירושו על עין יעקב. יע"ש.

ובפסוטה (מו ע"ב) אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר כל שאינו מלוה ומתלוה כאילו שופך דמים. שאילמלי ליווהו אנשי יריחו לאלישע לא גירה דובים לתינוקות. שנאמר (מלכים ב') ויעל משם בית אל והוא עולה בדרך ונערים קטנים עלו מן העיר ויתקלסו בו ויאמר לו עלה קרח. [ופירש"י שהקרחת עלינו את המקום. שכל שהיו המים רעים היה להם פרנסה מהבאת מים יפים ממקום אחר. ועכשיו שהמים טובים נחתכה פרנסתם. ע"ש]. ופירש הרי"ף על עין יעקב שאילו היו אנשי המקום מתלווים לאלישע היו מפייסים אותו שלא יעניש את הנערים. כיע"ש.

ואילו הרב עיון יעקב דקדק מתוך הפסוק מה שנאמר והוא עולה בדרך. שתיבת והוא מיותרת היא. שכבר נאמר ויעל משם בית אל. אלא כוונת הכתוב לומר שהיה תועה בדרך. שהלך דרך כרמים. וכדאמרינן התועה בין הכרמים מפסיד ועולה וכו'. וע"כ אמרו לו הנערים עלה קרח. שאינו יודע את הדרך ואע"פ כן הקריח להם את המקום. ואילו היו אנשי המקום מתלווים אליו לא היה תועה בדרך. ולא היו יוצאים לקראתו בלעג ולא היה מענישם. ע"כ. [וע"ע ביד יוסף על אתר מה שכתב בשם מהר"ח מוולאז'ין].

וכשאני לעצמי נראה לקו"ד שאיננו צריכים לדרשה זאת. שדין מפורש הוא בתורת משה בדין עגלה ערופה. שאומרים זקני העיר הקרובה אל

החלל אשר לא נודע מי הכהו ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו (דברים כ"א ג'). ואמרו ז"ל (סוטה מ"ו ע"ב) וכי על לבנו עלתה שב"ד שופכין דמים. אלא לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות. ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוייה. כיע"ש. הא אם פטרו אותו בלא לוויה הרי שדם זה על ראשם. ופשוט. ודו"ק. וכפי זה נמצא שאינו כאילו שופך דמים. אלא שופך דמים ממש.

והגדול מכולם מה שאמרו במציעא (נח ע"ב) תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק כל המלביץ פני חבריו ברבים כאילו שופך דמים. אמר ליה שפיר קא אמרת. דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חוורא. ע"כ. וכתבו התוס' על אתר שמתחילה מתכנסים כל הדמים שבו אל מקום אחד בפניו. ואח"כ מתעוררים לצאת. ע"כ. והיינו כל דמיו כולם. באופן שאם היו יוצאים מחוץ לגוף היה כל גופו מתרוקן מדמו היוצא חוץ.

ומרן הבא"ח בבן יהוידע למציעא הנ"ל דקדק בלשון חז"ל שאמרו כל המלביץ פני חבריו ברבים כאילו שופך דמים. וקשה שהתחילו בלשון יחיד, כל המלביץ פני חבריו. וסיימו בלשון רבים, כאילו שופך דמים. שמשמע דמים הרבה. ואינו אלא דמו של המתבייש שהוא יחיד. ותירץ שלא רק בשעה שמלביץ פניו שופך דמו. אלא בכל פעם שנזכר האדם בבושת אשר ביישוהו חוזר דמו להישפך. ונמצא שופך דמים רבים. כיע"ש.

וכפי זה גרוע יותר המבייש את חבריו מהשופך דמים ממש. כי השופך דמים אינו יכול לשופכם כי אם פעם אחת בלבד. ואילו המבייש, בכל עת ובכל זמן

שהמתבייש נזכר בבושתו דמו נשפך כמה וכמה פעמים.

ויש דברים שחמורים כעובד ע"ז. וכמו שאמרו בפסחים (ק"ח ע"א) כל המבזה את המועדות כאילו עובד עבודה זרה. שנאמר (שמות לד) אלהי מסכה לא תעשה לך וכתוב בתריה את חג המצות תשמר. ע"כ.

ועוד אמרו ז"ל (סנהדרין צב ע"א) אמר רבי אלעזר כל המחליף בדיבורו כאילו עובד עבודה זרה. כתיב הכא (בראשית כ"ז) והייתי בעיניו כמתעתע. וכתוב התם (ירמיהו י') הבל המה מעשה תעתעים. ע"כ. וביאר בעיון יעקב שכיוון שחותמו של הקב"ה אמת. והוא משקר לשנות דיבורו הרי שכאילו כופר בהקב"ה. ומודה בע"ז שכולה שקר.

ועוד אמרו בתוספתא דע"ז (פרק ו' ה"ל טו) זורק אבן למרקולס מהו. כצורר אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד. כשם שזורק אבן למרקוליס מכבדו ואין יודע כבוד. כך כל המכבד את הרשע מכבדו ואין יודע כבוד. ע"כ.

והדבר נפוץ בזה"ז לתת כבוד לבעלי תפקידים כאלה או אחרים ולהיכנע ולהכניע את ההלכה בפניהם. ואפי' אלה הקוראים לעצמם רבנים בגלל כריסם וזקנם. שאינם אלא כסילים המטעים את עם ישראל בפסיקות משובשות בלא כל ידע ובלא כל יגיעה בתורה. ומתיימרים להחזיר את ישראל בתשובה. שהם כסילים ורשעים. והמכבדם הרי הוא כאילו עובד ע"ז.

ועל כולם המחלל את השבת שהוא כעע"ז ממש. וכמו שפסק הרמב"ם בהלכות

שבת (פר' ל ה"ל טו) וז"ל השבת ועבודה זרה כל אחת משתייהן שקולה כנגד שאר כל מצות התורה. והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם. לפיכך כל העובר על שאר המצות הרי הוא בכלל רשעי ישראל. אבל מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה ושניהם כגוים לכל דבריהם. לפיכך משבח הנביא ואומר (ישעיהו נ"ו) אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו וגו'. וכל השומר את השבת כהלכתה ומכבדה ומענגה כפי כחו כבר מפורש בקבלה שכרו בעולם הזה יתר על השכר הצפון לעולם הבא. שנאמר (ישעיהו נ"ח) אז תענג על ה' והרכבתך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר. ע"כ.

ואינני מדבר על המחלל שבת בעשיית מלאכה בפרהסיא ח"ו. אלא שיש דברים שהם גדר חילול שבת ואין האנשים מקפידים בהם. שכשם שהביא הרמב"ם מקרא בישעיה המבטיח שכר גדול לשומר שבת כהלכתו. כך באותו מקום מבוארים התנאים לקבל שכר זה. כי לפני שאמר הנביא אז תענג על ה'. אמר אם תשיב משבת רגליך עשות חפצך ביום קדשי. וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד. וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר. ע"כ. ודרשו חז"ל (שבת ק"ג ע"א) וכבדתו מעשות דרכיך, שלא יהיה הילוכך בשבת כהילוכך בחול. ממצוא חפצך, חפצך אסורים. חפצי שמים מותרים. ודבר דבר, שלא יהיה דיבורך בשבת כדיבורך בחול. כיע"ש. אז ע"י שמירתם של אלו תתענג על ה'.

ורבים נפלו בידי מנהג רע ומר לשבת בלילי שבתות בישיבת רעים

שהיורד לאומנות חבירו כאילו מטמא את אשתו כלומר אשת איש.

וכבר אמרו בתשובות הגאונים (סי' תעג) מי שהוסיף על בר ישראל ששכר חצר או חנות. עשה דבר שאינו רשאי. וזהו נכנס בכלל המאמר לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנות חבירו. והדבר מסור ביד בעל הנכסים אם רצה יקבל ההוספה או ירחיקו. ע"כ.

וגם נשאל הרמב"ם (סי' רע"ג) [מה] תאמר הדרת יקרת צפירת תפארת מורינו ורבינו אדונינו משה רב הגדול הפטיש החזק יהי שמו לעולם כירח יכון עולם. בדבר דיין, אשר דר בכפר, שסביבו חוות. והיה מנהג זה הדיין, כאשר נזדמנה באחת מהן מילה, לצאת אל [אותו] הכפר ולמול בו. ואירע בינו ובין איש [רופא] ריב שהביא לידי כך שיצא זה האיש אל כפר אחד ומל בו. ונמשך הענין כך. וקבל במילה הנזכרת סכום מה. ובא ואמר איני צריך לזה, וחילקו לעניים. יורינו אדונינו האם אותו האיש עובר עבירה כיון שעבר כלפי הדיין הנזכר בזה אם לאו. והאם מה שחילק לעניים מותר להם לקבלו אם לאו.

התשובה מה שסבר שעשה מצוה בחלקו לעניים, הרי היא מצוה הבאה בעבירה (ברכות מ"ז ב) וחטא. לפי שמנע פרנסה קבועה של עני בן תורה. ועבר על לא תקום ולא תטור. ועבר על איסורם ז"ל על גניבת דעת הבריות (חולין צ"ד א. ה' דעות פ"ב ה"ו. ה' מכירה פי"ח ה"א). לפי שרצונו הראשון [של זה] וכוונתו להציק לאויבו. ומטעה הוא את מי שאינו יודע דברים כהויתם לחשוב שהוא מתכוון לעשות מצוה. ועבר ג"כ עבירה שירד

להתרועע. לפצח פיצוחים ולדבר בדברים בטלים במושב לצים עד השעות המאוחרות של הלילה. במקום להקדיש ליל שבת קודש לשיחות שבקדושה עם בני ביתו. ומפירים דברי הנביא ודבר דבר שלא יהיה דיבורך בשבת כדיבורך בחול. וגם זה נחשב לחילול שבת. שמחלל קדושת השבת בדיבורים שאינם של קדושה ואינם שייכים ליום השבת. וקשה להוציא מדעתם מנהג זה. שכיון שאינו נראה בעיניהם כעבירה אין ממהרים לשוב ממנו. והוא ממש כאילו עובד ע"ז.

ואשת איש ח"ו גם בזה איני מדבר חס וחלילה על הדברים כפשוטם. אלא כוונתי על מה שאמרו בקידושין (ל ע"ב) בחובות של האב על הבן שחייב להשיאו אשה. והקשו להשיאו אשה מנלן. דכתיב (ירמיהו כט) קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים. בשלמא בנו בידו. אלא בתו בידו היא. הכי קאמר להו ניתן לה מידי ולבשייה ונכסייה כי היכי דקפצו עלה אינשי. ללמדו אומנות מנלן. אמר חזקיה. דאמר קרא (קהלת ט) ראה חיים עם אשה אשר אהבת. אם אשה ממש היא כשם שחייב להשיאו. כך חייב ללמדו אומנות וכו'. ע"כ. ונמצא כפי זה שאומנותו של אדם היא אשתו. מה אשתו מחייהו בהכנת צרכיו. כך אומנותו מחייהו שמתפרנס ממנה.

והנה אמרו בסנהדרין (פא ע"א) מאי דכתיב (יחזקאל י"ח) אל ההרים לא אכל, שלא אכל בזכות אבותיו. ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל, שלא הלך בקומה זקופה. ואת אשת רעהו לא טמא, שלא ירד לאומנות חבירו. ע"כ. הרי

לאומנות חברו (סנהדרין פ"א א'. ה' דעות פ"ה הי"ג). אפילו היה נצרך. אבל כשאינו נצרך הרי זו אכזריות והפלגה בנקימה ובנטירה. ואסור למי שיש לו הדבר אשר הוא. [סוף] דבר, כל מי שמעכב (חברו) לעסוק במעשיו, הרי הוא בכלל משיג גבול רעהו (עי' ס' המצוות מל"ת רמ"ו. ועי' פ"ן סי' ק"ג) לפי דעתי. וכתב משה. עכ"ל.

וזה גדר יורד לאומנות חברו לקפח פרנסתו שלא כדין. ונבחנת עבירה זאת כבא על אשת איש. שאומנותו של אדם הרי היא כאשתו. וכנ"ל. ואת אשת רעהו לא טימא. שלא ירד לאומנות חברו.

אתה הראית לדעת שיש כל מיני מעשים ועבירות אשר לכאורה אינן חמורות כ"כ. אך כלפי שמים נבחנות כשפיכות דמים, וכע"ז, וכעריות של אשת איש.

ועל כל העבירות שבידי האדם אומר הקב"ה אני אעזור לך לשוב בתשובה.

שנאמר תשב אנוש. אבל על דכ"א, דם - כפירה - אשת איש איני עוזר לך. אלא אתה בעצמך תשוב. שנאמר ותאמר שובו בני אדם. שובו מעצמכם.

והנה זאת השעה לחזור מכל זה. שאין שעה אחריה. שעוד מעט ינעל את השערים. ומי שלא ישכיל לפתוח בלבו פתח לתשובה מעצמו מכל עבירות אלו שנראות כעבירות קטנות והינן כעבירות חמורות שבחמורות, הרי שיאחר את המועד. כי ה' יתברך רוצה למחול לנו. וכבר מוחל על עבירות שבידינו אשר הן עד דכ"א. אבל לעבירות אלו והדומות להם צריך שנתעורר מעצמנו. והקב"ה צועק ותאמר שובו בני אדם.

ולכן בשעה זאת נצעק מתוך רגשי תשובה מלך מוחל לעוונותינו ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה. גם שנה זאת תמחל לנו כי באנו בהתעוררות תשובה לפניך.

דרוש ה' ליוהכ"פ

לשעת נעילה

איתא ביומא (פ"ו ע"ב) אמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות. שנאמר (הושע י"ד) שובה ישראל עד ה' א-לוקיך כי כשלת בעוונך. הא עוון מזיד הוא וקא קרי ליה מכשול. איני והא אמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכויות. שנאמר (יחזקאל ל"ג) ובשוב רשע מרשעתו ועשה צדקה ומשפט עליהם הוא יחיה.

לא קשיא. כאן מאהבה, וכאן מיראה. ע"כ.

וביאור המאמר שהעבירה הנעשית במזיד נקראת עוון. ואילו הנעשות שלא בכוונה המה שגגות. ואינן חמורות כ"כ. אלא הן כמכשול שהונח בדרכו של אדם ונפל בו מבלי דעת. וכיון שהנביא הושע אמר כי כשלת בעוונך. משמע שהעוון הורד

הבורא. ואילו ר' יוחנן סבור שאפילו השגגות כזדונות יחשבו. כלפי שמים. אלא שאין זה דרך התלמוד להביא דבר השנוי במחלוקת בשתי מקומות שונים. וגם לא לציין שנחלקו בדבר זה.

ולבאר הענין נראה להביא המסופר בשמואל א' (כ"ח) שהקב"ה סר מעל שאול. ולא השיבו לא בהקיץ ולא בחלום. ושמואל כבר מת, ולא יכל לשאול בעצתו. ולשאול באורים ותומים לא יכל, שכן הרג את כל הכהנים שבעיר נוב. על שנתנו לדוד ואנשיו לחם. ובלית ברירה הלך לשאול באוב. ואמנם שאול עצמו עקר את כל בעלי האוב מהארץ. אלא שנשתיירה אשה אחת בעין דור שעדיין היתה מעלה את המתים באוב. ושאול לא גילה לה כי הוא שאול המלך. וביקש ממנה להעלות את שמואל הרמתי באוב. והנה כשעלה שמואל הבינה האשה שלפניה ניצב שאול שכך אמרה לו א-לוקים ראיתי עולים מן הארץ. ופירש"י שכל העולם באוב עולה הפוך. רגליו למעלה וראשו למטה. ואילו זה יצא ישר, ראשו למעלה ורגליו למטה. והיינו משום כבוד מלכות.

והנה אמרו בחגיגה (ד' ע"ב) א-לוקים עולים מן הארץ שראתה את שמואל שהביא אתו את משה. אמר דילמא מתבעינא לדינא. קום בהדאי דליכא מילתא דכתובא באורייתא דלא קיימתייה. ומכאן שהיה ירא שמואל. וקשה שכבר עברו ארבעה חודשים מפטירת שמואל. שלא מלך שאול אחר פטירת שמואל כי אם ארבעה חודשים. וכפי שהוכיח רש"י על אתר. [ולשיטת הרדב"ז בתשובה מלך שאול אחר פטירת שמואל שבעה חודשים. ועיין].

מחומרתו ונעשה רק מכשול, דהיינו שגגות. ומקשים על זה שהרי הנביא יחזקאל אמר שהרשע כשישוב מדרכו ויעשה צדקה ומשפט על העוונות שעשה במזיד עליהם הוא יחיה. כלומר מהם ירויח את חייו. וקשה איך יחיה מהעוונות שאפילו נעשו כשגגות עדיין אין בהם כדי לזכות בחיים. אלא בהכרח שאותם עבירות שנעשו בתחילה בזדון הפכו לו כזכויות. ותירצו שאין סתירה בין הדברים. כי כשיעשה תשובה מיראה העוונות יהיו שגגות, בהתאם לתשובתו שאינה שלימה. אבל כשיעשה מאהבה אז יהפכו העוונות לזכויות.

והנה בקהלת (י"ב - י"ג י"ד) כי את כל מעשה הא-לוקים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע. סוף דבר הכל נשמע את הא-לוקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם. ואמרו בחגיגה (ה' ע"ב) רבי יוחנן כשהיה מגיע לפסוק זה כי את כל מעשה הא-לוקים יביא במשפט אם טוב ואם רע. היה בוכה. אמר עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו. ע"כ. והנעלם מהאדם הוא השגגה. וממה שאמר על כל נעלם משמע אפילו על דברים קטנים ומועטים. וכמו שפירש"י על אתר ונמצאו שתי הגמרות סותרות אחת את חברתה.

ואולם יכולנו לפטור עצמינו מלהעמיק בהבנת הדברים ולומר שר' יוחנן וריש לקיש הלא נחלקו ברוב מקומות בתלמוד. וזה עוד אחד מהם. וסבר ריש לקיש שעוונות יכולים להיות זכויות. וכש"כ השגגות שימחלו לו ויהיו לזכויות. ואפילו שב מיראת העונש, ולא מאהבת

ומסתמא כבר נגמר דינו ומנוחתו בגן עדן. ולמה נחרד מאימת הדין שמא תובעים אותו.

וַיִּצְ"ל שגם לאחר שנגמר דינו של אדם בפני ביי"ד של מעלה, כ"ז בדברים הגלויים שעשה בחייו. אבל בדברים הנעלמים אין ביי"ד של מעלה דן בהם. כי אם הקב"ה בעצמו. שנאמר כי על כל מעשה האלוקים יביא במשפט אם טוב ואם רע. והיה ירא שמואל שמא עשה איזה מעשה שאינו נראה כעבירה כלל. ואפילו לא כשגגה. ונעלם ממנו המעשה. וכעת מביאים אותו לדין על זה. אמנם צריך לחקור באיזה מעשה שנעלם ממנו חשש.

והנה איתא בתנחומא (אמור סי' ב') ששאל אמר לשמואל צר לי מאוד ופלישתים נלחמים בי וא-לוקים סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים וגם בחלומות וגו'. והשיב לו שמואל שיעשה ה' לו כפי שדיבר בידו ויקרע ה' את ממלכתו ויתנה לרעך לדוד (שמו"א כ"ח). א"ל שאול כשהיית בחיים לא אמרת לי שהממלכה לדוד תינתן. אלא לרעך הטוב ממך. א"ל שמואל כשהייתי בחיים בעולם השקר הייתי. ואמרתי לך דברי שקר כי יראתי שמא תהרגני. אבל עכשיו בעולם האמת אני ואומר לך דברי אמת. ע"כ. ושמא על אותו שקר קוראים לו לדין. אך יש לדחות כי לזה אינו צריך להביא את משה אתו.

על כן נראה לבאר על פי מה שכתב הרב עיון יעקב ששמואל בקטנותו הורה הלכה בפני עלי. וכמבואר בברכות (ל"א ע"א) וזה רצה להורגו. אבל חנה אם שמואל הפצירה בו והניחו. ושמואל בהיותו ילד לא ייחס לדבר כל חשיבות ושכח

הענין. אבל עתה שבאו להטריד מנוחתו נזכר בדבר שעד עכשיו נעלם ממנו וכיצד יופיע בפני בית דין של מעלה ומה יאמר לפניו. ע"כ הלך והביא את משה דווקא שגם לפני משה הורו הלכה שלא כדין. הלא המה אלדרד ומידד שהתנבאו במחנה. ויהושע תלמידו ביקש שיעניש אותם. אבל משה לא רק שלא הענישם אלא לימד עליהם זכות לאמור ומי יתן את כל עם ה' נביאים. ובודאי יהיה מליץ טוב בעד שמואל בפני ביי"ד של מעלה. ע"כ. ומה שמואל הנביא היה ירא מדבר הנעלם מה נאמר אנחנו שדברים רבים נעלמים מדעתינו, ויש בהם חשש איסור, ואין איש שם על לב.

וזה יצא ראשונה מה שאמרו בחגיגה (כ' ע"א) עה"כ הנ"ל מאי על כל נעלם. רב אמר זה ההורג כינה בפני חברו ונמאס בה. ושמואל אמר אפילו רק בפני חברו. ע"כ. כלומר שודאי לא התכוון שחבירו יגעל ממה שהרג כינה בפניו. או משום שרק בפניו. כי על הרוב כך עושים בני אדם. ומנין לו שזה העומד לפניו אסטניס הוא. וכי עלי לדאוג לכל אסטניס ומפונק שבעולם. ומתוך מחשבות אלו אינו מעלה על לבו שיש חטא ואיסור בדבר. ואילו הרגשת חבירו נעלמה ממנו. ועל דבר פשוט זה יביאהו הא-לוקים למשפט. שלא היה לו להרוג הכינה בפני חבירו. והיה לו להבליע רוקו בכסותו.

וגם בבוא האדם לעשות מצוה מן המצוות צריך לדאוג שתהיה מצותו בשלימות ובלא פקפוק. שאפשר שעל ידי מצוותו גורם לרגשות רעים אצל זולתו. וכמו שאמרו בחגיגה הנ"ל בשם ר' ינאי שמבאר

מאי על כל נעלם אם טוב ואם רע זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא. שר' ינאי ראה אדם אחד שנתן צדקה לעני בפרהסיא א"ל טוב יותר היה אם לא היית נותן לו כלל. שעכשיו ביישת אותו. ע"כ.

וצריך להבין איך היה במציאות. שאם העני ביקש צדקה בפרהסיא, א"כ הוא עצמו אינו מתבייש. ולמה לא יתן לו בפרהסיא. אלא ודאי שאינו כן. אלא הוא אחד מהעניים הידועים בעיר. וזה שפגש אותו בשוק אץ רץ לתת לו צדקה. ולא שם על לב שעלול העני להתבייש אע"פ שידוע הוא לכל כעני המתפרנס מן הצדקה. ומה שנעלם ממנו רגש זה של הזולת על זה יביאו אותו למשפט.

ועוד ציינו חז"ל (שם) כדבר הנעלם זה המשגר לאשתו בע"ש בשר שאינו מחותך. כיע"ש. וביארו המפרשים שכיון ששולח חתיכה גדולה ושלמה. לעיתים יש בה חלב או גיד שצריך לנקר. והואיל ובע"ש הכל ממהרים לתקן צורכי שבת אין נותנים אל לב לנקר הבשר היטב.

ואמנם זה פשטן של דברים כפי הסוגיא. אבל סבור אני שיש ללכת אחר טעמים של דברים. שהכל טרודים וממהרים בע"ש לתקן צורכי שבת. והזמן קצר והמלאכה מרובה. ואיך נוסף על האשה טרחה נוספת לשלוח לה חתיכת בשר שאינו חתוך. שאפילו יהיה מנוקד ונקי מכל איסור מ"מ טרחה מרובה יש בדבר להכין הבשר הזה בע"ש. ומוסיף טרחה על האשה והיא מצטערת ודואגת שמא לא תספיק להכין הכל בזמן. ורגש זה נעלם מהבעל. והוא אדרבה סבור שמצוה עושה לענג את השבת בבשר משובח.

וכבר ראו עיני מעשה הגאון ר' יוסף משה מילבסקי שליט"א שבאה לפניו לבית דין אשה התובעת את בעלה. והנה אין כפי האשה טענות כלפי הבעל כי אם טענה אחת בלבד. הבעל עוסק בתורה בכל עת לרבות בערב שבת. והיא מטופלת בשלושה ילדים ועובדת. ובערב שבת שההכנות מרובות היא מבקשת רק שהבעל יעזור לה קצת.

שאל הגאון הנ"ל את הבעל ובכך למה אינך מסייע לאשתך בשעת הדוחק של ע"ש. השיב הבעל שהתייעץ עם ראש הישיבה שלו והלה פסק לו שאסור להתבטל מלימוד תורה אפילו שעה אחת.

חשב הרב מספר שניות והשיב לבעל אמנם בודאי ראש הישיבה שלך הוא גאון בתורה ויודע יותר ממני. אבל בכ"ז אמרו ז"ל ביבמות (ס"ב ע"ב) אוהבה כגופו ומכבדה יותר מגופו. ומה שאמרו שאוהבה כגופו הוא מדין ואהבת לרעך כמוך. וכיצד ניתן לאשה לכרוע תחת המשא הכבד של טיפול בעבודה ובשלושה ילדים ובצורכי הבית בשעת לחץ של ע"ש. והלא אילו היתה בהמה ח"ו וראינה רובצת תחת המשא חובה עלינו לעזור ולהקימה. ולא כש"כ אשתך שהיא בבחינת רעך לפחות אם לא יותר כיצד תוכל להתעלם ממנה. ועל המקום נתן פס"ד האוסר על הבעל ללמוד תורה ביום ששי ומחייבו לסייע לאשה בכל דבר.

ועל פניו היה נראה פס"ד זה תמוה. איך אפשר לאסור על אדם מישראל ללמוד תורה. אבל באמת סימוכין רבים יש לו. שכך נהגו התנאים והאמוראים לטפל בעצמם בצורכי שבת. אם הרבה ואם מעט.

ובודאי בטלו תורה באותו זמן. שצורכי שבת מצוה הם.

ולפי דרכינו אע"פ שהתכוון לדבר מצוה מ"מ כיון שגרם צער לזולתו אע"פ שזה לא אומר כלום הרי נעלם ממנו הצער שגרם. ולא שם על לב דבר זה כלל. ואפשר שגם השני נעלם ממנו לאחר זמן הרגש הזה.

ובזה לפי רוח הזמן יש להזהיר גם את הנשים. שיש מהן שכביכול הולכות לשיעורי תורה, ומשאירות את בעליהן בבית עם הוראות עבודה שיעשה דבר כזה או אחר, שהוא בדרך כלל עבודתן של נשים. וידוע הוא שאין צער גדול מזה. וכמו שאמרו חז"ל (סוטה י"א ע"ב) ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן שהיו מחליפין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים. ע"כ. ובודאי הבעל מצטער. אבל לא אומר דבר כי חפץ בשלום בית והאשה שמחה וטובת לב. ואינה שמה על לב צערו של בעלה ונעלם רגש זה ממנה.

והנה בכל אלו יש שרצה לעשות מצוה, ונכשל בפגיעה בזולת בדבר הנעלם. וכש"כ מי שאינה מצווה על לימוד תורה, ועושה זאת להנאתה. שודאי הנעלם ממנה יהיה לה לפוקה ולמכשול.

וזה שסיים שלמה הע"ה סוף דבר הכל נשמע (קהלת י"ב י"ג). הכל הוא

הדבר הנעלם, שאינו נשמע היום אבל סוף דבר שישמע. כי על הכל, לרבות הדבר הנעלם, יעמוד למשפט כל אדם. את הא-לוקים ירא ואת מצוותיו שמור. שגם כשמתכוון לדבר מצוה צריך שמירה שלא יפגע בזולתו וברגשותיו.

ובזה יש ליישב שתי הגמרות שפתחנו בהן. שריש לקיש מדבר במצוות שבין אדם למקום. שבהן אם שב מיראה עוונות נעשים לו כשגגות. ואם שב מאהבה נעשים לו כזכויות. כי הקב"ה רב חסד ומטה כלפי חסד.

אבל ר' יוחנן מדבר על בין אדם לחבירו. שבאלו המעשים הוא להפך שגם השגגות נעשות לו כזדונות לעמוד עליהם למשפט. וכיצד יתקן את הנעלם ממנו.

אכן אמרנו במקום אחר בשם האדמו"ר מסאטמר בספר ישמח משה שר' יוחנן לא בא לייאש את האדם ולומר לו שאין לו תקנה. אלא להפך להורות לו דרך תשובה. כי רבי יוחנן כשהיה מגיע לכתוב זה כי על כל המעשה יביאך הא-לוקים במשפט, היה בוכה. אמר עבד שרבו מחשיב לו שגגות כזדונות, אע"פ כן תקנה יש לו. וע"כ היה בוכה. כי זאת התקנה היחידית לבכות לפני הקב"ה שימחול לנו גם על כל נעלם.

דרוש א' לסוכות

שפטני א-לוקים וריבה ריבי וגו'. (תהילים כ"ב-ב"ג)

ונראה לבאר בהקדים שאלה נוספת ע"ד המשנה הנ"ל בארבעה פרקים העולם נידון. שהרי אנו אומרים בראש השנה שבו ביום על המדינות בו יאמר איזו לרעב ואיזו לשבע וכו'. והרי השבע תלוי במים שבלי גשמים כיצד תצמח התבואה ויוציא האילן פירותיו. וכיון שכבר נאמר על המדינות איזו לשבע. א"כ מה צורך יש לדון שנית על התבואה ועל הפירות ועל המים.

ויש ליישב שאלה זאת על פי מה שכתב מהר"י אייבשיץ ביערות דבש (באחד הדרושים לשבת שובה וכעת אין זכור לי מקומו) שפרעה חלם את חלומותיו של הפרות והשיבולים בליל ראש השנה. ובבוקר כינס את החכמים והחרטומים לבאר לו החלום. והיו מבארים לו מענייני המלכות. שבע מדינות אתה כובש שבע מדינות נכבשות ממך וכן עזה"ד. ולא רצה לקבל פתרונם. וע"כ הזכירו את יוסף והריצוהו מן הבור. ואמרו ז"ל (ר"ה י" ע"ב) שזה היה ביום ראש השנה. יע"ש.

אבל גם כשפתר לו יוסף את החלום שהמדובר על המים שביאור שהן המחיות את מצרים. שהנילוס לא יעלה להשקות האדמה בשנים אלו. וע"כ התבואה תלקה ולא יהיה מזון בארץ. לא רצה לקבל. ואמר פרעה ליוסף שפתרונו אינו נכון. שאע"פ שבחלומו הוא עצמו

לכאורה יש להבין למה קבעו חז"ל שני מזמורים בחג הסוכות. שאם משום דתנן בראש השנה (ט"ז ע"א) בארבעה פרקים העולם נידון. בפסח על התבואה. בעצרת על פירות האילן. בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון שנאמר (תהילים ל"ג) היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם. ובחג נידונים על המים. ע"כ. ואם משום הדין על המים הלא כבר נאמר במזמור הראשון (תהילים כ"ב) כאייל תערוג על אפיקי מים כן נפשי תערוג אליך א-לוקים צמאה נפשי וגו'. ואיתא במדרש תהילים שהאיילה כשהיא צמאה חופרת גומא ומכנסת קרניה לתוכה וגועה. ומיד התהום מעלה לה מים. שנאמר כאייל תערוג על אפיקי מים וגו'. וא"כ מה טעם למזמור השני.

זאת ועוד שאמרו בויקרא רבה (פרשה ל' אות ג') בנתינת טעם לציווי התורה ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וגו'. משל למה הדבר דומה לשניים שנכנסו לפני הדיין. ואיננו יודעים מי ניצח. אבל כשיוצאים מלפניו רואים. זה שהכידון בידו הוא ניצח. כך ישראל בימי הדין היו להם מקטרגים שבאים לפני הקב"ה לקטרג. ואיננו יודעים מי ניצח. אבל כשישראל יוצאים ולולביהם בידיהם אנו יודעים שישראל ניצח. ע"כ. וא"כ בסוכות גם תם ונשלם הדין. ומה עוד יש לשפוט ולריב.

ראה הפיתרון הזה. ולכן דחה את דברי חכמיו. אבל את דברי יוסף דחה מכח המשנה בר"ה הנ"ל. שאיך יראו חלום על התבואה בראש השנה והלא בפסח נידונים על התבואה. ואיך יראו לו ענין הנילוס והמים בראש השנה, והלא בחג נידונים על המים.

וע"ז השיב לו יוסף שכל הכתוב במשנה על ישראל נאמר. ועל ארץ ישראל נאמר. אבל לא באומות העולם. שאומות העולם נידונות בכל העניינים בראש השנה. ע"כ.

ואני אמרתי שעדיין קשה לפירושו שכן לשון המשנה הוא בארבעה פרקים העולם נידון וכו'. שמשמע כל העולם בין ישראל וארץ ישראל ובין אוה"ע. אך באמת לשון המשנה קשה במקצת. שכבר אמרו העולם נידון, שמשמע כל העולם. וא"כ מה הצורך לומר שבראש השנה כל באי עולם נידונים. והלא כבר אמרו שהעולם נידון ומשמע כל העולם. אלא ודאי שרק לגבי ר"ה, שבה שנו חז"ל כל באי עולם, דוקא בו נידונים כל העולם. משא"כ בשאר פרקים הם רק לישראל.

וע"ז הודה לו פרעה ואמר אחרי הודיע א-לוקים אותך את כל זאת (בראשית מ"א ל"ט). כלומר אחרי שהקב"ה נתן לך חכמה לבאר את המילה כל שבדברי חז"ל, כל באי עולם. שכולל כל הנבראים ורק בזה נידון כל העולם. אבל שאר זמנים של דין הן רק של ישראל. מעכשיו אין נכון וחכם כמוך. ונמצאת למד שרק ישראל וארץ ישראל

נידונים בשלושה מתוך ארבעה הפרקים שהקב"ה דן בהם.

וכבר כתבנו במקום אחר שביום ר"ה בא השטן לקטרג על ישראל. וכמו שאמרו בבתרא (י"ד ע"ב) ויהי היום ויבוא בני הא-לוקים להתייצב על ה' ויבוא גם השטן בתוכם. שהוא יום ראש השנה. וכמו שפירש רש"י באיוב (א'-ג') ויהי היום, הוא יום ראש השנה. שנאמר בו יום תרועה. כיע"ש. והקב"ה משלחו להביא עדים וראייה.

וביום הכיפורים נצטוונו לשלח שעיר לעזעזאל והשעיר נושא עליו את כל עוונות בני ישראל. כדכתיב ונשא השעיר עליו את כל עוונותם אל ארץ גזירה (ויקרא ט"ז כ"ב). ולשם הולך השטן לאסוף ראיותיו. וע"כ ביום הכיפורים אינו מקטרג. שעסוק הוא באסיפת הראיות.

אך אמרו ז"ל (יומא ס"ז ע"א) שהשעיר לא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה איברים איברים וכו'. וע"כ עם פירוק כל האברים נתפרדו עוונות בני ישראל ונתפזרו במקומות הרבה. ועל השטן לטרוח לקבצם. וזה לוקח לו כמה ימים, שבהם אינו יכול לקטרג על ישראל. ואפילו לרשום עוונותיהם אינו יכול. שטרוד הוא באסיפת העוונות אשר נשא השעיר עליו.

ובזה יש ליישב דברי חז"ל במדרש (תנחומא אמור סי' ל' ועוד) ולקחתם לכם ביום הראשון וכו'. והלא החג הוא ביום ט"ו. ולמה יקרא לו יום הראשון. אלא ראשון הוא למנין העוונות. כיע"ש. וכבר הקשה השל"ה (והביא דבריו הרב בני

כבר מחלתי להם. והראייה שיוצאים וכידון בידם כדרך המנצחים בדין. ואי אפשר להחזיר הדין על סמך העוונות שכבר נמחלו אלא תחיל לספור מחדש מהיום. וזה שדרשו ז"ל ראשון לחשבון עוונות.

אך המקטרג אינו מרפה. שיש לו טענה חדשה. שאם העוונות של העבר נמחקו, אין זה מן הדין לדון את ישראל על המים עכשיו. אלא תמתין זמן מה עד שאאסוף עוונות חדשים ואז תדון אותם. ע"ז אומרים ישראל שפטני א-לוקים עכשיו, שאנו זכים ונקיים. וריבה ריבי מאיש מרמה ועולה, הוא המקטרג, תפלטני כי אתה א-לוקי מעווי.

יששכר במאמר חודש תשרי צילא דמהימנותא) שאיך אפשר לומר כן. האם מיוה"כ עד סוכות אין העבירות נחשבות. וח"ו לומר כן.

אך לפי דרכינו יובן היטב שמיוה"כ עד יום ראשון של סוכות אין שטן ואין מקטרג על עבירות בני". ואע"פ שכל עבירה נרשמת מ"מ אין עליהן קטרוג לסופרם.

והנה ביום ראשון של סוכות עומד המקטרג לפני הקב"ה וממציא את כל עוונות בני ישראל אשר אסף וקיבץ מאבריו של השעיר המשתלח. וע"כ אומר לו הקב"ה שכיון שלא באת בזמן

דרוש ב' לסוכות

ויחוגו את חג הסוכות שבעת ימים איש בארצו.

ונראה לבאר על פי מה שאמרו ז"ל במסכת ע"ז (ג' ע"א) שלעת"ל יבואו אומות העולם לפני הקב"ה ואומרות לפניו רבש"ע תנה אותה [את התורה] לנו מראש ונעשנה. אומר להם הקב"ה שוטים שבעולם [עכשיו נזכרתם והלא כעת אחרית הימים ואתם רוצים לקיים התורה על מנת לקבל פרס. ולא כן הוא אלא] מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ומי שלא טרח בערב שבת מה יאכל בשבת. ואע"פ כן מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה. ולמה קורא לה מצוה קלה משום שאין בה חסרון כיס. מיד כל אחד ואחד הולך ועושה סוכתו בראש גגו. והקב"ה מקדיר עליהם חמה כבתקופת תמוז. מיד כל

בהפטרה של יום א' דסוכות (זכריה י"ב) והיה כל הנותר מכל הגויים הבאים על ירושלים ועלו מדי שנה בשנה להשתחוות למלך ה' צבקות ולחוג את חג הסוכות. ע"כ. ובהמשך אומר הנביא שמי שיבוא מאומות העולם לירושלים לחוג את חג סוכות אז עליו יהיה הגשם. ואם לא יעשה כן לא עליו יהיה הגשם. כיע"ש. ומכל הנ"ל מוכח שלעתיד לבוא סמוך לביאת המשיח יתחייבו אומות העולם במצוות סוכה.

ויש לחקור מה מיוחד במצות סוכה כדי שיתחייבו אומות העולם במצוה זאת ולא במצוה אחרת. זאת ועוד שהנביא מחייבם לעלות לירושלים לחוג את חג הסוכות. ולמה יחייבם, והלא מצות סוכה נוהגת גם בחו"ל. ויעשו סוכה במקומם

אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא. שנאמר ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו. ע"כ.

והמאמר צריך ביאור שאיך יבואו אומות העולם ויבקשו לקבל תורה לאחר שלא רצו לקבל אותה במעמד הר סיני. וכמו שאמרו חז"ל (ע"ז ב' ע"ב) והביא דבריהם רש"י בפרשת וזאת הברכה על הכתוב (דברים ל"ג ב') ה' מסיני בא וזרח משעיר למו וגו'. שהציע התורה תחילה לבני עשו היושבים בשעיר וסרבו לקבלה. הופיע מהר פארן שהציע התורה לבני ישמעאל היושבים במדבר פארן [שכך נאמר בישמעאל וישב במדבר פארן] וסרבו לקבלה. ואיך מעיזים פנים לבוא באחרית הימים לבקש לקבל תורה ולקיימה.

וראיתי בעיון יעקב על הגמרא הנ"ל שכתב לפרש שבני עשו ובני ישמעאל באים בטענה לפני הקב"ה שכשהציע להם התורה שאלוהו מה כתוב בה. ולבני עשו אמר לא תרצת. וזה אינם יכולים לקבל שכבר למודים לרצוח. שנאמר ועל חרבך תחיה. ולבני ישמעאל אמר כתוב בה לא תגנוב. שבזה אינם יכולים לעמוד. שכבר נאמר עליהם ידו בכל ויד כל בו.

ולמה פתח להם משם, הלא דברים אלו כתובים רק באמצע עשרת הדברות. אבל אם היה נותן להם תורה מראש, כלומר ממה שכתוב בראש עשרת הדברות אנוכי ה' אלוקיך, היו מקבלים אותה. והיו עושים ומקיימים את הדיבור הזה בודאי. ועל הרציחה ועל הגניבה היו נידונים. ומה בכך והלא גם בישראל יש עוברי עבירה.

וראיתי עוד בבן יהודע על אתר שכתב שבקשו לקיים מצוה העומדת "בראש". כלומר בראש המצוות וראשונה להם. והיא מצות שופר שהיא בראש השנה. והיא מצוה ראשונה למונים מתשרי כמו שמונים אומות העולם למלכיהם מתשרי. ולא מניסן כבמלכי ישראל.

והנה בשתי המצוות הללו, אנוכי ה' א-לוקיך ומצות שופר אין בהם טורח. שבמצות אנוכי ה' וגו' לא צריך לטרוח כלל. רק לחשוב במחשבה שה' הוא הא-לוקים. ובכל רגע נמצא מקיים המצוה. וגם במצות שופר אין טורח. שמצוה זאת אינה נמשכת כי אם דקות ספורות. ושוב אין חיוב בה עד שנה הבאה.

אומר להם הקב"ה מצוה בלא טרחה רציתם. הלא מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת. מי שטרח להכין לעצמו סעודה לשבת אז יאכל בשבת, וזה שכר טרחתו. וכמו כן במצות מי שטרח בעוה"ז לקיים המצוות, אז יש לו שכר לעוה"ב שכולו שבת. אבל מי שלא טרח בע"ש מה יאכל בשבת.

אלא קחו לכם מצוה קלה של סוכה שאין בה חסרון כיס ויש בה רק מעט טורח וגם היא "ראש". שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון. הרי שיום זה ראש לימי הסוכות.

מיד הולכות אומות העולם כל אחד שש ושמה במצוה זאת ועושה סוכתו בראש גגו. אבל הקב"ה מקדיר חמה ככתקופת תמוז וכל אחד מבעט בסוכתו ואומר ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו. ופירוש הכתוב ננתקה את

מוסרותימו, כלומר החבלים אשר קשרנו בהם דפנות הסוכה ונפרק אותה. ונשליכה ממנו עבותימו, שבזמנם היו מסככים הסוכה בהדסים וכמו שמצאנו בספר עזרא. וכך היתה הסוכה מבוסמת כל ימי החג. והלא הדס נקרא ענף עץ עבות. ואותם עבות, דהיינו הדס, שעשינו מהם סכך לסוכה נשליכה ממנו. ואינם יכולים לעמוד אפילו במצוה קלה זאת.

והנה הקושיא בולטת וכפי שמקשה הגמרא. שאם הקב"ה מקדיר עליהם חמה כבימי תמוז מה תלונה יש על אומות העולם. הלא אפילו ישראל מותרים לצאת מהסוכה. שכך אמר רבא (סוכה כ"ו ע"א) מצטער פטור מהסוכה. ומה טרוניה יש עליהם. הלא אפילו ישראל יוצאים מהסוכה במצב זה של צער. ומתרת הגמרא שאע"פ שמתור לצאת מסוכתו, כל זה דרך כבוד. אבל לבעוט בסוכה ולפרקה ולא לרצות לקיים המצוה זה לא הותר. ולכן הקב"ה צוהק עליהם. שנאמר ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו. יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו. ואין שחוק לפני הקב"ה כי אם אותו יום בלבד.

וביאור הדברים שמראש אינם רוצים אוה"ע לקיים המצוות. ורק שקר וכזב בפיהם והקב"ה מנסם. ומצוות סוכה באמת מצוה קלה היא. אלא שאומות העולם אינם רוצים בה. ולכן עושים סוכתם בראש הגג. שהמקום חשוף יותר מאשר אם יעשו סוכתם בחצר. אלא שמראש מחפשים סיבה להפטר מהמצוה. או בגלל הרוח או בגלל הקור או בגלל החום או בגלל כל דבר אחר.

וכשם שהבא להטהר מסייעין אותו כך הבא להטמא מסייעין אותו. שבדרך

שהאדם רוצה לילך בה מוליכים אותו. ולכן הקב"ה מקדיר להם חמה. ולא דווקא חמה, אלא משיב עליהם רוחות, או מביא עליהם קור וצינה, כדי שיבעטו בסוכתם.

אבל עדיין יש בפיהם טענה לאמור בארצינו הצינה גוברת או החום או דבר אחר. ולכן מצוה הנביא שיעלו לירושלים לחוג את חג הסוכות. ושם יבחן היטב ההבדל שבין הגויים לבין ישראל. שהגויים יבעטו בסוכתם ואילו ישראל ימשיכו במצותם.

ויש הלכות רבות ללמוד מעצם דרש חז"ל זה. וזה יצא תחילה:

א. פסק בשו"ע (סי' תר"מ סע' ד') שכל דין מצטער שפטור מן הסוכה הוא באופן שבא המקרה לאחר שעשה סוכתו. אבל אין לו לעשות סוכתו לכתחילה במקום שקיים הצער.

ב. וברמ"א שם שבמקום שאינו יכול לישון בסוכה משום שמתירא מפני לסטים שיזיקו לגופו אינו יוצא ידי חובתו בסוכה זו כלל. אפילו לא באכילה ושתייה.

ג. וכפי זה צ"ל שאינו יכול לברך על סוכה ברכת לישב בסוכה. ואם בירך ה"ז ברכה לבטלה.

ד. כשיש לאדם צער בסוכתו צריך לבדוק אם הוא צער שדרך בני אדם להצטער בו. והיינו בני אדם בגילו ובמצבו. וכתבו האחרונים שכיון שנאמר תשבו כעין תדורו. הרי ששיבתו בסוכה כמגורים בביתו. ואם היה יוצא מביתו בגלל צער כעין זה שמרגיש בסוכתו, אף מסוכתו יצא. אבל אם לא ינצל מהצער במה שיוצא מסוכתו אז

אסור לו לצאת. באופן שאם קר לו בסוכתו ואילו היה קר לו בביתו לא היה יוצא למקום אחר להתחמם. אם יש לו אפשרות לחמם סוכתו יחמם. וה"ה להפך בחם לו בסוכתו. שיקרר עצמו על ידי מאוורר וכיוצא בזה ולא יצא. אבל אם היה באופן שאי אפשר לחמם סוכתו או להתכסות היטב ולהנצל מהצער ובביתו בודאי ינצל מצער זה. רשאי לצאת.

ה. וכשיוצא מן הסוכה לא יצא כמבעט בה שאינו חפץ בה ובישיבתה. אלא כעבד המצווה על ידי המלך לצאת מחדריו.

ו. והגם שיש להאריך עוד אבוא רק לדבר בקצ"ר אמי"ץ כנגד החוגים המסויימים המרשים לעצמם להפטר מהסוכה בחג בטענה שמצוה לטייל בארץ ישראל. והבל יפצה פיהם. והארכתי בדברים בעל פה ואיני רוצה להעלותם על הכתב. אך יזכר לחיי העולם הבא הגאון רבי יהודה זרחיה סגל זצ"ל דור שביעי למרן החיד"א אשר יצא להגנת ולעזרת ה' בגיבורים שהדברים נוגעים ליראת שמים. שלא כל אחד יפטור עצמו ממצות סוכה היקרה בשל תאוות ליבו. ודי בזה.

דרוש ג' לסוכות

עמדתו ואתבונן במה שחג הסוכות נקרא זמן שמחתינו. ואין חג אחר נקרא בשם זה. כי פסח הוא זמן חירותינו. ושבועות זמן מתן תורתנו.

ואע"פ שגם בחג השבועות נאמרה שמחה שנאמר ושמחת לפני ה' א-לוקיך וגו'. היינו משום שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם וגו'. והנה לקח הוא לשון קנין. ואמרו ז"ל שהקונה דבר טוב לוקח שמח ומוכר עצוב. אבל במתנה גם הנותן שמח שכל הנותן בעין יפה הוא נותן. ולכן נאמר לקח מצד ישראל, שדינם כלוקח ושמחים במה שלקחו. וגם נאמר מתנה, לצד שהקב"ה שמח במה שנתן, כי בעין יפה נתן. ולכן כתוב בחג השבועות ושמחת לפני ה' אלוקיך דווקא. היינו יחד אתו, ששמח במה שנתן.

אבל בסוכות כתוב ושמחת בחגך, כלומר כל השמחה שלך. ולכן נקרא זמן

שמחתינו, שהשמחה היא שלנו. ויש להבין מה טעם השמחה הזאת שהכתיב לנו הכתוב.

ונראה לבאר על פי מה שכתב החיד"א בספר ראש דוד (פרשת אמור) בשם מהר"ח כפוסי לחקור ענין המן והבאר וענני כבוד. שכולם היו להם במדבר בזכות משה, אהרן ומרים (תענית ט' ע"א). ולענני כבוד עשתה התורה זכר וקבע בשבילים בחג. הלא זה חג הסוכות. שאנו יושבים בסוכות זכר לענני כבוד. וכמו שפסק הטור ושו"ע (או"ח סי' תרכ"ה). ולמה לא עשה זכר גם למן ולבאר.

ותירץ שמן ובאר נהנו מהם גם הערב רב. שכן דין הוא שיהיה לכל חי מזונותיו. [וכבר הבאתי במ"א הערת התוס' יו"ט בפרק ג' דברכות שע"כ בזימון אומרים נברך א-לוקינו שאכלנו משלו. כי שם זה הוא מורה על הדין. ודין הוא שיהיה

עה"כ וישמע הכנעני מלך ערד. מה שמועה שמע. שמע שמת אהרון ונסתלקו ענני כבוד וכסבור ניתנה רשות להלחם בישראל. והיינו דכתיב ויראו כל העדה כי גוע אהרון. וא"ר אבהו אל תקרי ויראו אלא וייראו. ע"כ. והיינו שמעתי שמת אהרון נסתלקו ענני כבוד ואין לישראל מעתה הגנה. ויש להבין למה ענני כבוד בזכות אהרן דווקא, ולמה לא בזכות משה.

ואמרתי שלאהרן היה יתרון על פני משה. שהעידה התורה עליו (שמות ד' י"ד) וראך ושמח בלבו. והוא תמוה. שעכשיו בא משה לתפוס את מקומו ולהיות גדול ממנו ומנהיג העם. ואילו אהרן שני לו. ואע"פ כן שמח בלבו. ועל שמחת הלב זו גמל לו הקב"ה בענני כבוד שבאו בזכות שמחת לבו.

ולבן דין הוא שיהיה חג זה זמן שמחתינו שענני כבוד בזכות אהרן. וגדולת אהרן בזכות שמחת הלב. ונמצא שכל החג לא בא אלא משום השמחה. ודין הוא שיקרא זמן שמחתינו.

וגם כיום לאחר יוה"כ שנתפייסו ישראל זע"ז ומחלו זל"ז, ונמצאו בדוקים ביוה"כ שאין ביניהם קנאה ושנאה ותחרות כי אם שמחה בלב איש על רעהו, דין הוא שיהיה לנו זכר לענני כבוד. ואפילו ענני כבוד ממש. ויגן עלינו הקב"ה מכל צר ואויב.

לכל חי מזונון. אבל ענני כבוד שהם שמירה וטובה להצילם מהחוסם והשרב והקור, ולהגן עליהם לשמור בגדיהם ונעליהם, וכמו שנאמר שמלתך לא בלתה מעליך, זה לא היה אלא לישראל בלבד. ועל זה נאמר למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וגו'. בני ישראל דווקא, ולא ערב רב. ובזה שנפלינו משאר אומות מטעם זה הוא זמן שמחתינו.

והנה הקשה הרב בני יששכר (מאמר צילא דמהימנותא דף ל"ג ע"ב) מה נשתנו ענני כבוד מהמן והבאר שמהם נהנו גם הערב רב ואילו מענני כבוד לא נהנו. ותירץ שענני כבוד הוא ענין של מלבוש. שענני כבוד היו מגינים על מלבושם של ישראל ומגהצים אותם וכו'. כדאיתא במדרשים. והרי אמרו בבתרא (ט' ע"א) רבי יהודה אומר בודקים לכסות ואין בודקים למזונון. והנה ישראל נבדקו לפניו יתברך ביום הכיפורים. ונמצאו כמלאכי השרת בלא אכילה ובלא שתיה וכו'. וכיון שנבדקו ונמצאו ראויים מגיע להם ענני כבוד לכסות. משא"כ אוה"ע שלא נמצאו ראויים, שרק מזונון מגיע להם. כי אין בודקים למזונון. וזה זמן שמחתינו שנמצאנו ראויים לפני הקב"ה.

ואמרתי להוסיף עוד טעם משלי. כי הנה נודע כי ענני כבוד בזכות אהרן היו. וע"כ כשנסתלק אהרן נסתלקו עמו ענני כבוד. וכמו שאמרו חז"ל (ר"ה ג' ע"א)

דרוש ד' לסוכות

אין אדם יוצא י"ח אלא דרך גדילתן שנאמר (שמות כ') עצי שיטים עומדים. תניא נמי

איתא בסוכה (מ"ה ע"א) א"ר חזקיה א"ר ירמיה אמר רשב"י כל המצוות כולן

הכי (ראה יומא ע"ב ע"א) עצי שטים עומדים. שמעמידן דרך גדילתן וכו'. ר"א אומר שמא תאמר אבד סברם ובטל סיכוויין. ת"ל עצי שטים עומדים. שעומדים לעולם ולעולמי עולמים. ע"כ.

וצריך להבין מה טעם לדבר. ומה הבדל יש אם נתפוס לולב שלא כדרך גדילתו. הלא התורה אמרה ולקחתם לכם וגו'. ולא גילתה שצריך דרך גדילתן. ולמדו כל זה רק מדרשה של הכתוב עצי שטים עומדים.

וראיתי בשם האר"י ז"ל שכתב שכל היוצא ממקום הזוהמה קודם יש לו מעלה ויתרון על פני מה שיצא אחריו. ולכן הנשמות שבדורות הראשונים שיצאו מידי הקליפות לפני האחרות מעולות יותר מאלו שיצאו אחריהן. ע"כ.

ובזה פירשתי מאמר חז"ל (סנהדרין ל"ח ע"ב) עה"כ (בראשית ה' א') זה ספר תולדות אדם. מלמד שהראהו הקב"ה לאדה"ר דור ודורשיו. דור דור וחכמיו. ע"כ. שמשמע שבכל דור יש דרשנים שונים וחכמים שונים מאלו של הדורות שקדמו להם. ומהדורות שיבואו אחריהם. וכ"ז מהטעם שספר תולדות האדם הראה לו הקב"ה לאדה"ר אחר החטא. שאז נקלעו הנשמות הכלולות באדה"ר בידי הטומאה והקליפות. ולכן לכל דור יהיה דרשן כפי ערך הדור. וכיון שכל דור שיצא תחילה הוא מעולה יותר כן הוא לגבי החכמים. שכל היוצא תחילה מעולה הוא מזה שבא אחריו.

והרב בן יהוידע ביאר בהקדמה זאת שכל עץ, דהיינו הצומח, הוא נמצא תחילה בתוך הפחות ממנו. כלומר הדומם, דהיינו העפר. והעפר ביחס לצומח הוא

כקליפה. וכל צמח צומח מלמטה. והראש הוא הראשון לצאת. ולכן מעולה יותר משאר הצמח שעלה תחתיו. ולכן ראוי שיתכבד במעלה זאת להיות הראש המעולה תמיד למעלה.

ועוד הביא הרב הנ"ל משער הגלגולים ששאל מהרח"ו זלה"ה את האר"י ז"ל האם נכון הדבר דאמרי אינשי שרבי מאיר בעה"ז נקבר מעומד. והשיב לו שאכן כן הוא שנקבר מעומד. ע"כ. וצריך טעם לדבר. כי ודאי נקבר כך על פי צוואתו. או מן השמים סבבו שיהיה נקבר כן.

וביאר שכל צדיק מגן על דורו בהיותו בחיים. אבל לאחר מיתה נתפרדה החבילה. שכבר אינו משותף עמהם. אבל אחר שנפטר פסק השיתוף ואינו מגין עליהם כפי שהגן בחייו. ויש הפרש גדול בזה. ולכן בוכים ומקוננים ומספידים במות הצדיק על החסרון שחסר להם.

אבל רמבעה"נ זיע"א לפי שורש נשמתו זכותו מגין על העולם גם לאחר פטירתו ולא על חנינם בכל קהילות ישראל נודרים נדרים לשם רמב"ה לעורר הרחמים שיגן בזכותו על הפרט ועל הכלל. וכפי שהיה בחייו. וידוע שיש הבדל בין עץ שתול לבין עץ עקור. שהראשון עומד על עומדו וממשיך לגדול וללבלב. ואילו העקור שכוּב הוא והולך ונבל. ולכן נקבר ר"מ מעומד.

ובזה ניחא מה שאמרו במאמר דידן. שכל דבר שנעשה בו מצוה אוחזים אותו דרך גדילתו כזמן שהיה נטוע בארץ. שתהיה המצוה במלוא כוחה ותוקפה ומתחזקת מיום ליום. ולא תהיה הלון וחסור וכו'. ע"כ.

ועמדתי ואתבונן שכל זה במצוות הנעשות ע"י דברים חומריים. כמו ארבעת המינים וכיוצא בזה. שבה ודאי הראש עיקר. והתחילה עיקר. אבל במצוות הניתנות ללבבות שאין בהן מרכיב חומרי, וכגון ואהבת את ה' וגו'. איך נאמר שהתחלה היא העיקר. והלא דרך האוהב להוסיף אהבה על אהבתו שאל"כ מגרעות נתן. שהיום יאהב הרבה ומחר פחות ואין זה מן ההגון. אלא ההפך דווקא שהאחרון מעולה מהראשון.

ובן הוא במצות ושמחת בחגך. שמשמע בכל החג צריך לשמות. ואין הבדל בין

היום ראשון ליום האחרון, ובין ראש לסוף. ואדרבה נאמר ושמחת בחגך והיית אך שמח. וידוע שכל אך ורק שבתורה אינו אלא למעט. וקשה כיצד ממעטת התורה במצוה. וע"כ דרשו ז"ל (פסחים ע"א ע"א) והיית אך שמח לרבות לילי יו"ט אחרון של חג לשמחה. ע"כ. והיינו שמיני עצרת שאין בו מצות סוכה, ולא מצות לולב. כי רק מצות ושמחת בחגך.

וזה גם בכלל כל המצוות דרך גדילתן. שצריך שהשמחה תגדל מיום ליום עד שבסוף תהיה שיא השמחה. והיא תעמוד לעולם.

דרוש ה' לסוכות

לשבת חוה"מ

אלה מועדי ה' מקראי קודש וגו' ששת ימים תעשה מלאכה וגו'. (ויקרא כ"ג ב' ג')

להתעבר ועברוהו מעצמן וטועים. אתם אפילו מוטעין, ע"י עדי שקר. ע"כ.

ושם שנו רבותינו אלה הם מועדי שבין אם נקבעו ע"י ב"ד בזמנם, ובין שלא בזמנם, אין לי מועדים אלא אלו. ע"ש.

ולכאורה קשה להחשיב את יום השבת בתוך המועדים אשר תקראו אותם. היינו אשר תקראו אתם. כי הלא יום שבת קבוע וקיים מששת ימי בראשית. ולא שייך לגבי יום השבת שיקבע ע"י בית דין.

ויתכן שמשום הקושיא הזאת פירש הגר"א ז"ל את פירושו לכתוב

איתא בראש השנה (כ"ה ע"א) אלה מועדי וכו' אשר תקראו אותם במועדם. שלוש פעמים נאמר אתם [בויקרא כ"ג]. דבר אל בני ישראל מועדי ה' אשר תקראו אותם מקרא קודש אלה הם מועדי (שם ב'). אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם במועדם (שם ד'). אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם מקראי קודש להקריב אשה לה' עולה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו (שם ל"ז). ודרשו ז"ל בגמרא (שם) אתם שלוש פעמים. אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו מזידין, אתם אפילו מוטעים. ע"כ. ופירש"י אתם אפילו שוגגין, שמעצמם סברו ב"ד שהחודש ראוי

הנ"ל. ששת ימים תעשה מלאכה שהם ששה מועדים הנקבעים ע"י בי"ד כשמקדשים החודש. הלא המה יום ראשון ואחרון של פסח. יום של שבועות. יום ראשון של סוכות ויום שמיני עצרת. ויום של ראש השנה. הם ששה ימים של מועד אשר מלאכת אוכל נפש מותרת בהם. ויום השביעי הוא יום הכיפורים אשר כל מלאכה אסורה בו. ולכן לגבי המועדים אמרה תורה ששת ימים, שבמועדים, תיעשה מלאכה. ויום השביעי של המועדים, הלא הוא יום הכיפורים. שבת שבתון הוא. המלאכה אסורה בו. עכת"ד.

ונמצא שכל הפרשה מדברת במועדים. והיינו משום שיום השבת קבוע הוא מששת ימי בראשית. ולא שייך שבי"ד יקדש אותו. דבשלמא בכל ראש חודש אב"ד אומר מקודש מקודש (ר"ה פ"ב מ"ז). וכיון שקבע מתי הוא ראש חודש הרי שהמועד שבתוכו נקבע ממילא. אבל יום השבת לא מצאנו שבכל יום ראשון יכריז אב"ד היום יום אחד בשבת. ויקבע ע"י זה מתי יהיה שבת.

ואע"פ שאיני כדאי לדון בדבריו אני אומר שיש אופנים שיש לקדש השבת ע"י בני אדם. וכמו שאמרו בשבת (כ"ט ע"ב) ההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת מונה שבעת ימים מיום שנתן אל לבו שכחתו. ומקדש השביעי בקידוש והבדלה. ע"כ. וכ"פ בשו"ע (סי' שמ"ד סע' א'). הרי שיש אופן שהאדם מקדש יום אחד לקוראו שבת. ואפילו אינו שבת בראשית. ומי יאמר לנו שלא דיבר הכתוב לקדש השבת ע"י אדם באופן זה. וע"ז אפשר לומר אשר

תקראו אותם וגו'. אפילו שוגגין. אפילו מוטעין. ואע"פ שקשה לומר אתם אפילו מזידין. שאין רשות לאדם להזיד ולשנות מיום השבת שקבוע הוא מששת ימי בראשית. מ"מ יש לומר שכל מועד כדינו. ולא השמיע הכתוב אתם אפילו מזידין כלפי שבת. אלא כלפי שאר מועדות.

ובאופן פשוט יותר הלא הגם שאין בי"ד מקדש השבת בכל יום בקוראו מזמור של יום. שכן אומר היום יום אחד בשבת קודש. היום יום שני בשבת קודש. וכן עזה"ד.

ועוד מדברי קבלה יש לומר שנקרא השבת מקרא קודש. שנאמר (ישעיה נ"ח י"ג) וקראת לשבת עונג. לקדוש ה' מכובד. ע"כ.

ונמצאת שבת זאת מקודשת בכמה קדושות. קדושת שבת אשר קידשו הקב"ה. וקדושה אשר מקדש האדם את השבת מיום ראשון בשבוע. וקדושה שקובע האדם לקדש השבת לענגו במאכל ומשתה ובכסות נקייה.

ונוסף על קדושת שבת זו קדושת חג הסוכות והסוכה עצמה. אשר גם היא קודש בהיותה כנפי השכינה החופפים את ישראל.

ובמה צריך להזהר שלא לפגוע בקדושות אלו. בדיבור של חול. שאסור לדבר דיבור חול בשבת. ואסור לדבר דיבור חול בסוכה.

ובזכות זה הקב"ה יפרוש סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים אמן.

דרוש לשמחת תורה

וימת שם משה עבד ה'. ויקבור אותו בני וגו'. (דברים ל"ד ו')

מות משה כתב. ואילו משה בחייו אמר כן. ואיך יקרא לס"ת חסר שמונה פסוקים בשם ספר תורה. והלא אם חסרה אות אחת אינו ספר תורה כלל. אלא משה כתבם בדמע. כיע"ש.

וקשה מה הוא לשון דמע. ובשם הגר"א תירצו שהוא מלשון המדמע והמנסך. דהיינו שעירב חולין בתרומה. כך משה רבינו היה כותב דברים מעורבים. ובאמת שאי אפשר לומר שכתב אותיות הכתובים הללו מעורבות באופן שאין ניתן להבין משמעותם. שבזאת בודאי שאין ס"ת כשר. שכשאמרו ספר תורה חסר אות אחת, היינו כתובות על הסדר. וכדין ספר תורה.

ולכן נראית כוונתו שכתב דברים מעורבים. שאי אפשר לומר וימת שם שמשמע שמת וחדל, ויחד עם זאת לומר עבד השם. שמשמע שעדיין עומד ומשמש. אלא ודאי שר"ל וימת שם, לדעת ישראל. אבל באמת לא מת, כי אם חי ומשמש לפני הקב"ה.

ואם ישאל השואל שבכל זאת כתוב וימת שם וכתוב ויקבור אותו בגיא וגו'. ולא לחינם נכתב. ויש בידינו להשיבו. שגם ביעקב אבינו כתוב שנקבר ואע"פ שלא מת. וכמו שאמרו בתענית (כ"ח) יעקב אבינו לא מת. כיע"ש. ועם כל זאת חנטו אותו וקברו אותו. ויש לומר עוד שכן מוכח במציעא

איתא בסנהדרין (ט"ל ע"א) א"ל ההוא מינא לר' אבהו א-לוקיכם כהן הוא שנאמר "ויקחו לי תרומה". כשקבר את משה במה טבל. וכי תימא במים. והרי כתוב (ישעיה מ') מי מדד בשעלו מים. א"ל רבי אבהו טבל באש שנאמר (ישעיה ס"ו) כי הנה ה' באש יבוא וגו'. שאלו המין וכי עולה טבילה באש. אמר לו אדרבה עיקר הטבילה באש. שנאמר (במדבר ל"א) וכל אשר לא יבוא באש תעבירו במים. ע"כ.

והנה הדברים תמוהים שכן אמרו בסוטה (י"ג ע"ב) ויש אומרים משה רבינו לא מת. כיע"ש. ולמדו מגזירה שווה. ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה (שמות ל"ד). ונאמר וימת שם משה עבד ה' וגו'. מה הנאמר למעלה ויהי שם עם ה' משה עומד ומשמש. אף וימת שם עומד ומשמש. יע"ש.

ובזה תירצתי מאמר חז"ל בכבא בתרא (ט"ו) שהקשו מי כתב שמונה פסוקים אחרונים שבתורה. שנאמר בהם וימת שם משה עבד ה' וגו'. והרי הדברים טרם קראו. ואיך יכתבם משה בתורה. ושמה יהושע כתבם. ודחו שאי אפשר לומר כן. שכבר אמר משה לשבט לוי לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו בארון ברית השם וגו'. אפשר ס"ת חסר אות אחת. שכן משה לא כתב. ויהושע אם כתב הרי שרק לאחר

(פ"ט) שיעקב אבינו לא מת. שכן כשחושבים
בן דן עקר את ראשו של עשו על שהיה מעכב
קבורת יעקב נאמר שם שיעקב אבינו חיין.
וזאת אי אפשר כי אם לחי. ואע"פ כן נאמר
שנקבר. ואין דרך ארץ לגלות שיהיה משה
גדול מיעקב. ולכן גם בו נאמר ויקבור אותו
בגיא.

והנה גבי יעקב אמרו שם מה זרעו בחיים אף
הוא בחיים. כיע"ש. ואפשר לומר דרך
דרש שגם לזרעו יש הכח להיות חיים לעולם.
וע"ד מה שאמרו חז"ל צדיקים במיתתם
קרויים חיים. וזה ע"י לימוד התורה והשמחה
בה. כי מקרא מלא הוא ואתם הדבקים בה'
אלוקיכם חיים כולכם היום.

דרוש א' לנישואין¹

ואם עיניה יפות אין כל גופה צריך בדיקה. כי האשה עינה צרה באורחים. וכמו שאמרו לגבי שרה אמנו. מהרי שלוש סאים קמח סולת לושי ועשי עוגות (בראשית י"ח ו'). ששרה אמרה קמח. ואברהם אמר סולת. שהוא משובח יותר. ומכאן שאשה עינה צרה באורחים. וזה שאמרו חז"ל שאם הכלה עיניה יפות, שיש לה עין טובה, שזה הפך טבע הנשים, הרי ששאר הנהגותיה אינן צריכות בדיקה.

וכשאני לעצמי דבריהם איני מבין. כי איך ידע אדם נפש כלתו ואם עינה צרה או לא. והלא אין זה רכוש שלה שצריכה להוציא לתת לאורחים, כי אם רכוש אביה. ומה אכפת לה בזה. ואשה נשואה שאני. שמה שהיא נותנת יחסר מרווח ביתה.

ונראה לבאר שעין טובה של אשה נבחן כמו במעשה של רבקה על הבאר. שהציעה בעצמה לשאוב גם לאליעזר וגם לגמליו עד אם כילו לשתות. וזאת עין טובה לטרוח בעצמה גם אם אין זה רכוש. כי מי הבאר בחינם המה לכל באי עולם. אבל הטרוח עין טובה היא מצידה לטרוח בשביל האורח שאינו מוכר.

ואמנם אמרו בתענית (ד' ע"א) שלושה שאלו שלא כהוגן. ואלו הן, אליעזר עבד אברהם, ושאל בן קיש, ויפתח הגלעדי. אליעזר עבד אברהם דכתיב

איתא בתענית (כ"ד ע"א) כלה שעיניה יפות אין כל גופה צריכה בדיקה. ע"כ. והמאמר תמוה. שיתכן שעיניה יפות והיא חיגרת או צולעת. ולמה אין כל גופה צריך בדיקה.

ועוד יש להקשות מהגמרא דכתובות (ע"ה ע"א) שאמרו שבמומין שבגלוי אינו יכול לטעון מקח טעות. שהרי הן בגלוי וסברא היא שראה ונתפייס. ואלו שבסתר אם יש מרחץ בעיר אינו יכול לטעון אפילו מומים שבסתר. שהרי בודקה בקרובותיו. כיע"ש. ולמה צריך כל הבדיקות האלו יסתכל בעיניה. ואם עיניה יפות אין כל גופה צריך בדיקה. ודוחק לומר שכשאין עיניה יפות מיירי. שמפשוט הגמרא משמע שזאת ההנהגה בכל הנשים ובכל הטענות.

והאמת תורה דרכה שאין זה דין. אלא משל וחידה שמשלו רבותינו על ראשי העדה, הנקראים עיני העדה. וכדא"כ (במדבר ט"ו כ"ד) והיה אם מעיני העדה נעשתה בשגגה וגו'. וע"ז אמרו כלה, דהיינו עדה. שעיניה, היינו מנהיגיה, יפות בהנהגותיהם. אין כל גופה, כלומר אין כל העדה, צריכה בדיקה. שכיון שראשיה מנהיגים אותה על הצד היותר טוב ודאי שאין צריך לכדוק על התנהגות העדה.

הן עתה ראיתי להחיד"א במדבר קדמות (מערכת כ' אות י"ב) בשם רבינו אפרים שפירש שהדברים אמורים כלפי כלה ממש.

1 בפרשת חוקת. לנישואי בני עזרא הי"ו עב"ג יעל מנב"ת.

(בראשית כ"ד-י"ד) והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם לגמליך אשקה וגו'. יכול אפילו חיגרת ואפילו סומא. השיבוהו כהוגן ונזדמנה לו רבקה. ע"כ.

ומזוכה מכלל הדברים שבדק במידותיה. אם טובת עין היא בהנהגותיה ובחסדיה. ואולם היה לו לבקש שתהיה תמימה בגופה. לא חיגרת ולא סומא. אבל אליעזר סבר כדברי האומר שכלה שעיניה, היינו מידותיה, יפות אין כל גופה טעון בדיקה.

והנה הבדיקה הזאת נעשתה על הבאר לראות אם עינה צרה באורחים אם לאו. ואמרת לרמוז שזה שאמר הכתוב עלי באר ענו לה. כלומר אם על הבאר נמצאת טובה במדותיה, אז ענו לה.

ונראה לבאר באופן אחר בהקדים מחלוקת בגמרא דקידושין (כ"ט ע"ב) שיש אומרים שתחילה צריך ללמוד תורה ואח"כ לשאת אשה. שאל"כ לא יוכל לשאת עול הפרנסה ועול התורה גם יחד. וי"א שתחילה ישא אשה כדי שילמד תורה בטרהה. ומסקנת הגמרא שלכל הדעות צריך לחפש ללמוד תורה בטרהה. כיע"ש.

והנה באר מקום טהרה היא. וכדכתיב (בראשית כ"ו-י"ט) ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו באר מים חיים. ואין ראוי להזכיר דברי תורה אלא במקום טהרה כגון באר מים חיים. שמטהרים את האדם. וזה שאמר הכתוב מקול מחצצים בין משאבים שם יתנו צדקות ה' וגו' (שופטים ה-י"א). דהיינו במקום ששואבים מים חיים

שם יתנו, כלומר יספרו, צדקות ה'. שהם דברי תורה. שזה מקום טהרה.

ואפשר לומר כפי זה שהאשה היא כבאר שעל ידה לומדים תורה בטרהה. ולא רק זה, אלא שטועמים בתורה הזאת כל מיני טעמים. וכמו שכתב החיד"א בספר דבש לפי בשם הרב דוד צמח שכשם שהיו טועמים במן כל דבר שרצו לטעום, כך במי הבאר היו טועמים טעם יין וחלב ודבש. וכל אלו רמז לתורה שנמשלה ליינ ולדבש וחלב. ע"כ.

ואנא עניא לא ידעתי למה הביא כל זאת בשם מהר"ד צמח. כי הלא הדברים מפורשים בשמות רבה (פר' כ"ב-ז') לנו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. א"ל הקב"ה מי גרם לכם לאכול מן ולשתות מן הבאר מפני שקבלתם את החוקים ואת המשפטים. כמו שנאמר (שמות ט"ו) שם שם לו חוק ומשפט וגו'. בזכות לחמי נטלתם לחמו של מן. ובזכות יין שמסכתי שתיתם מי באר. שנאמר ושתו ביין מסכתי. ע"כ. ובדברים רבה (פרשה ז' ד"ה ג') בחמישה דברים נמשלה תורה במים וביין בדבש ובחלב ובשמן וכו'. ביין מנין ושתו ביין מסכתי וכו'. בחלב ודבש מנין דבש וחלב תחת לשונך. ע"כ.

ובכל אופן הבאר הינו רמז לתורה. והאשה היא כמאפשרת ללמוד בטרהה והיא בחינת באר.

ולגוף ענין המאורע יש לפרש עלי באר ענו לה. עלי אותיות יעל. שאם תהיה כבאר אשר מאפשרת ללמוד תורה בטרהה, באופן שיטעם בעלה יין וחלב ודבש

בלימודו, אז ענו לה, ישירו לה. וע"כ אמה"כ אז ישיר ישראל. ומה זה אז, לכשיתברר להם שאכן הבאר ללימוד בטהרה היא. ואז ישיר ישראל.

דרוש ב' לנישואין¹

א"כ תלו ויכוח זה במשך זמן המצוה והעונג שבה.

וע"כ א"ל ששון היינו המילה, לשמחה היינו הנישואין, שיום אחד שבקוך. ופרש"י יפקיעו אותך מן השמים. כי המילה היינו ששון דוחה את השבת. אבל הנישואין אינם דוחים את השבת. וכמו שאמרו ז"ל (ביצה ל"ו ע"ב) שאסור לקדש בשבת. וזה שאמר יום אחד בשבוע אתה מופקע ואי אפשר להשתמש בך. משא"כ אני שבכל יום יש למול. ואפילו בשבת.

עוד אמר לו ששון לשמחה ושוויון פרוונקא. ופרוונקא פירושו שליח. והטעם משום שאין הנישואין מצוה בעצמה. שכל המטרה היא לפריה ורבייה. ואין הנישואין אלא שליח שבאמצעותו נעשית פו"ר ויוצאת נשמה לעולם. וע"כ נאמר כי בשמחה תצאו (ישעיהו נ"ה י"ב). שע"י הנישואין הנקראים שמחה תצא הנשמה לאויר העולם.

והנה השיב שמחה היינו הנישואין, לששון היינו המילה, יום אחד שבקוך. כלומר יום אחד נתנו לך שהוא יום המילה. ואילו לי נתנו שבעה ימים. שהם שבעת ימי המשתה. ע"כ. והכונה לומר שע"כ מברכים שבעה ימים שהשמחה במעונו.

איתא בסוכה (מ"ח ע"ב) הנהו תרי מינים חד שמיה שמחה וחד שמיה ששון. א"ל ששון לשמחה אנא עדיפנא מינך דכתיב (ישעיה ל"ה) ששון ושמחה ישיגו [וכיון שהקדימו הכתוב תחילה הרי שחשוב יותר]. א"ל שמחה לששון אנא עדיפנא מינך דכתיב (אסתר ח') שמחה וששון ליהודים. א"ל ששון לשמחה חד יומא שבקוך ומלו בך מיא. דכתיב ושאתם מים בששון. ע"כ.

ולכאורה כל המעשה אינו מובן ואין בו כל צורך. ומה ראו חז"ל להכניסו בגמרא. שבודאי אינו דבר ריק. ואם ריק הוא, מכם.

וגאון עוזינו הגרי"ח זלה"ה בספר הנקרא אות חיים ביאר ששמחה רומז ליום הנישואין. שעליו נאמר (שה"ש ג' י"א) ביום חתונתו וביום שמחת לבו. וששון הוא יום המילה. שנאמר שש אנוכי על אמרתך וגו'. וכדאיתא במגילה עה"כ ליהודים הייתה אורה ושמחה וששון וגו'. וששון זה מילה. כיע"ש.

והנה הויכוח ביניהם איזה יום הוא יותר גדול. יום הנישואין או יום המילה. ומכיון שאי אפשר לפתור הספק על פי סדר הכתובים. שכן כתוב אחד הקדים ששון לשמחה. וכתוב אחר הקדים שמחה לששון.

וכשאני לעצמי קשה לי דרש זה. שכן איתא במנחות (מ"ג ע"ב) שבשעה שנכנס דוד המלך ע"ה לבית המרחץ וראה עצמו ערום. אמר אוי לי שאעמוד ערום מהמצוה. וכיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישרה דעתו. לאחר שיצא אמר שירה. שנאמר (תהילים י"ב) למנצח על השמינית מזמור לדוד. על המילה שניתנה בשמינית. יע"ש.

וכפי זה מצות המילה מלוה את האדם כל ימי חייו. ואילו מצות הנישואין אע"פ שממשיך להיות נשוי לא נחשבת אצל האדם. וא"כ ששון עדיף משמחה.

ונראה שזאת דעת רבותינו ז"ל שבברכת חתנים עצמה הקדימו ששון לשמחה. כנוסח הברכה אשר ברא ששון ושמחה. וכמבואר סדר הברכה בכתובות (ח' ע"א).

אך קשה ממה שאמרו בכתובות (שם) מאימתי מברכים שהשמחה במעונו מכי רמי שערי אסינתא. ופירש"י שנותנים שעורים בעריבה של מים לעשות שכר לחופה. וי"א שזורעים שעורים לסימן טוב לומר שיפרו וירבו כשעורים הללו. ע"כ. וא"כ זמן רב לפני החופה אומרים שהשמחה במעונו. ואפשר שאפילו שנה שלימה. שכך היה דרכם לקדש אשה. ולתת לה שנים עשר חודש שתכין צורכי חופתה. וכדתנן בריש כתובות.

וגם לאחר הנישואים. שמלבד שבוע של המשתה, גם תוך שלושים יום. בין אמר למוזמנים שהסעודה היא מחמת

הילולא, ובין לא אמר להם, מברכים שהשמחה במעונו. וכל השנה כולה אם הזמין קרואים לסעודה ואמר להם שהסעודה היא מחמת הנישואין, יאמרו שהשמחה במעונו. ואע"פ שאין נוהגים כן, מ"מ רואים דעת רבותינו שזמן רב מברכים שהשמחה במעונו. וא"כ שמחה דהיינו נישואין עדיפא ממילה.

ועוד מה ראו לומר שנה דוקא ולא יותר. שאם עדיין שמח ועושה סעודה מחמת אותה חתונה למה לא יאמר שהשמחה במעונו.

ונראה שסמכו על הכתוב (דברים כ"ד ה') נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח. שדרך הנישואין לשמוח זה בזה ולשמח זה את זה שנה אחת. אבל היא גופא קשיא. למה לא ישמח את אשתו יותר משנה. וכי התורה נתנה קצבה וגבול לשמח את האשה רק שנה, ואח"כ פטור מלשמח.

ואני שמעתי בשם הגרש"ז אויערבך ז"ל שטעות בידי האנשים בהבנת הכתוב. כי יש בכתוב שני חלקים נפרדים. האחד נקי יהיה לביתו שנה אחת. ומסיים באתנח, שהוא טעם מפסיק. ואח"כ ושימח את אשתו אשר לקח. שזה דבר אחר, ואינו קשור לשנה אחת. אלא ושימח את אשתו תמיד.

ונמצא א"כ ששנים הם ב' המצוות הללו. ששניהם מלוים לו לאדם כל ימי חייו. דמילתו קשורה בכשרו תמיד. ושימח את אשתו הוא ג"כ מצוה תמידית לכל ימי חייו.

דרוש ג' לנישואין¹

וימאן ויאמר אל אשת אדוניו הן אדוני לא ידע איתי מה בבית וגו'. (בראשית ל"ט ח')

במעשה יוסף ואשת פוטיפר הכתוב מדבר. ושם במדרש רבה (פרשה פ"ז אות ה') החל לבאר תיבת וימאן וכו'.

שמיאן יוסף לאשת פוטיפר בטענות שונות. שהקב"ה רגיל לקחת עולה תמימה ממשפחתי. וכדכתיב ביצחק קח נא וכו' והעלהו שם לעולה וכו'. ושמא יבחר בי ונמצאתי פסול. ע"כ.

ובאמת דלמ"ד שגפן היה י"ל שידעה שאם יראה הפרי לא יאכל. וע"כ סחטה אותו ונתנה לו הכוס שישתה. ואדה"ר שתה ממנו. והוא בשגגה בלא יודעין. אמנם לפי זה קשה למה נענש קשות כ"כ על חטאו בשגגה.

ועוד אמרו שם שאמר לה יוסף רגיל הקב"ה להופיע אצל משפחתי בחלום. אל אברהם במחזה לאמור. אל יצחק וירא ה' בלילה הוא. אל יעקב והנה סולם. ושמא ירצה להתגלות אלי ונמצאתי טמא. וכשלא יכול עוד להשמט ממנה א"ל הן אדוני וכו'. כיע"ש.

ויש להסביר בהקדים מה שכתב בבן איש חיל. שלא בא הקב"ה ישירות להעניש את האשה. אלא חפצו ורצונו שתתוודה על חטאה כדי שיהיה לה כפרה פורתא. וע"כ נכנס בשאלה מה זאת עשית. וידוע הוא שלשון עשייה הוא לשון תיקון. וכמו ועשתה את צפרניה (דברים כ"א י"ב). ואת בן הבקר אשר עשה (בראשית י"ח ח'). ועשה לי מטעמים (בראשית כ"ז ד'). וכן על כל מאכל צריך לעשות לו תיקון לפני אכילתו. והתיקון הוא ע"י ברכה. שאז מותר לו לאדם לאוכלו. אבל לפני כן מחוסר תיקון ואסור.

ועוד אמרו שם אמר לה מתיירא אני. ומה אדה"ר על מצווה קלה נצטווה ועבר נטרד מגן עדן. עניין זה שהוא עבירה חמורה של גילוי עריות על אחת כמה וכמה. ע"כ. וצריך להבין מה הזכיר עכשיו יוסף עניין אדה"ר.

וע"כ בא הקב"ה ושאל את האשה מה זאת עשית. דהיינו ע"י איזה ברכה תיקנת המאכל להיות מותר באכילה. א"ל הנחש השיאני ואוכל. היינו יצה"ר פיתני לאכול.

ונראה לי לבאר בהקדים מה שחלקו חז"ל (ברכות מ' ע"ב) איזה פרי אכל ממנו אדה"ר. די"א גפן היה, וי"א חטה היה, וי"א תאנה היה. כיע"ש. ולכולם קשה

אבל הדבר אסור באכילה. וכיצד אברך על דבר איסור.

ואולם לאדם לא אמר לו כזאת אלא אמר לו כי שמעת בקול אשתך וכו'. וקשה שהרי בכתוב לא נאמר אלא שנתנה לו. ולא שדיברה עמו. וע"כ צ"ל ששאל אותה אדה"ר מה לברך על המשקה הזה. ולא אמרה לו שיברך בורא פרי הגפן. שא"כ היה יודע שהוא מהפרי האסור. אלא אמרה לו תברך שהכל. וסמך עליה בלי בירור. וע"כ א"ל הקב"ה כי שמעת בקול אשתך וכו'. שיש לו לאדם להיות זריז לברר עניניו. ובפרט בענינים של קדושה.

ובזה יש להסביר מה שנפסק בשו"ע (או"ח סי' ע"ר) שיש לומר בע"ש משנת במה מדליקין. ודעת השו"ע שיש לאומרה לפני מזמור שיר ליום השבת. שכיון שכתוב במשנה הנ"ל שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו וכו'. שמשמע שצריך להזכיר לבני ביתו כדי שיעשו דברים אלו. וע"כ הנהיגו לומר כל המשנה. שאם לא אמר כן ילך לביתו ויאמר כן. אכן לאחר מזמור שיר ליום השבת מאי אהני ליה והרי כבר קיבל שבת.

ובאמת יש להקשות למה תקנו תקנה זאת להזכיר עניני שבת בשבת דווקא. אבל בשאר ימים טובים לא תקנו לומר עניני יו"ט בעיו"ט כדי שיזכיר לבני ביתו כדת מה לעשות כפסח וכדומה. ועוד למה

יזכיר לאשתו דברים אלו עם חשכה. הלא יותר טוב אם יזכיר לה בבוקר או שעתיים לפני שבת. ועוד הקשה בישמח משה מסאטמר מהו לשון צריך "אדם" לומר וכו'. פשיטא דאדם יאמר. וכי בהמה תאמר. והול"ל חייב לומר בתוך ביתו.

וי"ל שחטאו של אדה"ר היה בע"ש עם חשיכה כנודע. וחטאו היה שלא נזדרז לברר וסמך על אשתו. וכיון שכל הנשמות נגזרות מאדה"ר א"כ כל אחד נגוע בחוסר זריזות. וכל אחד צריך לתקן הפגם הזה. ובזה תתקן ג"כ נשמתו של אדה"ר. וע"כ תיקנו חז"ל לזרז את אשתו ע"ש עם חשיכה לברר אם הכל נעשה. ואע"פ שסומך עליה. כי לא בשבילו הוא אומר אלא בשביל תיקון זה של אדה"ר. וע"כ כתבו רז"ל צריך "אדם" לומר בתוך ביתו. דהיינו במקום אדה"ר שלא עשה כן.

ובזה יובן מה שאמרו חז"ל ביבמות (ס"ב ע"א) כל השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה בלא ברכה בלא טובה וכו'. כיע"ש. וקשה שמי מונע ממנו הברכה. אלא שאפשר לרמוז בדברי חז"ל דכל עוד אינו נושא אשה אינו יכול לתקן חטא זה של אדה"ר שלא בירר מעשי ביתו זו אשתו ולא זירזה. וטעה בדבר ברכה וכמו שנתבאר. ומצוה זו א"א לו לאדם לקיימה אלא לאחר שנושא אשה. ולכן יכול זה לעשות מצוה זו רק לאחר שנושא אשה.

דרוש א' לברית מילה¹

בתהילים (ע"ג) ואחשבה לדעת זאת עמל הוא בעיני. עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריהם. ע"כ.

סוטה (במדבר ה' י"א) שמי שקינא באשתו מביאה למקדש ועושים לה ככל הכתוב בספר. ומעבירים אותה ממקום למקום במקדש כדי שיראו אותה כולם ותודה אם אינה טהורה. ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה ונזרעה זרע.

ובברכות (ל"א ע"ב) נחלקו רבי ישמעאל ורבי עקיבא. שרבי ישמעאל סובר אם היתה עקרה נפקדת. והקשה עליו רבי עקיבא. שאם כן כל העקרות כולן יסתתרו ויהיו נפקדות. אלא מלמד שאם היתה יולדת בצער יולדת בריוח. קצרים יולדת ארוכים. שחורים יולדת לבנים. אחד יולדת שתיים. ע"כ.

ולכאורה קשה על רבי עקיבא. דבשלמא יולדת בצער ודאי תרצה להסתתר כדי ללדת בריווח. וכן היולדת שחורים תרצה בלבנים. והיולדת קצרים תרצה בארוכים. אבל ביולדת אחד מה רע לה בזה. ולמה תרצה ללדת שנים בבת אחת.

ונראה לומר דס"ל לרבי עקיבא שבכל השאר יש תכלית ותועלת לאשה. אבל יולדת שניים הוא סימן טהרה מובהק.

והנה ראיתי במפרשים [כמדומני החיד"א בספר תהילות יוסף] שנאמרו הדברים לגבי ברית מילה. שהוא תיקון האדם בידי האדם. וקשה שאם רוצה הקב"ה שהאדם יהיה מתוקן די הצורך א"כ יברא אותו מהול. וכפי שמצאנו בכמה אנשים שנולדו והם מהולים. וע"כ אמר ואחשבה לדעת זאת שאין האדם נולד מהול כי הלא המילה טורח הוא לאב וצער הוא לבן. ולמה לא יולד מהול ונחסוך העמל.

אלא דאיתא בעירובין (ס"ג ע"א) וביומא (כ"א ע"ב) עה"כ ונתנו בני אהרן הכהנים אש על המזבח וגו'. אע"פ שירדה אש מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. ע"כ. וזאת ההוכחה שאע"פ שאפשר להקב"ה להביא את האדם שלם לעולם. מ"מ חפץ במעשה אדם עצמו להגיע לתיקון.

וזה שאמר דהע"ה ואחשבה לדעת זאת, למה אין האדם נולד מהול. כי הלא ברית מילה עמל הוא בעיני. אבל כשאבוא אל מקדשי אל, ואראה שיש אש מן השמים ואע"פ כן מצוה שהאדם יביא אש משלו, אז אבינה לאחריהם. שחפץ ה' במעשה אדם.

אכן לרגל המאורע אמרתי לבאר באופן אחר. שבפרשת נשוא מובאת פרשת

1 דרשה לברית מילה של תאומים בשבת פרשת נשא.

ואין תועלת לאשה כי עצם הודעתה לעולם שטהורה היא ובעלה טהור ובניה טהורים.

וזו שאמר הכתוב ואחשבה לדעת זאת, למה תלד האשה תאומים. דבשלמא בבריאת העולם היה צורך בדבר. אבל כעת ללדת תאומים, עמל הוא בעיני. וכמו שאמר בעל ההגדה של פסח. ואת עמלינו אלו הבנים. בן לא אמר, כי בן אחד הוא

לעונג ולשעשוע. אבל תאומים הרי זה עמל בעיני. אבל כי אבוא למקדשי אל, ששם נשים שלא קלקלו מבקשות להסתתר אע"פ שטהורות הן, ואע"פ שילדו לבנים ובריוח. וכל זאת על מנת שיוודע שהיא טהורה ובניה טהורים ובעלה טהור. אז אבינה לאחריהם, שכל מגמתם להרבות טהרה בעולם.

דרוש ב' לברית מילה

במעונו. ואילו בברית מילה אין אומרים משום צער התינוק. אלמה שיש קצת צער ועצב בדבר. וכמו שאמרו בכתובות (ח' ע"א).

וכן ראיתי בחידושי רבי עקיבא אייגר על כתובות בהקדמה שהרב אמרי בינה הביא בשמו לבאר הכתוב שש אנוכי על אמרתך כמוצא שלל רב. ע"י משל לאדם שמכניסים אותו אל אוצר גדול. אך אומרים לו שאינו יכול לקחת כי אם מה שיוכל להכניס בשני שקים. ומתחילה נעשה שמח וטוב לב. כי גם במה שיכנס בשני שקים יש די והותר כדי להתעשר עושר גדול. אך הנה כשנכנס לאוצר וראה שמה שמכניס בתוך שני שקים אינו אלא כטיפה מן הים. ועם כל מה שלקח הרי שהשאר כפל כפליים. ואז אמנם שמח הוא במה שלקח, אבל שמחתו מהולה בעצב על מה שמוכרח להשאיר. כך אמר דוד המלך ע"ה שש אנוכי על אמרתך כמוצא שלל רב. כלומר אני שש על המצוה הזאת. אבל איני שמח לגמרי. אלא כמוצא שלל רב, ששמח במה שלקח אבל עצוב על מה שמוכרח להשאיר. ע"כ.

איתא בשבת (ק"ל ע"א) תניא רשב"ג אומר כל מצוה שקיבלו ישראל עליהם בשמחה כגון מילה דכתיב (תהילים קי"ט) שש אנוכי על אמרתך כמוצא שלל רב. עדיין עושים אותה בשמחה. ופירש"י בשמחה שעושים משתה. ע"כ.

ולכאורה יש להבין בפירוש רש"י דבשלמא שעושים משתה י"ל שיש בזה רמז בתורה. על פי מה שכתבו התוס' על הכתוב ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק. הגמל, הג-מל. דהיינו ביום השמיני שנימול בו יצחק עשה אברהם משתה גדול. אבל מנין לרש"י שהשמחה האמורה כאן היא לעשות משתה.

זאת ועוד שאע"פ שאמר רשב"ג שקיבלו אותה בשמחה הרי שהכתוב שהביא לראיה מכחישו. כי משש אנוכי על אמרתך היה צריך לומר כל מצוה שקיבלו עליהם בששון. וכלה"כ שהוציא בלשון ששון ולא בלשון שמחה.

וידוע שיש הבדל בין שמחה לששון. כי השמחה היא שמחה גמורה. כי על כן בשמחת חתן וכלה אומרים שהשמחה

ונראה שיש בזה כדי ליישב דברי רש"י. שגם לרש"י הוקשה איך אמר שקיבלו בשמחה כאשר הכתוב אומר שרק קיבלו בששון. אלא שאי אפשר לעשות משתה אלא א"כ האדם שמח שמחה גמורה. וטוב ליבו במעשיו. כי טוב לב משתה תמיד. והעושה משתה עושהו משום שלבו שמח ואין בו עצב כלל. ולכן פירש"י בשמחה, שעושים משתה. וזאת ההוכחה ששמחתו שלימה.

ובזה יש לבאר מה שמברכים את אבי הבן כשם שהכנסתו לברית כך תכניסהו לתורה למצוה לחופה ולמעשים טובים. שלכאורה קשה והלא במילה יש צער, ולכן הוא רק ששון. ואילו בהכנסת הבן לתורה היא שמחה מושלמת. וכש"כ למצוה. וכש"כ לחופה. וכש"כ למעשים טובים. וא"כ איך נברך אותו שיהיה כמו במילה שיש בה צער. אלא ודאי כיון שעשה משתה גילה דעתו שטוב ליבו במצוה זאת ושמח בה שמחה שלימה.

אמנם יש להקשות עוד על המשך המאמר שפתחנו בו. דאיתא שם שמצוה שקיבלו עליהם בשמחה כגון מילה וכו'. ומצוה שקבלו עליהם בקטטה וכו'. דליכא כתובה דלא רמו ביה תיגרא. ע"כ. והנה למרות שאמנם כן הוא בפועל וכפי שרואות עינינו. אבל מעיקרא יש להבין למה קבלו מצוות מילה דווקא בשמחה ומצוה השנית לא.

ויש ליישב ע"פ מה שאמרו במדרש שוחר טוב (מזמור א') עה"כ ויתן בפי שיר חדש תהילה לאלוהינו. יראו רבים וייראו ועליו יבטחו וגו' (תהילים מ'). לעתיד לבא באין כל שרי אומות העולם ומקטרגין על

ישראל לפני הקב"ה. ואומרים לפניו רבונו של עולם מה נשתנו ישראל משאר אומות. אלו עובדי ע"ז ואלו עובדי ע"ז. אלו שופכי דמים ואלו שופכי דמים. אלו מגלי עריות ואלו מגלי עריות. הללו יורדין לגיהנם והללו אין יורדין. אמר להם הקב"ה אם כן תרד כל אומה ואומה ואלהיה עמה לגיהנם ותבדוק את עצמה. וגם ישראל ילכו ויבדקו את עצמם. משיבים ישראל ואומרים לפני הקב"ה אתה הוא סיכוינו ואתה הוא סברנו. אין לנו מובטח אלא אתה. אם רצונך עבור אתה בראשינו. ואומר להם הקב"ה אל תיראו שכולכם לובשי שני, זה ברית מילה. שנאמר לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים (משלי ל"א כ"א). ואף על פי כן אני אלך עמכם. שנאמר כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד (מיכה ד'). ע"כ.

נמצא כפי זה שהקב"ה משרה שכינתו עלינו בשל ברית המילה. ובזה יובן למה קיבלו בשמחה דווקא מצוות מילה משא"כ בנישואין. שכן בנישואין אמרו חז"ל (סוטה י"ז ע"א) איש ואשה זכו שכינה ביניהם. לא זכו וכו'. יע"ש. משא"כ במילה שמייד שהתינוק נימול שכינה עמו. ואינו צריך עוד זכות. שאפילו עובר עבירה יש לו מקום להתנקות ממנה. וכמו שאמרו חז"ל (חגיגה ט"ו ע"ב) עה"כ אל גינת אגוז ירדתי וגו'. מה אגוז זה אם נתלכלך בטיט ובצואה אין מה שבתוכו נמאס. כך ישראל אם עשו עבירה אין מה שבתוכם נמאס. כיע"ש.

וודאי לפ"ז ראויה היא מצוות מילה שנקבלה בשמחה ונעשה בה משתה

כמו שפירש"י. כיון שעל ידי מצוה זו משרה הקב"ה שכירתו בתוכנו ויורד להיות עמנו. וע"י מצוה זו ניצולים אנו מכל דבר רע. והקב"ה עמנו לשומרנו.

דרוש ג' לברית מילה¹

ובעה"י יתבארו בהמשך.

והנה י"ל שנחלקו א"א והקב"ה כביכול במחלוקת חז"ל. אם קדושה ראשונה קדשה לשעתה או קדשה לעתיד לבוא (מגילה י' ע"א ומכות י"ט ע"א ועוד). שסבר אברהם שקדושת מקדש קידשה לשעתה. וכיון שגלו ישראל מעל אדמתם פקעה קדושה זאת. וממילא אין עוד קדושה ללא קודש הקודשים. ומותר לזר להיכנס שם. וסבר אברהם אבינו שכיון שגלות ראשון הוא גלות בבל. זמנו קצוב לשבעים שנה. וזמן קצר הוא זה. א"כ אין בכך כלום אם תפקע קדושה ראשונה לזמן קצר. אבל מודה הוא בחורבן שני שלא ניתן לו קצבה שהקדושה תישאר במקומה. שכשם שקשה לאדם לעזוב ביתו לתקופה ארוכה, כך לא תעזוב השכינה את ביתה לתקופה ארוכה.

אחזו הקב"ה בידו לעכבו מלהיות בקודש הקודשים. והיה מטייל עמו ונושא ונותן עמו בארוכות וקצרות. דהיינו בתקופות קצרות של גלות או בתקופות ארוכות של גלות. שבזה תלה אברהם אבינו.

אבל הקב"ה א"ל בן יוצא מחלציך והרמב"ם שמו. והלכה כמותו בכל

איתא באיכה רבתי (פר' א' אות כ') כליל ט' באב נכנס אברהם לבית קודש הקדשים. אחזו הקב"ה בידו. והיה מטייל בו ארוכות וקצרות. א"ל הקב"ה מה לידידי בביתי (ירמיה י"א-ט"ו). א"ל רבוני בני היכן הם. א"ל חטאו והגליתם לבין האומות. א"ל לא היו ביניהם צדיקים. א"ל עשותה המזימתה (שם). א"ל היה לך להסתכל בטובים שבהם. א"ל סוגיהן בישין. דכתיב עשותה המזימתה הרבים. א"ל היה לך להסתכל על ברית המילה שבהם. א"ל חיך כפרו בה. שנאמר (שם) ובשר קודש יעבירו מעליך. ע"כ.

ויש להבין בדברי המדרש הנ"ל כיצד נכנס א"א לקודש הקודשים. והלא אין נכנס שם כי אם כהן גדול ביוה"כ. ואע"פ שבחיי אברהם היה אברהם כהן. וכמו שאמר הכתוב (תהילים ק"ו ד') נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק. הלא כבר ניטלה הכהונה מכל אדם וניתנה לזרע אהרן. ואיך יכנס א"א לקודש הקדשים. והרי זר הוא לגבי הכהונה.

ועוד קשה למה אחזו הקב"ה בידו. ומה היה מטייל עמו ארוכות וקצרות. ומדוע לא שאל אותו מה לידידי בביתי בתחילה. וכן עזה"ד דקדוקים רבים.

(קידושין מ' ע"א) מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה. א"ל הקב"ה בעשותה את מזימתה. שעשו בפועל מעשה הרע שחשבו במחשבה.

א"ל אברהם, היה לך להסתכל בטובים שבהם. השיבו הקב"ה עשותה המזימתה הרבים. כלומר שגם הטובים שבהם חושבים רע ועושים רע. ולא נשאר כי אם מיעוטא שבמיעוטא.

א"ל אברהם היה לך להסתכל בברית מילה שבהם. א"ל חייך כפרו בה. ולשון חייך מכוון. שכל עוד שלא היה א"א נימול לא היה בו אות אחת משמו יתברך. וכמת נחשב, שלא היה לו בנים. וכל שאין לו בנים חשוב כמת. אבל לאחר שנימול נוספה לו אות ה' משמו יתברך. ונעשה חי לכל דבריו. בין בעוה"ז ובין בעוה"ב. וזה שא"ל חייך. כלומר המילה, שהיא נתנה לך חיים, כפרו בה. שנאמר ובשר קודש, הוא המילה, יעבירו מעליך.

ונמצא כפי זה שאם היו שומרים עכ"פ על המילה בקדושתו ובטהרתו. היה עומד להם זכות זה למנוע החורבן.

ולפי זה אין טוב יותר לכפר על עוון אבותינו מאשר תשובת המשקל. שאם הם זלזלו בברית אנו נחזיק בה בכל כוחינו. וזכה אבי הבן להכניס את בנו בבריתו של א"א בימים אלו. להראות לרבש"ע ששמירת הברית עומדת. ובזכותה נגאל בב"א.

מקום. והוא יפסוק בהלכות בית הבחירה (פרק ו' הל' ט"ז) שקדושה ראשונה שקידשו עולי מצרים קדשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא במקדש. ולא נאמר חילוק זה בין קדושה ראשונה לשניה אלא לענין תרו"מ. שאין הדבר תלוי אלא בכיבוש רבים של עם ישראל. אבל קדושת מקדש אינה תלויה בכיבוש אלא בשכינה. והשכינה אינה בטלה לעולם. והרי הוא אומר (ויקרא כ"ו ל"א) והשימותי את מקדשיכם. ואמרו חכמים (מגילה כ"ח ע"א) קדושתן אף כשהן שוממין. ע"כ. וא"כ אין הבדל בין תקופות גלות ארוכות לבין תקופות גלות קצרות.

ולאחר שביאר הקב"ה לאברהם דין זה חזר לשאול מה לידידי בביתי. כלומר מה לך להיות בקודש הקדשים שבקדושתו עומד. ואתה זר לגבי כהן. א"ל אברהם אבינו אע"פ שאין לי מקום בביתך ובקודש הקודשים מושב שכינתך. עכ"ז רצוני לדעת למה הגלית את בני שכינתך שהמקדש בקדושתו עומד, טוב לך שיהיו בני מקריבים לפניך בביתך.

א"ל הקב"ה הגליתים לבין האומות בשל מחשבותם הרעות. שנאמר עשותה המזימתה. ע"כ. ופירשו כל המפרשים מזימתה לשון מחשבה. שהיו מחשבותיהם רק רע כל היום.

א"ל אברהם אבינו וממתי אתה מעניש בשל מחשבה. והלא אמרו חז"ל

דרוש ד' לברית מילה לברית יצחק

מתגרה ענק מבני הרפאים בילד בן שמונה ימים.

והנלע"ד שמלכי כנען ידעו שעתידי אברהם לקבל את ארצם. והיו

יראים ממנו. אבל עוג הבטיחם שכיון שאינו מוליד אין להם לחשוש. שמה בכך שיכבוש. והלא אינו מוליד ואין אחריו יורש וממשיך. אבל כשנולד יצחק נתבדו דבריו. וע"כ רצה להזיקו שמעתה יראים כל מלכי כנען.

אבל באותה שעה החליט הקב"ה שלא רק שלא יזיק לו. אלא שכנגד מה שאמר שאינו מוליד, יראה אלפים ורבבות. וכנגד מה שרצה להזיקו, יפול בידיהם.

והנה סיחון מן הרפאים אשר נולדו מבני הא-לוקים אשר באו אל בנות האדם. והמה כת היצה"ר שנתאוו לבנות האדם. אבל יצחק נאמר עליו שפסק ממנו יצה"ר. והיינו שבדל ממנו כי לא יכול לו. כי מיום המילה קבע הקב"ה שינתן בידו וביד בניו.

ולכן נלע"ד שקוראים לזה ברית יצחק. שכמו שבבריתו של יצחק רצה להזיק לו ואין יכול לו. כך ביום הברית של כל ילוד ירצה להזיק לו ואין יכול לו. כי זכות יצחק ובריתו ישמרו עליו.

עמדותי ואתבונן למה קראו ללימוד שעושים לשמירת הוולד בשם ברית יצחק. ולמה לא ברית אברהם או ברית יעקב.

והנה איתא במדרש רבה (פר' א'-כ"ב) ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו. כי בידך אתננו אין כתיב כאן. אלא כי בידך נתתי אותו. כבר פסקתי את דינו מימי יצחק. כיצד, בשעה שמל א"א את בנו [שנאמר ביום הגמל את יצחק. וכתבו התוס' הגמל נוטריקון ה"ג-מל. ועיין חידושי הרש"ש למדרש הנ"ל]. עשה משתה וקרא לכל מלכי כנען. שנאמר (בראשית כא) ויעש אברהם משתה גדול. מהו גדול, שכל גדולים היו שם. וגם עוג היה שם באותה שעה. אמרו לעוג לא כך היית אומר אברהם פרדה עקרה הוא ואינו מוליד. כיון שראה את יצחק אמר מה הוא זה, באצבעי אני הורגו. א"ל כך אמרת על מנת שתראה אלפים ורבבות יוצאים ממנו ובידם אותו האיש עתיד ליפול. ע"כ.

ולכאורה תמוה. וכי מה אכפת להם למלכי כנען שאברהם יוליד או לא. ועוד למה פנו אל עוג בטענה שאמר להם שאינו מוליד. ועוד שלישית למה

דרוש א' להכנסת ס"ת¹

שגיאות מי יבין מנסתרות נקני. (תהילים י"ט י"ג)

מלכתוב ס"ת ולקרוא בו ומלברך עליו. אלא
אנו סומכים על המסורת. וכותבים על פי
המסורת. ומברכים על קריאתו על פי
המסורת. ע"כ. ונמצא כפי זה שמצות
כתיבת ס"ת בזה"ז במחלוקת שנויה, משום
חסרות ויתרות.

עוד יש להביא דברי הרא"ש בהלכות ס"ת
שלו (סי' א') שכתב שכל עיקר מצות
ס"ת לא היתה אלא בזמנם. שס"ת היה
מונח בביתו של כל אחד והיו לומדים בו
הוא ובניו. אבל בזה"ז שכותבים ס"ת
ומניחין אותו בבית הכנסת שיקראו בו
ברבים ויברכו עליו, מצות עשה על כל
ישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי
התורה ומשנה וגמרא ופירושיהם ולהגות
בהן הוא ובניו. שמצות כתיבת ס"ת היא
כדי שילמדו בה. דכתיב ולמדה את בני
ישראל שימה בפייהם וכו'. ע"כ.

והביא דבריו הב"י ביו"ד (סי' ע"ר) ותמה
על זה. כי איך כתב הרא"ש לפטור
האדם ממצות כתיבת ס"ת ולהחליפה
בחומשים וגמרות. שהרי לא תלה טעם
החילוק אלא משום לימוד. שבדורות
ראשונים היו לומדים בס"ת, ובזה"ז מניחין
אותה בבית הכנסת ואין לומדים בה. וא"כ
היה צריך לומר שגם עכשיו חייבים לכתוב
ס"ת וללמוד ממנו וכפי שעשו בדורות

עמדתי ואתבונן על מה שמכו ישראל
קדושים לכתוב ס"ת לעילוי נשמת
הנפטרים. כי הנה בשו"ת שאגת אריה (סי'
ל"ו) כתב שאין מצוה לכתוב ס"ת בזה"ז.
משום שאין אנו בקיאים ביתרות וחסרות.
כיע"ש. וא"כ אין הס"ת מושלם. דשמא יש
בו טעות או שגיאה בחסרות ויתירות. ואין
כאן כל מצוה.

ולאידך גיסא בתשובות החת"ס (או"ח סי'
נ"ב) כתב לדחות דבריו. שמשום
חסרות ויתירות הלא אמרו בקידושין (ל'
ע"א) מפני מה נקראים החכמים סופרים. כי
היו סופרים כל האותיות שבתורה. שהיו
אומרים וא"ו שבמילת גחון בכתוב (ויקרא
יא) כל הולך על גחון, הוא חצין של
אותיות של ס"ת. דרוש דרש שבכתוב
(ויקרא י') ואת פר החטאת ואת שעיר
החטאת דרוש דרש משה והנה שורף, דרוש
דרש חצין של תיבות. והמגלח (ויקרא י"ב)
שכתוב חצין של פסוקים. בעי רב יוסף
וא"ו של גחון חצין של אותיות מהאי גיסא
או מהאי גיסא. א"ל ניתי ס"ת ונמנינהו. מי
לא אמר רבה בר בר חנה לא זזו משם עד
שהביאו ס"ת ומנאו. א"ל אינהו בקיאי
בחסרות ויתרות, אנן לא בקיאינן. ע"כ.

וא"כ גם בזמן התלמוד לא היו בקיאים
בחסרות ויתרות. ועכ"ז לא נמנעו

1 הכנסת ס"ת של משפחת הרה"ג אליהו לוי שליט"א.

ראשונים. ולא לפטור אותם ממצות כתיבת ס"ת. ותירץ שלא בא לחדש לנו אלא שיש חיוב בכתיבת חומשים ומשניות וגמרות ופירושיהם בכלל מצות כתיבת ספר תורה. ע"כ.

והדרישה והפרישה כתבו בדעת הרא"ש כדברי הרא"ש. וכ"ד הש"ך (סי' ע"ר ס"ק ה'). ושכן עיקר לדינא. שאין מצוה בכתיבת ס"ת בזה"ז ושכבר הכריע הש"ך בדורות הללו. ע"ש.

ואולם הב"ח והט"ז (ס"ק ה') הסכימו לדברי הב"י. שיש מצוה גם בזה"ז לכתוב ס"ת. שודאי לא בא הרא"ש לבטל מצות עשה מן התורה. וכ"כ החיד"א בברכ"י (סי' ע"ר אות ט') לחלוק ע"ד הש"ך ולהכריע כדברי הב"י.

ונמצא כפי זה שדין מצות כתיבת ספר תורה במחלוקת שנוי. ויתירה מזאת כתב הגאון בעל חקרי לב (ח"ג יו"ד סי' קי"ט) שיש כאן ספק ספיקא. שמא אין מצוה כלל בזה"ז לכתוב ס"ת, וכדעת הרא"ש ודעמיה. ואת"ל שיש מצוה וכדעת הב"י ודעמיה, שמא דוקא במדויק בחסרות ויתרות כדעת הרב שאגת אריה. ע"כ.

ולקו"ד הוא מתהפך. דשמא אין מצוה לכתוב ס"ת אלא במדויק, וכדעת השאגת אריה. ואת"ל שסומכים על המסורת, וכדברי הרב חת"ס, שמא אין בזה"ז מצוה בכתיבת ס"ת כלל. וכדעת הרא"ש ודעמיה.

ומעתה קשה על מה סמכו ישראל במנהגם לכתוב ס"ת ולהכניסו

לבית הכנסת. ומי אמר להם שזה מועיל למנוחת נפש הנפטר.

ואני אמרתי שסומכים על דוד מלך ישראל. שאמר (תהילים י"ג ח') תורת ה' תמימה משיבת נפש. דהיינו שבכתיבת ס"ת תמימה יש בזה כדי מנוחת הנפש. כי משיבת נפש הוא מלשון בשובה ונחת תוושעון (ישעיהו ל' ט"ו). שהוא לשון מנוחה.

אומרים לו ישראל, והלא הרב שאגת אריה פסק שאין זו תורת ה' תמימה. כיון שס"ת מוטעה ושגוי בחסרות ויתרות. משיב להם דוד שגיאות מי יבין. הלא אין מי שיודע איפה השגיאה. וכי מפני זה לא נכתוב ס"ת ולא נקרא ונברך עליו. אלא סומכים על המסורת, משום דשגיאות מי יבין. והלכה כהחת"ס. ויש מצוה.

שואלים אותו שנית. והלא הרא"ש בהלכותיו ורבים עמו פסקו שאין מצוה לכתוב ס"ת אלא ללמוד בו. ולא שיהיה נסתר בהיכל בבית הכנסת. אומר להם מנסתרות נקני. מסברת ס"ת נסתר אין בו מצוה, נקני, ולא תהיה עמי. אלא הלכה כהב"י שאפילו כתבו להיות נסתר בהיכל מצוה יש בו.

אומרים לו ושמא כ"ז לנו בעוה"ז. אבל מי יאמר שמועיל למנוחת נפש הנפטר. אומר להם תורת ה' תמימה משיבת נפש. שיש במצוה הזאת כדי להביא למנוחת הנפש.

א"כ אפוא מנהג ישראל תורה היא. ויפה עושים בהתאמצם לכתוב ס"ת לעילוי נשמת הנפטרים ולמנוחתם.

דרוש ב' להכנסת ס"ת¹

ואהבך וברכך והרבך וגו'. לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך. (דברים ז' י"ג י"ד)

ח"ו תשתכח תורה מישראל אני מחזיר אותה בפלפולי. והיה ר' חייא משיב לו בי אתה מתקוטט שאם חלילה תשתכח תורה מישראל אני זורע פשתן ועושה מהחוטאים רשתות וצד צביים ושוחט אותם. את בשרם אני מחלק לעניים. ומעורם אני עושה קלף וכותב עליו את חמישה חומשי תורה. ומלמדה לחמישה תינוקות. ונכנס לכפר ושונה לששה תינוקות ששה סדרי משנה. ואומר לכל אחד מהם ללמד את חבריו מה שאינו יודע. ואמר רבי כמה גדולים מעשי חייא. א"ל בנו ר"ש ברבי אפילו גדולים משלך. א"ל אין. ע"כ. יע"ש.

והנה כל המעשה של ר' חייא מתחיל מהבהמה. שמעורה הוא עושה קלף לכתוב חומשי תורה עליו. כי בלא התורה הכתובה על קלף זה אין כל התחלה. שאי אפשר להבין סדרי משנה שהם תורה שבע"פ אלא א"כ קראו בתורה תחילה. נמצא כפי זה שר' חייא היה מעמיד התלמידים ומחזיר התורה ע"י הקלף של הבהמה.

וזה שאמר הכתוב לא יהיה בך עקר, היינו שלעולם לא תעקר תורה מישראל. אימתי, כשיעשה מעשה בבהמה לשוחטה ולעשות קלף לכתוב עליו את התורה.

מכניסים אנו עתה שלשה ספרי תורה למשכנם הקבוע. ובסימן פרשת עקב אשר ר"ת שלה עושים קבע בתורה. ומכניסים ספרים אלה למקומם הקבע. וראויים הם לברכה ואהבך וברכך והרבך וגו'.

אכן יש לתת את הדעת שכבר הובטחנו בפסוק זה על פריה ורביה בשפע וברכה. וכמו שכתוב שם וברך פרי בטןך ופרי אדמתך וכו'. וא"כ מה פירוש הכתוב הבא אחריו לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך. שבודאי אינו מדבר על ריבוי הבנים. שזה כבר הובטח בפסוק שלפניו. אלא ודאי יש לכתוב זה ביאור אחר.

ולכן מצאנו בגמרא דבכורות (מ"ד ע"ב) אמר ריב"ל לא יהיה בך עקר, מן התלמידים. ועקרה, שלא תהיה תפילתך עקרה. אימתי בזמן שאתה משים עצמך כבהמה. ע"כ. יע"ש. ומעתה יש להבין מה קשר לבהמה עם התלמידים. ואם ישים אדם עצמו כבהמה יזכה לגדל ולהעמיד תלמידים. הלא נהפוך הוא.

וראיתי לפרש על פי המסופר בכתובות (ק"ג ע"ב) כשהיו ר' חייא ור' חנינא מתקוטטים ביניהם היה ר' חנינא צועק כלפי ר' חייא בי אתה מתקוטט שאם

וכמעשי חייא הגדולים אף ממעשיו של רבי.

ויש להבין איך עורות בהמה שאין להם כל ערך ולא כל קדושה הופכים לדבר שאין קדוש ממנו בעולם. אלא ודאי משום הדברים הכתובים עליהם. ובגלל ששמו יתברך בהם הופכים לדבר קדוש.

ולמעשה גם האיש הישראלי הוא ספר תורה. וכפי שנפסק בהלכות אבלות (שו"ע יו"ד סי' ש"מ סע"ה) שהעומד בשעת יציאת נשמה של איש או אשה מישראל חייב לקרוע בגדיו. כיע"ש. והטעם משום שישראל הם כס"ת שנשרף. וכשם שקורעים על ס"ת שנשרף כך קורעים על איש ישראל שמת.

אך גם לפני שמת יכול כל איש ישראל להיות ס"ת. אלא שזה תלוי בתוכן אשר מכניס בחייו. שכשם שעור של בהמה

אינו כלום ומקבל קדושה עילאית כשעליו נכתבים מצוות ה' ושמם יתברך. כך האדם אשר יכניס אל תוכו בכל דרכיו מצוות ה' ושמם יתברך אף הוא ס"ת הוא.

ולכל אלו הזוכים להכניס ס"ת להיכל לעשות להם קבע. אני אומר להם כי לא רק ספר תורה הנכם מכניסים להיכל. אלא נשמות של ישראל אתם מכניסים להיכל. ואלו המכניסים ס"ת לעילוי נשמת יקריהם מכניסים נשמות של יקריהם אלו להיות להם עילוי וזכות לפני הבורא יתברך להמציא להם מנוחה נכונה תחת כנפי השכינה.

וחקקה הקדוש אשר מכניס ס"ת להיכל על מנת להיות לזיכרון לפני הקב"ה להצילם מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה. להאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים. עד בוא גואל צדק במהרה בימינו אמן.

דרוש א' להדרן

סיום מסכת כתובות ותחילת מסכת קידושין¹

צירוף אחר צירוף. פירש"י גזירות על גזירות. עד שלא ישאר מהם כי אם עשיריה. דהיינו עשרה אחוז. וגם אותו ירצו לבער מן העולם. וכמו דתני רב יוסף בזוזי ובזוזי דבזוזי. ופירש"י שוללים אחר שוללים. דהיינו שלוקחים אותם לשלל להיות לחלקם של המשטינים ומקטרגים. וכך יבערו גם את העשיריה הזאת. יע"ש.

וכפי שעיננו רואות היום בעוה"ר, שקמים על עולם התורה להמעט מספר הלומדים. זה בא בחוקן להוציאו מלימודו לשנה נסיון. אם יבחר בתורה, או שמא בכסף שירויח מעבודה. וכאלו בזכות הלומדים ידברו להוציאם מעניותם ודוחקם. ובאמת כוונתם להרוס את עולם התורה. שכבר אמרו ז"ל משל לאדם שהיה לו בן. הרחיצו וסכו בשמן והלבישו בגדי פאר, ותלה לו כיס של זהובים על צווארו, והעמידו בשוק של זונות. ומה יעשה הילד ולא יחטא. כיע"ש. וכן בנידו"ד מי שיצא לעבודה וישתכר וירווח לו מה יעשה ולא יחטא לעזוב את חוק לימודיו, ולא ישוב אליהם עוד. וע"ז נאמר אל תבכו למת ואל תנידו לו בכה בכו לאובד כי לא ישוב וראה את ארץ מולדתו (ירמיה כ"ב י').

ולכן הסמיכו חז"ל דברי ר' חייא בר אבא בשם רב. שלא אבדה התקוה. כי למרות כל הגזירות עתידין כל אילני סרק

בסוף כתובות (קי"ב ע"ב) דור שבן דוד בא קטגוריא בת"ח. כי אמריתה קמיה דשמואל אמר צירוף אחר צירוף. שנאמר (ישעיה ו') ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער. תני רב יוסף בזוזי ובזוזי דבזוזי. אמר ר' חייא בר אבא אמר רב עתידין כל אילני סרק שיטענו פירות. שנאמר (יואל ב') כי עץ נשא פריו תאנה וגפן יתנו חילם. עכ"ל.

ובתכו התוס' (שם ד"ה דור וכו') שאין קשר בין המאמרים. שדברי רב יוסף הובאו כאן כדי לסיים בדבר טוב. ע"כ. אלמה לפי דעתם אין קשר כלל בין המאמרים. וסוף המסכת הוא ענין קטגוריא שעל ת"ח בדור שבן דוד בא. וכיון שהזכירו ענין של דור שבן דוד בא, הביאו חז"ל מענין זה. וכדי לסיים בדבר טוב. אך אין קשר בין המאמרים.

וכשאני לעצמי ולאחר שראיתי דברי המפרשים אשר הלכו במאמרים הנ"ל למצוא קשר ביניהם. כאשר יראה המעיין בדבריהם. אך עכ"ז לא נתיישבו הדברים על לבי.

ואמרתי ללכת תחילה על פי פירוש"י ז"ל. שקטגוריא על ת"ח היינו שיעמדו הרבה משטינים ומקטרגים ומלמדים חובה עליהם. ומה שאמר שמואל

1 לסעודת סיום מסכת בבית מזכה הרבים ר' אריה קלה הי"ו.

שבארץ ישראל לטעון פרי. שנאמר כי עץ נשא פריו תאנה וגפן יתנו חילם. דהיינו עץ שלא נתן פרי עד עכשיו יתן פרו. דהיינו אלו שעד עכשיו לא למדו ילמדו. ותאנה וגפן אלו שלמדו עד עכשיו ונתנו פירות מועטים. יתנו חילם. כלומר בכל כוחם שישבו להגות בתורה יומם ולילה.

אכן דרך אחרת עמי בביאור המאמרים הנ"ל על פי מה שכתב במהרש"א ז"ל שמה שאמר שמואל צירוף אחר צירוף הוא כמו שמצרפים את הכסף להפרידו מהסיגים. וכשיצרפו את הכסף לא ישאר לאחור הצירוף כי אם עשרה אחוזים. שכל השאר אינו אלא פסולת. וגם אותה עשיריה שבה והיתה לבער ממנה הסיגים. והיינו דאמר רב יוסף בזוזי ובזוזי דבזוזי. כלומר צירוף ולאחר מכן עוד צירוף. כיע"ש.

ומבואר לפנינו שהקטגוריא על ת"ח תהיה שאינם ת"ח. ואינם כסף כי אם סיגים. ולאחור הצירוף לא ישארו כי אם עשרה אחוזים של ת"ח. וגם המה צריכים לעבור צירוף. ומי יודע כמה ישאר מהם אשר הם ת"ח אמיתיים.

והנה כל עוד ולא נעשה הצירוף יש תשעים אחוז המוגדרים כת"ח. ובכל זאת אינם מגיעים ללמד את בני האדם תורה שעושה פירות. ואדרבה דוחקים רגלי עשרה אחוז מת"ח אשר עתידים להשאר לאחור הצירוף והפרדת הפסולת מהכסף. שכבר אמר הלל (ברכות ס"ג ע"א) במקום שמפזרים כנס וכו'. דהיינו אם ראית קופצים רבים לפזר דברי תורה אתה כנס דבריך אל תוך תוכך. ונמצא שת"ח יושבים צפונים בביתם באין דורש ומבקש תורה מפיהם. וזה שאמר ר' חייא בר אבא עתידין

כל אילני סרק שבא"י לטעון פירות וכו'. דהיינו לאחור הצירוף וכשישארו רק ת"ח אמיתיים, אז בני אדם אשר אין בהם תורה ודומים לאילני סרק, אף הם עתידין לטעון פירות.

מענתה יש להבין איך יטענו אילני סרק, אלו בני אדם אשר אין בהם תורה, שאינם עושים פירות. והלא כל מה שנשאר מאותה עשיריה של ת"ח צפונים הם בביתם. ואינם רוצים לצאת החוצה שכבר סבלו מרורים הן מאותם תשעה חלקים שהעמידו פנים של ת"ח. והן מהציבור אשר נגרר אחר דבריהם כעוורים המגששים באפלה.

ונלענ"ד לתת תשובה ומענה על פי הגמרא דקידושין שפתחנו בה כדי לקשרה למסכת כתובות שסיימנו בעה"י. דאיתא התם (ב' ע"ב) אמר ר"ש מפני מה אמרה תורה כי יקח איש אשה ולא כתבה כי תילקח אשה לאיש. מפני שדרכו של איש לחזר על אשה ואין דרכה של אשה לחזר על איש. משל לאדם שאבדה לו אבידה מי חוזר על מי. בעל האבידה מחזר על אבידתו. ע"כ.

והקשה הגאון הבא"ח בספרו בן יהוידע על קידושין הנ"ל שדברי ר"ש אינם מובנים. שכל אבידה שבעולם היתה אצל בעלה תחילה. ולכן הוא מחזר אחריה. אבל אשה לא היתה עמו מתחילה. ומה יש לו לחזר אחריה. ע"ש.

וכן בנידון שלפנינו הרי לפני רוב העם לא היתה תורה לפניהם אף פעם. רק בידור שהשמיעו באזניהם מה שרצו לשמוע חידודים ובדיחות במעטפת של תורה.

והיינו כסף מלא סיגים. ובאמת אינם יודעים תורה מה היא וכיצד יחזרו אחרי אבדה שלא היתה אצלם כלל.

ויש להקדים מה שכתב רבינו האר"י ז"ל (והובא בספר רוממות קל על תהילים פ' מ"ה. ע"ש. והביאו בן יהודע הנ"ל לענין דידיה). שיש זיווג ראשון ויש זיווג שני. זיווג ראשון הוא נעשה בעולם הנשמות. שנקשרות שם זו עם זו. אלא שבירידתם לעוה"ז נפרדות זו מזו. ובאו כל אחד במקום אחר. וכפי זה שפיר נקראת אבידתו. שעמו היתה מעיקרא ואבדה ממנו ויודעה ומכירה. ולכן מחזר אחריה. כיע"ש.

ובן הוא בנוגע לתורה. שמלבד מה שכל נשמות ישראל עמדו בהר סיני. הרי אמרו חז"ל (נידה ל' ע"ב) שתינוק לומד במעי אמו כל התורה כולה. ורק ביציאתו מלאך מכה על פיו ומשכחו תורה זו. ע"ש. וא"כ גם תורה היתה עם כל אדם, ויודעה ומכירה. וביציאתו לאויר העולם אבדה ממנו. וצריך לחזור אחריה. וכמבואר.

וכל בר דעת יבחיץ שיש לחלק בין אשה לתורה. שבאשה אין האב יודע מי בעל האבידה. שהיו מקושרים בעולם הנשמות ונפרדו בעוה"ז. ואינו יכול להשיב האבידה. שאינו יודע מי בעליה. אבל בתורה ששייכת כל התורה לכל איש ישראל שלימדוהו בבטן אמו, למה לא יקומו ת"ח שמאותה עשירה שתוותר לפליטה ויחזירו אבדה לבעליה. שהרי מצוה היא זאת.

ויש לומר שהלכה פסוקה היא. זקן ואינה כפי כבודו פטור מלהשיב אבידה וכמו

שאמרו חז"ל בברכות (י"ט ע"ב ובכ"מ) עה"כ והתעלמת מהם. יע"ש. ולכן ת"ח נקרא זקן. וכמו שאמרו בקידושין (ל"ב ע"ב) זקן נוטריקון זה קנה חכמה. ואינה כפי כבודו. שעדיין אין בני אדם מעריכים תורתו תורת אמת. ואין זה מכבודו של ת"ח לבוא לבדר את הציבור. עד שלא יכבדו את התורה היוצאת מפיו.

והנה המון העם סבורים שאם אין הת"ח מלמדם עובר עבירה חלילה. והיינו מה שאמרו בסוף כתובות דור שבן דוד בא קטגוריא בת"ח. כיע"ש. אך אין זה נכון כלל ועיקר. שאפילו באשה שנקראת אבידה, וחובה להחזירה מיד, עשו חז"ל תקנה. וכדאיתא בכתובות (נ"ז) נותנים לכתולה שניים עשר חודש לפרנס עצמה בתכשיטים. ע"כ. ולמה יעכבו את החתן שמצא אבידתו מלהחזירו לו מיד.

וראיתי בשם ספר אוהל יעקב (הובא בבן יהודע הנ"ל) בפרשת יתרו. שהמשיל משל על התורה, והבא"ח הביאו גם לענין אשה. מעשה ברב אחד אשר ישב בעיר גדולה. והוציא שם רוב ימיו בטיפול בקהילה ובעניני הפרט והכלל. ולעת זקנתו חשב מתי תורתו תיעשה. ולכן החליט לעבור לעיירה קטנה ואנשים בה מעט, ובודאי לא יטריחו אותו הרבה. וישאר זמנו פנוי ללמוד תורה לשמה. אך כיון שכבר ישב באותה עיר שנים רבות לא רצה לעשות דבר מבלי לשאול את פיהם של ראשי הציבור. ולכן כנסם להודיעם שבעיירה קטנה מחפשים רב והוא רוצה לעבור לשם מהסיבות דלעיל. ויענו כל ראשי הקהל רבינו אתה ואין

איש יכול להמרות את פיך. כטוב בעיניך עשה. וכשמוע הרב דברים אלו מיהר לכתוב לאותה עיירה שהוא חפץ לעבור לשם לכהן על כס הרבנות. והסכימו ראשי אותה עיירה. וקבעו זמן לשלוח לרב מראשי העדה בעגלות לשאת אותו אל מקומם.

ויחי כי קרבו האנשים והעגלות אל פתח העיר, יצאו כל העם יחדיו ועמדו לפניהם כחומה, ולא נתנו להם לעבור. בלית ברירה ירדו האנשים מהעגלות והלכו רגלי אל בית הרב. ויאמרו לו שכל הציבור אינו נותן להם להתקרב אל פתח העיר. וכשמוע הרב דברים אלו שלח לכנוס את כל ראשי הקהל. ויאמר להם למה תעשון כן, והלא שאלתי את פיכם תחילה, שמא חזרתם בכם. וישיבו לו, רבינו הגדול לא שינינו את דעתנו ודיבורינו לא נשנה. נלך נאמר לאנשים שיבואו להסיע את הרב.

והנה כשנכנסו עם העגלות אל תוך העיר עמדו מולם כל הקהל, ולא נתנו להם להמשיך ולגשת אל בית הרב. ירדו אנשי העיירה ומיהרו רגלית אל בית הרב. ויספרו לו שאינם נותנים להם לגשת אל תוך העיר לבית הרב. וימהר הרב לכנוס את כל ראשי הקהל, לאמור מה זאת עשיתם. וישיבו לו, רבינו לא שינינו את דעתנו ודיבורינו לא נשנה. יבואו האנשים אל בית הרב ואנו נודיעם על כך.

והנה כשהמשיכו בני העיירה את דרכם על העגלות והגיעו עד פתח בית הרב. קמו הקהל ויכוס מכות נמרצות, עד שנמלטו אלו אל תוך בית הרב. ויספרו לו על המכות שקיבלו כבואם להסיע את הרב

אל מקום כהונתו החדש. ויחר לרב מאוד וציוה לכנס את ראשי הקהל שוב. ויגער בהם מה זאת עשיתם לעכב את בני העיירה פעמיים ושלוש, והגדלתם לעשות במה שהכיתם אותם מכות נמרצות. ואני הלא שאלתי את פיכם וקיבלתי הסכמתכם. ולמה תעשו כזאת.

אכן בפיהם של ראשי הקהל תשובה לאמור רבינו הגדול רק לכבודך ולטובתך עשינו הדברים הללו. כי אתה כתבת לאנשי אותה עיירה לקבל אותך. ושמא יחשבו שאין זה הגיוני שרוב המכהן בעיר גדולה ירצה לעבור לעיירה קטנה. אלא ודאי שנמאס עליהם ופטרוהו בלי מזון ובלא לוייה. ומתוך כך יזלזלו בך. אך עכשיו שמנענו מלקחת אותך, הכל ידעו כמה חיבתך אצלינו, ושלא הסכמנו שתלך מאיתנו אלא בקושי גדול, ואז יכירו בכבודך. ע"כ.

ולכן באשה קבעו חז"ל זמן של י"ב חודש. כדי שידע החתן שאין בדעת האב להפטר ממנה כחפץ שאין בו צורך. אלא להפך בקושי רב מוסרים אותה לאיש.

וכן בתורה גם כשיבואו לחפש את אותה עשיריה של ת"ח אמיתיים, עדיין יזלזלו בכבודם. וכנהוג בפי רבים. שאין זה מהדר אותו כרצונו ואינו רוקד לפי חלילו. ולכן אל לו לת"ח להענות להם עד שיבואו קהל רב לשחר לפתחו השכם והערב זמן רב ופעמים רבות. ואז תהיה אבידת תורתם של אלו כפי כבודו של ת"ח זה.

ובאכסניא זאת כבר קיים הדברים בהרחבה. ומוותר על ממון הרבה שיכול להרויח, ובלבד שיהיה עם

ת"ח וילמד תורה מפייהם. ביום עם זה, **אכן** רצון זה למצוא את התורה שאבדה לו ומחר עם אחר. ובודאי שהקב"ה ימלא חסרונו עד הפרוטה האחרונה. כיצא בזה מצוה להחזיר אבידתו.

דרוש ב' להדרן

סיום מסכת כתובות ותחילת מסכת קידושין

בפוף כתובות אמר רב חייא בר אשי אמר רב עתידין כל אילני סרק שבא"י שיטענו פירות. שנאמר (יואל ב') כי עץ נשא פרוו תאנה וגפן נתנו חילם. ע"כ. וכתבו התוס' שם (ד"ה עתידין) שמאמר זה הובא בכאן לפי שרוצים לסיים בדבר טוב. כיע"ש. והיינו משום שלעיל מינה אמרו דור שבן דוד בא קטיגוריה בת"ח וכו'. כיע"ש. ופירש"י הרבה משטינים ומלמדים חובה יעמדו עליהם. ע"כ. וכיון שרוצים לסיים בדבר טוב על כן הביאו המאמר של עתידין אילני סרק שבא"י וכו'. וכפי זה אין קשר בין המאמרים.

תאנה וגפן. ומה אלו עצי פרי, אף עץ שבכתוב עץ פרי.

וראיתי בענף יוסף על כתובות הנ"ל בשם הרב סמא דחיי דרוש ו'. שהביא ראיה מהכתוב (תהילים צ"ו-י"ב) אז ירננו כל עצי יער וגו'. דהיינו שהאדם עץ השדה. והצדיק במעשיו הטובים עושה פרי. אבל הרשעים הם כאילני סרק שאינם עושים פרי. דהיינו עצי היער. אבל לעת"ל תתגלה מלכותו יתברך לעין כל חי. ואז ירננו כל עצי היער. דהיינו גם הרשעים. וזה שאמר עתידין אילני סרק שיטענו פרי. וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר. ע"כ.

אכן המהרש"א על אתר כתב שדברי התוס' דחוקים. ולולא דבריהם יש לומר שמה שעתידין אילני סרק שבא"י לעשות פרי אף הוא סימן לדור שבן דוד בא. וכמו שאמרו בפרק חלק (סנהדרין צ"ח ע"א) ואתם הרי ישראל ענפיכם תתנו ופריכם תישאו לעמי ישראל וגו'. ואין לך קץ מגולה מזה. ע"כ.

ואמנם מצאנו מקום לסייעו במה שכתב שהצדיקים עושים פרי מקרא מפורש (ישעיה ג'-י') אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו.

אך באמת מצאנו אילני סרק שעושים פרי. וכמו שפסק מר"ן בשו"ע (או"ח סי' ר"ג סע' ד') וז"ל: על פירות שמוציאים אילני סרק [מברך] שהכל. עכ"ל. ומבואר שאילני סרק אף הם עושים פרי. ולמה אפוא נקראים סרק. משום שאין בני אדם נוטעים אותם. אלא גדלים פרא ביערות וכיוצא בזה.

ולבאורה יש לדקדק דמנ"ל להש"ס שעץ הכתוב בקרא עץ נשא פרוו ותאנה וגפן יתנו חילם, שהוא עץ סרק. ושמה עץ פרי הוא. ולכן הוזכר ביחד עם

ואדרבה כבר דנו הפוסקים בכמה מאילני סרק שפירותיהם משובחים. והארכתי במקום אחר. וכאן אמ"ל. רק להודיע שכבר הכריע בזה רבינו האר"י ז"ל שאילני סרק דהיינו הגדלים פרא מבלי שאדם יטע אותם. אם פירותיהם חשובים ומשובחים, מברכים עליהם בורא פרי העץ. ולא נאמרה הלכה לברך עליהם שהכל אלא באלו שפירותיהם גרועים. ועיין מזה בספר פתה"ד (סי' ר"ג). וכנודע מדברי בעלי הכללים שאע"פ שאומרים סב"ל אפילו נגד מר"ן ז"ל שקיבלנו הוראותיו במקום שיש מחלוקת. מ"מ נגד רבינו האר"י אין אומרים סב"ל. ואכמ"ל.

ויתירה מזאת שרבים מאותם אילני סרק הגדלים פרא פירותיהם משובחים כ"כ עד שנתנו בני אדם את דעתם לטעת אותם בגנות ופרדסים לאכול מפרים ולשבוע מטובם. הלא הם הפיסתו"ק והבונדו"ק ועוד כיוצא באלו אשר מחירם יקר מפז וטעמם נופת צופים.

אך בכ"ז יש להקשות למה הביאה הגמרא ראייה לאילני סרק מפסוק זה. והלא אמרו בספרא (פרשת בחוקותי) ומנין שאילני סרק עתידין לעשות פרי שנאמר (ויקרא כ"ו ד') ועץ השדה יתן פריו. ע"כ. ע"ש. ופסוק זה יותר מבורר מפסוק כי עץ יתן פריו וגו'. דאיכא למימר שהוא עץ פרי. וכנ"ל.

ונראה לענ"ד לבאר שהארץ נתקללה בקללת וקוץ ודרדר תצמיח לך [ומיהו יש מקום עיון בירושלמי דכלאיים הל' ז' כיע"ש. ואכמ"ל]. וכך צמחו אילני סרק. אך באמת יש גם מחלוקת (ברכות מ' ע"א) באשר מאיזה עץ אכל אדה"ר

שבעבורו נתקללה האדמה. דאיכא למ"ד תאנה היה. וכדכתיב ויתפרו עלי תאנה ויעשו להם חגורות. ואיכא למ"ד גפן היה ואיכא למ"ד חיטה היה. כיע"ש. בין כך ובין כך לא לקו עצים אלו כלל. והמשיכו לתת פרי מאז ועד עתה. וצ"ל שהם עצמם תאנה וגפן לא היו אשמים בשום דבר. אך עכ"ז מפני שמהם יצאה התקלה נענשו בנתינת פרי רגיל. אבל לא פרי משובח כ"כ. אבל לעת"ל יתנו פרי בכל כוחם.

וגם אילני סרק היה להם פרי. רק שבעוון האדמה ניטל מהם הכח לתת פרי, היינו פרי המיוחד שלהם. וזה שאמרו בספרא ועץ השדה יתן פרי, דהיינו הפרי שלו הראוי לעשות מבלי קללת הארץ. אבל אין זה מספיק, כי פירותיהם קטנים ואינם משובחים. אבל לעת"ל כי עץ נשא פרי וגו'. כלומר פרי גדול ומשובח שצריך לשאת אותו במאמץ. וכמו אותם פירות שלקחו המרגלים. שעליהם נאמר וישאוהו במוט בשניים (במדבר י"ג כ"ג).

אך כל זה אינו מדבר רק בפירות גשמיים. אלא שכבר אמרו לעיל ממנה שדור שבן דוד בא קטגוריא על ת"ח וכו'. כיע"ש. ולכאורה קשה מה קטגוריא יכלה להיות על ת"ח. הלא בעוד שאחרים אינם עוסקים בתורה. ת"ח עוסקים בה.

ונראה שיש לבאר שת"ח נמשלו לעץ עושה פרי. שנאמר (תהילים א') והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו וגו'. ואמרו ז"ל (ע"ז י"ט ע"ב) אם יתן פריו בעתו אז עלהו לא יבול. וכו'. כיע"ש. ופירש"י אם יקבע עתים לתורה אז עלהו לא יבול. כיע"ש.

ומכאן תוכחת מגולה לקורים עצמם אברכים אשר לימודם בשעות פעילות הכוללים. אבל אין עוסקים בתורה מעבר לאותם שעות. שלא רק שאין תלמודם מתקיים בידם אלא שהולכים ונובלים. היינו שתורתם נחסרת ובאים בה לידי טעות. וכעלה נבל.

ועוד אמרו חז"ל (תענית ז ע"א) מאי דכתיב כי האדם עץ השדה. וכי אדם עץ שדה הוא. אלא משום דכתיב ממנו תאכל ואותו לא תכרות. וכתיב אותו תשחית וקרת. הא כיצד. אם ת"ח הגון הוא, ממנו תאכל ואותו לא תכרות. ואם לאו, אותו תשחית וקרת. ע"כ.

הרי מבואר שת"ח הגון הוא ת"ח המוציא פירות ופירותיו ראויים למאכל. ואיך יגיע למדרגה זו שיהיה מוציא פירות. ולא סתם פירות אלא פירות הראויים לו והמיוחדים לו. זה ע"י שפריו יתן בעיתו, היינו שיקבע עיתים לתורה. וכמבואר ברש"י.

ואם יהיה ת"ח שאינו מוציא פירות, הרי בודאי שיש קטגוריא עליו

שמשמע שאינו קובע עיתים לתורה. והרי הוא כאילן סרק שאינו מוציא פירות.

וזה כוונת חז"ל באומרם שדור שבן דוד בא קטגוריא בת"ח. שאז מתגלה איזה מהם הוא מוציא פרי ואיזה אינו מוציא פרי. וזה קטגוריא גדולה להם שהרי בהם תלוי הדבר. באם קבעו עיתים לתורה או לא. וכמבואר.

וע"ז הביאה הגמרא דברי רב חייא בר אשי אמר רב. דעתידין כל אילני סרק, היינו שאפילו ת"ח הללו שאינם עושים פירות, אפילו הם יטענו פירות. וזה מחמת שבכ"ז עסקו בתורה, ואפילו שלא עסקו בה כדבעי אפילו הכי יש בכח תורתם להיות מגנא ומצלא עליהם. וכמדויק בלשון חז"ל (סוטה כ"א ע"א) תורה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה מגנא ומצלא. יע"ש. והיינו שאפילו שהיו זמנים שלא עסקו בהם בתורה בכ"ז היא מגינה עליהם. וסופם שיוציאו פירות ויהיו בבחינת ת"ח הגון שממנו תאכל ואותו לא תכרות.

דרוש ג' להדרן

סיום מסכת יומא ותחילת מסכת מועד קטן

תדע שכל העולם כולו רעב והוא שבע. כי אתא רב דימי אמר מפיש חיי סגי ומסגי. עכ"ל.

והנה רש"י ז"ל פירש הרואה קרי שלא במתכוון. ע"כ. וכוונתו למה שדרשו חז"ל בכתובות (מ"ו ע"א) ונשמרת מכל

ת"ר הרואה קרי ביוה"כ וכו'. תני תנא קמיה דרב נחמן הרואה קרי ביוה"כ עוונותיו מחולים לו. והא תניא עוונותיו סדורין לו. מאי סדורין סדורין להמחל. תני דבי ר' ישמעאל הרואה קרי ביוה"כ ידאג כל השנה כולה. ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן עוה"ב. אמר רב נחמן בר יצחק

דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי קרי בלילה. יע"ש. וע"כ כתב שלא במתכוון. שאם במתכוון והרהר ביום הרי אין קרי זה סימן כלל. לא לרעה ולא לטובה.

ומעתה כיון שרואה שלא במתכוון אנוס הוא. ואנוס רחמנא פטריה. ולכן כאן ס"ל להאי תנא דתנא קמיה דרב נחמן שכיון שפטור הוא מחמת האנוס, בעל כורחין לומר שרצו להראות לו מן השמים סימן טוב. וכיון שאין דרך אחרת כי אם על ידי קרי, הרי זה סימן שמחלו על עוונותיו. ודרשו יראה זרע, כלומר קרי, יאריך ימים.

ואילו דבי רבי ישמעאל סברו שאע"פ שבאנוס ראה ושלא במתכוון, מ"מ אינו סימן לטובה. אלא שיש לו לחוש שמא לא קיבלו תעניתו. והודיעוהו במה שבידם להודיעו. וכעבד שמוזג כוס לרבו ושפך לו על פניו. וכמו שפירש"י. ולכן ידאג כל השנה כולה.

ורב נחמן בר יצחק נראה כפי הפשט שדבריו מוסבים על דברי רבי ישמעאל. וכמו שמפרש רש"י שלא לחינם השביעוהו מן השמים. והרי לא נתענה בעינוי של תשמיש כפי שחייב להתענות לכפרה ולמחילת עוונותיו. ואע"פ כן אם עלתה לו שנה הרי שיש לו לדעת שצדיק גמור הוא. כיע"ש. ובאמת שכך משמע מסידור הלשון בגמרא. שאילו היו דברי רב נחמן בר יצחק מוסבים על לשון ראשון שעוונותיו מחולים היה להש"ס להביא הדברים בסמוך ללשון זה.

ובבל אופן דרך דרש אפשר לומר על פי מה שאמרו ביומא (פ"א ע"ב) [ובברכות ח' ע"ב ובראש השנה ט' ע"א] כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי. ע"כ.

וידוע שאכילה ושתייה מרובה דרכם להביא לידי זיבה. וכדאיתא בקידושין (כ' ע"ב) דרכה דמיכלא יתירה לבוא לידי זיבה. ובמשנה (זבין פ"ב משנה ב') בשבעה דרכים בודקים את הזב באכילה בשתייה בקפיצה בהרהור וכו'. כיע"ש.

ועל זה בא רב נחמן בר יצחק לומר תדע שהוא שבע בשעה שכל העולם רעב. ואין זה אלא שאכל ושתה בתשיעי יותר מהאחרים. ולסיבה זאת הוא רואה קרי. ולכן אין לו לדאוג וסימן לטובה הוא שנמחלו עוונותיו.

וחנה ראיתי בספר הדרת חיים שהקשה מה טעם מחלוקתם של תנא דתני קמיה דרב נחמן ותנא דבי רבי ישמעאל. ותלה במחלוקת רבי ורבנן. דס"ל לרבנן שיום הכיפורים אינו מכפר אלא כשעשה תשובה בו ביום. ורבי סבר שעל כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה ובין לא עשה תשובה יוה"כ מכפר. וכמפורש בגמרא (יומא פ"ו ע"א) שלדעת ר' ישמעאל שלושה חלוקי כפרה. ותשובה עם כל אחד ואחד. ע"כ. הלכך לרב נחמן כיון שיום הכיפורים מכפר, א"כ נתכפרו עוונותיו של זה. ומה שראה קרי לסימן שנמחלו עוונותיו ויאריך ימים.

אבל לר' ישמעאל הרי שהראו לו מן השמים שלא עשה תשובה כראוי. וידאג כל השנה, דהיינו ידאג לעשות תשובה כהוגן.

ולכאורה יש להקשות על דעת רבי ישמעאל הנ"ל על פי מה שאמרו במועד קטן (ט' ע"א) ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכל ישראל עמו. ובדברי הימים (ב' פרק ג' ט') נאמר ויעשו ביום השמיני עצרת כי חנוכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים.

וכיון שהיו מקריבים בכל יום לא עשו אותה שנה יום כיפור. אלא אכלו ושתו ובשלו מאכלם ביום כיפור. שדרשו ק"ו ממשכן. ומה משכן שלא היה אלא לשעה ואין קדושתו קדושת עולם. והקרבנות שהקריבו הנשיאים אע"פ שהוא קרבן יחיד דוחה שבת שאיסורו סקילה. בית המקדש שקדושתו קדושת עולם, וקרבן ציבור, ויום הכיפורים [שאינו ענוש סקילה בחמורה אלא] ענוש כרת לא כש"כ שנדחה. כיע"ש.

ולכן עשו קרבנות שבעה ימים לפני סוכות, ואח"כ סוכות. וא"כ ממילא ביום הכיפורים הקריבו ואכלו ושתו.

ועוד איתא שם בגמ' (מו"ק הנ"ל) א"ר פרנך אמר רבי יוחנן אותה שנה לא עשו ישראל כיפור והיו דואגים וכו'. יצאה בת קול ואמרה כולכם מזומנים לחיי עולם הבא. כיע"ש. ואם אכלו ושתו מסתמא לא

עשו תשובה. ובכ"ז יום הכיפורים מכפר להם. שאם לא כן מדוע יצאה בת קול והכריזה שכולם בני עולם הבא. וקשה לרבי ישמעאל שאמר שאין יוה"כ מכפר בלא תשובה.

ונראה ליישב על פי מה שאמרו בפסיקתא דרב כהנא על הכתוב (ישעיה א) צדק ילין בה. א"ר יהודה בן סימון מימיו לא לן אדם בירושלים ובידו עוון. הא כיצד תמיד של שחר היה מכפר על העבירות שנעשו בלילה. ותמיד של בין הערביים על עבירות שנעשו ביום. ומכל מקום לא היה אדם לן בירושלים ובידו עוון. כיע"ש.

ולכאורה קשה שתמיד של שחר ושל בין הערביים בשביל כל ישראל מקריבים. ולמה לא מכפר על כל ישראל. אלא בעל כורחין לומר שרק על מי שנמצא בירושלים. וכיון שבחנוכת המקדש של שלמה היה כל ישראל עמו, א"כ אותה שנה יום הכיפורים מכפר גם בלי תשובה. שכן כולם בירושלים. אבל בלא להיות בירושלים אין יוה"כ מכפר אלא בתשובה.

ולאחר שקישרנו בין המסכתות יש לדעת מה יש בירושלים שכוחה גדול כ"כ. ויש לבאר על פי מה שכתבו התוס' (בתרא כ"א ע"א ד"ה כי מציון) שלפי שהיה רואה [בירושלים] קדושה גדולה וכהנים בעבודתם היה נותן לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה וכו'. ע"כ. אשרינו שזכינו להיות בירושלים ואשריכם שעוסקים בתורה.

דרוש א' להספד¹

ויקח קרח וגו'. (במדבר ט"ז א')

במדרש פליאה (סי' קפ"ב) ויקח קרח. מה לקח, אמת לקח. ע"כ. והוא פליאה. וכי לקח אמת לחלוק על מרע"ה. והלא כל דבריו דברי שקר.

וביאר בפירוש דעת נבונים על המדרש הנ"ל שקרח נחלק על משה בשלושה דברים. הראשון במה שחלק מרע"ה לאליצפן בן עוזיאל ומינה אותו נשיא על בני קהת על פי הדיבור. אמר קרח, אחי אבא ארבעה היו. שנאמר ובני קהת עמרם ויצהר חברון ועוזיאל. עמרם הבכור נטלו שני בניו גדולה. אחד מלך ואחד כהן גדול. מי ראוי ליטול את השניה. [נשיא לבני קהת]. לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם. והוא [משה] הלך ומינה את אליצפן בן עוזיאל. והרי עוזיאל הוא הקטן מכולם. הריני חולק עליו ומבטל את דבריו. הרי שחלק על נשיאותו של אליצפן.

השני חלק על עונשו של מקושש, שרגמו אותו באבנים. שהנה כתבו התוס' בשם המדרש שמקושש לשם שמים התכוון. שכיון ששמעו בני ישראל שבעוון המרגלים לא יכנסו לארץ. אמרו והלא כל התורה שקיבלנו היא על מנת שנירש את הארץ. ועכשיו שאין אנו יורשים אותה אין לנו צורך בתורה ואיננו חייבים לשמור מצוותיה. מה עשה המקושש הלך וחילל

שבת על מנת להיענש. וכיון שנענש והומת ראו הכל שגם אם לא יכנסו לארץ חייבים לשמור דיני התורה ומצוותיה. ונמצא כפי זה שעל מנת ללמד את העם עשה את המעשה. ובא קרח לחלוק על עונשו של מקושש. וכי למה ימות והלא כל כוונתו לשם שמים לתקן את העם וללמדו דרכי חיים. ובודאי לא יעניש אותו הקב"ה בשל כוונה טובה. ולבטח בדה זאת משה מליבו.

והדבר השלישי הוא על התכלת. וכפי שאמרו במדרשים שהעמיד חמישים ומאתיים איש לבושים טליתות שכולם תכלת. ושאל את משה רבינו טליתות אלו חייבים בפתיל תכלת או לא. אם תאמר שחייבים, והלא חוט אחד של תכלת פוטר את כל הבגד. בגד העשוי כולו מחוטי תכלת אינו דין שיהיה פטור מהתכלת. אלא ודאי שלא הקב"ה ציוה אלא אתה בדית מעצמך.

ונמצא כפי זה שחלק על אליצפן, מקושש, תכלת. שר"ת שלהם **אמ"ת**. וזה מה שלקח ובא לחלוק על משה.

ועוד ראיתי במדרש פליאה (ח"ב סי' נ"ב) שהקשה מה ראה קרח לחלוק על משה. ראה שניטלה הבכורה מראובן.

1 דרוש הספד לשנה של אאמו"ר הכ"מ. ובא הענין בפרשת קרח.

עכ"ל. והוא פליאה כשמו. שמה קשר בין בכורת ראובן למחלוקת קרח.

וראיתי בפירוש החידוש והפלפול על מדרש פליאה הנ"ל, שביאר על פי המחלוקת הידועה אם בני ישראל לפני קבלת התורה דין ישראל יש להם. וחייבים על כל מה שעתיד להיכתב בתורה. או דין בני נח להם. ואינם חייבים אלא כפי כל שאר בני האנושות עד לקבלת התורה.

ובנוגע לענייננו, שאם יש לבני ישראל דין יהודים לכל דבר גם לפני קבלת התורה, הרי שעמרם נשא את יוכבד דודתו לו לאשה. והרי זו ביאה אסורה. וכפי שמפורש בפרשת אחרי מות (ויקרא י"ב-ב') ערוות אחות אביך לא תגלה. והיינו דודתו. והוא מפורש בקרא (שמות ו'-כ') ויקח עמרם את יוכבד דודתו לו לאשה וגו'. וביאה זאת אסורה. אבל אם אין דין בני נח להם אין כאן איסור כלל. מכיון שאין יחוס אבות לבני נח ששטופי זימה הם. ומי יודע בודאות מי אביו. ולכן בן נח מותר לשאת דודתו מן האב. כלומר אחות אביו.

והנה בשל מעשה ראובן שבלבל יצועי אביו והפריע לו ומנע ממנו להוליד בן נוסף להיות השבטים שלושה עשר. בשל כך ניטלה ממנו הבכורה. וצריך להבין במה חטא.

דהנה בני נח אינם מצווים על כיבוד אב. וכמו שאמרו חז"ל בקידושין (ל"א ע"א) במעשה של דמא בן נתינא וגוי היה. והיו לו אבנים המתאימים לאפוד. ובקשו חכמים לקנות ממנו. וכיון שהיה אביו ישן והאבנים היו מראשותיו לא הסכים להעירו ולצערו בכך. ולשנה הבאה נולדה לו פרה

אדומה בעדרו. ובאו חכמים לקנותה ממנו בדמים יקרים וכו'. ואמרו ומה מי שאינו מצווה ועושה כך שילם הקב"ה שכרו וכו' כיע"ש. [ועיין רש"י שם]. ומוכח שאין בן נח חייב בכבוד אביו.

וכן בסנהדרין (צ"ו ע"א) שבחו חז"ל את מארודך בלאדן בן בלאדן מלך פרס שכיבד את אביו. שאביו בלאדן נשתנו פניו מפני אדם לפני כלב. והיה מתבייש בזה. ולכן הושיבו את בנו תחתיו למלך. אבל בנו היה מכבדו. וכשהיה חותם היה כותב מרודאך בן בלאדן מלכא. שעכשיו משמע שבלאדן אביו הוא המלך. כיע"ש. וכ"ז לפני משורת הדין. כי מצות כיבוד אב ואם מצוה מושכלת היא, שהשכל מחייבה. אבל כיון שבני נח אינם מצווים אינם נענשים.

והנה כיון שראובן בלבל יצועי אביו, הרי פגע בכבוד אביו. ואם דין בני נח יש להם לישראל לפני מתן תורה, אז אינו חייב כלום. שכן אינו מצווה על כבוד אביו. אבל כיון שניטלה ממנו הבכורה מוכח שחייב בכבוד אביו. ודין ישראל גמור להם אפילו לפני מתן תורה.

וממילא יש לומר שמה שלקחו הבכורה מראובן משום שחייב בכיבוד אב. שאם לא כן למה יענש בלקיחת הבכורה. נמצא שלבני ישראל קודם קב"ת דין יהודים לכל דבר.

ומזה יש להסיק מסקנה שמה שלקח עמרם את יוכבד דודתו אסור לעשות כן. והבנים הנולדים מחיתון זה, שאסור כפי התורה, פסולים הם. ואיך יהיו ראויים

למלוכה ולכהונה גדולה. ולכן עמד וחלק על משה.

וכפי כ"ז מוכח ללא ספק שבני ישראל חייבים בכיבוד אב אפילו לפני מתן תורה. וכש"כ לאחר מתן תורה שנאמר מפורשות בעשרת הדברות כבוד את אביך ואת אמך וגו'.

וכיבוד אב בחייו מבואר בגמרא דקידושין (ל' ע"א) מאכילו ומלבישו ומשקהו מוציאו ומכניסו. כיע"ש. אבל לאחר מותו אינו מבואר שם. אבל מפורש בשו"ע (יו"ד סי' ר"מ סע' ט') ששנה ראשונה אם אומר שמועה מפיו אומר הכ"מ. ולאחר מכן אומר זכרונו לברכה. ע"כ. ע"ש.

ותימה הוא. שבכך יסתיים כבוד אביו באמירת שני מילים או שלושה.

ואיזה מין כבוד הוא זה. ודאי אין זה כבוד מספיק.

והזוהר (ויקרא פרשת בחוקותי דף קט"ו ע"ב) נדרש לשאלה הזאת. ופתח לה פתח מדברי הנביא מלאכי (א' ו') בן יכבד אב ועבד אדוניו אם אב אני איה כבודי וכו'. שבחיי אביו מכבדו במאכל ובמשתה. ולאחר מותו כיון שאין מאכל ומשתה פטור מלכבדו. בודאי אינו כן. אלא אע"פ שמת חייב בכבודו. שכן כתוב כבוד את אביך וגו'. אלא אם אותו בן הולך בדרך קלוקלת הרי זה מבזה את אביו ומעשיו מקולקלים. אבל אם הולך בדרך ישרה ומעשיו מתוקנים הרי עושה כבוד לאביו גם לאחר מותו בעוה"ז.

דרוש ב' להספד¹

מהם. כי ודאי אביו ואמו חביב עליהם הבן בשם שנתנו לו הם. ואחרים שקראו לו בשם אחר ודאי חביב עליהם בשם שהם נתנו לו. ולא נדע באיזה מהם חביב יותר. אבל איך פתר ספיקו במה שאמר שלמה טוב שם משמן טוב. והרי לא ביאר איזה שם הוא טוב. האם זה שקראו לו אביו ואמו, או זה שקראו לו אחרים, או זה שנכתב בספר תולדות ברייתו.

וְר' עזריה פיג"י זלה"ה בספר בינה לעתים (דרוש ד' לשבת תשובה) יצא לבאר דברי המדרש הנ"ל. שכל דבר שיש במציאות יש לו שם מיוחד. והשם הזה אינו

איתא בקהלת רבה (ז'ג' ד') תני שלוש שמות נקראו לאדם הזה. אחד שקראו לו אחרים. ואחד שקראו לו בספר תולדות ברייתו. ואחד שקראו לו אביו ואמו. ר' פנחס אמר חביב אדם בשמו. ואיני יודע באיזה מהם. בא שלמה ופירש טוב שם משמן טוב. ע"כ.

והמאמר תמוה קצת. שבאמת אפשר להבין שם שקראו לו אביו ואמו מה הוא. וגם שם שקראו לו אחרים. אבל מה הוא שם שקראו לו בספר תולדות ברייתו. ועוד קשה שאדם חביב בשמו. וכדברי ר' פנחס. ואי אפשר לדעת באיזה

מוסכמה שהסכימו עליה בני אדם אלא שם שמגדיר את הדבר ומהותו. וזאת החכמה שיש לאדם יתר על המלאכים. וכבר שובח בזה אדה"ר אשר שם שמות בארץ לכל חי. ולכל החיה ולכל הבהמה בארץ. וכפי שנאמר בספר בראשית (ב'-ט'). ובבראשית רבה (י"ז-ד'). כי לא יוכל לקרוא להם שמות מבלי יחכים להבין טוב מהותם וטבעם וגדרם.

והנה האדם מלבד היותו שונה ונבדל משאר כל בשר בעצמותו ומהותו. הרי הוא דומה בפניו למלאך. וכפי שדרשו חז"ל. ועוד דמיון יש בין האדם למלאכי השרת. כי כשם שהמלאך נקרא בשם משתנה. וכשם שראינו ביעקב אבינו ששאל את המלאך הנאבק עמו ויגד יעקב ויאמר הגידה נא שמך. ויאמר למה זה תשאל לשמי ויברך אותו שם (בראשית ל"ב-כ"ט). ומילת "נא" מיותרת והיה מספיק שיאמר הגידה שמך. וכפי ששאל מנוח את המלאך הבא לבשרו על הריון אשתו בכך שיהיה נזיר ויושיע את ישראל. שא"ל מי שמך (שופטים י"ג י"ז).

אלא שיעקב ידע ששמות המלאכים משתנים כפי פעולתם ושליחותם. והיה מסתפק במלאך זה אם בא לטוב או למוטב. ולכן שאל הגידה נא, כלומר עכשיו, שמך. כי אז אדע באיזה שליחות באת. והמלאך ענה לו למה זה תשאל לשמי. כלומר למה תשאל באופן זה לדעת מה שליחותי. אין לך צורך לבקש יותר. ויברך אותו שם.

אבל מנוח ששאל בסתם מי שמך, לא ידע ששמות המלאכים משתנים כפי פעולתם. וע"ז ענה לו המלאך למה זה

תשאל לשמי והוא פלאי. ופירש"י משתנה כפי הפלא. יע"ש.

וזאת כוונת המאמר שפתחנו בו כי שמו של אדם ישתנה כפי פעולותיו אם לטוב או להפך. ואמנם בא האדם לנטות לכאן או לכאן משלוש סיבות.

הראשונה מצד מולידיו. כי האדם יוליד בדומה לו. וזה ביאור דברי בני לבן (בראשית ל'-ב) לקח יעקב את כל אשר לאבינו ומאשר לאבינו עשה את כל הכבוד הזה. כי מלבד הכפל יש לדקדק שתחילה אמרו שלקח כל אשר לאבינו, שהוא דבר כללי. וחזרו לומר ומאשר לאבינו, שאינו הכל כי אם מקצת.

אלא שרמאותו וערמתו של לבן היתה ידועה גם לבני ביתו. וכפי שאמרו (בתרא קכ"ג ע"א) שאמרה רחל ליעקב אבא רמאי וכו'. כיע"ש. ועכשיו כשראו בני לבן את עושרו המופלג לא יכלו לקבל שעשה אותו ביושר. אלא שבהיות יעקב בן רבקה אחות לבן הארמי. ורוב הבנים לאחי האם ודאי זה השפיע על יעקב כל רמאות וערמת לבן בנוסף על ערמת עצמו. כי ע"כ שמו יעקב. ומכל זה נעשה יותר רמאי מלבן. וזה שאמרו לקח יעקב את כל הערמה אשר לאבינו. ומאשר לאבינו, היינו מאחות אבינו, הלא היא רבקה. שהיא הסיבה הראשונה להיות מולידתו. לכן יכל לו ועשה את כל הכבוד הזה. וזה השם שקראו לו אביו ואמו כשהטביעו בו את תכונתם.

והפיכה השניה היא מה שמושפע האדם מהמזלות ומצבם בעת לידתו או יצירתו. וזה השם שבספר תולדות ברייתו.

כי בהיותו מושפע מכח שמימי של המזל
יפנה לכאן או לכאן.

והסיבה השלישית היא מה שיקנה מחברת
האנשים והתרגל בהם כי ילמד
ממעשיהם בהתמדת השתתפותו אתם. ואמר
שהע"ה (משלי כ"ח-כ"ד) גוזל אביו ואמו
ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית. כי
היותו נופל בגריעות כזאת לגזול אביו ואמו
אשר הוא חייב כ"כ להם, וגם אינו מרגיש
בחסרונו, אלא אדרבה מרגיש שאין בזה
פשע. זה בא לו משום שהוא חבר ושותף
תמיד לאיש רע מעללים. ומרוב הרגלו בזה
הפך הדבר אצלו לטבע ואינו מרגיש
ברעתו.

ובזה יש לבאר כוונת המדרש הנ"ל
שבשלושה עניינים יודע שמו,
דהיינו מהותו של אדם וגדרו. הראשון מצד

אביו ואמו. שהשפיעו בתולדה להוליד
בצלמם כדמותם. והשני מה שמושפע מספר
ברייתו מהשפעות המזלות. והשלישי במה
שקנה הרגלים מהאחרים.

ור' פנחס אמר שחביב האדם בשמו המורה
על מהותו וגדרו האמיתי. ואיני יודע
איזה משלושתם הוא. ובא שלמה ופירש
שאף אחד מהם אינו שמו וגדרו האמיתי.
כי אם שם הבא ממה שחשב מחשבות לתקן
עצמו ולפלוס לו דרך ראויה. וכמו שאה"כ
(קהלת ט'-ח') בכל עת יהיו בגדיך לבנים
ושמן על ראשך לא יחסר. שהשמן מורה על
אור החכמה המאירה פניו של אדם.
וכשיגביר שכלו על החומר שלו אז ימצא
דרך נכונה והיא תהיה מהותו וגדרו. וזה
פירוש דברי שלמה טוב שם כשבא משמן
טוב. היינו ממחשבה חכמה המקנה לאדם
תכונות טובות המהוות מהותו האמיתי.

דרוש ג' להספד¹

וקשה לכאורה למה באו אל רבי יוחנן
דוקא לומר לו שמועה זאת. ועוד
איך תמה שיש זקנים בבבל. וכי למה לא
תתאפשר הזקנה בבבל.

וראיתי למרן החיד"א בספר פתח עינים
על ברכות הנ"ל שכפי הטבע ארץ
חמה מקצרת ימיו של אדם. וארץ קרה בה
מאריכים ימים. וארץ ישראל אע"פ שארץ
חמה היא, שאני. משום זכות של ארץ
ישראל. והיינו מה שהשמיענו הכתוב למען

איתא בברכות (ח' ע"ב) אמרו ליה לר'
יוחנן איכא סבי בבבל. תמה ואמר
למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה
כתיב. אבל בחו"ל לא. כיון דאמרו ליה
מקדמי ומחשכי לבי כנישתא. אמר היינו
דאהני להו. כדאמר ריב"ל קדימו וחשיכו
לבי כנישתא כי היכי דתוריקו חיי. אמר רבי
אחא ברבי חנינא מאי קרא אשרי אדם
שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור
מזוזות פתחי (משלי ח'). וכתוב בתריה כי
מוצאי מצא חיים. ע"כ.

ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה וגו'. כלומר שהאדמה הזאת כיון שנתנה ע"י הקב"ה יש בה התועלת הזאת. אבל בכל שהיא ארץ חמה ולא ניתנה לישראל ע"י הקב"ה, איך זה שיש בה זקנים. וע"כ תמה באיזה זכות מאריכים ימים. וכיון שאמרו לו שמשכימים ומעריכים בבתי כנסיות תלה אריכות ימיהם בזאת. ע"כ.

ונראה לסייעו על פי מה שאמרו במגילה (כ"ט ע"ב) תניא רבי אלעזר הקפר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל. שנאמר (ירמיה מ"ו) כי כתבור בהרים וכרמל בים יבוא. [שאמרו במדרש בראשית רבה (פר' צ"ט-א') שתבור בא מבית אלים וכרמל מאספמיה. כדי שתיתן תורה עליו. ואע"פ שלא נתנה תורה עליהם נשארו בא"י לשמוע תורה. כיע"ש]. ומה אלו לא באו אלא לשמוע תורה לפי שעה [ונשארו קבועים בא"י], בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין ומרביצים בהם תורה על אחת כמה וכמה. ע"כ. וכיון שעתידין להקבע כקבועים דמו. וע"כ הבא בהם בוקר וערב כדר בארץ ישראל הוא. ובזכות ארץ ישראל מאריכים ימים אע"פ שהיא ארץ חמה.

אך האמת תורה דרכה שעתידין להקבע אינו כקבועים ממש. אלא כקבועים בכ"ף הדמיון. ומי יאמר שמעכשיו הם כארץ ישראל להועיל זכותם לאריכות ימים.

ונראה שהרגיש בזה החיד"א זלה"ה. וע"כ הביא תירוץ שני על פי מה שאמרו בנדריים (כ"ב) ונתתי לך שם לב רגז וגו'. בבבל כתיב. ע"כ. ואמרו ז"ל שרגזן ימיו מתקצרים. שנאמר קצר ימים ושבע רוגז (איוב י"ד-א'). ותקנתו להתפלל

ולבקש רחמים. וע"כ תמה ר' יוחנן איך יש זקנים בבבל. שכיון שרגזנים הם ימיהם קצרים. אבל כשאמרו לו שמתפללים ומבקשים רחמים בוקר וערב, אמר ודאי זו תקנתם שתפילתם ובקשת רחמים מועילה להם להאריך ימים.

ול עניא נגלו דברי הגרי"ח בבן יהודע על ברכות הנ"ל. שביאר שודאי לא נסתפק רבי יוחנן בסתם זקנה. שודאי יש בבבל כשאר העולם. אלא שרבי יוחנן היה זקן מופלג וחי כארבע מאות שנה. וע"כ באו ואמרו לו איכא סבי בבבל בזקנה מופלגת כשלך. וע"ז היה תמה באיזה זכות הפליגו בזקנה. דעל האדמה כתיב, שזכות הארץ מועיל לזקנה מופלגת. אבל אלו שבבבל באיזה זכות הפליגו. וכשאמרו לו שמשכימים ומעריכים בבתי כנסיות תלה הזכות בזה.

ויותר נראה ביאורו השני שם. דאיתא בברכות (ה' ע"ב) שרבי יוחנן כשהיה הולך לנחם אבלים היה מראה להם תליון שבצווארו ואומר להם דין גרמא דעשיראה ביר. ע"כ. ונחלקו המפרשים במה היה מראה להם. שרש"י פירש שהיה לו עצם פחות מכשעורה [כדי שלא יטמא] של בנו העשירי והאחרון שגם הוא מת. ובזה היה מנחם אותם. ואחרים פירשו [והבאתי דבריהם בארוכה במקום אחר] שבצווארו היה שן תלויה. שבזה לא צריך שיעור. שהרי אינו מטמא.

וכפי זה אפשר לומר שנחלקו גם אם בנו העשירי והאחרון מת או שמא חי הוא. שלרש"י ודאי מת. ולכן מפרש שעצם שנשא על צווארו יש בו פחות מכשיעור המטמא. ואילו למפרשים שן היתה תלויה

לו, אפשר שלא מת. וע"כ לא נטל עצם, כי אם שן.

וע"ז ביאר הגרי"ח זלה"ה שבספר חצר עולם כתב שרק תשעה מתוך עשרת בניו של רבי יוחנן מתו. והעשירי שלחו ר"י לבבל. דשמא שינוי מקום יעזור ולא ימות. ובבבל לקחו שמואל תחת השגחתו. ושמו נקרא רב מתנה. ורבו דבריו בשם שמואל לאורך כל התלמוד. אבל לאחר ששלח את בנו לשם היה לבו נוקפו. שמה הועיל בזה. שהרי קשה שיאריך אדם חיים בבבל. מאחד הסיבות שביארנו. אם מצד טבע המקום ואם מצד לב רגז שניתן להם בבבל. או מכל סיבה אחרת. לכן באו להרגיעו דאיכא סבי בבבל. ולא תתמה בזה שזכות זה שמשכימים ומעריבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות עומד להם להאריך ימים כאילו היו בארץ ישראל. את"ד. יע"ש.

אך כל זאת בגברים שדרכם לפקוד בתי כנסיות ובתי מדרשות. אבל הנשים במה יארכו ימים. והרי אינם פוקדות בתי הכנסת. ועוד קשה שהרי הביאו ראייה מהכתוב אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי וגו'. ואיך דרשו מקרא זה על בתי כנסיות. והלא בית הכנסת פטור מן המזוזה. וכמו שאמרו ביומא (י"א ע"א) דכתיב ביתך. ופירש"י בית שאתה דר בו. כיע"ש.

וראיתי בפני יהושע (ברכות הנ"ל) שביאר שתמיהתו של רבי יוחנן היתה כיצד הוא שיש בבבל זקנים יותר מבארץ ישראל. שודאי הכתוב למען ירבו ימיכם על מצוות מזוזה כתיב. ובזה כל אפי שווין. שנוהגת בין בארץ ובין בחו"ל. אבל ודאי סגולת אריכות ימים שייכת יותר בארץ.

שכן על האדמה כתיב. ועל זה השיבוהו שיש להם עוד סגולה. שמלבד מצות מזוזה גם פוקדים בתי כנסיות בוקר וערב. והיינו דאמר קרא לשקוד על דלתותי יום יום. וגם לשמור מזוזות פתחי. וע"כ מאריכים יותר מאשר בארץ ישראל.

והנה בטבעו של עולם אחר שזוכה אדם להאריך ימים הרי הוא נפטר מן העולם. והנה אמרו חז"ל (ברכות נ"ח ע"ב) אמר רב אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר י"ב חדש. ע"כ. וזה צ"ב למה ישתכח המת מן הלב ולמה לא יזכר יותר מזה.

ואפשר ליישב בהקדים מה שאה"כ (דברים כ"ט ג') ולא נתן ה' לכם לב לדעת וגו' עד היום הזה. וקשה שאם הקב"ה לא נתן להם לב לדעת א"כ למה מוכיחם ועל מה מוכיחם.

ויש ליישב ע"פ הגמרא דע"ז (ה' ע"א) אמר להם משה לישראל כפויי טובה בני כפויי טובה. בשעה שאמר להם הקב"ה לישראל מי יתן והיה לבכם זה להם ליראה אותי וגו' והיה להם לומר תן אתה. כיע"ש. ומשלא עשו כן הרי שבסיבתם אין בהם יראת שמיים מצד ה' יתברך. כי אם ע"י התעוררות עצמית של האדם. וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ל"ג ע"ב) שהכל בידי שמיים חוץ מיראת שמים. ע"כ. שאם היו שואלים גם יראת שמים הייתה מן השמים ובחסדי ה'. וא"כ מחמת שבאותו הזמן היה בידם ולא שאלו כהוגן, ע"כ מוכיחם. כי מה שלא נתן להם לב לדעת הוא מחמתם ובסיבתם.

והנה הכתוב אומר עד היום הזה ומשמע שיום מיוחד היה. ופירש"י שמעתי שאותו היום שנתן התורה לבני לוי. כמ"ש

ע"י האובדן שחשבו שנלקחה מהם וניתנה לבני לוי ואבודה היא מהם, רק אז העריכו התורה כראוי. ורק אז נודע שדבוקים הם בה ובה' יתברך.

ונראה שזה בטבע בני אדם להכיר בערך הדבר רק עם אובדנו. וכיוצא בזה באיש הנפטר. שרק אחר שנפטר מכירים ומעריכים את ערכו. ויש בזה לתת טעם למה שאין החי משתכח מן הלב, ואילו על המת נגזר שישתכח לאחר י"ב חדש. וכמו שכתבנו לעיל. והיינו משום שכשנפטר מכירים גודל ערכו וגודל האבדן. ואי אפשר להשלים עמו על כך שבעוד שהיה בינינו לא הערכנוהו כראוי. וע"כ נגזר שישתכח שלא יהיה האדם עצב שאיננו יכול לתקן.

ויתנה אל הכהנים בני לוי. באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה ונתנה לנו. ומה אתה משליט בני שבטך עליה. ויאמרו לנו מחר לא לכם נתנה לנו נתנה. ושמה משה על הדבר. לזאת אמר היום הזה נהיית לעם. היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום ע"כ. יע"ש.

ותימה שהרי בכל יום היה מלמד מרע"ה תורה מאה הלכות בכל יום. וכדאיתא בתמורה (ט"ו ע"ב) שבימי אבלו של משה נשתכחו שלשת אלפים הלכות. יע"ש. והיינו מאה בכל יום שהיו חוק לימודם. וכיצד זה שרק אז נודע שהיו דבוקים בתורה. ובע"כ לומר שהיו לומדים שלא לשמה ולא העריכו התורה כראוי. ורק

דרוש ד' להספד¹

ולכאורה קשה. שכיון שמעמיד את הקב"ה עליו כעד. והוא יתברך יודע כוונות לבו של כל אחד ואחד. וא"כ למה צריך להתודות בפה. ולאידך גיסא יש לשאול כי למה צריך לעד בכלל. יעשה מעשים מתוקנים ויעידו עליו שמים וארץ שתיקן דרכיו. ולמה צריך להעמיד עד. ואת הקב"ה דווקא. ועוד שעיקר התשובה ביום ראש השנה היא. ובאותו יום אין וידוי כלל. והס מלהזכיר ענין עוון ופשע.

ונראה לבאר בהקדים דברי הגמרא (סנהדרין כ"ז ע"ב) לא יומתו אבות

כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ב הל' ב') וז"ל: מה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשה עוד. שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו'. וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי. ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם. שנאמר ולא נאמר עוד א-לוקינו למעשה ידינו וגו'. וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו. ע"כ. וביאר בלח"מ דבריו שיעמיד את הקב"ה כעד על כוונותיו הטובות. יע"ש.

1 להספד המנוח רחמים צדיקפור (צדוק). והוא מתוך דרשת שבת שובה.

על בנים וגו'. אבות בעדות בנים. הרי שדבר תורה עדות האב על הבן או הבן על האב אינה קבילה כלל. והנה אמרו ז"ל (קידושין לו ע"א) בנים אתם לה' א-לוקיכם. בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרוים בנים. אין אתם נוהגים מנהג בנים אין אתם קרוים בנים. ע"כ.

ועל פי שני המצבים הללו יובנו דברי הגמרא בחגיגה (ה' ע"א) רבי יוחנן כי מטי להאי קרא בכי (מלאכי ג') וקרבתו אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעושקי שכר שכיר. עבד שרבו מקרב לדונו, וממהר להעידו, תקנה יש לו. יע"ש. ומכלל דבריו מבוארת הסיבה למה היה בוכה. כיון שיש מנאפים ומכשפים ונשבעים לשקר ועושקי שכר שכיר הרי שאין הקב"ה אב. כי אם אדון. ואין לאדון כל מניעה להעיד בעבדו שסרח שיענש. שסוף סוף ממונו הוא. ולכן היה בוכה שהבטיח הקב"ה להעיד על עוונם של ישראל. ולא רק להעיד, כי אם למהר להעיד.

ולכאורה יש לשאול מה הריבותא אם ממהר להעיד או מתעכב להעיד. הלא בכל אופן סופו להעיד. ומאי שנא ממהר או אינו ממהר.

ויש ליישב על פי מה שכתבו המפרשים שכל העונשים הבאים על האדם הם מדין קנס. והלכה היא (עיין ב"ק ס"ד ע"ב) שהמודה בקנס בפני בית דין פטור מהקנס. שנאמר אם המצא תמצא בידו הגניבה וגו'. אם המצא בעדים תמצא בדיינים כו'. כיע"ש. כלומר מי שעבר עבירה שיש עליה קנס. כגון שגנב שור או שה שכבר על הגניבה יש קנס לשלם כפל. ועוד טבח או

מכר. שיש ע"ז עוד קנס של תשלומי ארבעה צאן תחת השה וחמישה בקר תחת השור. הרי שבהודאתו בפני בית דין יפטר מתשלום ארבעה וחמישה שהם קנס. ובלבד שיודה על דבר מה שהוא חייב בו. וכגון על הגניבה. אבל אם יכחיש גם הגניבה זה תלוי במחלוקת אחרת. והיא שהמודה בקנס ואח"כ באו עדים שבאמת שחט או מכר. האם פטור כיון שכבר הודה לפני שבאו עדים. או שמא בכל זאת חייב כיון שבאו עדים.

וע"ז פסק הרמב"ם (הל' גניבה פרק ג הל' ח') מי שהודה בקנס ואחר כך באו עדים. אם הודה בתחילה בפני ב"ד ובבית דין, פטור. אבל אם הודה חוץ לבית דין או שהודה בפני שנים בלבד ואחר כך באו עדים, הרי זה משלם קנס על פיהם. יע"ש.

והנה בקמא (עד ע"ב) מעשה בר"ג שסימא את עין טבי עבדו. והיה שמח שמחה גדולה. מצאו לר' יהושע. אמר לו אי אתה יודע שטבי עבדי יצא לחירות. אמר לו למה. א"ל שסמיתו את עינו. אמר לו אין בדברים כלום. שכבר אין לו עדים. ע"כ. ומוכח שכיון שאין לעבד עדים אפילו למ"ד מודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב, הרי שאין לו עדים.

והנה ביום ראש השנה באים קטגור וסניגור של עם ישראל לפני ב"ד של מעלה. וכמבואר בבתרא (ט"ו ע"ב) ויהי היום ויבאו בני הא-לוקים להתייצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם. ויאמר ה' אל השטן מאין תבא ויען השטן וגו' (איוב א'). ופירש"י באיוב הנ"ל ויהי היום יום ראש השנה. שנאמר בו יום תרועה. ובא השטן ללמד קטגוריה. כיע"ש.

מקום. והמתוודה רוצה לעשות רצונו של מקום. א"כ האב פסול לעדות. שבנים לא יומתו על אבות, בעדות אבות.

וממילא למ"ד מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור, ניחא בלאו הכי. אלא אפילו למ"ד מודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב, הני מילי כשהעדים כשרים להעידו. אבל כאן אין יודע ממעשי בני האדם לפני וידוי כי אם הקב"ה. והוא קיבל הודאתם. ושוב אין יותר עדים. שאין הקב"ה יכול להעיד כיון שאב אינו מעיד על בנו. ולכן גם לאחר מכן לא יבואו עדים.

וזה שאמר הנביא עד ה' א-לוקיך. ודרשוהו עד וגו' לשון עדות. שכיון שהוא ה' אלוקיך שכל החוזר בתשובה שמו יתברך עליו. א"כ גם אביך הוא. שנאמר בנים אתם לה' א-לוקיכם. כשה' הוא א-לוקיכם דין בנים לכם. ואין אב מעיד לבנו. ולכן כל המודה בקנס, הוא העונש על מעשיו, פטור ממנו.

ובזה אמרתי לבאר הכתוב (משלי כ"ח י"ג) מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם. שהכונה שמי שאינו מתוודה על חטאיו, לא יצליח להימלט מהעונש. כיון שביום מן הימים יבואו עדים להעיד על פשעיו, ויתחייב עונש מתורת קנס. אבל מודה ועוזב ירוחם. כי הקב"ה עדו. ואינו ממהר להעיד. ואינו יכול להעיד מצד שהוא אבינו. ולכן ירוחם ויחתם לחטו"ל.

ואשובה אראה כי כל עדות האב על הבן אינה אלא לחיים. וכן כל עדות הבן על האב אינה אלא לחיים. שנאמר לא יומתו אבות על בנים וגו'. למיתה הוא שאינו מעיד, כי רק לחיים.

והנה ביום ראש השנה אמרו חז"ל (ר"ה ט"ז ע"ב) ששלושה ספרים נפתחים. בודאי שעל צדיקים גמורים א"א ללמד קטגוריה. ועל רשעים גמורים א"א ללמד סנגוריה. ורק על הבינונים שאין דינם נחתך בראש השנה, כי תלויים ועומדים עד יוה"כ, נקבע להם דיון ביוה"כ. שכל צד יביא עדות על טענותיו. אבל ביוה"כ מטריד הקב"ה את הס"מ ונותן לו שעיר לעזזאל שיטפל בו. שהוא נושא את כל עוונות בני ישראל. וע"כ דרשו דורשי רשומות שמספר השטן שס"ד. כמספר ימות החמה חסר אחד. והוא יוה"כ שאינו שולט בו כלל. וכמו שכתבו בחידושי הגאונים לבתרא הנ"ל יע"ש.

והנה דין הרשעים נפסק לאלתר ביום ר"ה. משום שכך אמר הקב"ה להיות עד ממהר. וכמבואר בגמ' בחגיגה הנ"ל. והוא עצמו מעיד על מעשי הרשעים הגמורים. שהם מנאפים ומכשפים ונשבעים לשווא ולשקר ועושקים שכר שכיר. אבל על הבינונים שאין בהם עבירות חמורות כאלו אינו ממהר להעיד. ולכן אין צורך להתוודות.

אבל ביוה"כ יושב הקב"ה ובית דינו להכריע כיצד לחתום אותם. וע"כ אם יעיד עליו האדם את הקב"ה שאינו חוזר למעשיו הרעים. הרי הקב"ה בלבד הוא עדו. אבל כלפי בית דין של מעלה עדיין חסרה הודאה על חטאיו. שכל העונש הוא מתורת קנס. ומתורת קנס מודה בקנס פטור. ולכן אנו מתוודים בפני בי"ד של מעלה.

וא"ת שבית דין של מעלה יכול להעיד כיון שנתקבלה הודאתו לפניהם. י"ל שעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. וכיון שהקב"ה דין אב יש לו כשעושים רצונו של

וידוע שבראש השנה לא רק ספרי חיים נפתחים. כי גם ספרי מתים. ובודאי שאין המתים יכולים לעמוד שנית במשפט. שכבר עמדו בפני בי"ד של מעלה. ולאיזה צורך נפתח ספרם של מתים. והלא אינו יכול לעשות שום מעשה לשפר מצבו. אלא

נפתח ספרם לראות מה עשו בניו אחריו. כי אע"פ שאין הבנים מעידים על האב, זה דווקא להרע. אבל להיטיב בודאי שמעידים. וע"י מעשיהם הטובים של הבנים גם האב זוכה לחיים. חיי עוה"ב במעלת קדושים וטהורים.